

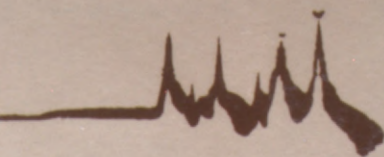

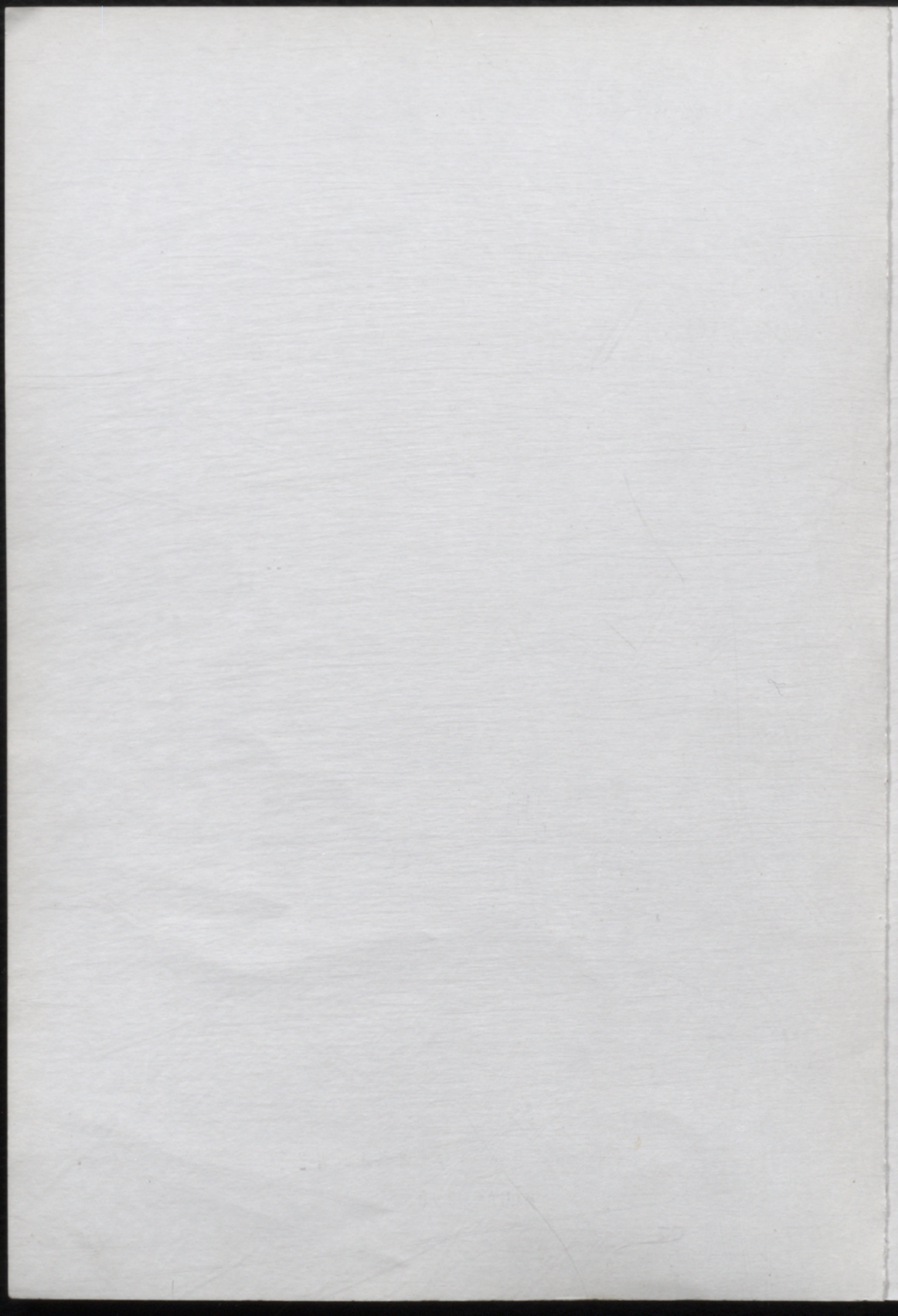
RĪGA - 800 GADAGRĀMATA

1997

Rīga 800

98-6
L 231

L
9

RĪGA - 800

GADAGRĀMATA

1997

LATVIJAS KULTŪRAS FONDS
RĪGA, 1998

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

UDK 908 (474.3)
Ri 481

~~98-24892~~
0301009572

GADAGRĀMATA IZNĀKUSI, PATEICOTIES RĪGAS DOMES FINANSĒJUMAM

Sastādītāja un redaktore JOLANTA TREILE

Māksliniece ELGA BUROVA

Datorsalicēja AIJA BRANTE

Atbildīgā par izdevumu MĀRA DANEBERGA

Grāmatā izmantoti Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja fondu materiāli un fotogrāfijas no rakstu autoru arhīviem.

ISBN 9984-9114-6-2
ISSN 1407-1436

SATURS

Rīgas 800 gadu jubilejas sagatavošanas hronika: 1997	5
Bazīlija Plīnija "Slavas dziesma Rīgai"	8

ĪSZIŅAS

Rīgas gadsimti monētās	10
Rīgas vēstures laikopsmi (pastmarku sērija "Rīgai – 800")	12
"Visu leļļu dienas"	13
Tēlnieki Rīgas jubilejai	14
<i>I. Lepeško.</i> Rīgas redzējums Latvijas TV projektā "Rīgai – 800"	16
<i>B. Krone, R. Ādmīdiņš.</i> "Saule Rīgas zelta gaijos"	16
<i>R. Umblija.</i> Rīga – Eiropas Kultūras galvaspilsētas kandidāte 2001. gadam	17
<i>A. Bērziņš.</i> Rīga kā Eiropas Kultūras galvaspilsēta 2001. gadā	19
<i>I. Kalniņa.</i> Konference par Augusta Deglava romānu "Rīga"	22
<i>Z. Sneibe.</i> Literārās cilmes dziesmu tradīcija latviešu folklorā XIX gadsimta otrajā pusē	25

MEŽAPARKA KONFERENCE

<i>S. Viese.</i> Mežaparka attīstības jautājumiem veltīta konference un laikraksts	30
<i>I. Štamgute.</i> Ķeizarmežs – Mežaparks	32
<i>I. Miklāva.</i> Mežaparks kartēs un plānos	34
<i>J. Krastiņš.</i> Būvmākslas piemineklis Mežaparks	37
<i>S. Viese.</i> Kultūras darbinieki vecajā Mežaparkā	42
<i>S. Neilande.</i> Pret iedzīvotājiem vērstās represijas Mežaparkā	46
<i>R. Apine.</i> Skaistā Dieva pasaule "Kaizervalde"	51
<i>D. Leimane.</i> Rīgas zooloģiskais dārzs vakar, šodien, rīt	57
<i>O. Spārītis.</i> Pirmās dziesmusvētku būves Latvijas arhitektūrā	61

RĪGAS PILSĒTAS GALVAS

<i>V. Zariņa.</i> Rīgas pilsētas galva Hugo Celmiņš	67
---	----

MECENĀTI RĪGAI

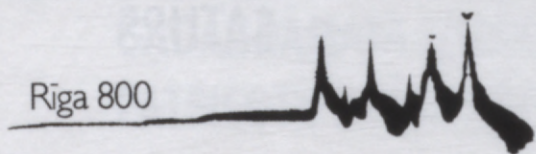
<i>M. Svarāne.</i> Paliemošais un pārejošais. Vērmaņi un dārzi Rīgā	73
<i>A. Grāpis.</i> Darbīgā mūža atplaiksnas	76

VECO RĪDZINIEKU ATMIŅAS

<i>O. Filroze.</i> Fragmenti no vēstulēm	80
<i>B. Bīlenšteins.</i> Atmiņas	81
<i>R. Adolfi.</i> Bērniņa Ķeizarmežā (atmiņu ainas)	82
<i>V. Bokalders.</i> Bergenes iela 2	84
<i>V. Januma.</i> Mana jaunība Mežaparkā	88
<i>S. Neilande.</i> Mežaparka skola pirmajos pēckara gados	89

Rīgas vēsture un kultūras mantojums. 1997. gada publikācijas. Bibliogrāfija.	91
Summary	102

Rīga 800

Kārtējais gadagrāmatas "Rīga — 800" laidiens
iepazīstina ar iecerēto, izpētīto
un paveikto 1997. gadā — jau piektajā,
kopš rīdzinieki un Rīga ir ceļā uz pilsētas jubileju.

RĪGAS 800 GADU JUBILEJAS SAGATAVOŠANAS HRONIKA

1997

1. janvāris

Rīgas domē uzsāk darbu Rīgas 800 gadu jubilejas pasākumu nodaļa 4 cilvēku sastāvā. Nodaļu vada Anta Buša.

16. janvāris

Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas rīcības komitejas sēde. Tiek izskatīts 1997. gada darba plāns, iesniegts apspriešanai 1998. gada programmas priekšlikumu saraksts. Rīcības komiteja tiek informēta, ka par decembrī dibinātā SIA "Rīgai 800" direktora vietas izpildītāju līdz konkursa rezultātu paziņošanai iecelts domnieks Ivars Bārdiņš.

17. janvāris

LR Kultūras ministrijā notiek valsts Rīgas 800 gadu jubilejas Rīcības komitejas sēde. Notiek debates par komitejas galvenajiem uzdevumiem. Nolemj sagatavot valsts Rīcības komitejas Nolikumu, precizējot komitejas tiesības, finansiālo mehānismu un iespējas deleģēt funkcijas. Tiek apspriesta pasākumu programma 1997. – 1998. gadam.

28. janvāris

LKF Rīgas 800 gades programmas darba grupas sēde. Darba kārtībā – Mežaparka konference. Tiek apspriesta LKF izdevējdarbība sērijā "Bibliotheca Rigensis". Programmas kurators Ivars Bērziņš piedāvā izveidot Rīgas draugu un atbalstītāju apvienību, kurā tiktu pārstāvētas visas Latvijā akreditētās diplomātiskās pārstāvniecības.

7.–9. februāris

Rīgas 800 gadu jubilejas nodaļa Starptautiskajā tūrisma gadatirgū "Balttour '97" prezentē Rīgas jubileju.

13. februāris

Latvijas Kultūras fonda pārstāvju tikšanās ar Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas pasākumu nodaļas pārstāvjiem. Tiek pārrunāti šajā gadā un perspektīvā rīkojamie konkursi par Rīgu un tās jubileju. Abpusēji tiek atbalstīta ideja par Rīgas plakātu konkursu.

25. februāris

LKF Rīgas 800 gades programmas darba grupas sēde. Tajā tiek pieņemts Mežaparka konferences laiks 15.–16. maijs. Konferences programmā paredzēti arī koncerts Mežaparka baznīcā, ekskursija un Mežaparka avīzes izdošana. Tiek nolemts saistīt Rīgas draugu un atbalstītāju pirmo tikšanos ar B. Plīnija grāmatas "Slavas dziesma Rīgai" prezentāciju.

27. februāris

Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas rīcības komitejas sēde. Tikai vēlāk kļūst zināms, ka šī ir pēdējā sēde šādā komitejas sastāvā. Komiteja iepazīstas ar Rīgas fotogrāfiju konkursa un Tēlniecības konkursa (tā ietvaros arī Rīgas 800 gadu jubilejas medaļu konkursa) nolikumiem un nolemj tos izsludināt. Tiek precizēti Rīgas jubilejas sagatavošanai piešķirtie līdzekļi un to izlietojums.

11. marts

LKF Rīgas 800 gades programmas darba grupas sēde. Tiek pieņemts konferences nosaukums "Pirmā Eiropas dāru pilsēta: Mežaparka tagadne, pagātne, nākotne".

14. marts

Rīgas domes fonda "Rīgai 800" valdes sēde. Tiek lemts par fonda līdzekļu piešķiršanu Rīdzenes svētku rīkošanai un par SIA "Rīgai 800" uzsākto ziedojumu akcijas projektu.

24. aprīlis

LKF Rīgas 800 gades programmas darba grupas sēde. Tiek apstiprināta Mežaparka konferences programma un avīzes iznākšanas datums – 12. maijs, kā arī tiek apspriesta Rīgas draugu un atbalstītāju apvienības pirmās tikšanās norises gaita.

8. maijs

Rīgas draugu un atbalstītāju apvienības pirmā tikšanās: B. Plīnija grāmatas "Slavas dziesma Rīgai", monētu un pastmarku sērijas "Rīgai 800" prezentācija Konventa sētā.

9. maijs

Izstādes "Ķeizarmežs – Mežaparks" atklāšana Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.

15. maijs

LKF rīkotā konference "Mežaparks – pirmā dārzu pilsēta Eiropā". Norises vieta a/s "Mežaparks" telpās.

Koncerts Mežaparka evaņģēliski luteriskajā baznīcā.

16. maijs

S.Vieses vadītā ekskursija "Kultūras darbinieki vecajā Mežaparkā".

Konferences turpinājums Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.

29. maijs

Ārzemju mākslas muzejā tiek atklāta izstāde "Glezna Rīgas pilsētai", kurā apskatāmas K.K.Grosa, Dž.Armitsteda un L.V.Kerkoviusa Rīgai dāvētās gleznu kolekcijas. Ar Rīgas domes finansiālu atbalstu Latvijas Mākslas muzeju apvienība izdod šo kolekciju katalogu.

17.jūnijs

Rīgas domē notiek sanāksme, kurā piedalās Rīgas domes vadība, frakciju pārstāvji, deputāti, domes izpildinstitūciju darbinieki, Rīgas jubilejas organizēšanā iesaistīto struktūru darbinieki un citi interesenti. Tiek analizēta esošā jubilejas administrēšanas shēma, izvirzīts vēlamais modelis. Klātesošie pārspriež jubilejas svinību mērķus un nolemj, ka jubilejas devīze varētu būt "Rīga – Eiropas metropole", bet svinību mērķis – izmantojot Rīgas 800 gadu jubileju, panākt maksimālu Rīgas attīstības paātrinājumu.

25. jūlijs

Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas nodaļa rīko Kristapa dienu. Oktēlnieka Ginta Upīša veidotā Lielā Kristapa skulptūras kopija teatralizētā gājienā pa Vecrīgas ielām tiek aizvesta uz iespējamo atrašanās vietu pie Rīgas aizsargmūra paliekām 11.Novembra krastmalā starp Mārstaļu un Minsterejas ielām. Arhitektes Ausmas Skujiņas iecere par Kristapa laukuma izveidošanu ir atdūrusies pret finansiāliem šķēršļiem. Lielā Kristapa pagaidu atrašanās vieta ir Pēterbaznīcā.

12. augusts

Sāk iznākt jubilejas avīze "Rīgai 800". Signālnumura prezentācija notiek viesnīcas

"Rīdzene" konferenču zālē. Avīzes dibinātāja un izdevēja – Rīgas pašvaldības bezpeļņas organizācija SIA "Rīgai 800". Paredzamais iznākšanas biežums – reizi mēnesī. Avīzes galvenā redaktore – Ina Eglīte.

13. septembris

Kara muzejā, Pulvertornī tiek atklāta starptautiska leļļu izstāde – akcija "Visu leļļu dienas", kas ir veltījums Rīgas 800 gadu jubilejai un topošajam bērnu Mākslas un kultūras centram Vecrīgā, Aldaru ielā 10.

16. septembris

Rīgas dome pieņem lēmumu par Rīgas 800 gadu jubilejas nodaļas pārveidošanu par biroju "Rīga 800" un iekļaušanu Rīgas domes Kultūras pārvaldes sastāvā. Tiek izsludināts konkurss uz biroja vadītāja vietu.

22. septembris

RVKM filiālē Mencendorfa namā notiek LU Filoloģijas fakultātes rīkotā konference "Augusta Deglava romāns "Rīga" un Rīgas kultūra romāna laikmetā".

25. septembris

Kā velti Rīgas 800. jubilejai un par godu sava uzņēmuma 150. gadskārtai viena no lielākajām firmām pasaulē elektrotehnikas un elektronikas jomā – koncerns "Siemens" dāvina Rīgas pilsētai apgaismojuma ierīces Doma baznīcas izgaismošanai. Svinīgajā ceremonijā piedalās Rīgas domes priekšsēdētājs Andris Bērziņš, "Siemens Somija" direktors Erki Jernefelts un Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps Jānis Vanags.

30. septembris

LKF Rīgas 800 gades programmas darba grupas sēde. Darba kārtībā 1998. gada konferenču plāna apspriešana. Tiek pieņemts lēmums rīkot divas konferences: "Rīga – multikulturāla pilsēta" un "Rīga – tirdzniecības metropole".

1. oktobris

Pēterbaznīcā tiek atklāta konkursa izstāde "Tēlnieki pilsētai", kurā apskatāmi 44 mākslinieku vairāk nekā 150 darbi.

Mazo tēlniecības formu izstādes ietvaros notiek arī Rīgas 800 gadu jubilejas medaļu konkurss, kuru izvērtē žūrija Rīgas domes Kultūras, mākslas un reliģijas komitejas priekšsēdētājas K.Pētersones vadībā.

15. oktobris

Rīgas domes Arhitektūras pārvaldē pilsētas galvenās mākslinieces Maijas Galdiņas vadībā notiek seminārs "Kāda Rīga ir šodien", kura galvenā tēma – reklāma pilsētā. Seminārā notiek izstādes "Tēlnieki pilsētai" darbu apspriešana un rezultātu paziņošana.

24.–27. oktobris

Bijušā Rīgas mēra Dž.Armitsteda 150 gadu jubilejas piemiņas pasākumi. Rīgas domes vestibilā tiek atklāta piemiņas izstāde. Ar Rīgas domes un sponsoru atbalstu izdevniecība "Premo" laiž klajā Dž.Armitsteda mazmeitas Modas Redklifas atmiņu krājumu "Baltijas stāsti". Notiek grāmatas prezentācija, piedaloties Armitstedu dzimtas pārstāvjiem, arī autores dēlam Rodnejam Redklifam.

29. oktobris

LKF Rīgas 800 gades programmas darba grupas sēde. Darba kārtībā projekti sakarā ar 1998.gadu kā Rīgas pirmiedzīvotāju gadu.

7. novembris

Sākas Rīgas domes, Latvijas Mākslas galeriju asociācijas un Mākslinieku savienības galeriju kopīgi rīkotais konkurss "Rīga mūsdienu mākslā". Šis konkurss iecerēts kā ikgadējs izstāžu cikls, kas 2001. gadā no katra gada prēmētajiem un žūrijas ieteiktajiem darbiem veidos Rīgas 800 gadu jubilejas mākslas kolekciju. Astonās Rīgas galerijās notiek dažādu žanru mākslas izstādes. Tajās piedalās 126 mākslinieki ar 157 darbiem. Tiek prēmēti 24 mākslinieki, vēl 21 tiek ieteikts kolekcijai.

8. novembris

Piedaloties Latvijas kultūras ministrei R.Umblijai un Rīgas domes priekšsēdētājam A.Bērziņam, Luksemburgā Eiropas Savienības valstu kultūras ministru apspriedē tiek izskatīts jautājums par Eiropas Kultūras galvaspilsētas statusa piešķiršanu, uz kuru pretendē arī Rīga.

24. novembris

Darbu birojā "Rīga 800" sāk vadītāja Ingūna Ribena.

26. novembris

LKF tikšanās ar biroja "Rīga 800" jauno vadītāju Ingūnu Ribenu un sadarbības iespēju apspriešana.

4. decembris

Itālijas pilsētā Neapolē notiek UNESCO Pasaules kultūras mantojuma komitejas 21.sesija, kurā UNESCO Pasaules kultūras mantojuma sarakstā tiek iekļauts Rīgas vēsturiskais centrs kā "pasaules mēroga un cilvēka radošā gēnija meistardarbs". Kā lielākā Rīgas arhitektoniskā vērtība izcelta ne tikai viduslaiku, bet arī XIX gs. koka un XX gs. jūgendstila apbūve.

19. decembris

Rīgas fotogrāfiju konkursa rezultātu paziņošana birojā "Rīga 800". Konkurssā piedalījās 8 autori ar 217 darbiem. Pirmo prēmiju saņēma fotomākslinieks Leons Balodis.

BAZILIJA PLĪNIJA "SLAVAS DZIESMA RĪGAI"

Bija pagājuši nepilni 400 gadi kopš Rīgas dibināšanas, kad Bazilijs Plīnijs, līdz tam nepazīstams Livonijas dzejnieks, sacerēja savu "Slavas dziesmu daudzīnātajai pilsētai Rīgai". Plīnija poēma pirmoreiz izdota 1595. gadā Leipcīgā. Lasot šo poēmu šodien, neviļus rodas vēlēšanās salīdzināt un vērtēt, kā Rīga pa šiem 400 gadiem mainījusies, ko tā laiku gaitā ieguvusi, ko zaudējusi un kas palicis nemainīgs. Tomēr jāpiebilst, ka Plīnija darbs ir nevis vēsturisks dokuments, bet dzejas darbs. Eiropas humānisma laikmeta literatūrā slavas dziesmas pilsētām latīņu valodā bija izplatīts žanrs, daudzas pilsētas varēja lepoties pat ar vairākām slavinājuma odām. Livonija, īpaši Rīgas pilsēta, 16. gadsimtā bija iekļāvusies Eiropas kultūras tradīciju aprītē, un arī šeit radās dzejnieki, kas mēģināja izkopt šī žanra tradīcijas. Spilgtākais no tiem neapšaubāmi ir Bazilijs Plīnijs.

Ināra Ķemere

LKF iecere – veltīt Rīgas astoņsimtgadei greznu grāmatu sēriju "Bibliotheca Rigensis" sākusī īstenoties. 1997. gada pavasarī nākusi klajā Bazilija Plīnija "Slavas dziesma Rīgai". Šajā izdevumā vienuviet lasāms gan poēmas faksimils, gan atdzejojumi četrās valodās. Parindeņus latviešu valodā tulkojusi un pēcvārdu rakstījusi Ināra Ķemere, poēmu latviski atdzejojis Leons Briedis, vāciski – Matīass Knolls, krieviski – Ludmila Azarova, angļiski – Pēteris Cedriņš. Laikmetu komentējis vēsturnieks Gvido Straube. Mākslinieks – Valdis Villerušs.

Latvijas grāmatizdevēju asociācijas rīkotā konkursa "Skaistākā grāmata '97" oriģinālliteratūras grupā B.Plīnija poēmas izdevums ieguvusi 1.vietu, kā arī goda nosaukumu "1997. gada grāmata".

Patapinot uz mirkli slavinājumam raksturīgo jūsmu, teikšu tā: lai slavējam un zemu noliecam galvas dzejnieka Bazilija Plīnija priekšā pateicībā par viņa uzdrīkstēšanos un pūliņiem. Viņa pārsteidzošā un bērnišķi bezbailīgā ceļošana laikā un iztēlē panāk neiespējamo – pati vēsture, parasti drūma un sīkumaina, uz īsu mirkli ļauj dzejai darīt tās brīnumus, būt sentimentālai, aušīgai un valjīgai.

Un vēl kāda smeldzīga izjūta – smalka kā adata sirdī: jā, laiku neizvēlas, laiks tiek dots, un mūsu dzīves notikušas un ievietotas, teiksim, ne īpaši labvēlīgā laika posmā. Arī Bazilijam Plīnijam bija lemts nemierpilns un visai rūgts laika nogrieznis. Taču no šā brīža mēs visi esam atraduši patvērumu šīs brīnišķīgās grāmatas vāku pajumtē.

Ludmila Azarova

No vēsturiskā viedokļa ne viss Bazilija Plīnija "Slavinājumā" ir ticams un patiess. Daudz kas paliek neskaidrs, un atbilde būs jāmeklē citos avotos, ja tie tiks atrasti. Tomēr šis darbs ir nenoliedzami vērtīgs un vajadzīgs, tas ļoti savdabīgā formā sniedz mums ziņas par sen aizgājušiem gadiem Rīgas vēsturē, un daļa Plīnija rinda ir patiesas atdarināšanas un citēšanas vērtas.

Gvido Straube

Kam lai pievērsos vairāk? Meistaru darbam vai torņiem
Dižiem un milzīgiem šiem, gluži kā tērauds kas šķiet?
Nespēj neko tiem vairs kaitēt nedz laiks, nedz arī pat debess,
Gadsimtiem ilgi jau tie sveiki un veseli stāv.

[..]

Varbūt man pieminēt skolu, kas celta, lai zinības krietnas
Jaunajiem būtu kur gūt, mācoties tajā ikdien?
Varbūt valdības māju ar kolonnām augstām un slaidām,
Kuras zeltmirdzošais jumts iztālēm saskatāms jau?
Tur, kur valdības locekļus, kā to valsts intereses prasa,
Amata ierēdnis kāds sasaukt uz sinodēm mēdz;
Kur pie bagātiem galdiem svin tikko kā laulātie kāzas,
Līksmības pārņemti tie virpuļo dejās un dzied;
Vai kur jaunekļi sanāk, pirms kara dienestā dodas,—
Nemitas rokrokā iet spirdzinošs vīna kauss tiem;
Tāpat kā tirgoņi, kuri cits citam piedāvā preces,
Līgumus slēgdami, mums gaužām jo prātīgi šķiet.
Mājīgu patversmi uztur valsts visiem tiem nelaimes sistiem,
Sabeigtos locekļus kam ilgstoša slimība lauž,
Tāpat kā tiem, kurus moka gan aklums, gan gangrēna baisma,
Vecuma nespēks kad tiem tikko kā pavilkties ļauj.
Vai gan var neredzēt lielos un privātos daudzstāvu namus,
Ieraugot kurus, paties, gribas tos uzteikt no sirds?
Piekļaujas māju sāniem, no stingras saistvielas veidots,
Mūris, kurš bezgala biezs abējpus cieši tos skauj.
Cienīga fasāde satur ik mājas augšējo stāvu,
Bagātus apcirkņus tur labības krājumi rod.
Spožas, no marmora kaltas redz priekšnamos figūras daudzas,
Saimnieka sēdekļi greznis, izgriezti no ozola stāv.
Ēdamās istabās iekšā, kas krāsotas varvīkšņu krāsās,
Trauki tik noberzti mirdz gluži kā sudrabs vai zelts.
Itin no visām vai pusēm pie mūrēto māju šo sienām
Milzum daudz bodīšu līp, kuras ik tīpašnieks mēdz
Rotāt ar dažādām precēm, kas noteiktā kārtībā liktas.
Tāpat daudz māju, kas spēj spožumā savā nudien
Ķēniņu greznajām pilīm vai vadoņu cietokšņiem lepniem
Ārējā izskatā, šķiet, bezgala līdzīgās būt.
Varbūt man apdziedāt ielas ar bruģa akmeņiem kaltās?
Krustcelēs satekot, tās gliši jo rotātas šķiet.
Ir taču pilsētas tādas, pa kuru plašajām ielām
Briždamam dubļus ikdien, kājas var nosmērēt drīz.
Ceļnieka nāsis tur aizžņaudz mēslu smārds netīkams gaužām,
Apavi savi tūlīt gājējiem jāaizmet prom.
Mūsu pilsētas ielām būs grūti celt neslavu tādu
Katram, kam reizi pa tām nejauši gadīsies iet.
Kurpnieki bagāti nekļūs, jo veseliem apaviem kājās,
Izejot pastaigā, spēj atgriezties mājās ikviens.
Varenie mūri, kas slejas ar piecpadsmiņ diženiem torņiem,
Ielokā ciešā aizvien pilsoņu mājokļus skauj.

[..]

Ja var saukt pilsētu kādu patiešām par pilnu ar ļaudīm,
Rīgai bez ierunām, šķiet, piedienas labi šis vārds.

Atdzejojis Leons Briedis

RĪGAS GADSIMTI MONĒTĀS

Atzīmējot Rīgas 800 gadu jubileju, Latvijas Banka katram Rīgas gadsimtam velta vienu sudraba monētu. 1997. gadā izkaltas pavisam četras – XV, XVI, XVII un XVIII gadsimtu simbolizējošas piemiņas monētas.

Monētu dizainu, balstoties uz vēsturiskiem materiāliem, veidojuši grafiķi L.Šēnbergs un G.Cīlītis, tēlnieki L.Franckēviča–Ulmane un J.Strupulis. Monētas kaltas Lielbritānijā, *Royal Mint* kaltuvē.

XV gadsimts iezīmējās ar cīņām par varu pilsētā. 1452. gadā noslēgtais Salaspils līgums uz laiku pārtrauca Livonijas ordeņa un Rīgas arhibīskapa spēkošanos. Tomēr ordeņa mestra un arhibīskapa vienošanās nebija ilglaicīga. Nesaskaņas izmantoja rīdzinieki, kas centās atbrīvoties no ordeņa virskundzības. Gadsimta beigās sākās atklāta cīņa. Rīdzinieki piespieda kapitulēt Rīgas pils garnizonu un pēc rātes aicinājuma pārvērta drupās ordeņa mītni. Taču 1491. gadā pilsētnieki cīņu zaudēja, un jaunā Livonijas ordeņa mestra Voltera fon Pletenberga vadībā sākās pils atjaunošana. Tā ir pils, kas Daugavas krastā redzama vēl šodien.

XV gadsimtā Rīgā pieauga tirdzniecības rosība. Latvieši, kas tobrīd bija jau trešā daļa no pilsētas iedzīvotājiem, apvienojās savās brālībās un amatos. Daudzi no viņiem pievērsās katoļticībai. Par vienu no Livonijā visvairāk godinātajiem svētajiem kļuva sv. Kristofors, Daugavas pārcēlāju un zvejnieku aizgādnieks. Viņa attēlu altāra gleznā savā kapellā Sv. Pētera baznīcā lika attēlot arī latviešu nesēju un krāvēju amats.

Monētas reversā attēlots Lielais Kristaps – līdz pat XX gadsimtam vispopulārākā skulptūra, kas ilgu laiku atradās Daugavas krastā. Monētas aversā – Rīgas rātes zīmogs ar pilsētas ģerboni, kurā redzami vārti ar jumtu starp diviem torņiem; lauvas galva vārtos simbolizē rīdzinieku drošsirdību.

XVI gadsimts ir laiks, kad katoļu un luterāņu ticības karos zem Rīgas baznīcu smailēm viduslaiki pārtapa jaunajos laikos. Vēlēdamās īstenot gadsimtiem loloto sapni – nokrafit Livonijas ordeņa un arhibīskapu varu, Rīgā 1521. gadā iesaistījās Mārtiņa Lutera uzsāktajā Reformācijas kustībā. Tam pretojās katoļu garīdznieki, tādēļ 1523. gadā viņus padzina no pilsētas. Rīgā sākās baznīcu grautiņi, kuros gāja bojā iepriekšējos gadsimtos uzkrātās mākslas vērtības – bagāto tirgotāju ziedojumi baznīcām un klosteriem. Luterisma uzvara vainagojās ar ticības brīvības pasludināšanu vispirms Rīgā (1535), bet pēc tam visā Livonijā (1554).

1558. gadā sākās gadsimta ceturksni ilgais Livonijas karš. Krievija cara Ivana IV Bargā vadībā tiecās iegūt tiešu izeju uz Baltijas jūru. Nespējot pretoties iekarotājiem, sabruka Livonijas valstiņu savienība. Tās teritoriju sadalīja starp Zviedriju un Lietuvas valsti. Vienīgi Rīgai divdesmit gadus (1562–1581) izdevās saglabāt brīvpilsētas statusu. Tikai saņēmusi savu seno privilēģiju apstiprinājumu, Rīga beidzot pakļāvās Polijas karalim. Lepnas svītas pavadīts, 1582. gada 12. martā Stefans Batorijs iejāja pa Rīgas vārtiem. Sākās poļu laiki.

Pretstatu pilns ir XVI gadsimts Rīgā. Reformācijas nes sev līdzī humānisma idejas, skolu uzplaukumu, tās ietekmē Rīgā izveidota pirmā pilsētas bibliotēka (1524), Nikolausa Mollīna vadībā uzsāk darbu grāmatspiestuve (1588), pie sv. Jēkaba baznīcas nodibināta pirmā latviešu luterāņu draudze. Taču vienlaikus Rīgā plosās "raganu prāvas" un Rātslaukumā, bendes zobena cirstas, ripo nemiernieku galvas.

Monētas reversā skatāma 1550. gadā Sebastiana Minstera grāmatā "Kosmogrāfija jeb visu zemju apraksts" ievietotā senākā zināmā Rīgas panorāma ar trīm dominantēm – Sv. Pētera, Doma un Sv. Jēkaba baznīcu torņiem. Šis Rīgas siluets, lai arī turpmāk mainījies, kalpo par Rīgas vizītkarti, tās identitātes apliecinājumu līdz pat mūsu dienām.

Monētas aversā atveidots Rīgas XVI gadsimta ģerbonis ar jauno papildelementu – diviem lauvām kā ģerboņa vairoga turētājiem.

XVII gadsimts – zviedru laiki Rīgā. Tā pirmie divi gadu desmiti Rīgai pagāja Zviedrijas – Polijas kara briesmās. Saimnieciskās un stratēģiskās nozīmības dēļ Rīga bija kārots mērķis Zviedrijai, un cīņa par Baltiju faktiski bija cīņa par Rīgu. 1621. gadā Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs pēc veiksmīga pilsētas aplenkuma panāca, ka rīdzinieki zvērēja uzticību Zviedrijas kronim. Gandrīz simt nākamos gadus Rīga bija Zviedrijas pilsēta, lielāka un bagātāka pat par tās galvaspilsētu Stokholmu.

Zviedri izveidoja Rīgu par vienu no tā laika modernākajiem cietokšņiem Eiropā. Visapkārt pilsētai uzbēra augstus zemes vaļņus, to stūros izveidoja bastionus un vaļņu priekšā izraka kanālu. Ārpus pilsētas līdās senajai Livonijas ordeņa pili zviedri savam garnizonam uzcēla vēl atsevišķu cietoksni – Citadeli. Zviedru laikos Rīgai izveidojās jauna, plaša priekšpilsēta, ko

ietvēra otra nocietinājumu līnija. Zviedri saglabāja pilsētai tās senās privilēģijas. Tiesas vara un pilsētas pārvalde joprojām palika rātes rokās. Rīga ieguva arī tiesības kalt savas monētas.

1656. gadā pilsētu aplenca Krievijas cara Alekseja Mihailoviča karaspēks. Pilsētas nocietinājumi un tās aizstāvju varonība neļāva aplencēju pārspēkam Rīgu ieņemt. Taču krievu iebrukuma postījumiem pievienojās bads un sērgas, kas uz laiku radīja pagrimumu pilsētas plaukstošajā saimnieciskajā dzīvē. Rīdzinieku drosme, atvairot krievu uzbrukumu, tika atalgota ar īpašu privilēģiju: 1660. gadā Zviedrijas karalis Kārlis X Gustavs piešķīra pilsētas ģerbonim savu kroni.

Monētas reversā redzami Rīgas nocietinājumi XVII gs. pirmajā pusē.

Aversā attēlots pilsētas ģerbonis no Gustava II Ādolfa valdīšanas laikā kalta dāldera.

XVIII gadsimts iesākās ar lielo Ziemeļu karu, kura rezultātā Krievija atņēma Zviedrijai Rīgu līdz ar Vidzemi. Rīga uz 200 gadiem kļuva par Krievijas pilsētu un tās jaunās provinces – Vidzemes guberņas – administratīvo centru. Kara laikā pilsēta bija stipri

cietusi no ilgā krievu aplenkuma un lielās mēra epidēmijas. Daudzas celtnes bija sagrautas, iedzīvotāju skaits bija sarucis vairāk par pusi. Iestājoties mieram, līdz ar visas zemes saimniecisko atspirgšanu atdzima arī Rīga, pieauga tās saimnieciskā rostība. XVIII gs. strauji palielinājās impērijas galvaspilsētas Pēterburgas nozīme, taču Rīga saglabāja sev otro vietu Krievijas tirdzniecības ostu vidū. Ar katru gadu caur Rīgas ostu izveda arvien vairāk lina, kaņepāju, linsēklu, labības un kokmateriālu. Pieaugot tirdzniecības apjomam ar Rietumeiropas zemēm, darbs bija visiem rīdziniekiem. Vairāk nekā trešā daļa pilsētas iedzīvotāju bija tieši saistīti ar tirdzniecību. Pilsēta kļuva arvien daudz nacionālāka. Tajā ieplūda jauni iedzīvotāji gan no Latvijas lauku novadiem, gan arī no Krievijas. Daudzi Rietumeiropas tirgotāji apmetās uz dzīvi Rīgā un atvēra šeit savus tirdzniecības kantorus. Taču lielāko pilsētnieku daļu vēl joprojām veidoja vācieši. Uzplaukstot Rīgas saimnieciskajai dzīvei, pilsētā no jauna tika celtas vai arī pārbūvētas daudzas sabiedriskās ēkas. Gadsimta vidū Rīga ieguva jaunu, plašu Rātsnamu

ar augstu mansarda jumtu un grezni rotātu fasādi. Rātsnamam pretī otrā laukuma pusē stāvēja Rīgas lēpnums – krāšņais Melngalvju nams, kas celts XIV gs. 30. gados namnieku sanāksmēm. XV gs. beigās to sāka ierēt no Rīgas rātes jauno, neprecēto tirgotāju brālība – t.s. melngalvi. Par pilnīgiem šā nama saimniekiem melngalvi kļuva tikai 1713. gadā. Rīgas un tās apkārtnes celtnes, ļaudis un sadzīves skaits XVIII gs. otrajā pusē savos zīmējumos un aprakstos dokumentēja nerimstošais novadpētnieks, Rīgas ķeizarišķā liceja skolotājs Johans Kristofs Broce. Ar saviem zīmējumiem, kas apkopoti 10 sējumos, viņš atstājis unikālu pieminekli XVIII gs. Rīgai, kādu nepazīst neviena cita šā laika Eiropas pilsēta.

Monētas aversā skatāms pats senākais Melngalvju nama attēls, kādu to atveidojis Broce savā zīmējumā.

Reversā – XVIII gs. Rīgas ģerbonis. Mainoties politiskajai varai, izmaiņas skāra arī pilsētas ģerboni. 1723. gadā rāte ar īpašu rīkojumu noteica, ka līdzšinējo lauvu vietā Rīgas ģerboņa vairoga turētāji turpmāk būs Krievijas divgalvainā ērgļa puses. Vēlāk Zviedrijas karaļa kroni ģerbonī nomainīja Krievijas imperatora kronis.

RĪGAS VĒSTURES LAIKAPOSMI (PASTMARKU SĒRIJA "RĪGAI – 800")

Latvijas Pasts 1997. gadā izdevis pirmās četras pastmarkas no astoņu pastmarku sērijas "Rīgas vēstures laikaposmi", kas idejā sasaucas ar Latvijas Bankas projektu – veltīt pa monētai astoņiem Rīgas gadsim-tiem. Latvijas Pasta veidotās pastmarku sērijas koncepcija tik stingri nepieturas pie viena gadsimta, bet pievēršas Rīgas raksturojumam plašākos vēstures posmos.

Pirmās četras pastmarkas šajā sērijā veltītas Rīgas senākajai vēsturei – pirmsākumiem un t.s. Livonijas periodam XIII-XVI gs. Rīgas pilsētas jubilejas datējumam izmanto divus gadskaitļus. Indriķa hronikā Rīgas vārds pirmo reizi pieminēts 1198. gadā, bet 1201. gadā Rīga nosaukta par pilsētu. Arheoloģiskie izrakumi tomēr pierādījuši, ka Rīgas pirmsākumi meklējami vēl senākā pagātnē.

Pastmarka 0,10 Ls. Rīga – lībiešu un senlatviešu dzīvesvieta XII gs. (senākā koka apbūve, rīdzinieces tērpa rekonstrukcija, rotaslietas).

Pastmarka 0,20 Ls. Rīga – kristīgās ticības metropole Livonijā XIII-XVI gs. (XIII gs. celtā Doma klostera krusteja, K.Bernevica piemineklis bīskapam Albertam, bīskapa zīmogs, rožu kroņa fragmenti, viduslaiku rakstāmriks – stils). Pilsētas attīstībā nozīmīgs laikposms ir Livonijas periods XIII-XVI gs. Pateicoties bīskapam Albertam, Rīga 1201. gadā kļūst par bīskapu (kopš 1255. gada arhibīskapu) rezidences pilsētu.

Pastmarka 0,30 Ls. Rīga – Zobenbrāļu un Livonijas ordeņu mītnes vieta XIII-XVI gs. (Livonijas ordeņa Rīgas pils, ordeņmestra V. fon Pletenberga cilnis Rīgas pili, ieroči). Rīgas politisko vēsturi XIII-XVI gs. būtiski ietekmē Zobenbrāļu un Livonijas bruņinieku ordeņi.

Pastmarka 0,32 Ls. Rīga – Hanzas pilsēta XIII-XVI gs. (pilsētnieku dzīvojamās ēkas – Trīs brāļi, Rīgas pilsētas ģerbonis, sv.Jānis – amatnieku Mazās ģildes aizgādānis). Jau XIII gs. beigās Rīga izveidojas par ievērojamu Baltijas jūras tirdzniecības centru un 1282. gadā iestājas Hanzas savienībā.

Sēriju veidojis mākslinieks Vladislavs Neilands.

Pastmarku nomināli un tirāžas:

Ls 0,10 – 1 000 000 eks.;

Ls 0,20 – 1 000 000 eks.;

Ls 0,30 – 500 000 eks.;

Ls 0,32 – 500 000 eks.

Pastmarku izmēri –

29,5 x 28,5 mm un 40,5 x 28,5 mm.

Izdošanas datums – 1997. gada 27. novembris.

Pastmarku izdevums drukāts firmā Joh.Enschede, Nīderlandē.

"VISU LEĻĻU DIENAS"

Rīga savā 800 gadu jubilejā saņems daudzas veltes. Māksliniece Ināra Liepa ar domubiedriem – profesionāliem māksliniekiem, kas pirms deviņiem gadiem izveidoja daudzu rīdzinieku iemīļoto rotaļlietu salonu "Paija", ir iecerējusi Rīgas jubilejas gadā Vecrīgā atklāt Mākslas un kultūras centru bērniem. Pateicoties Valsts Īpašuma aģentūrai, ir noslēgts līgums uz 20 gadiem par XVIII gadsimtā celtas ēkas izmantošanu Aldaru ielā 10. Jau tapis centra projekts. Iecerētajā centrā būs mākslas galerija, kurā notiks gan profesionālu mākslinieku, gan pašu bērnu darbu izstādes. Daudzus gadus vāktās rotaļlietas atradīs mājvietu Leļļu muzejā. Ēkā būs arī Informācijas centrs, kurā varēs ielūkoties grāmatās, žurnālos, piegrieznēs un kurā tiks rīkoti kursi un semināri darbmācības skolotājiem, kas strādā ar bērniem. Centrā darbosies marionešu teātris un kafejnīca.

Ēkas restaurācijas projektu veidojot, tiek domāts par bērniem invalīdiem, lai viņiem būtu ērti apmeklēt visus Mākslas un kultūras centra pasākumus.

Lai tuvinātu idejas īstenošanu, 1997. gada septembrī–decembrī Latvijas Kara muzejā notika Rīgas 800 gadu jubilejai veltīta starptautiska leļļu izstāde akcija. Šis bija jau otrās "Visu leļļu dienas", jo pirmā leļļu un rotaļlietu izstāde Pulvertornī notika 1995. gadā. Toreiz izstādē piedalījās neprofesionāli mākslinieki ar saviem darinājumiem.

1997. gada izstādi veidoja daudzu Latvijā labi pazīstamu mākslinieku – Aijas Zariņas, levas Iltneres,

"Visu leļļu dienu" gājiens Vecrīgā.

Ilzes Avotiņas, Frančeskas Kirkes, Ināras Garklāvas, Artas Ozolas u.c. autordarbi. Savas lelles bija atsūtījuši arī profesionāli leļļu meistari no Lietuvas, Igaunijas, Krievijas, Vācijas, Somijas, Dānijas, Lielbritānijas un Dienvidāfrikas Republikas. Lelles bija gatavotas ne tikai no tradicionāliem materiāliem – lupatām, porcelāna, koka, papīra, bet arī, piemēram, no siena un plēves. Līdz pat izstādes slēgšanai paralēli notika daudzi ar rotaļlietām un bērnu kultūru saistīti pasākumi: koncerti, teātra izrādes, sponsoru firmu prezentācijas u.c. Izstādi apmeklēja turpat 13000 apmeklētāju. Daļa no izstādes ienākumiem tika pārskaitīta topošā bērnu Mākslas un kultūras centra izveidei.

G.Kajona foto.

TĒLNIKI RĪGAS JUBILEJAI

Turpinot jau 1996. gadā aizsākto Rīgas domes un Latvijas tēlnieku centra kopīgo akciju "Tēlnieki pil-sētai", 1997. gada oktobrī Sv.Pētera baznīcā notika Rīgas 800 gades jubilejai veltīts mazo formu tēlniecības konkurss un izstāde.

Izstādes mērķis: izstrādāt skulpturālus priekšlikumus un projektus nelieliem vides laukumiem; sakārtot sabiedriski nozīmīgu iestāžu interjerus, ēku fasādes un priekšlaukumus, ko vislabāk var panākt ar skulpturālu akcentu; sniegt informāciju par Rīgas vēsturi un ievērojamām personībām, ar cilni, piemiņas plāksni vai kā citādi iezīmējot namus, kur dzīvojuši un darbojušies izcili latviešu kultūras darbinieki.

U.Kurzemnieks. Veltījums J.Paulukam (pēc J. Pauluka gleznas "Krāsu simfonija" motīviem).

Izstādes ietvaros tika organizēts Rīgas 800 gades jubilejas medaļu konkurss, kura mērķis – veiksmīgi un oriģināli atveidot Rīgas tēlu mākslinieciski augstvērtīgās medaļās; piedāvājot divus variantus Rīgas 800 gades piemiņas medaļai: gan brīvi nopērkamu veikalā, gan kā apbalvojumu personām vai organizācijām, kas daudz darījušas Rīgas labā.

B.Strautiņš. Medaļa "Rīga – 800".

J.Strupulis. Rīga.

Žūrijas komisija nolēma:

Medaļu grupā piešķirt:

I vietu – Bruno Strautiņam – par medaļu "Rīga – 800", bronza;

II vietu – nepiešķirt;

divas III vietas – Jānim Strupulim - par izstādē eksponēto medaļu komplektu;

– Ligitai Ulmanei – par medaļu "Rīga.16. gad-simts", gipsis.

V. Dzintare. Rīts.

Z. Bielis. Gaidošā.

Ē. Upeniece. "Nevienam es Rīgas nedodu.."
G. Jemeljanova foto.

Cilņu grupā piešķirt:

I vietu – Bruno Strautiņam – par darbiem "Aleksandrs Čaks", bronza, un "Jānis Paujuks", bronza;

II vietu – Uldim Kurzemniekam – par darbu "Veltījums Jānim Paujukam", bronza.

Mazo formu apaijskulptūru grupā piešķirt:

I vietu – Zigmundam Bielim – par darbu "Gaidošā", bronza;

II vietu – Igoram Dobičīnam – par darbu "Spārni";

III vietu – Vijai Dzintarei – par darbu "Rīts", bronza.

Par tēmas aktualitāti un kvalitatīvu idejas pieteikumu atzīmēt:

Ēvi Upenieces darbu "Nevienam es Rīgas nedodu..", ģipsis.

Īsziņas sagatavojsi J. Treile.

Iveta Lepeško

RĪGAS REDZĒJUMS LATVIJAS TV PROJEKTĀ "RĪGAI—800"

Vienā teikumā

Arī 1997. gadā TV ļaudis, izmantojot TV kameras aci, skatīja Rīgas pagātņi un šodien, zīmēja pilsētas nākotnes vīzijas, lai visi – gan tie, kas grib uzzināt, gan tie, kas jau daudz ko zina, – skatītos uz Rīgu ar redzošākām acīm...

Vienā rindkopā

Katru otro sestdienas vakaru Latvijas TV 1. kanālā plkst. 21.05, klusi nošalcot Daugavas viļņiem, ieskaņoties zvanu skaņām, izveidojās Rīgas jubilejas zīmes grafiskais attēls. 1997. gadā tas noticis vairāk nekā 20 reizes. TV skatītājiem piedāvātais tematiskais spektrs jeb mūsu Rīgas redzējums ir bijis ļoti plašs. Esam bijuši klāt pilsētā notiekošajās aktualitātēs – akcijās "Tēlnieki Rīgai", "Rīga mūsdienu mākslā", konferencē "Mežaparks – dārzu pilsēta", izstādē "Ievērojamākie Rīgas pilsoņi un to devums Rīgai". Esam sekojuši pilsētas tēla izmaiņām – "Sabrukušās mājas Vecrīgā", "Muzikālais teātris – Vernisāža" u.c. Turpinājuši iepazīstināt ar mazpazīstamām Rīgas pagātnes lappusēm – "Viduslaiku teātris Rīgā", "Pirmās grāmatas Latvijā", "Rīgas gāzei 135 gadi", "Broces laika muižiņas šodien un agrāk" u.c. Esam bijuši gan nedaudz romantiski – "Rīgas vējražos", gan arī filozofiskāki – raidījumos "Rīdzinieka māja kā patvērums", "Rīgas mūsdienu pilsoņi". Paskatoties uz Rīgu arī no attāluma (no mūsu sadraudzības pilsētām Brēmenes un Pori), un salīdzinot divas senās Hanzas pilsētas Lībeku un Rīgu, šķiet, esam sapratuši vienu: to, ka Rīga nekad nebūs ne gatava, ne arī pietiekami atspoguļota TV. Vienīgi tai ir jābūt tik gatavai, lai 2001. gadā mēs, rīdzinieki, nejustos vainīgi, ka savu pilsētu neesam sagatavojuši lielajiem svētkiem. Cerams, ka līdzīgi domā arī tie vairāk nekā 200 000 skatītāji, kas ik mēnesi skatās mūsu raidījumu...

Viena komanda

TV projektu realizē vairākas radošas grupas, tomēr divu gadu garumā ir veidojusies arī pastāvīga radošā grupa, kas ārpus saviem tiešajiem pienākumiem strādā pie sev tuvās tēmas. Tie ir žurnālisti Lilita Eglīte, Verēna Bērziņa, Sarmīte Sīle, Karina Geikina, Māriete Balode, Guntars Pupa un arī šo rindu autore Iveta Lepeško, kā arī režisori Ingunā Aare, Ivars Kokars, Māra Ērgle, Maija Trence. Turpinājusies arī veiksmīgā sadarbība ar Rīgas Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju.

Viens jaunums

Ar 1997. gadu raidījuma Latvijas TV projekts "Rīgai – 800" videokopijas var iegādāties arī lielākajās Rīgas grāmatnīcās. Tās mācību procesa dažādošanai izmanto skolu vēstures stundās.

Biruta Krone, Reinis Ādmīdiņš

"SAULE RĪGAS ZELTA GAIĻOS"

Vairāku gadu garumā Latvijas radio regulāri divas reizes mēnesī skan raidījumi ciklā "Saule Rīgas zelta gaiļos", un jau trešo reizi mēs stāstām par tiem Rīgas astoņsimtgadei veltītajā gadagrāmatā.

Rīgai veltītajos raidījumos ir skanējuši gan Dagnijas Zigmontes, Ārijas Elksnes, Ojāra Vācieša, Zigmunda Skujiņa, Egila Lukjanska, Ērika Hānberga, gan Kārļa Janševska, Kārļa Zariņa, Andreja Upīša un citu rakstnieku daiļdarbu radioiestudējumi. To darbu, kuros atklājas viņu Rīga. Tāpat kā mums katram savējā. Par savām ielām, laukumiem, pat kādu vienu necilu namu vai rotaļu laukumiņu ir stāstījuši vecie rīdzinieki, un viņu starpā kā allaž visčaklākais un atmiņām visbagātākais bijis režisors un literāts Kārlis Pamše. Cik neaizmirstamu piedzīvojumu viņam bijis Mežaparkā vien! Cik jauki tie mūsu pārraidēs saucas ar visnotaļ nopietnajiem zinātniskajiem referātiem Mežaparkam veltītajā konferencē, kuras gaitu plašā izklāstā raidījām vairākos turpinājumos. Arī jau iepriekš aizsāktos Saulcerītes Vieses pētījumus par šo savdabīgo Rīgas rajonu. Raidījumos ir skanējušas sarunas ar rakstniekiem, aktieriem, māksliniekiem, tulkotājiem – kādu Rīgu viņi redzējuši savā bērnībā un redz patlaban – ar Arnoldu Liniņu, Intu Burānu, Dagniju Dreiku, Jāni Anmani, Valdi Rūmnieku, Ainu Vāveri, Gunāru Janovski un daudziem citiem. Ir bijušas neklātienas pastaigas pa Vērmaņdārzu, citiem dārziem un ielām Rīgā.

Lai gan mūsu skats vērsti nākotnē, esam gana runājuši arī par vēsturi (jau pieminētais Vērmaņdārzs, literātu un mākslinieku biedrības pirmskara Rīgā, kā "Zaļā vārna" u. c.) Interesanti klausītājiem, mūsaprāt, ir bijuši arī ekonomistu un tautsaimnieku vērojumi. Tā piemēram, profesors Viktors Dinēvičs atcerējās (gan toreiz vēl bērna acīm skatīto) kara laika Rīgu, gan to, kā tika celti daudzdzīvokļu nami 60. gados Pārdaugavā. Allaž emocionālas un saistošas ir arī tātūmā dzīvojošo tautiešu atmiņas un tas, kā viņi uztver pārmaiņas un norises mūsdienu Rīgā. Ielu nosaukumu vēsture, Rīgas krogi, ielu muzikanti – arī tas ir bijis mūsu uzmanības lokā, – turklāt tiešraidēs, kad klausītāji ir varējuši izteikt savu viedokli un uzdot jautājumus. Šķiet, daudziem interesanta likās Gētes institūta Rīgā vadītāja Ronaldā Ruprehta mūsu pilsētas uztvere – visnotaļ gaiša un labestīga. Esam iztaujājuši arī klausītājus, kādas ir viņu pārdomas Rīgas astoņsimtgades sakarā un vai Rīgai klājas būt par Eiropas kultūras galvaspilsētu 2001. gadā. Šaubu jau it kā nav, un tomēr – Rīgai jāklūst citādai, labākai vietai, kur pilnīgāk iespējams attīstīties latviešu kultūrai.

RĪGA – EIROPAS KULTŪRAS GALVASPILSĒTAS KANDIDĀTE 2001. GADAM*

I. Projekta vispārējā koncepcija

Pamattēze iespējamai Rīgas pasludināšanai par Eiropas Kultūras galvaspilsētu ir "no eiropiskas pagātnes uz eiropisku nākotni".

Šo tēzi ilustrēšu ar piemēriem no mūsu vēstures, tagadnes procesiem, un nākotnes projektu skatījuma.

1201. gads ir oficiālais Rīgas dibināšanas gads, kad pilsētu Romas pāvesta uzdevumā dibina bīskaps Alberts. Jau tolaik tika novērtēts pilsētas izdevīgais ģeopolitisks stāvoklis, jo Rīgas apmetne un kuģu piestātne Daugavas grīvā pirmoreiz minētas Indriķa hronikā 1198. gadā.

Rīgas jubilejas programma ietver pasākumus triju gadu garumā, kuri kulminēs 2001. gadā, Rīgai esot Eiropas Kultūras galvaspilsētai. Nozīmīga ir kultūras mantojuma loma svētkos, jo Eiropas Padome ir noteikusi Rīgu kā Eiropas kultūras mantojuma dienu oficiālās atklāšanas pilsētu 2001. gadā.

II. Mūsu pilsētas īpašais raksturs

Sava izdevīgā ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ, kā dažādu ceļu krustpunkts – Rīga vienmēr bijusi internacionāla pilsēta, kurā gadsimtos kopā dzīvojuši gan vietējie iedzīvotāji – balti un lībieši, gan ieceļotāji – vācieši, krievi, ebreji, poļi, zviedri. Tā veidojusies īpaša multikulturāla pilsētas gaisotne.

Rīga aizvien bijusi arī tuvējo kaimiņu interešu un iekāres objekts, tāpēc dažādo karu rezultātā pilsēta īsākiem un garākiem periodiem bijusi Vācijas, Polijas, Zviedrijas, arī Krievijas pārvaldījumā. Astoņsimt gadu garumā veidojusies savdabīgā Rīgas seja, bet tikai XX gadsimtā Rīga ir ieguvusi savu – neatkarīgas valsts galvaspilsētas identitāti.

Šodien Rīga lielai daļai ārvalstu iedzīvotāju ir *Terra incognita*, bet katrs viesis jūtas patīkami pārsteigts, ieraugot gadsimtiem veidojušos eiropisku pilsētvidi un tradīcijas, kuras nav iznīdējuši ne divi pasaules kari, nedz arī 50 gadi PSRS pakļautībā aiz "dzelzs aizkara". Zīmīgi, ka arī plašajā Padomju Savienībā Rīgu uztvēra kā Eiropas "Rietumu" pilsētu, kurā bija moderna māksla un eiropiska gaisotne.

Šo gaisotni atkal izmanto dažādu līmeņu starptautiskiem kultūras pasākumiem, starpvalstu apspriedēm:

– 1995. gadā Rīgā notiek pirmie Baltijas un Ziemeļvalstu Dziesmu svētki;

– 1997. gada vasarā notiek Baltijas jūras valstu padomes ārlietu ministru apspriede;

– 1998. gada janvārī Rīgā pulcēsies 13 Baltijas valstu premjerministri;

– jūlijā Rīgā notiks XXII Dziesmu un XII Deju svētki, kuros piedalīsies vairāki desmiti tūkstoši dziedātāju un dejotāju;

– no 1999. gada Eiropas Rekonstrukcijas un Attīstības banka plāno savu akcionāru gadskārtējās sēdes Rīgā;

– 2000. gadā šeit ir paredzēta augsta līmeņa NATO apspriede;

– 2001. gadā ir iecerēta plaša Starptautiska konference ar visu ES dalībvalstu un kandidātvalstu kultūras ministru piedalīšanos.

Konferences noslēgumā pieņems dokumentu *Kultūras mantojums kā ekonomiska vērtība un tā iesaiste sociālajā aprītē*.

III. Projekta vērtība Eiropas kontekstā

Viens no būtiskākajiem un, mūsprāt, nozīmīgākajiem argumentiem, piedāvājot Rīgu izvēlēties par Eiropas Kultūras galvaspilsētu, ir plašie sabiedrības integrācijas procesi, kas tiktu veicināti trīs līmeņos.

Pirmkārt – tiktu veicināta iekšējā sabiedriskā saskaņa un sadarbība pašā valstī, jo šāds starptautisks pasākums piesaistītu kopējas idejas īstenošanā visplašākos dažādu etnisko grupu iedzīvotāju slāņus, arī lielo nepilsoņu skaitu. Veicinātu piederības sajūtu savai pilsētai.

Arī šodien Latvijā visām minoritātēm tiek garantēta izglītība un kultūras tiesības, starptautiski atzīta ir Cilvēktiesību biroja darbība Latvijā, taču savstarpējie integrācijas procesi varētu ritēt intensīvāk.

Otrkārt – tiktu aktualizēts sadarbības process Baltijas valstu reģionā, jo Rīga ir lielākais administratīvais, politiskais un kultūras centrs Baltijas valstīs un viena no lielākajām Ziemeļeiropas pilsētām, jūgendstila metropole.

Rīgas pasludināšana par Eiropas Kultūras galvaspilsētu nozīmētu arī visu trīs Baltijas valstu reģiona tuvināšanos vairāk nekā 50 gadus nošķirtajai Eiropas daļai. Tā uzsvērtu tuvību ar Ziemeļvalstīm un veicinātu vidutāja lomu starp Eiropas austrumu un rietumu daļām.

Treškārt – tiktu sekmēts augstākais jeb plašākais process – Latvijas iekļaušanās Eiropā.

Starp kandidātēm 2001. gadam Rīga ir vienīgā galvaspilsēta un vienīgā pilsēta no Austrumeiropas.** Līdz šim nevienai no bijušās PSRS sastāvā iekļauto valstu pilsētām nav piešķirts Eiropas Kultūras galvaspilsētas gada statuss.

Tas, ka "pārejas ekonomikas valsts" galvaspilsēta iekļautos Eiropas Kultūras galvaspilsētu sarakstā, demonstrētu visai pasaulei, ka kādreiz šķirtās Eiropas daļas ir atkal tuvinājušās. Šim faktam būtu ārkārtīgi liela nozīme nākotnes Eiropas veidošanā. Tas būtu nepārprotams signāls drošības un stabilitātes

R.Lappuķe, R.Umblija un A.Bērziņš Luksemburgā
1997. gada 8. novembrī pēc Rīgas – Eiropas Kultūras
galvaspilsētas statusa aizstāvēšanas.

nodrošinājumam reģionā – tas ir, visā Eiropā. Un tā būtu zināma vēstures netaisnības izlīdzināšana.

levērību pelna arī fakts, ka tieši 2001. gadā apritēs 10 gadi, kopš Latvijas valsts atjaunojusi savu neatkarību un sākusi veidot demokrātisku un tiesisku valsti. Rīga kā Eiropas Kultūras galvaspilsēta tādējādi savā atjaunošanas procesā spēs piedāvāt Eiropas valstīm, kurām jau ir stabilas demokrātijas tradīcijas, nebijušu iespēju ieraudzīt reālā procesā "laikmetu maiņas zīmes". Rīga šodien – tā ir Eiropai atdzimstoša metropole, tā ir Eiropa dinamiskā attīstībā.

Piešķirt Rīgai Eiropas Kultūras galvaspilsētas statusu tieši pašreiz, kamēr rit iestāšanās process Eiropas Savienībā, ir aktuāla, īpaša motivācija. Tas patiešām būtu unikāls precedents, kas liecinātu, ka iestāšanās stratēģijā ES izšķirīga loma varētu būt uzticēta kultūrai.

Un Rīga cer, ka Eiropas valstis apliecinās savu vēlmi – veicināt šo procesu.

* Ziņojums Luksemburgā 1997. gada 8. novembrī.

** 2001. gadā Eiropas Kultūras galvaspilsētas statusam savas kandidatūras pieteikušas arī Bāzele, Dženova, Porto, Roterdama, Lille un Valencija.

Andris Bērziņš, Rīgas domes priekšsēdētājs

RĪGA KĀ EIROPAS KULTŪRAS GALVAPILSĒTA 2001. GADĀ*

Dāmas un kungi,

Rīga ir ne tikai Latvijas galvaspilsēta, bet arī visa Baltijas reģiona ģeogrāfiskais un kultūras centrs. Dibināta 1201. gadā, Rīga atrodas izdevīgā ekonomiskā situācijā. Tā atrodas Austrumu un Rietumu Eiropas, Krievijas un Skandināvijas krustcelēs. Šī labvēlīgā ģeogrāfiskā un kultūras situācija ir veicinājusi strauju pilsētas attīstību kopš Hanzas savienības uzplaukuma laikiem. Mūsdienā Rīga ar 815,8 tūkstošiem iedzīvotāju ir ne tikai lielāka pilsēta Latvijā, bet arī Baltijā, un tās nozīme turpina pieaugt.

Lai izskaidrotu mūsu situāciju, es vispirms vēlētos uzdot divus jautājumus: *kāpēc Eiropai nepieciešama Rīga un kāpēc Rīgai nepieciešama Eiropa?*

Rīga nav konkurente Eiropas Savienībai. Rīga ir izejas punkts uz jauno tirgu Krievijā un Āzijā.

Rīgai ir izveidojusies cieša ekonomiska sadarbība ar Krieviju u.c. NVS valstīm, un mēs varam bagātināt ES ar savu pieredzi un jaunām zināšanām.

Lai to pierādītu, es gribētu minēt dažus aspektus:

Rīgas vēsturiskie kontakti.

Rīgas kā transporta mezgla nozīme bijusi vērā ņemama. Daugava bija viens no galvenajiem tirdzniecības ceļiem viduslaiku Austrumeiropā, tā savienoja Varjagus (Vikingus) pie Ziemeļjūras ar grieķiem Dienvidēiropā. Rīgas tapšanā par izcilu eksportistu izšķiroša nozīme bija preču pievedumam pa Daugavu. Jūras līcis – ērts kuģu ceļa vistālākais izvērījums kontinentā, bija punkts, uz kuru tiecās arī Ziemeļvācijas tirgotāji 12. gs. beigās.

Rīga ir Hanzas pilsēta.

Hanzas savienības ziedu laikos (14.–15. gs.) Rīga kļuva par vienu no tās ievērojamākajiem centriem. Arī mūsdienā Rīga aktīvi piedalās dažādos Jaunās Hanzas rīkotajos pasākumos.

Komunikācijas un transporta iespējas.

Rīgas kā tranzīta centra izveidošana ir viens no Latvijas attīstības stratēģijas pamatpostulātiem, un tas tiek veicināts, attīstot infrastruktūras elementus un pakalpojumu nozari Rīgā. Sakarus ar ārpusauli Rīga nodrošina ar tradicionālajiem transporta veidiem: ūdensceļš, dzelzceļš, autoceļi un gaisa satiksme. Piemēram, Rīgas pasažieru osta atrodas pašā pilsētas centrā. Rīgas tirdzniecības osta ir peļņu nesošs, perspektīvs uzņēmums. Rīga ir izdevīgs gaisa transporta

mezgls, no kura 1 – 3 stundu laikā var nokļūt jebkurā no ES galvaspilsētām. Starptautiskajā lidostā Rīga, kas atrodas tikai 20 minūšu braucienā no pilsētas centra, tiek uzsākti rekonstrukcijas un paplašināšanas darbi. Regulārus avioreisus no lidostas Rīga veic gan pašmāju aviokompānija *Air Baltic*, gan visā pasaulē pazīstamās *SAS*, *Lufthansa*, *Finnair*, *British Airways* u.c.

Dzelzceļa tīkls savieno Rīgu ar citām Baltijas valstīm, NVS, Vāciju, Poliju un Bulgāriju. Rīgas Centrālā dzelzceļa stacija tiek rekonstruēta un modernizēta ar norvēģu firmas *Varner Haakon Invest* palīdzību.

Rīga piedāvā plašu sabiedriskā transporta izvēli – tramvajus, autobusus, trolejbusus, maršruta taksometrus un taksometrus. Ar sabiedrisko transportu jūs nokļūsi jebkurā pilsētas daļā 40 minūšu laikā. Pilsētas dome rūpējas par autobusu un trolejbusu parka atjaunošanu; tiek ieviesti *Mercedes Benz* autobusi un *Škoda* trolejbusi. Savus auto nomas pakalpojumus Rīgā piedāvā labi pazīstamas firmas *Herz* un *Avis*.

Rīgas transporta un komunikāciju infrastruktūra ir piemērota viesu uzņemšanai no visas Eiropas. Nav nejaušība, ka Eiropas Komisijas ziņojumā par Latviju teikts, ka starptautiskā transporta attīstība sasniegusi Eiropas Savienības standartu līmeni.

Rīgai ir pieredze starptautisku pasākumu organizēšanā.

Katru gadu Rīgā notiek ap 15 dažādu starptautisku kultūras festivālu. Dziesmu svētki, kas vienlaikus uz skatuves pulcina 30 000 dalībniekus, ir nozīmīgākie starp tiem. Pēdējos gados Rīgu ir apmeklējušas tādas starptautiskas zvaigznes kā *Monserata Kabaljē*, *Sisela Kirkebū*, *Gidons Krēmers*, *Mstislavs Rostropovičs*, *Džina Lolobridžida*, *Pjērs Rišārs*, *Pako Rabane*, *Pjērs Kardēns* un bijušais Rīgas baleta skolas audzēknis *Mihails Barišņikovs*.

Rīgā 2000. gadā notiks gadskārtējā Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas (EBRD) sanāksme.

Rīgai ir cieši kontakti ar citām Eiropas un pasaules pilsētām.

Rīgai ir 14 sadraudzības pilsētas - *Olborga* (Dānija), *Alikante* (Spānijā), *Bordo* (Francijā), *Brēmene* (Vācijā), *Dallasa* (ASV), *Kalē* (Francijā), *Kēmsa* (Austrālijā), *Kobe* (Japānā), *Norčēpinga* (Zviedrijā), *Pori* (Somijā), *Rostoka* (Vācijā), *Sudžo* (Kīnā), *Tallina* (Igaunijā), *Viļņa* (Lietuvā).

Rīga ir arī parakstījusi sadarbības līgumus ar *Stokholmu*, *St. Pēterburgu* un *Varšavu*.

Rīgā atrodas 25 dažādu valstu vēstniecības, kā arī Eiropas Savienības pārstāvniecība. Rīgā pārstāvētas tādas nozīmīgas starptautiskas institūcijas kā Apvienoto Nāciju attīstības programma, Pasaules Banka, Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka, Pasaules Dabas fonds u.c.

Pēc valstiskās neatkarības atgūšanas Latvija ir kļuvusi par biedru tādās starptautiskās organizācijās kā:

1. ANO un tās apakšprogrammas (UNESCO, GATT, WTO u.c.);
2. NATO programma Partnerattiecības mieram;
3. Eiropas Padome;
4. WEU asociētais partneris;
5. Baltijas Asambleja (dibināta kopā ar Igauniju un Lietuvu sadarbībai ar Ziemeļvalstu Padomi);
6. INTERPOL;
7. HELCOM, Wetlands International u.c. vides aizsardzības organizācijās.

Latvija ir ratificējusi un ievēro galvenās konvencijas cilvēktiesību jautājumos: ANO Konvenciju par bēgļa statusu, Starptautisko konvenciju par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu, Vispārējo Konvenciju par tiesību aizsardzību u.c.

Rīga ir multikulturāla pilsēta.

Rīgā reģistrētas aptuveni 3500 dažādas nevalstiskas organizācijas. Starp tām ir Nacionālo kultūras biedrību asociācija, kurai ir labas sadarbības attiecības ar valsts un pašvaldības iestādēm Rīgā.

Latvijas sabiedrība tradicionāli ir toleranta pret nacionālajām minoritātēm, turklāt Latvijā ir Cilvēktiesību birojs, kura pilnvaras apstiprina valsts parlaments. Rīgas īpašajai vietai Baltijas reģionā vienmēr ir bijusi noteicoša loma daudz nacionāla gara veidošanā, kas savu izpausmi radis gan garīgā, gan laicīgā dzīvē. Pilsētas kultūras spektru bagātina daudzas nacionālo minoritāšu biedrības. Ne tikai latvieši, bet arī krievi, ebreji, ukraiņi, poļi, lietuvieši, armēņi un citas tautības aktīvi piedalās Latvijas galvaspilsētas kultūras dzīvē. Rīgas katoļu, luterāņu, pareizticīgo un ebreju draudzēm ir labas ekumēniskās tradīcijas. Sociālo un kultūras vidi aktīvi veido 286 preses izdevumi, radiostacijas, valsts un neatkarīgās televīzijas kanāli.

Rīga ir unikāla.

Rīgā atrodama plaša arhitektūras stilu dažādība – no gotikas līdz tā saucamajam "Stalīna barokam", no unikālām koka celtnēm priekšpilsētās līdz lepniem jūgendstila kvartāliem pilsētas centrā.

"Zaļā" Rīga ar saviem parkiem un dārziem un "zilā" Rīga ar Daugavu, ezeriem un pilsētas kanālu aizņem 54,2% no kopējās teritorijas. Viens no pamatnosacījumiem mūsdienu pilsētas attīstības plānā ir saglabāt pastāvošās proporcijas starp "zaļo" un "zilo" Rīgas daļu.

Rīgas teritorijā ir 5 dabas liegumi. Vairāk nekā 25 dažādas retu augu sugas ir reģistrētas šajās teritorijās, kas atrodas cieši blakus cilvēku apdzīvotajām. Līdzās

vides aizsardzības funkcijai šiem dabas liegumiem ir arī ekoloģiskās audzināšanas loma. Neskartās dabas saliņas pilsētā nodrošina lieliskas iespējas dabas novērošanai un baudīšanai. Starptautiskās vides aizsardzības organizācijas ir izrādījušas interesi par lieguma zonām Rīgā.

Rīga piedāvā plašas kultūras tūrisma iespējas.

Ar savu labi saglabāto, kompakto vēcpilsētu un kultūras mantojumu, kas uzkrāts astoņos gadsimtos, Rīga piedāvā plašas kultūras tūrisma iespējas. Savus pakalpojumus piedāvā 92 tūrisma firmas un 68 viesnīcas, kuras nodrošina apkalpošanu starptautisku standartu līmenī. Lielākās starp tām ir "Radisson SAS Daugava" un "Hotel de Rome".

Latvija var lepoties gan ar bagātām autentiskās folkloras un tautas lietišķās mākslas tradīcijām, gan ar avangarda un moderno mākslu. Tādējādi ne tikai 29 muzeji, bet arī daudzas privātās mākslas galerijas sniedz bagātu ieguldījumu kultūrvides veidošanā. Rīga ir aktīva līdzdalībniece arī tajos starptautiskajos kultūras procesos, kurus atbalsta Sorosa fonds, Gētes institūts, Ziemeļvalstu informācijas birojs, Franču informācijas un kultūras centrs, Britu padome un Dānijas kultūras institūts.

Rīga ir izglītības un zinātnes centrs.

43 000 jauniešu studē 13 valsts un 17 privātajās Rīgas augstskolās. Viena no tām, Stokholmas Ekonomiskā augstskola, tika nodibināta, pateicoties Zviedrijas karaļa iniciatīvai atbalstīt un izglītēt talantīgus jauniešus Latvijā, Igaunijā un Lietuvā.

Pilsēta finansē un nodrošina vidējo izglītību 62 latviešu un 70 krievu, poļu, ebreju, igauņu un citu tautību skolās.

Rīga ir starptautisks sporta centrs.

Kopš 1990. gada, kad Latvija atguva savu neatkarību, tā piedalījies dažādos starptautiskos sporta pasākumos. Rīgā atrodas lielākie Latvijas sporta stadioni, sporta halles, ledus laukumi utt. Latvijas nacionālā hokeja komanda šogad ar panākumiem debitējusi Pasaules čempionātā A grupā, un ieguvusi goda pilno 7. vietu. 1938. gadā Latvijas basketbola komanda uzvarēja pirmajā Eiropas čempionātā vīriešiem. Mūsu pašreizējā basketbola komanda šogad piedalījās Eiropas čempionāta finālā, kas notika Spānijā. Rīgā ir spēlējuši tādi ievērojami klubi kā Madrides "Real" basketbolā, "Barcelona" futbolā un Vašingtonas "Capitals" hokejā.

2001. gadā Rīga svinēs savu 800 gadu jubileju.

Gatavošanās šim notikumam jau sākusies un paredzēts, ka laika periods līdz 2001. gadam būs piesātināts ar pasākumiem, kas ne tikai sakārtos un uzposīs pilsētu svētkiem, atjaunos un bagātinās kultūrvēsturisko vidi, bet sekmēs arī Rīgas infrastruktūras attīstību.

Pēdējo gadu laikā Latvijas ekonomika ir stabilizējusies, un Rīga kļuvusi par nozīmīgu finansu centru Baltijā. Pateicoties Latvijas liberālajai likumdošanai un stingrajai monetārajai politikai, Rīga ir ārzemju kapitāla uzkrāšanas un aprites vieta. Rīgā darbojas 30 bankas, kas atbilst ES standartiem. Dažām ārzemju bankām (piem., franču "Société Générale" un vācu "Vereinsbank") Rīgā ir savas filiāles. Ārzemju valūtu brīvi var konvertēt Latvijas latos ikvienā bankā vai maiņas punktā, no kuriem daži strādā pat visu diennakti. Viesnīcās, restorānos un veikalos var izmantot Visa, Eurocard/Mastercard, Maestro un citas starptautiskas kredītkartes, kā arī norēķināties ar ceļojumu čekiem.

1997. gadā bija vērojams straujš ārzemju investīciju pieaugums, kas liecina par ekonomikas stabilizācijas, privatizācijas procesa paātrināšanos un investīciju apstākļu vispārēju uzlabošanos. Pozitīva loma bijusi ārzemju ekspertu pieaicināšanai. Starptautiskā reitinga aģentūra Standard & Poor's ir piešķirusi Latvijai kredīta reitingu BBB, kas liecina par relatīvi stabilu investīciju zonu ieguldītājiem. Latvijas Bankas prezidents saņēmis novērtējumu B+. Ārvalstu kompānijas ik mēnesi izvirza daudzus sadarbības priekšlikumus, kas, protams, veicina Rīgas attīstību.

Kāpēc Rīgai jāklūst par Eiropas Kultūras galvaspilsētu?

Tāpēc, ka tas nav pretrunā ar Eiropas Kultūras galvaspilsētas rezolūcijas p.2.1. 1992.g. un saskan ar Latvijas valsts integrācijas politiku ES.

Rīga jau 1995. gadā viena no pirmajām aizsūtīja savu pieteikumu. Tas apliecina mūsu pilsētas vēlmi un mērķtiecību.

Rīga ir vienīgā galvaspilsēta, kā arī vienīgā Austrumeiropas pilsēta starp kandidātēm.

Līdz šim neviena no Austrumeiropas pilsētām nav bijusi Eiropas Kultūras galvaspilsēta, un arī no 2001. gada kandidātēm Rīga ir vienīgā.

Ja Rīga tiks nominēta, tad:

- pilsēta iegūs jaunas attīstības iespējas;
- pieaugs investīciju apjoms;
- attīstīsies kultūras tūrisms;
- Rīga turpinās iesāktos projektus;
- Eiropa uzzinās daudz vairāk par Rīgu un Baltijas tautu kultūru;
- Rīgas paraugs tiks sarosīties citām Austrumeiropas pilsētām.

Rīgas kļūšana par Eiropas Kultūras galvaspilsētu ir nacionālas nozīmes jautājums, tāpēc Rīgas dome kopā ar Latvijas valdību uzņemas atbildību un finanšiālās garantijas.

Nominēšana dos labu iespaidu Eiropas Savienības paplašināšanās kontekstā, veicinot stabilitāti Eiropas un reģionālā līmenī. Tā apliecinātu Eiropas Savienības labo gribu un dotu nopietnu impulsu tam, lai Rīgas multikulturālā sabiedrība drīzāk apzinātos sevi par Latvijas valsts daļu Eiropā.

---

* Runa Luksemburgā 1997. gada 8. novembrī.

KONFERENCE PAR AUGUSTA DEGLAVA ROMĀNU "RĪGA"

1997. gada 23. septembrī Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja filiālē – Mencendorfa namā notika Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes un Mencendorfa nama kopīgi rīkotā konference "Augusta Deglava romāns "Rīga" un Rīgas kultūra romāna laikmetā".

Kāpēc šāda tēma? Jau vairākus gadus Latviešu literatūras katedra un Baltu valodu katedra rīko konferences par kādu latviešu literatūras darbu, kuram ir nozīme ne tikai literatūras vēsturē, bet arī latviešu kultūras vēsturē un apziņā, par darbu, kurš interesē vēsturniekus, filozofus, mākslas zinātniekus, kura motīvi, tēli, simboli ir nozīmīgi arī šodien. Tā iepriekšējos gados konferenču uzmanības lokā bija brāļu Kaudzīšu romāns "Mērnieku laiki", A. Niedras romāns "Liduma dūmos", 1998. gada rudenī konferences tēma būs "Jāņa Purapuķes romāns "Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes" latviešu kultūrvēsturē".

Kāpēc tika izvēlēts tieši Mencendorfa nams? Romānā "Rīga" ir pieminēts Mencendorfa nama kafijas veikals, bet galvenais bija – Rīga kā romāna objekts filologu un vēsturnieku pētījumu lokā.

Valda Čakare (LU) referātā "Multikulturālisms Augusta Deglava romānā "Rīga"" uzsvēra: "Deglava "Rīgu" pat varētu izmantot kā savdabīgu rokasgrāmatu kultūras jēdziena izpratnei. Romāns uzskatāmi demonstrē kultūru kā dzīves veidu industriālā sabiedrībā; dzīves veidu, kas aptver visas tradicionālās uzvedības normas, visas sociālās pieredzes."

Referātā pieteiktā tēma – multikulturālisms – kļuva par nozīmīgāko konferencē. V. Čakare jautāja: "Rīga Deglava romānā neapšaubāmi ir multikulturāla pilsēta, ar multikulturālismu saprotot dažādību un citādību, ieskaitot atšķirības, ko rada šķiriski, dzimuma un etniskie aspekti. Bet multikulturālā situācija autoram nekādā ziņā nav pašmērķis, drīzāk jau izdevīgs pētniecības objekts, kas ne tikai ļauj modelēt indivīda un sabiedrības eksistences likumsakarības, bet arī noskaidrot ceļu, kāds ejams, lai veidotu stablu cilvēcisko identitāti un dzīves jēgpilnu perspektīvu. Kāds tad, Deglavprāt, ir šis ceļš?"

V. Čakare romānā saskata trīs posmus stablas identitātes meklējumos: "Romāna pirmajā daļā "Patrioti" šī ceļa virzību iezīmē vēlme rast identitāti un esības jēgu saistībā ar konkrētu kultūru un valodu. [...] Romāna pirmās daļas nosaukums "Patrioti" ir ambivalents – vienlīdz patrioti ir vācbalti un jaunlatvieši. Nākošo attīstības posmu iezīmē latvietības centieni izrauties no marginālisma, nevis kā līdz šim, integrējoties (pareizāk sakot, asimilējoties) vācu kultūrā, bet tieši pretēji – emancipējoties. Deglavs šo procesu rāda tiklab atsevišķa indivīda, kā sabiedrības līmenī." Romāna beigās Ērgļu Kārlis, romāna otrās daļas

varonis, vilies Rīgas Latviešu biedrībā un korporācijās, meklē citu identitātes avotu: "Viņš to atrod kristīgās reliģijas pamattēzēm radniecīgu vispārcilvēcisku morāles pamatu radītā idejiskā kopībā, tādējādi nonākot konfrontācijā ar pirmajā daļā paustajiem uzskatiem par kultūras partejiskumu un politiskumu. Citiem vārdiem – atsakās no kultūru relatīvisma par labu universālismam."

V. Čakares referāts iezīmēja vienu no konferences būtiskākajām īpašībām – izvirzīt nopietnas zinātniskas problēmas un pasniegt tās interesantā interpretācijā, pasniegt klausītājam kādu līdz šim neskatītu jautājumu, vēstures faktu.

Kristīne Volfarte skatīja Rīgas Latviešu biedrības nozīmi nacionālās kustības vēsturē. Savā referātā skartos jautājumus K. Volfarte pilnīgos disertācijā, kuru izstrādā Vācijā. Viņas referāts bija pamudinājums pievērsties nopietnākai Rīgas Latviešu biedrības arhīvu izpētei.

Daina Nitiņa (LU) referātā "Augusts Deglavs un Rīgas valoda" plaši raksturoja romāna valodisko eklektiku, ko veido romānā tēlotā laikposma un jaunāka laika – autora valodas īpatnību sajaukums. "Valodas raibumu, dažādību vēl vairāk paspīgtina tas, ka romānā sanāk kopā kā arhaismi un dialektismi, vācismi un krievismi, tā 19. gs. un romāna rakstīšanas laika, t. i., mūsu gadsimta sākuma latviešu valodas jauninājumi." Referāta nobeigumā autore atzina: "Rīgas valodu katls – tas ir ietekmējis latviešu valodu, taču nav skāris tās dzīvības saknes. Šis fakts vieš optimismu, ka arī mūsdienā Rīgas valodu tirgu latviešu valoda pārstaigās, lai arī locīta visiem un dažādiem vējiem līdzīgi, viegli iespaidojama un ievainojama, tomēr palikusi dzīva." Šai priekšlasījumā parādījās vēl viena konferences iezīme – sniegt plašu un pamatīgu pārskatu par pētāmo tēmu.

Jānis Kušķis (LU) referātā "Svešvārdu lietojums Augusta Deglava romānā "Rīga"" secināja, ka "Augusts Deglavs atšķiras no daudziem citiem latviešu literatūras klasiķiem ar to, ka lietojis ļoti daudz svešvārdu. Viņš ir svešvārdu cienītājs un lieto tos gan savā, gan personāžu valodā. Visā romānā "Rīga" ir ap 4000 svešvārdu, bet romāna pirmajās 100 lappusēs, kur tēloti notikumi līdz Rīgas Latviešu biedrības dibināšanai, ir ap 250 svešvārdu ap 350 lietojumos. Svešvārdi tikai daļēji attiecas uz romāna darbības laiku XIX gadsimta vidū. Autora valodā tādu ir apmēram trešā daļa, pilsētnieku personāžu valodā – apmēram ceturtdaļa, bet svešvārdu lielākā daļa attiecas uz romāna rakstīšanas laiku – XX gadsimta sākumu. Deglavs nav īpaši centies romānā lietot tikai pagājušā gadsimta vidum raksturīgus svešvārdus."

J.Kušķis savā konsekventi kaislīgajā darbībā, kas vērsta pret padomju laika valodniecības tendencēm, iekļāva arī A.Deglava romāna "Rīga" padomju laika izdevumus, norādot to nederīgumu nopietnai valodnieciskai izpētei.

Zigrīda Ciematniece (Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs) referātā "A.Deglava romānā "Rīga" aprakstīto personu portreti Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kolekcijās" raksturoja un demonstrēja romāna personāžu portretus. Šo portretu īpatnība ir tā, ka tie darināti no fotogrāfijām. Autore secina: "Ja A.Deglava tēlošanas veidā ir daudz dzīvības, aizrautības, sulīguma, tad aplūkotie portreti ir sausi, statiski. [...] Portretu fons ir bezpriekšmetisks, kompozīcija klasiska, nekā lieka. A.Deglavs romānā piemin gan vēsturiskas personas, gan 19.gs. otrās puses latviešu nacionālās kultūras pamatlicējus, bet nepiemin nevienu tēlotājas mākslas pārstāvi. [...] Nozīmīgs ir fakts, ka Rīgas Latviešu biedrība savu līderu portretus pasūtīja māksliniekiem, kuru dzīve, radošā darbība un uzskati bija tuvi A.Deglava romāna "Rīga" varoņiem." Ar šo referātu aizsākās konferences atraktīvās darbības, muzeja materiālu demonstrēšana, noskaņu un situāciju maiņa.

Ilona Audere (Mencendorfa nams) ieskatā "Rīgas interjeri 19.gs. beigās un to apraksti A.Deglava romānā "Rīga"" konstatēja: "Savdabīgā veidā tiek pavērtas rīdzinieku namu durvis A.Deglava romānā "Rīga", ļaujot vērot gan konkrētas lietas telpā, gan arī sajūst tur esošo noskaņu. Vērojums gan ir vienpusējs, jo interjerus skata vienmēr sociāli zemāko slāņu pārstāvji. Tas ir emocionāls – apbrīnas, dusmu, arī skaudības pilns skats uz labi situēto, augstāko aprindu "ligzdām", un, gluži pretēji, līdzjūtīgs un sāpju pilns ir sev līdzīgu bēdubrāļu mitekļu tēlojums. A.Deglavs reti apraksta visu telpas interjeru, biežāk tiek minēts kāds raksturīgs priekšmets, kāda būtiska detaļa, taču visinteresantākie ir tie tēlojumi, kuri atklāj vidi, gaisotni, ko ap sevi veido namā dzīvojošie un ciemos atnākušie cilvēki. Tas ir īpatns, iluzors telpas raksturojums, kas ļauj lasītājam pašam savā iztēlē skatīt darbības vietu arī tad, ja autors nav nosaucis nevienu konkrētu priekšmetu." I.Auderes stāstījums pamazām pārtapa kopīgā konferences dalībnieku gājienā pa Mencendorfa namu, skatot virtuves, zāles, kalpones istabas u.c.interjerus.

Ligita Kalniņa (Mencendorfa nams) priekšlasījumā "Rīdzinieku vizuālais tēls 19.–20.gs. mijā" skatīja un saistoši demonstrēja Rīgas modi 19.gs. otrajā pusē, uzsverot: "A.Deglavs romānā "Rīga" apraksta laika posmu no 1860. gadu sākuma līdz 19. gadsimta beigām. Laika ritumā tie ir 40 gadi, mode šajā laikā izmainās 5 reizes." L.Kalniņas stāstījumā dominēja prieks par krāšņajiem un dažādajiem kungu un dāmu kostīmiem, cepurēm, cimdiem. Atdzīvojās frakas, smokingi, vizīsvārki, kleitas ar turnīriem, dažādām korsetēm un piedurknēm, arī apakšsvārkiem, kas bija gan redzami, gan aptaustāmi.

Māris Ruks (LU) referātā "Studentu korporācijas 19. gadsimta beigās un A.Deglava romānā "Rīga"" konstatēja: "A.Deglava romāna "Rīga" II daļā vistiesāk sastopam 19. gadsimta beigu Rīgas un Tērbatas studentu korporācijas – vācu, poļu, latviešu. Latviešu sabiedrībā tolaik dominē divas – "Lettonia"

un "Selonija" [...] Atbilstoši tēlojuma vietai – Rīgai – arī "Selonijas" īpatsvars romānā lielāks." Korporāciju krāsās A.Deglavs gan neorientējās, bet korporāciju garu, "rīvēšanos", mērķus viņš atklājis spilgti. M.Ruka – mūsdienu korporāciju pārstāvja – aizrautību ar divkauju nozīmi latviešu nacionālās kustības izveidē visi klātesošie vienlīdz nopietni novērtēt nespēja.

Viesturs Zanders (Latvijas Nacionālā bibliotēka) savā plašajā referātā "Latviešu literāti un Rīgas Latviešu

Mencendorfa nams (pirmais no labās).

biedrība 19. un 20. gadsimta mijā" raksturoja gan Zinību komisijas Vasaras sapulces, gan RLB izdevniecību Derīgu grāmatu nodaļu (DGN), kura laika posmā no 1886. gada līdz 1940. gadam laidusi klajā vairāk nekā 350 grāmatas, gan Literatūras fondu, gan DGN izdoto mēnešrakstu "Druva" (1912–1914). Rīgas Latviešu biedrības pieredze dzīves veidošanā ir bijusi nozīmīga visā latviešu 20. gadsimta pirmās puses kultūras procesā.

Silvija Radzobe (LU) apcerē "Teātris kā dzīves princips un dokumentālās apceres objekts romānā "Rīga"" turpināja konferences principu – katrā referātā pateikt kaut ko jaunu, izvirzīt kādu neatbildētu jautājumu. S.Radzobe apskatīja A.Deglava, J.Dubura un H.Rodes-Ebelinga attiecības dzīvē, romānā un teātra vēsturē. S.Radzobe ieteica pārvarēt stereotipiskos priekšstatus par H.Rodes-Ebelinga režisora darbību: "Manuprāt, neprecīzi, aplami, mazākais, ļoti aptuveni, ja formulējumu "Rodes-Ebelinga stils" lieto teātra estētiskā līmeņa vājuma raksturošanai. "Rodes-Ebelinga stils" ir pavisam noteikts un profesionāli izanalizējams izrāžu iestudēšanas, respektīvi, režisora mēģināšanas stils darbā ar aktieriem, kurš vēsturiski bija nostabilizējies un labākā vai sliktākā kvalitātē valdīja aprakstītajā laikposmā visā Eiropā. [...] Rode-Ebelings tēlu veidošanu sāk no ārpusēs: izstrādādams tēla gaitu, plastiku, grimases, balss intonācijas un, jā, aiz nespējas izskaidrot, jo nepārvalda latviešu valodu, rādīdams priekšā. Tā ir metode, kas, sākot ar precīza ārtēla izveidi, talantīga mākslinieka gadījumā noved pie precīzas tēla iekšējās dzīves atvēršanās, atdzīvošanās."

Kas bijusi Rodes-Ebelinga biežā publiskā ņirgāšanās par aktieriem – mazvērtības kompleksu apmierināšana vai gudra psihologa atziņa – aizvainojums stimulē pārjūtīga aktiera darbu?

Konferences nobeigumā **Raitis Vilciņš** (Kultūras akadēmija) priekšlasījumā "Uzņēmīgā latviešu cilvēka

kultūrantropoloģiskais veidols (A. Deglava romāna "Rī-ga" iespaidā)" atzina: "Pēteris Krauklītis kā dzīves un literatūras varonis pārstāv augstvērtīgu cilvēcisko kapi-tālu" un "Visu A. Deglava romānu caurvij dzimtenes iekšējās auglīgi pašdarbīgās kolonizācijas ideja. Tā ir būtiska un aktuāla jebkurai tautai vēsturisko laikmetu maiņās, lūzuma un dziļu krīžu periodos. Šī ideja dod solidu kultūrfilozofisko jēgsatura pamatu tautas un personības dzīves rekonstrukcijai. Latvietis vēlas un izvēlas Latviju kā vēsturiskās labiekārtošanas lauku, kura līduma dūmos iezīmējas romantisko gaidu un gaišo cerību iedvesmojošās vīzijas. Jaunattīstības ilūziju ainavā latvietis māk identificēt reālistisku nākotnes laiku grāmatas tekstūru ar savām iecerēm." R. Vilciņa savdabīgais, filozofiski sarežģītais, svešvārdiem pārbagātais teksts autora izpildījumā atdzīvojās, radot klausītājos dzīvu līdzdomāšanu. Tas

sasauca ar V. Čakares priekšlasījumu un abi veidoja interesantākos akcentus konferencē. Abi vistiešāk ietiecās šodienā.

Aukstajā rudens dienā Mencendorfa nama mantelkrāsns siltums rosināja pārdomas par Rīgu pagātnē un tagadnē. Pārrunās pie kafijas tases pavīdēja arī jautājums – kāpēc konferencē nav aptvertas vēl citas tēmas – profesionālā mūzika, avižniecība, arhitektūra u.c. Bet konferencē darbs noritēja sekcijās un pašiem konferencē rīkotājiem bija pārsteigums, ka romāns "Rīga" un Rīgas kultūrvēsture gadsimtu mijā interesē tik daudzus pētniekus.

Šobrīd top konferences materiālu apkopojums rakstu krājumā.

leskatam sniedzam **Zaigas Sneibes** (LFMI) referātu "Literārās cilmes dziesmu tradīcija latviešu folklorā 19. gadsimta otrajā pusē."

LITERĀRĀS CILMES DZIESMU TRADĪCIJA LATVIEŠU FOLKLORĀ 19. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ

Vai atminaties, kā Augusta Deglava romānā "Rīga" skaistā Matilde, mazo Persi – Krauklīšu Pēteri valdzinādama, trallināja:

"Mans brūtgāns ir jātnieks,
Un jātnieks ir stalts,
Tam zirgs ir gan ķeizara, –
Jātnieks ir mans"?

Kā savu prieku izteica romantiskais Ērgļu Kārlis, saņēmis vēstuli no Plaušu Lūces? – "Tad Lūce tomēr tikai viņu mīlēja?!.. Nu jā, citādi jau arī nemaz nevarēja būt!.. Nesamanāms kādēļ, tas svilpoja pazīstamo meldiju: "Cik grūt, kad agri iemilē un savu sirdi pazaudē.."."

Cik neaizmirstami košs ir Rīgas vides un tā laikmeta raksturojums ziņģu tekstos "Rīga, Rīga, tā dažs saukā, Kur tie lepnie kungi braukā" vai arī "Kad leišu bars uz Rīgu brauc, Tad kupči aleluja sauc"! Ja nebūtu "Rīgas", diezin vai mēs šodien zinātu, ka J.Rugēna "Kad atnāks latviešiem tie laiki, Ko citas tautas tagad redz," kuru skaļi dziedāja Krauklīšu Pēteris kopā ar Lauri, iedami kā divi noziedznieki policistu pavadībā pa Rīgas ielām, tiešām tika tautā dziedāta.

A.Deglava "Rīga" ir bagāts avots 19. gadsimta otrās puses sabiedrisko procesu, tai skaitā muzikālo norišu pētīšanai. Romāns ir ļoti "muzikāls", jo daudzas tā epizodes saistītas ar dziedāšanu, notikumi un ļaužu jūtas bieži raksturoti ar dziesmu tekstiem. Romāna lappusēs atrodam emocionālu kontekstu vēsturiskiem faktiem, par kuriem varam uzzināt no avižu slejām, afišām vai vēstures grāmatām. Mēs izjūtam ne tikai latviešu dziesmusvētku tradīciju garīgās telpas veidošanās gaitu. A.Deglavs romānā liek darboties vēsturiskām personām, kuru vārdus mūzikas un literatūras vēstures grāmatas min kā vēlāk slavenus dziesmu autorus un melodiju harmonizētājus, dziesmu krājumu sastādītājus, koru diriģentus. Ar interesi lasāmi gan Jāzepa Vītola un Vīgneru Ernesta, gan Lapas Mārtiņa un Pētera Šancberģa portretējumi, kuri sniegti it kā laikabiedru skatījumā, bet tajos, iespējams, ir arī kāds darba uzrakstīšanas laikā jau folklorizēties redzējums. Lasītājs tiek iepazīstināts ar tautas dziesmu repertuāru ap trešo Vispārīgo latviešu dziesmu svētku laiku. A.Deglavs uzsver, ka svētku laicīgajos koncertos tauta pirmoreiz dzirdēja arī jaunas dziesmas, "kuras iespiedās tik dziļi viņas atmiņā, ka vēlāk pie katra gadījuma viņa pilnā krūtī tās dziedāja kā tautas dziesmas." A.Deglavs piemin, ka koncertā izskanējušas arī dažas jaunā, klausītājiem vēl nepazīstamā Jāzepa Vītola dziesmas, un izrādās, ka "plašākai publikai jaunās skaņas vēl nebija pazīstamas un izlikās svešādas. Viņas jūtas un prātus valdzināja visvairāk J.Straumes "Ūdensmeita", garāks melanholiski elēģisks dziedā-

jums, kuru pēc tam labāko famīliju meitas gadiem ilgi mocīja uz klavierēm". Romāns liecina, ka tajā laikmetā līdzās tradicionālajai tautasdziesmai tautas muzikālajā repertuārā stabili vietu bija ieņēmušas P.Šancberģa, M.Lapas, P.Purāta ziņģes, kuras, kā nedaudz ironiski raksta A.Deglavs, pēc gadiem Vītols par "šmahtlapeņiem" nokritizēja "tiem citiem par lieliem sirdsdēstiem, bet Šancbergam par sirdsuztaišānu. Viņš nu tagad vismaz bija pielīdzināts Straumem, kamēr agrākās svētku komitejas viņa kompozīcijas "Tu esi tālu svešumā" vai atkal "Es saņņoju par tevi, jaukā" vis neuzņēma svētku programmā".

Ja A.Deglava "Rīga" būtu piesaistījusi kāda uzņēmīga komponista uzmanību un kļuvusi par operu vai vismaz dziesmuspēli, tad tās muzikālās dramaturģijas līdzekļiem tēlotās laikmeta pārmaiņas varētu raksturot ar ziņģi un latviešu tautasdziesmu kā patstāvīgiem tēliem, jo romāna norisē mijas it kā ziņģēm iezīmēta vāciskā vide ar latvisko – ar tautasdziesmu kulminācijā trešajos latviešu dziesmu svētkos 1888. gadā.

Tautasdziesmas gājums 19. gadsimta otrajā pusē muzikoloģiskajā literatūrā ir visai plaši aprakstīts sakarā ar Jāņa Cimzes sastādīto dziesmusvētku kora repertuāra krājumu "Dziesmu rota" (1872–1884), Jurjānu Andreja un citu mūzikas darbinieku folkloristisko darbību, turpretim ziņģes žanra attīstība joprojām ieskicēta tikai vispārīgos vilcienos. Šajā rakstā sniegts ieskats tajās ziņģes folklorizēšanās norisēs, kur tās saskaras ar klasisko latviešu tautasdziesmu – ziņģes iepļūšana tautasdziesmā, ziņģes un tautasdziesmas līdzaspastāvēšanas aina.

19. gadsimtā tautas dziedāšanas kultūra bija sazarojusies vairākos virzienos. Blakus tradicionālajai tautasdziesmai un baznīcas dziesmai tautas repertuārā dzīvoja un attīstījās G.F.Stendera un viņa nezināmo priekšgājēju radītā ziņģe, veidojās latviešu profesionālā mūzika un dzeja. Katrs no šiem virzieniem kultūrā nekad nav bijis lokāli izolēts, bet pastāvējis savstarpējās ietekmēs. Gan ziņģi, gan dziesmu tauta tolaik uzskatīja par dziedamiem tekstiem, jo dzejas vārdu, šķiet, tad vēl nelietoja. Piemēram, populārā un vairākkārt izdotā dziesmu krājuma "100 dziesmas un ziņģes" priekšvārda autors Juris Caunītis, aprakstīdams krājuma veidošanas gaitu, raksta, ka lasītājs atradīs "še dziesmiņas ar meldiņiem priekš visādām vajadzībām" un ka "dažs ne īsti patīkams meldiņš bij jaukas dziesmas dēļ jāuzņem" (Kaktiņš, Caunītis, 1858).

18. gadsimtā latviešu kultūrā ienākusi autoru dzeja nākamajā gadu simtenī izraisīja milzīgas pārmaiņas latviešu tautas dziedāšanas kultūrā. Par jauno dziesmu un ziņģu popularitāti tautā jau 18. gadsimta beigās

netieši liecina Vecā Stendera tēvišķi pamudinošais "kompliments" latviešu zemniekiem par to, ka, kopš tautai esot iepatikušās viņa jaunās ārijas, zemnieku rupjās dziesmas attīstījās Kurzemes apgabalos sākot mazināties (Stenders, 1773: 272–273). 19. gadsimta vidū aktivizējās jaunās latviešu inteliģences interese par latvisko kultūru. Latvijas sabiedrisko gaisotni piepildīja nacionālu ideālu, kaismīgu emociju, spožu personību ambīciju radīts spriegums. Sadūrās dažādi viedokļi, tika siņātas un vērtītas idejas un darbi latviešu tautas labā. Domstarpības un asi konflikti virmoja ap latviešu tautasdziesmu kā latviskās identitātes rādītāju, daudz enerģijas veltot diskusijām par tās "īstuma" kritērijiem.

Parasti uzsveram, ka G.F.Stendera ziņģes bija spēcīgs motīvs tautas jaunradei jaunā ziņģu stila radīšanā, kas ietver gan jauna stila tekstu, gan melodiju attīstību. Taču dažu publicētu avotu, piemēram, Jaunā Stendera "Dziesmu kalendars uz 1811 gadu" (Stenders, 1811) analīze liecina, ka jaunrade skāra ne tikai ziņģu stilu, bet, iespējams, darīja brīvāku arī tautas literāro un muzikālo garu vispār. Tas raisīja radošo domu arī latviešu tautasdziesmu stila dzejas un dziedamu dziesmu radīšanā, kas strauju attīstību guva 19. gadsimta otrajā pusē, abiem jaunrades stiliem arī savstarpēji ietekmējoties.

Domājams, ka ievērojama daļa vēlinā stila latviešu tautasdziesmu intonatīvo un formas veidolu ir ieguvusi 19. gadsimtā ziņģu ietekmē. Īpaši te jāmin vācu tautas un profesionālo komponistu melodikas iespaids. Tās ierosmē radās jaunas melodijas, kuru izcelsme bija vāciska, bet izveidojums labi atbilda vēlinas latviešu tautasdziesmas "standartam". Jāņa Cimzes diarijā dziesmu pētniece Dzidra Bērziņa, analizējot "Dziesmu rotā" publicēto materiālu, šādas dziesmas piedāvāja apzīmēt ar terminu pusziņģe (Bērziņa, 1974:99). Šis vārds gan muzikoloģiskajā praksē neieviesās, taču ne tāpēc, ka būtu radušās kādas būtiskas pretenzijas pret tā saturu, bet drīzāk tādēļ, ka ziņģu melodikas folklorizēšanās process joprojām ir mazpētīts.

Kā piemēru pusziņģei minēsim folkloras pierakstos bieži sastopamo dziesmu "Meitiņ' sēdēj' aiz ūdeņa". Melodijas folklorizēšanās izpētei tas ir labs piemērs, jo "Dziesmu rotas" 3. burtnīcā (1874) nr. 80 publicētajai dziesmai ir valšveidīga melodija ar divdaļīgu metra posmu vidū. Valši, turklāt ar citas metrikas iestarpinājumiem, nekad nav sastopami klasiskajā tautasdziesmā, tāpēc maz ticams, ka šādā "izskatā" dziesma varētu adaptēties tautā. Šī pati dziesma "latviskotā variantā" publicēta "Dziesmu rotas" 4. burtnīcā (1875) nr. 85. Tradēšanās procesā melodiskā līnija ir vienkāršojusies, pakļaujoties mērķtiecīgai harmoniskai virzībai, metrika visā dziesmā divdaļīga, ritmikā jūtamas asociācijas ar latviešu tautasdziesmas izveidi.

Šodien jēdziens pusziņģe rosina pārdomas divos virzienos. No vienas puses, tā lietošana, šķiet, būtu subjektīva un it kā negatīvi vērtējama, jo, ja nav pieejama dokumentāli apstiprināta liecība par dziesmas "sveštatu" pirmvariantu, tad pārveidojumu (jauno tautasdziesmu) tālākā žanriskā "klasifikācija" ir grūti pamatojama. Mūzikas zinātnieki uzskatu par kādas

atsevišķas tautas specifiskām muzikālām intonācijām vērtē kā ļoti diskutablu. Tāpēc latviešu mūzikas zinātnē pagaidām tikai ieskicēta ir tēma par atsevišķu vācisku intonāciju iekļaušanos latviešu tautas melodikā, jo tad būtu jābūt pilnīgai skaidrībai par vācu mūzikas raksturīgajām īpašībām un pārliecībai par to, ka tādu nav latviešu tautas muzikālajā vārdnīcā. Mūzikas pētnieks Maksis Goldins, balstoties uz vācu autoru pētījumiem, par vācisku melodijas intonāciju uzskata augšupejošo sekstu, kas daudz sastopama jaunākajā dziesmu slānī (Goldins, 1978). Šo viedokli pieņemot nozīmē ierosināt būtiskas pārmaiņas uzskatos par daudz latviešu tautasdziesmu vecumu, jo tās var izrādīties stipri jaunas (Sneibe, 1991).

No otras puses, analizējot folklorizēšanos kā jaunrades procesu, kas skar cittautu dziesmu iekļaušanos tautas repertuārā un jaunu dziesmu radīšanu, jāpatur prātā arī tā rezultātu kvalitatīvā puse, jo iespējami gan pirmvariantam tuvāki, gan tālāki pārveidi, kā arī tautasdziesmu "etalonstilam" līdzīgāki un mazāk līdzīgi varianti. Te daudz kas atkarīgs no dziesmu sacerētāja vai teicēja talanta. Tas attiecas kā uz melodiju, tā tekstu izveidi. Kā zināms, tad dažas autordziesmas dziļi iesakņojušās tautā un plašā sabiedrībā joprojām tiek uzskatītas par tautasdziesmām. Klasiskie piemēri "Teici, teici, valodiņa" un "Dar' man, tēvis, pastaliņas" ir vispazīnāmi. Taču kopumā autordziesmu folklorizēšanās process un to funkcionēšanas ilgums tautā latviešu folkloristikā joprojām ir maz pētīts. Ir zināms gan, ka K.Baronam tika iesūtītas dziesmas, kuras nepārprotami bija kāda autora, visbiežāk dziesmu vācēja sacerētas, bet viņš tās "Latvju Dainās" neievietoja. Arī vēlāk šāda veida materiāli ir iesūtīti Latviešu folkloras krātuvē (Vikсна, 1990).

Pie autordziesmām pieskaitāmas arī 19. gadsimta otrajā pusē bagātīgi sazēlušās ziņģu vienlapas, kuru vairāk nekā 200 glabājas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas J.Misiņa Latviešu literatūras nodaļā. Plašāko apceri par tām kā specifisku, mazizglītotam lasītājam domātu triviālliteratūras izdevumu veidu sniegusi Ināra Klekere rakstā "Ziņģu lapu izdevumi 19. gadsimtā" (Klekere, 1991). Taču no latviešu tautas kultūras attīstības viedokļa nozīmīgs ir jautājums, kāda ir ziņģu vienlapu loma latviešu folkloras procesā 19. gadsimta otrajā pusē, kāda ir to saistība ar dziedāšanas tradīcijām tajā laikā.

Lai pilnībā izprastu ziņģi, jāpazīst tās eksistences likumsakarības. Tā kā mūsu uzmanības lokā šobrīd ir ziņģu mūzikas "dzīve", tad no šī skatpunkta aplūkotas arī ziņģu vienlapas.

Vispazīnāms, ka ziņģu teksti, neatkarīgi no to drukātā avota folklorizēšanās pakāpes, tiek dziedāti ar tam laikam populārām melodijām. Katram laikmetam ir savs melodiju loks, turklāt teksta izdziedāšanai var izmantot dažādas melodijas, un stingra teksta piesaiste melodijai sastopama visai reti. Šāda tipa saites starp tekstu un melodiju raksturīgas arī latviešu klasiskajai tautasdziesmai. Vecā Stendera ziņģes, kā liecina pagājušā gadsimta otrās puses dziesmu krājumi, tikušas dziedātas ne vairs ar 18. gadsimta otrās puses, bet ar 19. gadsimta pirmās puses komponistu melodijām. Pie šādas tradīcijas melodiju izvēlē pieturējušies

arī ziņģu lapu autori. Ziņģu lapās skaidri redzama latviešu un vācu ziņģu sākotnēji ciešā saistība, jo viens un tas pats teksts bieži publicēts abās valodās. Arī dziedāšanai izvēlēto dziesmu melodijām nereti norādīts vācu avots. 70. gados latviskajās lapās vēl sastopama piezīme "Iz vācu valodas tulkots".

Pārlūkojot ziņģu lapās dziedāšanai norādītās melodijas un salīdzinot tās ar publicētajiem tekstiem, secināms, ka pagājušā gadsimta 70.–80. gados Rīgas mūzikas dzīvē darbojas samērā ierobežots dziesmu (melodiju) loks, pie kura piesaistīti jaunsacerētie teksti. Tā kā pagājušā gadsimta vidū latviešu literāti, kā zināms, vēl nešķīra tulkotas dzejas autoru no oriģināldzejas sacerētāja, tad ziņģu autori bieži atdarināja arī citu autoru dzeju. Raksturīgi arī tas, ka ziņģes rakstītas ne tika ziņģu stilā, t.i., netradicionālajā metrikā, bet izmantojot arī tautasdziesmu metriku un stilistiku.

Klasiskās tautasdziesmas kā dziesmu sacerēšanas paraugs īpaši bieži izmantotas 80. gados. Dažreiz tā arī norādīts, ka dziesma sacerēta "tautas dziesmu vīzē", piemēram, dziesmu lapas "Līgo laiva uz ūdeņa" vai "Tur aug mana līgaviņa". Vēlāk 1885. gadā ar dziesmas "Līgo laiva" melodiju ieteikts dziedāt Lapas Mārtiņa tekstu "Daugavas laivinieks un viņa līgaviņa" un dziedāšanai norādīto dziesmu pirmās rindas saturs riski it kā sasaista abas dziesmas. Ziņģu lapas visbiežāk publicētas sakarā ar kādu jubilejas datumu, tāpēc tajās daudz anakreontiskas ievirzes tekstu. Arī A. Deglavs romānā "Rīga" raksturojis latviešu pieeju savie-sīgām sanāksšanām ar vārdiem:

"Nu mēs, bāliņi, sasatikušies,
Nu mēs, bāliņi, sasadzēsimies."

"Tautiskā" stilā veidotā dziesmu lapa 1889. gada "Ziedoņa" biedrības 6. gada svētkiem, kura dziedama ar melodiju "Tur es dzēru", uzskatāma par raksturīgu:

Izvadoti māmuliņa,
Deva manim padomiņ':
Dēliņ', dzerot, katrā ziņā,
Vēro tēva tikumiņ', –
Tēvi dzīrēs, svētkos dzēra
Stipro saldo miestiņu,
Tomēr prātu neizdzēra,
Tukšodami kausiņu.

Šāds pat "pārdzejošanas" jeb parodēšanas princips dziesmu tekstu un melodiju attiecībās valda arī daļā Rīgas Latviešu biedrības "gada svētku" mielas-tiem domātajās dziesmu lapās, piemēram, 1878. gada 28. oktobra pasākumam "sacerētajā" "operā", kurā dziedātās melodijas ir nepārprotami atpazīstamas. Var noprast, ka dalībnieku kori pavada kāds instrumentāls ansamblis, kamēr koris dzied tekstus:

"Muzika spēlē: Iz operas Tautas šodien Rīgā brauca:

Visi dzied:
Tautas dēli Rīgā brauca,
Visi brauca domādam'.

Muzika spēlē Svētku uvertīru:

Te es sēdu, te man tikās
Pašu brāļu pulciņā. (..)

Šķiršanās uvertīra:

Dziedāja, runāja visu cauru nakti."

Sakarā ar Rīgas Latviešu biedrības dibināšanas ikgadējo svētku pasākumiem ziņģes tautasdziesmu stilā sacerētas un izplatītas visvairāk. Saglabājusies apmēram trešdaļa no kopdziedāšanai pie mielastu galda paredzētajām dziesmu lapām, pēc kurām tomēr varam spriest par to funkcionēšanas īpatnībām. Jaunsacerēto dziesmu saturs ir nacionāli patriotisks, valodas stils tuvs atmodas laika dzejnieku sabiedriski aktuālajai dzejai. Ar melodiju "Div' dūjiņas" "tai 19. Februarī 1873. gadā pirms svētku maltītes" saieti dalībnieki dziedājuši:

Dzied, tautieti, tavā dienā,
Biedru pulkā līgsmojies,
Dieviņš zina citu gadu
Kas vēl kopā dziedāsim.
Ko auklēja Saules māte –
Pēc gadiņa sērst atnāks;
Ko aizvede Dieva dēli –
Dusēs svētā paenā. (..)

Katros svētkos tikušas izmantotas visbiežāk divas melodijas:

- 1873. Zviedz, zviedz, sirmais zirdziņ
Div' dūjiņas
  - 1874. Tur es dzēru
Spēlēju, dancoju
  - 1875. Rīga dimd
Kur tu augi, smuka meita
  - 1877. Div' dūjiņas
Ai, meitenītes
Brāļi, šodien priecāj'ties
  - 1878. Iz brīvas krūts, kur vīra dūša ceļās
  - 1883. Līgo laiva uz ūdeņa
Stāsti manim, Daugaviņa
  - 1885. Līgo laiva uz ūdeņa
Ozolīti, zemzarīti
Brāļi, šodien priecāj'ties
- Ar A. Stendera "Brāļi, šodien priecāj'ties", kura dziedāta ar "Gaudeamus" melodiju, dziedāts teksts:
- Mātes pūrā atradu
Skaistu, dārgu rotu –
Senču dziesmu vāceli
Burvīg' darinātu.
Tanī bija dziesmiņas,
Tautas svētkos dziedamas
Šādās vārdu skaņās utt.

1888. gada RLB 20 gadu svētkos atkārtojas 1885. gada repertuārs. Tiek atkārtota arī 1878. gada "ope-ra". Arī vēlākajos gados izmantoto melodiju loks ir līdzīgs, piemēram, 1893. g. RLB 25 gadu svētkiem sacerētie panti dziedāti ar šādām melodijām:

Nu sveiki, brāļi, kas šē kopā esam
Brāļi, šodien priecāj'ties
Kam brīvās krūtīs vīra sirds atrodās
Līgo laiva
Stāsti manim, Daugaviņa
Teci, teci, kumeliņi
Tur es dzēru

Par to, ka tieši šīs "pamata" dziesmas tiešām bijušas populāras 19. gadsimta 70.–80. gados, liecina arī citi avoti, piemēram, J. Cimzes sastādītā "Dziesmu rota", kurā minētās dziesmas publicētas aptuveni tajos

pašos gados. Tas pierāda, ka "Dziesmu rota" (vismaz tās "Lauku puķu" daļas) ir nevis īpaši dziesmusvētku vajadzībai konstruēts, bet īsts tā laika tautas repertuāra krājums. Tajā atrodam gan A. Deglava "Rīgā" pieminēto Matildes dziesmiņu "Mans brūtgāns ir jātnieks", gan Ērgļu Kārļa svilpoto "Cik grūt, kad agri iemilē un savu sirdi pazaudē..." "Dziesmu rotā" publicēta arī no Riharda Tomsona lugas "Mikka. Izrādīšanas spē-le par rekrūšu nodošanu Vidzemē" par populāru kļu-vusi "Nu ar Dievu, Vidzemīte", un "Mikka nāk mājās" norisē ievītā dziesma "Div' dūjiņas gaisā skrēja". Lugas publicējumā 1870. gadā dziesmas "Div' dūjiņas" izpildījumam ielīmēta pat atsevišķa orķestra partitūras lapa.

Ziņģu lapas, tāpat kā latviešu ziņģu tradīcija vispār, kā minēts, pārņēmušas no tautasdziesmām nākušo tekstu un melodiju samērā brīvo piesaisti. Taču ziņģu lapām raksturīgas arī īpašas teksta un melodijas attiecības – nodrukātajam ziņģes tekstam dziedāšanai paredzētās melodijas vārdi piešķir jaunu "krāsu", it kā izpratnes papildaspektu.

1877. gadā publicēta ziņģu lapa ar virsrakstu "Krievu karavīra slavējams spēks caur ziņģi". Dziedāšanai norādīta, acīmredzot, visiem tolaik zināma dziesma "Priekš savu zem' es nesu krust', Kamēr man spēks iekš kauliem kust". Uzsverot tekstu un melodiju kā koptēlu, redzams, ka ziņģes tekstam paralēli darbojas arī melodijā ieslēgtais konteksts. Domāju, ka šādā veidā var izprast arī ziņģes – parodijas vai humoristiskas ziņģes, piemēram, ironisko dziesmas "Brūtes dziesma jeb Kad tā no vecāku mājām šķirās" (1876) tekstu, kuru paspilgtina melodija "Ar Dievu, mīļais, klusais nams" vai "Kāda Rīgas vecpuiša gaudu dziesmu" (1879), dziedamu ar melodiju "Mūs' puišus ķeizers sauc uz karu". Divdesmit gadus vēlāk ar to pašu melodiju dziedama "Žīdu bēdu dziesma" par karā iešanu (1902), kas nepārprotami pasvīturo autora zobgali attieksmi pret situāciju.

1878., 1882., 1899. gadā ar piezīmi "tautas dziesma" dziesmu lapas formā latviski nodrukāta rekrūšu ziņģe "Cik bēdīgi tie vecāki", kuras vācu teksta autors, kā uzskata I. Klekere, ir B. Unterkirhers (Klekere, 1991:44). Dziesmas dziedātāju loku paplašināja tās publicējums "Dziesmu rotā" 1884. gada septītajā, "Lauku puķu" daļā līdzās "Dziedāj' tautu tīrumā", "Sīdrabiņa upi bridu", "Es redzēju jūriņā", "Teici, teici, valodiņa", mūsdienās populārajai rotāļai "Es bij' vienreiz bagāts vīrs". Dziesmas publicējums "Lauku puķēs", tāpat tautasdziesmu nodaļā, norāda uz tās popularitāti tautā. Iemesls tam, iespējams, meklējams dziesmas žanrā, jo kara ziņģes 70.–80. gados Latvijā ir ļoti izplatītas. "Bēdīgo vecāku" teksts saistīts ar latviešu tautas sāpīgi uztverto rekrūšu tēmu. Lūk, teksts, kādu to lasīja "Dziesmu rotas" lasītājs:

Cik bēdīgi tie vecāki,
Kas mani audzināj';
Jau pirmreiz šūplī guldīdam',
Man' nosauc karavīr';
Es smudris puika uzaugu,
No kungiem izredzēts;
No muižas atnāk grāmata,

Man jāiet lozes vilkt;
Kad pirmo nummur izvilku,
Tad vaigi nobālēj';
Tad bruņot' zirgu priekšā ved
Un bruņoj' mani ar;
Tad baltas siksnas krustiem liek,
Kar tašu patronām;
Tad vada man' uz kara lauk',
Kur ienaidnieki stāv;
Tur karā tieku sašaudīts,
No zobin' sakapāts.

Ar populārās dziesmas melodiju 1879. gadā norādīts dziedāt ziņģu lapu "Nevainīgs uz nāvi notiesāts jeb Mīlestība aiz nāves". Ar šo pašu melodiju dziedama, tāpat ar tās līdznesto, tautas apziņā nostabilizējušos semantiku 1886. gadā publicēta ziņģu lapa "Bēdīgs jauneklis": "Viens bēdīgs puika trūvēja Pēc savas mīļākās". Zināmā dziesma ir pārdezēta jaunās skaņās, līdz nesot kaut ko no "Bēdīgo vecāku" noskaņas. Dziesmas pārveidojums "Skroderdienās Silmāčos" (1902) bija jau tik spilgts, ka aizēnoja gan pirmavotu, gan visus citus variantus, un tādā veidolā ir nonācis līdz mūsdienām. Tik brīvi traktētu, faktiski parodizētu, pamatvariantu var izprast kā atsvešināšanos no ziņģes sākotnējās nopietnības, kāda neapšaubāmi jūtama 70.–80. gados publicētajā tekstā.

Tuvojoties 19. gadsimta beigām, dziedāšanai norādītās dziesmas melodijas izmantošana kā parodijas veidošanas "atpēriena punkts" sastopama jo bieži. Tā "Meldera meitiņas mīlestība un nāve. Visjaunākā rīmē apdziedāts patiesīgs notikums" (1899) dziedama ar gadsimta vidū populāro "Antonius, kāds bārenis", kas 19. gadsimta beigās publicēto dziesmu lokā uzskatāma jau par vecmodīgu. Ziņģu lapas nereti sacerētas ar nolūku radīt kāda pasākuma norisē humoristisku noskaņu, un tieši dziedāšanai norādītās melodijas visbiežāk rosina šādu nodrukātā teksta skatījumu. Piemēram, lai cik svinīgi būtu apsveikuma panti "Rūd. Feldberga kunga 25 gadu jubilejā" 1913. gadā, norādītā melodija "Kad dzert vairs nespēšu, ak, brāļi", pat nezinot šiem vārdiem turpinājumu, liek nenopietni paraudzīties uz jubilejas situāciju. Vēl parodiskāku noskaņu rada tolaik dziedāšanai izmantotās pazīstamās dziesmas pirmā panta pilns teksts, kurš lasāms kādā 1898. gada dziesmu klādē:

Kad dzert vairs nespēju pavisam,
Kad gīkt un klepis moca man,
Kad guļu es uz nāves cisām,
Tad, brāļi, gals jau nu ir klāt.

(Kaufmanis).

1898. gadā uz garas lapas publicēta A. Dombrovska sacerēta ziņģe "Rīgas Latviešu biedrības izbraukumam zaļumos uz Vidzemes piekrasti", kurā aprakstīts viss kuģīša braucēju paredzamais jaukais ceļojums. Laikā, kad latviešu dzeja ir sasniegusi augstas mākslinieciskas virsotnes, skaidri noprotams, ka tās jau ir īstas rīmes, turklāt gludi sarīmētas. Melodijas norāde ir ļoti īsa – "Ziņģe". 1858. gadā J. Kaktiņa un J. Cauniša sastādītajā krājumā "100 dziesmas un ziņģes" (Kaktiņš, Caunītis, 1858) vārds "Ziņģe" dziesmas nosaukumā dots tikai vienai – Ernesta Dinsberga "No savas pašas jaunības Es mīlēju

tās meitiņas”.

Kuru dziesmu pirms 100 gadiem Rīgā dēvēja par “Ziņģi”, mums vairs nav zināms, bet šāda norāde, lietota gadsimta beigās, apliecina autora attieksmi pret ziņģi kā senu, skaidru, nostabilizējušos dziedamās dzejas tradīciju ar labi zināmu stilu, tā veidošanas paņēmieniem un noteiktiem satura stereotipiem. Būtībā to varētu saukt arī par postziņģi – reminiscencēm par pagājušiem ziņģu “ziedu laikiem”. Par notikušajām pārmaiņām attieksmē pret ziņģi 19. gadsimta izskaņā liecina arī jaunā pakāpe ziņģu stila dziesmu attīstībā – ir izveidojušās parodijas par ziņģēm. Tas nozīmē, ka šis žanrs sevi ir it kā izsmēlis, jo parodiju var saprast un novērtēt tikai tad, ja ir labi zināms oriģināls, un pret to vairs nav īpašas cieņas.

Ziņģu lapām kā “smieklu dzejai” (A. Apinis) līdzīgu funkciju 19. gadsimta otrajā pusē veic arī kuplejas. Tās vieno vāciskā izcelsme, jo latviešu teātra vēsturē leģendārā Ādolfa Alunāna kupleju paraugi ir 19. gadsimta vācu teātru izrāžu kuplejas. Arī melodijas Ā. Alunāns aizguva no vācu teātru izrādēm, jo uzskatīja, ka “..mums, latviešiem, dievam žēl, vēl nav neviena komponista, kas labu kuplejas mūziku gādājis, tad es arvienu no citu tautu komponistiem to patīkamāko mūziku esmu izmeklējis” (Alunāns 1887). Attīstoties paralēli un savstarpēji ietekmējoties, ziņģu lapu tradīcija un kuplejas veido spilgtu laikmeta tēlu.

Tajā pašā laikā, kā redzams Latviešu folkloras krātuves arhīva dziesmu kladēs un citos folkloras pierakstos, klusi turpinājušas dzīvi tautā dažas Vecā Stendera ziņģes, no 19. gadsimta 50.–60. gadiem nākušas ziņģes, ar “Dziesmu rotu” jaunu elpu ieguvušie J. Alunāna, E. Dinsberģa, J. Rātmindera, aktīvā jaunlatvieša, skolotāja J. Caunīša dziedamie dzejoļi, vēlāku laiku romances, kas folklorizējoties iegājušas ziņģu kārtā. Daudziem tie šodien liekas vecmodīgi un nepiedodami sentimentāli, taču nereti kāda teicēja saka, ka vecā kara vai nelaimīgas mīlestības ziņģe bijusi tēva

vai vectēva mīļākā dziesma. Par apliecinājumu tam viņa rāda vecu, skolnieciskā rokrakstā dziesmām pierakstītu burtnīcu. Tautasdziesmu tur ir maz, bet ir, varbūt, kāds atpūtas brīdī lasāms mīlestības stāsts dzējā ar pusotra simta pantiem vai kādas senāk populāras dziesmas. Burtnīcu sirmgalve rūpīgi ir glabājusi visu mūžu, jo tā ir daļa no viņas jaunības dienu atmiņām – varbūt skumjām, varbūt priecīgām. Un arī mēs, citi, 20. gadsimta beigās nereti labprāt uzdziedam kādu emocionālu, sen zināmu, dažreiz arī veclaiku “vīzē”, vienam vai pulkā “ar sirdi un dvēseli” dziedamu dziesmu, kura būtu jāsauc par ziņģi. Mēs dziedam tik sirsnīgi un aizrautīgi, ka dažreiz atļaujamies par savu “mākslu” ironiski sevī pasmaidīt. Mēs jūtam, ka košā dārza puķe ziņģe latvietim nav tautisku rituālu kopšanas līdzeklis, bet par tautas dziesmu tā ir kļuvusi.

ATSAUCES

Alunāns Ādolfs. Aiz kulīšēm. // Dienas Lapas Fejetona turpinājums, 1887.–Nr.250.

Bērziņa Dzidra. Jānis Cimze. // Latviešu mūzika. – Rīga, 1974.

Goldin Maks. Čerty obščnosti i svjazi v pesennom tvorčestve latišej i sosednjih narodov. – Moskva, 1978.

Kaktiņš Jānis, Caunītis Juris. 100 dziesmas un ziņģes ar notēm jaunekļiem par labbu. – Rīga, 1858.

Kaufmanis Rūdolfs. Dziesmu – ziņģu burtnīca, I. // LAB Misiņa nodaļa.–R, 2972.

Klekere Ināra. Ziņģu lapu izdevumi 19.gadsimtā. // Daļlīteratūra latviešu grāmatniecībā. – Rīga, 1991.

Sneibe Zaiga. Ziņģe. Melodijas cilme un attīstība. // Latviešu folklorā. Tradicionālais un mainīgais. – Rīga, 1991.

Stenders Aleksandrs. Dziesmu kalendārs uz 1811tu gaddu, visvairāk sievišķām par jauku izlustēšanu (...). – Jelgava, 1811.

Stenders Gothards Fridrihs. Lettische Grammatik. Zweite Auflage. 1783.

Vīksna Māra. Vai tās ir tautasdziesmas? // Grāmata. 1990. Nr. 8, 42.–45.lpp.

MEŽAPARKA ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMIEM VELTĪTA KONFERENCE UN LAIKKRAKSTS

Gatavojoties Rīgas astoņsimtgadei, īpaši jārunā par Mežaparku. Šis kāpās ieaugušais dzīvojamais rajons, kas piekļaujas par viņu reizes piecas lielākam prieku meža masīvam, ir cieši saistīts ar galvaspilsētas iepriekšējo lielo jubileju. Šeit izveidot ideālu mājvietu rajonu garīgā darba darītāju ģimenēm, reizē iekopjot pilsētai tuvu un skaistu atpūtas un sporta vietu, pilsētas Dome nolēma 1901. gadā. Tā bija velte Rīgas septiņsimtgadei. Pie toreizējās Ķeizervaldes ielu un meža ceļu plānošanas ķērās galvenais Rīgas dārznieks Georgs Kūfals, bet pie pirmo villu izbūves vadoši Rīgas arhitekti – jūgendstila būvniecības meistari. Pēc Pirmā pasaules kara Mežaparka izbūvi, respektējot celtniecības principus, turpināja neatkarīgās Latvijas arhitektu paaudze. Skaistā rajona arhitektūras vēsture atspoguļota Jāņa Krastiņa grāmatā *Mežaparks* (1997). Autors uzsvēr: Mežaparks ir viens no trim valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminekļiem Rīgā.

Kāpu pauguros izvietotajās mājās pateicīgus apstākļus darbam atrada daudzi Rīgas inteliģenti, kuri tiecās pēc saskares ar dabu, pēc iespējām ap sevi radīt nestandarta vidi un baudīt to prieku, ko dod kustība svaigā gaisā. Sākoties māju celtniecībai, tika nodibināta sporta biedrība *Kaiserwald* un savu mājvietu atrada arī Jahtklubs, nedaudz vēlāk – Zooloģiskais dārzs un Saules dārzs. Tagad, kad aptuveni apgūtas ziņas par Mežaparka iedzīvotāju sastāvu līdz mūsdienām, pārsteidz statistika – te ilgāku vai īsāku laiku uzturējušies ap 400 kultūras, zinātnes, valsts un sabiedrisko darbinieku, LU mācības spēku, Latvijas armijas elites pārstāvju, ārzemju zinātnieku, sūtņu.

Otrais pasaules karš atstāja smagas pēdas Mežaparka vēsturē. Ēkas (ar maziem izņēmumiem) palika neskartas, taču radikāli mainījās iedzīvotāju sastāvs. Tie tika izkaisīti visos pasaules vējos, jau sākot ar 1939. gadu, kad notika vācu ģimeņu izceļošana. Ar 1940. gada okupāciju sākās represijas pret latviešu inteliģenci, ienākot Hitlera armijai, tika iznīcināti ebreji, 1944. gadā, tuvojoties frontes līnijai, daudzi iedzīvotāji devās bēgļu gaitās uz Eiropu un vēlāk izklīda pa visām pasaules malām. Mežaparks kā dzīvesvieta tika pārpludināts ar ienācējiem, kuriem bija pilnīgi sveša doma par dabas, mākslas, cilvēka vienotību un to harmoniju, ko dod tradīcijās izkopta saskaņa ar apkārtni. Līdz Trešās atmodas laikam pilnīgi tika noklusēti daudzu cilvēku vārdi, kuriem bija nozīmīga loma ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas kultūras dzīvē. Kādreiz skaistās mājas, arhitektūras pieminekļi, lēnām gāja bojā, bet dārzi pārvērtās brikšņos. Šobrīd liela daļa vietējo iedzīvotāju nezina, ka viņi dzīvo mazos arhitektūras šedevros un ka pirms viņiem te mājājušās daudzas ievērojamas personības. To diemžēl nezina

arī daudzi pilsētas saimniecības pārstāvji, kuriem jārunā par Rīgas sakopšanu un tālākattīstību. Tas arī lielā mērā izskaidro faktu, ka pēdējos gados, kad Mežaparkā sācies jaunbūvju laiks un attīstās privātā iniciatīva, tiek patvarīgi pēc jauno īpašnieku gaumes "uzlabots" arhitektūras pieminekļu izskats un pārkāpti Mežaparkam noteiktie izbūves noteikumi.

Tāpēc Mežaparka vides sakopšana un kultūras pieminekļu sargāšana jau labu laiku ir ļoti aktuāla. Detalizētāk iepazīstoties ar apdzīvojamā rajona vēsturi un tā pašreizējo stāvokli, ir pilnīgs pamats bažām, ka nezināšanas un nesapratnes dēļ šajā Rīgas daļā var aiziet bojā vērtības, kas mūsu galvaspilsētu ierindo Eiropas kultūrpilsētu priekšpulkā.

Lai pievērstu uzmanību šiem faktiem, 1997. gada 15. un 16. maijā Latvijas Kultūras fonds sarīkoja Mežaparka problēmām veltītu konferenci un izdeva avīzi "Mežaparks – pirmā dārzu pilsēta Eiropā". Sarīkojumam mājvietu pirmajā dienā deva a/s "Mežaparks" prezidents Vilis Bernhards, bet otrā diena noritēja Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, direktores Klāras Radziņas gādībā. Muzejā tika atklāta Intas Štamgutes veidotā izstāde *Ķeizarmežs–Mežaparks*. Gan referenti, gan avīzes rakstu autori un izstādes veidotāji savam darbam piegāja ar izcilu atbildības sajūtu un rūpību.

Konferences pirmā diena bija veltīta vēsturiskajiem aspektiem. Ar tagadējā Mežaparka teritorijas ieskicējumu senajos pilsētas plānos iepazīstināja Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja līdzstrādniece **Ingrīda Miklāva**. Par Mežaparku kā pilsētībūvniecības pieminekli referēja profesors **Jānis Krastiņš**. No Lineburgas atbraukusi K.Širrena vācbaltu kultūrbiedrības sekretāre **Renāte Adolfi** sniedza pārskatu par Baltijas vāciešu ieguldījumu šīs pilsētas daļas vēsturē, bet par Mežaparka iedzīvotāju traģiskajiem likteņiem kopš 1939. gada apjomīgu referātu sagatavoja **Saulcerīte Neilande**. Sporta muzeja līdzstrādniece **Rita Apine** stāstīja par daudzveidīgo sporta dzīvi Mežaparkā pirmskara gados, kuras iniciatori galvenokārt bija paši villu kolonijas iedzīvotāji, literatūrzinātniece **Saulcerīte Viese** – par kultūras darbiniekiem Mežaparkā un par šīs vides labvēlīgo ietekmi radošā darbā. Profesors **Oļģerts Grāvītis** iedzījinājās Dziesmu svētku devumā tautas garīgā spēka kopšanā.

Konferences otrajā dienā tika analizēta Mežaparka pašreizējā situācija. Rīgas galvenais dārznieks **Andris Zvirgzds** referēja par Mežaparka dabas pamatni un tās saudzēšanu, **Kristīne Āboliņa** – par vides problēmām un to risinājumiem. Par postu, ko iedzīvotāju nesapratne un dažādu ierēdņu bezatbildība pašlaik nodara vēsturiskajai apbūvei, ar uzskates līdzekļiem

ilustrētus faktus uzrādīja arhitekte **Indra Vijupe**. **Daiga Leimane** ieskicēja Zooloģiskā dārza tagadni un nākotnes aprises, arhitekts **Gunārs Melbergs** – Mežaparka vietu Rīgas Attīstības plānā, bet **Vilis Bernhards** – bijušā Kultūras un atpūtas parka pārveides ieceres.

Konferences gaitai no sākuma līdz galam sekoja Latvijas radio. Autoru sagatavotie referātu fragmenti bija iespiesti arī avīzē "Mežaparks – pirmā dārzu pilsēta Eiropā". Gandarījumu sagādāja konferences dalībnieku atziņa – darbs pie referātiem devis stimulu pie šīm problēmām atgriezties, meklēt jaunus risinājumus. Lai saasinātu uzmanību konferencē izteiktai kritikai un priekšlikumiem, Kultūras Fonda vadība aizsūtīja vēstuli Rīgas domei un saņēma pozitīvu atbildi.

Kā tieša atbalss konferences darbībai vasaras nogalē nodibinājās Mežaparka Attīstības biedrība. Tās mērķis – turpināt konferencē aizsākto darbu, rūpēties par vietējās sabiedrības iepazīstināšanu ar Mežaparka vēsturi, tās agrākajiem un tagadējiem iedzīvotājiem, būvniecības un apkārtnes kopšanas principiem, kā arī aktīvi piedalīties Mežaparka nākotnes plānojumos. Līdz 1997. gada nogalei jau bija notikušas divas sanāksmes, kas veltītas Mežaparka rakstnieku – Kārļa Skalbes un Ādolfa Ersa mūžadarbam un ģimeņu piemiņai, kā arī organizatoriskie pasākumi tīri saimniecisku jautājumu risināšanā. Biedrība ar Kultūras Fonda palīdzību izdeva Mežaparka avīzes otro laidienus. Divi avīzes laidieni – pavasara un rudens – plānoti arī 1998. gadā.

Zvejnieku māja Ķīšezera krastā 1939. gadā. Šēnfelda foto.

Inta Štamgute

KEIZARMEŽS — MEŽAPARKS

Izstādes kopskats. I.Gradovska foto.

Izstāde "Keizarmežs – Mežaparks" Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā dzīvoja gandrīz gadu. Tā bija it kā Mežaparka otra, paralēlā dzīve. No pirmssākumiem, no tapšanas laika izdzīvota, tā atklāja brīnišķīgu uzplaukumu un sāpīgu kritumu šī neatkarīgam Rīgas rajona liktenī, kas asociējās ar gadalaikiem: pavasari, vasaru, rudeni un atkal – agru, vēl vāru pavasari. Bez ziemas. Jo pilnīga sastinguma Mežaparkā nav bijis.

Pavasaris

Keizarmežs izveidots 19.–20. gadsimta mijā kā pirmā dārzpilsēta Eiropā. 19. gs. beigās ievērojamais angļu teorētiķis, arhitekts un sociologs Ebanīzers Hovards (1850–1928) izstrādāja teoriju, saskaņā ar kuru netālu no lielām, rūpnieciski attīstītām pilsētām bija veidojamas samērā nelielas satelītpilsētas. Tajās iedzīvotājiem būtu jārada iespēja dzīvot patiesi lielos apstākļos – neatrauti no dabas, baudot visus laikmeta iespēju sniegtos labiekārtojumus. Sākotnēji tagadējo Mežaparku sauca par Keizarmežu (*Kaiserwald*). Tā vecākās daļas projektu ap 1900. gadu izstrādāja ievērojamais Rīgas ainavu arhitekts Georgs Kūfalts (1853–1938), bet 1911. gadā pārējās daļas plānojumu radīja Berlīnes arhitekts Hermanis Janzens.

Vasara

Laikā no 20. gadsimta sākuma līdz mūsu dienām (pārsvārā gan līdz 1940. gadam) pēc izcilu sava laika arhitektu projektiem Mežaparkā uzcelts turpat 400 dzīvojamo namu.

Sākotnēji Mežaparku apdzīvoja galvenokārt vācbaltu ģimenes, kas piederēja pie turīgākā vai arī vidēji turīgā Rīgas iedzīvotāju slāņa. 20. gadsimta 20.–30. gados Mežaparkā apmetās ievērojams skaits latviešu inteliģences pārstāvju, tādējādi piešķirot šim rajonam unikālu garīguma un radošas domas auru.

Rudens

Laikmetu griežos mainījās pats Mežaparks, mainījās tā iedzīvotāju sastāvs. Vācbaltieši izceļoja 1939. gadā, daļa iedzīvotāju cieta 1940. gada represijās, citus pasaulē aizveda kara ceļi. Pēc Otrā pasaules kara Mežaparka pamatiedzīvotājus daudzviet nomainīja padomju okupācijas varas pārstāvji un viņu domubiedri. Skaistie vienas vai divu ģimeņu apdzīvošanai domātie nami kļuva līdzīgi komunālajiem dzīvokļiem, bet profesionālu dārznieku ierīkotie košum-dārzi pārvērtās par nomīdītiem vai nezālēm aizaugušiem laukumiem, kuros parādījās arī sakņu dārzi

un haotiski sabūvēti šķūnīši. Tiem pretstatu veidoja atsevišķas jaunas savrupmājas, ap kurām vide bija sakārtota.

Agrs pavasaris

Pašlaik Mežaparks sāk mainīties. Vietumis atgriežas vecie iedzīvotāji, citur namus uzpoš vairāk vai mazāk turīgi cilvēki. Arī šodien Mežaparks ir radošās inteliģences iecienīts dzīvojamais rajons, kurš gaida savu atjaunotni.

Izstādes tapšana nebija vienkārša. Sākot par to domāt, izrādījās, ka muzejā nav tikpat kā nekādu materiālu par Mežaparku. Jā, bija daži 20. gadsimta sākuma plāni un pastkartes, dažas 20.–30. gadu fotogrāfijas, Mežaparkā dzīvojušu ievērojamu cilvēku portreti un atsevišķas šī rajona iemītnieku personīgās lietas. Tomēr ar to vien nebija iespējams radīt priekšstatu par šo patiesi unikālo un savdabīgo Rīgas daļu. Pateicoties tam, ka šīs izstādes projekts guva atbalstu LR Kultūras ministrijas rīkotajā konkursā, muzejs tā realizācijai (konkrēti – eksponātu iegādei) saņēma finansiālu atbalstu 1800 Ls apmērā. Tas ļāva iegādāties dažus priekšmetus, no kuriem vērtīgākie, nenoliedzami, ir Bruno Kalniņa rakstāmmašīna kopā ar tās novietošanai izgatavotu galdiņu un krēslu. To, kopā ar vairākām citām lietām, muzejam nodeva arhitekts N.Vijupa kungs. Ar Bruno Kalniņa vārdu saistās arī grezna jūgendstila vitrāža, kura savulaik greznojusi viņam piederošo namu A.Sakses ielā 5. Interesantus materiālus par Saulesdārzu muzejam nodeva B.Darkevicis kundze – Saulesdārza ilggadējā dārznieka Pētera Berkes meita. Cauri gadiem viņa bija saglabājusi ne tikai fotogrāfijas un tēva piemiņas lietas, bet arī cepeša šķīvi no servīzes, kas bijusi aprakta Grāves muižas dārzā Pirmā pasaules kara gados. Ar pateicību par pretimnākšanu minama Rīgas Ziemeļu rajona 55. namu pārvaldes direktore A.Liepiņas kundze, kas laipni ļāva ielūkoties iedzīvotāju rakstītajās sūdzībās – bēdīgajās liecībās par Meža-

parka namu stāvokli pēdējos gados. Ar viņas gādību ieguvām arī patiesi unikālo 1913. gadā izgatavoto iedzīvotāju saraksta plāksni no īres nama Kokneses prospektā. Un tā – vēl un vēl. Visu jau nevar uzskaitīt. Un tomēr – bija par maz. Palīdzēja cilvēki, kuri savas lietas aizdeva tikai uz izstādes laiku, kā piemēram, A.Kalniņa kungs, kura īpašumā glabājas viņa tēva, arhitekta Anša Kalniņa izstrādātais paša mājas projekts.

Paralēli materiālu apzināšanai un vākšanai ilgāku laiku turpinājās Mežaparka vides un atsevišķu ēku fotofiksācija. To veica G.Jemeljanovs, kurš bija praktiski gandrīz vai visu izstādīto fotogrāfiju autors.

Izstāde tapa ar nozīmīgu literatūrzinātnieces, Mežaparka vēstures patriotes S.Vieses kundzes palīdzību. Savus pētījumus par ievērojamu cilvēku dzīves vietām Mežaparkā neliedza arī arhitekte I.Vijupes kundze.

Katrai izstādei ir sava seja. Šīs izstādes sejā atblāzmoja zaļie toņi. Tāda bija autore un māksliniece – Artas Goldbergas un Andras Augustinovičas iecere. Katram, kas šeit ienāca, vajadzēja sajusties kā Mežaparkā. Kā tas bija, kā izdevās – par to sprieda daudzie apmeklētāji.

Bruno Kalniņa rakstāmmašīna.

MEŽAPARKS KARTĒS UN PLĀNOS

Ieskatoties kartogrāfijas kolekcijās, kas glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Latvijas Valsts vēstures arhīvā, varam konstatēt: kartes, kurās redzama šodienas Mežaparka teritorija, atrodamas nelielā skaitā. Grupējot tās, vispirms jānošķir daļa, kuru veido Rīgas patrimoniālā apgabala kartes. Visās tajās ir redzama šī teritorija. Tās izcelsme vēsturiski saistīta ar 1226. gada 15. martu, kad pāvesta legāts Modenas bīskaps Vilhelms, izšķīrot strīdu starp Rīgas pilsētu, arhibīskapu un Zobenbrāļu ordeni, nosprauda Rīgas lauku novada robežu. No Rumbulas krācēm Daugavas labajā krastā tā gāja taisnā līnijā gar Ulbroku uz Juglas ezeru, Ķīšezeru un Mīlgrāvi, tādējādi ietverot arī Mežaparka teritoriju.

Tik sena karšu materiāla mūsu krātuvēs nav, bet Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabājas 1691. gada patrimoniālapgabala karte, kurā ir iezīmēta šī apgabala robeža. Ķīšezeru pusē tā ir palikusi nemainīga līdz pat 17. gadsimtam.

Otra grupa sastāv no plāniem, kuros atspoguļotas muižu zemes. Nomnieku muižas Rīgas apkārtnē parādījās jau 14. gadsimtā. Līdz 17. gadsimtam tās pamatā bija rātskungu īpašums, jo sakarā ar Rīgas pirkuma tiesībām uz visiem nekustamajiem īpašumiem rāte varēja iegādāties īpašumus sev vai izdalīt tos saviem radniekiem. Vēlāk šo muižu īpašnieku un nomnieku vidū dominēja bagātie tirgotāji un citi ievērojami pilsoņi. Muižu iegūšanā pastāvēja trejādi noteikumi.

1. Tās varēja tikt piešķirtas par brīvu un atbrīvotas no jebkādiem nodokļiem. Šādas muižas pakāpeniski pārgāja to īpašnieku privātā īpašumā (Ēbelmuiža, Katrīnas, Strazdu un citas muižas).

2. Muižas varēja tikt nodotas to lietotājiem pret kapitāla ieguldīšanu pilsētas kasē, no kura procenti sedza ikgadīgās nomas maksas. Arī šīs muižas pārgāja pilnīgā privātā īpašumā. Starp tādām bija Meijera un Lobaha muižas.

3. Muižas bija iespējams iegūt mūža nomā, pilsētai paturot virsīpašuma tiesības. Šajā gadījumā to īpašnieki maksāja pilsētas kasē obroku (Grīziņmuiža, Reimersmuiža, Lāču, Gaiļu un citas muižas).

Nosaukumus muižas bieži vien ieguva no saviem īpašniekiem. Daļa saglabāja sākotnējo nosaukumu, bet daļa to mainīja, mainoties īpašniekam. Bieži uz kartēm, dokumentos, pat tautas atmiņā saglabājušies vairāki vienas un tās pašas vietas nosaukumi. Muižas tika iekļātas – visas vai pa daļām, – līdz ar to mainījās ne tikai to īpašnieki, bet arī robežas.

Mežaparka teritorijā atradušās Meijera, Annas, Grāves muižas. Tādi uzraksti izlasāmi vēl uz mūsu gad-

simta 30. gadu plāniem. Bet, apskatot agrākos plānus, redzam, ka, piemēram, 1691. gada patrimoniālapgabala kartē minēta tikai "Hillebolthof" – Hillebolta muiža. Tā piederējusi rātskungam Johanam Hilleboldam (1631–1694). 1693. gadā kā tās īpašnieks minēts Gerhards Grēns, portorija prefekts, bet no 1725. gada Valentīns Grave, Lielās ģildes eltermanis – domājams, ka viņa uzvārds arī devis muižai Grāves vārdu. Arī vēlāk tās īpašnieki turpinājuši mainīties. To skaitā no 1756. gada bijis Gothards fon Fegezaks,

Grāves muiža 1765. gadā.

bet no 1768. gada – Filipss Bēgers. Tad to nopircis krievu ģenerālleitnants grāfs fon Elms. Īpašnieku sarakstu var turpināt. Līdz 1894. gadam, kad to nopērk barons Reinholds Freitāgs fon Loringhovens, tā piederējusi vēl 8 cilvēkiem.

Citā 1793. gada plānā redzama teritorija ar nosaukumu Meijera, saukta Annas muiža. Tās robeža ar atzīmētām kupicu vietām atdala teritoriju, kura pieder Johanam Eberhardam Falkam, no rātskungam Detlofam Georgam Hofmanim piederošās muižas. Šī muižas dalīšana, domāju, ir par pamatu vēlākās kartēs redzamajām jau divām muižām: Meijera un Annas, bet par to pētījumi vēl jāturpina.

Meijera, sauktai Annas muižai, tāpat kā Grāves muižai, bijuši daudzi īpašnieki. 1814. gadā tā piederējusi Fridriham Johanam Joahimam Augustam Lobaham. Cits citu nomainījuši vēl 10 īpašnieki, līdz 1890. gadā muižu par 11 100 sudraba rubļiem nopircis Matiass Doss, bet 1894. gadā tā tika pārdota baronam Reinholdam Freitāgam fon Loringhovenam. Tādējādi šī teritorija, tāpat kā Grāves muiža, kļuva par viņa īpašumu. Vēlāk barons muižas jau pa daļām pārdeva citiem īpašniekiem. 1898. gadā Grāves muižu nopirka būvinženieris Ā. Agte, ķīmiķis A. fon

Bingers un H. fon Dernegs. 1899. gadā Ā. Agte un A. fon Bingers savas daļas pārdeva Rīgas Būvniecībai. Šī organizācija, kuras statūti bija apstiprināti 1899. gada 4. martā, kā akciju sabiedrība sāka pirkt zemes, tai skaitā arī Annas muižu no barona fon Loringhova 1899. gadā. Ieskatoties plānos, redzam (arhīva dokumenti to apstiprina), ka notiek gruntsgabalu sadalīšana.

Meijera, saukta Annas muiža 1793. gadā.

Un tagad visā karšu un plānu klāstā pāriesim pie trešās grupas. Tajā apvienoti plāni, kuros redzama šodienas Mežaparka veidošanās un izaugsme. 1883. gadā tika pabeigta Rīgas jaunā uzmērīšana, un 1886. gadā bija izstrādātas gruntsgrāmatas. Līdz ar to visa pilsēta un tās tuvākā apkārtnē tika sadalīta grupās un gruntīs. Mežaparka teritorijai bija 69. grupas numurs. Bet 1902. gadā sakarā ar to, ka 69. grupas gruntsgrāmatā bija vairāk nekā 300 atsevišķas gruntis, Rīgas Saimniecības komisija nolēma to sadalīt. Tā šī teritorija ieguva 84. un 85. grupas numuru. Grunšu skaits turpināja palielināties. Tā Rīgas – Valmieras Zemes grāmatā ir ieraksts, ka no Grāves muižas teritorijas izdalīti dzimtsnomā 144 gruntsgabali. 1912. gadā tika noslēgts līgums starp Meijera muižas īpašniekiem Kerkoviusu ģimeni un Rīgas pilsētu par zemes bezatlīdzības atdalīšanu no viņu īpašumiem Vazas (tagadējās Ezermalas) ielas pagarināšanai līdz Zoologiskajam dārzam.

Pilsētai augot, palielinājās arī iedzīvotāju pieprasījums pēc apbūves ārpus rūpnieciskajiem rajoniem. Tā tika plānots arī Ķeizarmežs kā pilsētas sabiedriskais parks un villu rajons. Uz viena no plāniem G. Kūfalts uzrakstījis: "Место для развлечения народа" (tautas izklaides vieta - kr.v.). Pilsētas pārvalde par Ķeizarmeža izveidošanu paziņoja 1901. gada 30. aprīlī. Tā kopējā teritorija sniedzās no Ķīšezeru krastiem līdz Mīlgrāvja dzelzceļa līnijai. Pateicoties savam izdevīgajam ģeogrāfiskajam stāvoklim, jau 1918. gada plānā redzama šīs teritorijas tālākā attīstība, doti arī aizņemto platību lielumi:

- Ķeizarmežs – 489,27 ha
- Meža kapi – 85 ha
- Zoologiskais dārzs – 12,26 ha
- Pilsētai piederošais villu rajons – 66,74 ha
- Rīgas Būvniecībai piederošais villu rajons – 68,23 ha

Šādi varētu grupēt visus plānus, kas attiecas uz pašu Mežaparku. Vispirms materiālu grupa, kurā redzami villu apbūves plāni. Tos izstrādājuši G. Kūfalts (1853–1938) un H. Janzens (1868–1945). Apbūvei arvien paplašinoties, radās arvien jauni plāni. Tie saglabājušies gan par atsevišķām ielām, gan mājām.

Kā vēl vienu apakšgrupu var izdalīt plānus, kuros redzama kapu veidošanās Mežaparka teritorijā. Meža kapus atklāja 1909. gadā, bet ir atsevišķi plāni, kā piemēram R. Štegmaņa 1902. gada plāns, uz kura 1904. gadā ar roku iezīmēti projektētie kapi.

Interesanta ir plānu apakšgrupa, kurā redzami nelieli teritorijas fragmenti ar ezeru, kura nosaukums vācu valodā ir *Faulsee*. Šis ezeriņš ir redzams gandrīz visos plānos, jau sākot no pirmajiem patrimonālapgabala plāniem. Apkārtnē tam ir bijušas ganības. To ar Ķīšezeru savienojis kanāls. 1891. gadā Rīgas pilsēta ar Matiasu Dosu slēgusi līgumu par kanāla rakšanu un uzturēšanu kārtībā.

Villu kolonija "Ķeizarmežs" 1918. gadā.

Ekonomiskas un pārvaldes problēmas Rīgas pilsētai no 19. gadsimta otrās puses līdz 1924. gadam sagādāja nenokārtotais Rīgas teritorijas administratīvo robežu jautājums. Tas skāra arī Mežaparka teritoriju. Vairākkārt tika izstrādāti plāni, kas atspoguļoja pilsētas robežas jautājumus. 1905. gada projekts paredzēja Mežaparku jau kā pilsētas teritoriju, bet oficiāli tas tika apstiprināts tikai 1924. gadā.

Mežaparka dzīve turpinājās, un tapa arvien jauni

projekti un plāni. Darbs pie visa kartogrāfiskā materiāla izpētes par Ķeizarmežu – Mežaparku vēl jāturpina.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kartogrāfijas kolekcija
2. LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs:
2909. fonds, 1. apraksts 1., 3., 4., 7., 9., 28., 32., 356., 357., 358., 404., 405., 406., 840., 878., 1071., 1084. lieta
1615. fonds, 4. apraksts 8547., 8548., 8549. lieta
1390. fonds 1., 2., 4. apraksts [1. apr. 470., 1056. lieta; 2. apr. 86., 88., 299., 361., 363., 365., 492. lieta; 4. apr. 660. lieta]
1392. fonds, 1. apraksts 5., 30., 32. lieta
2692. fonds, 2. apraksts 52. lieta
749. fonds, 1/2, 6., 7. apraksts [1/2 apr. 2723. lieta; 6. apr. 597., 1330. lieta; 7. apr. 10. lieta]
3. Rīgas pilsēta un agrarreforma. Rakstu krājums, T.Liventāla red. Rīga, 1924.
4. Rīgas pilsētas 1931. gada grāmata. Rīga, 1931.
5. Rigasche Biographien. Bd. I–III, 1881, 1883, 1884.
6. Die Rigische Rathslinie von 1226 bis 1876. Riga, Moskau und Odessa, 1877.
7. Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900. N.Carlberga red. Riga, 1901.
8. Beiträge zur Statistik der Stadt Riga und ihrer Verwaltung. B. von Schrenck, sast., Bd. 1. Riga, 1909.
9. Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Bd. 10. Riga, 1865. Bd. 11. Riga, 1868.
10. Dz. Liepiņa. Par Rīgas markas muižām un to attīstību līdz XVII gs. sākumam. Krāj.: Vēstures Problēmas II. Rīga, 1958.

KARTES UN PLĀNI AR MEŽAPARKA TERITORIJAS ATTĒLOJUMU LĪDZ 1918. GADAM

1. Rīgas patrimoniālais apgabals, 17. gs. Mērogs 12000 zviedru oļektis. Autors: E.Tolks.
2. Rīgas apkārtnē, 1700. Karte, zīmēta, 1701.
3. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1763. Mērogs 2 Vidzemes jūdzes.
4. Grāves muiža, 1765.
5. Grāves un Meijera muižas, 1765.
6. Meijera vai Annas muiža, 1765.

7. Meijera vai Annas muiža, 1793. Autors: F.G.Gets.
8. Rīga ar priekšpilsētām, 1794. Mērogs 150 angļu asis. Autors: J.G.Bethers.
9. Rīgas apkārtnē, 18. gs.
10. Meijera vai Annas muiža, 1817.
11. Meijera vai Annas muiža, 1817.
12. Rīga ar apkārtni, 1827. Mērogs 1000 angļu asis. Autors: J.Vitte.
13. Grāves muiža, 1837.
14. Grāves muiža, 1837.
15. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1845. Mērogs 5 verstis. Autors: G.Cigenhirs.
16. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1847.
17. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1855. Mērogs 5 verstis. Autors: J.Galmeisters.
18. Rīga, 1858. Mērogs 1:126000. Autors: I.Popovs.
19. Juglas un Ķīšežera apkārtnē, 1859. Mērogs 1000 krievu asis. Autors: F.Vīkmans.
20. Rīga ar priekšpilsētām, 1861. Mērogs 800 krievu asis. Autors: F.Vīkmans.
21. Rīga, 1867.
22. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1871. Autors: R.Berents.
23. Rīgas pilsētas kapi, 1878. Autors: R.Štegmans.
24. Rīgas atlants, 1879–1883. Autors: R.Štegmans.
25. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1881.
26. Ķīšežera krastmalas gruntsgabali, 1899. Autors: R.Štegmans.
27. Rīga, 19. gs. otrā puse.
28. Grāves muiža, 1902, 1904. Autors: R.Štegmans.
29. Rīga, 1902, 1908. Mērogs 1:4200. Autors: R.Štegmans.
30. Mežaparks, 1904.
31. Mežaparka vasarnīcu teritorija, 20. gs. sākums. Rīgas būvniecības biedrība.
32. Rīga un apkārtnē, 1904. Autors: R.Štegmans.
33. Zemes apmaiņas plāns (Grāves muiža), 1910. Autors: R.Štegmans.
34. Mežaparka apbūves plāns, 1911. Autors: H.Janzens.
35. Mežaparka apbūves plāns, 1916. Autors: H.Janzens, kopējais R.Štegmans.
36. Sabiedriskā ceļa iezīmēšanas plāns (Meijera muiža), 1912.
37. Mežaparks, 1917. Autors: G.Kūfalts.
38. Mežaparka vasarnīcu kolonija, 1918.
39. Rīgas patrimoniālais apgabals, 1918. Mērogi 1:12000, 1:42000.

Sastādīja: I.Miklāva, J.Štrauhmanis.
I.Gradovska foto.

BŪVMĀKSLAS PIEMINEKLIS MEŽAPARKS

Vispārējais Rīgas tēls vispirms saistās ar viduslaiku vecpilsētas arhitektūras pērlēm vai 20. gs. sākuma jūgendstila apbūves ansambļiem, kas nepārspilējot ir pasaules mēroga ūnikums. Taču Rīgas burvība atrodama arī tālāk no centra, tostarp gleznainā priežu meža ieskaustajā Ķīšezera dienvidrietumu krastā. 20. gs. sākumā tur – toreizējā Ķeizarmežā sāka veidoties viena no pasaulē pirmajām dārzu pilsētām – Mežaparks.

Vairumam rīdzinieku Mežaparks ar tā dabas jaukumiem, kā arī ar Zooloģisko dārzu un daudzajām kultūras un sporta iestādēm ir iecienīta atpūtas un izklaides vieta, bet daudziem tā pastāvīgajiem iedzīvotājiem – izcila dzīves telpa dabas vidē, bez lielpilsētas burzmas un trokšņiem, taču ar ērtu iespēju ātri nokļūt pilsētas centrā. Mežaparka 20. gs. sākuma visumā vācisko gaisotni 20. un 30. gados nomainīja latviešu inteliģences aura. Te dzīvojuši un joprojām dzīvo izcili mūsu kultūras, zinātnes un sabiedriskie darbinieki. Daudzi te pavadījuši skaistākos dzīves mirkļus, bet tikpat daudziem, varām mainoties, sācies viņu Golgātas ceļš. Ko vieni Mežaparkā kopuši un veidojuši, to citi nodzīvojuši uz nebēdu. Smagākais kultūrpēctecības pārrāvums nāca tūlīt pēc Otrā pasaules kara. Taču, par spīti laikmeta cirstajām brūcēm, Mežaparks joprojām ir dzīvs tautas likteņspogulis. Tas glabā savu iemītnieku dzīvesstāstus, bet Mežaparka mājas ir kā mācību grāmata, kurā lasāms viss par 20. gs. māksliniecisko uzskatu un arhitektūras stilu attīstību.

Šodien Mežaparks līdz ar pilsētas centru un Pārdaugavas apbūves ansambli starp Nometņu un E. Smiļģa ielām ir viens no trim valsts nozīmes pilsēt-
būvniecības pieminekļiem Rīgā. To aptver Meža prospekts, Ezermalas, Sudrabu Edžus, Glika, Klaipešas, Stendera ielas, Visbijas prospekts un Inčukalna iela.

Vispirms apbūvēja pauguraino Mežaparka dienvidu daļu – ap A. Saksas, Hamburgas un Stokholmas ielām. Tas ir jūgendstila Mežaparks, kurā no 108 pirms Pirmā pasaules kara uzceltajām ēkām 68 ir arhitektūras pieminekļi, tai skaitā 25 – valsts nozīmes. Līdzienākajā ziemeļu daļā atrodas gandrīz 300 galvenokārt 20. un 30. gados celtu ēku. 88 no tām iekļautas arhitektūras pieminekļu sarakstā kā izcili funkcionālisma stila paraugi.

Dārzu pilsētas ideja nolūkā rast veselīgu dzīves vidi, kas atšķirtos no lielpilsētu pārapspītošanās un antisantitārajiem apstākļiem, dzima 19. gs. nogalē. Šķiet, ka visagrāk to teorētiski noformulēja vācu pilsēt-
būves speciālists Teodors Fričs (*Theodor Fritsch*) savā grāmatā "Nākotnes pilsēta" (*Die Stadt der Zukunft*, Leipzig, 1896), taču plašāku atskaņu pasaulē tā

iegauva līdz ar angļa Ebanīzera Hovarda (*Ebaneser Howard*) grāmatu "Rītdien. Mierīgs ceļš uz reālu reformu" (*To-morrow. A Peaceful Path to Real Reform*), kuru izdeva Londonā 1878. gadā, bet drīz vien grāmatas iznāca atkārtoti ar nosaukumu "Rītdienas dārzu pilsētas" (*Garden Cities of to-morrow*). Vācu valodā tās tulkojums saucās "Dārzu pilsētas redzeslokā" (*Gartenstädte in Sicht*).

Par pašu pirmo dārzu pilsētu parasti uzskata Lečvortu (*Letchworth*), kuru sāka veidot 1903. gadā apmēram 50 km uz ziemeļiem no Londonas, bet Eiropas kontinentālajā daļā – Heleravu (*Hellerau*) pie Drēzdenes, kuras izbūvi sāka 1909. gadā. Pēdējos gados pirms I pasaules kara dārzu pilsētām vai tām līdzīgi rajoni izauga jau pie daudzām pilsētām Vācijā, Anglijā, Francijā, Zviedrijā un citur. Uz šī laika fona mūsu Mežaparks šķiet patiesi unikāla parādība.

Mežaparka plānojuma projekts. 1899. G. Kūfalts.

Doma par vienģimenes savrupmājām apbūvēta dzīvojamā rajona izveidi Ķeizarmežā radās jau 19. gs. nogalē. Kādā 1899. gadā publicētā Rīgas plānā ar pārtrauktām līnijām parādīts Mežaparkā iecerēto jauno ielu tīkls, bet tā paša gada novembrī Rīgas pilsētas dārzu direktors Georgs Kūfalts jau izstrādāja projektu Hamburgas, Lībekas, A. Saksas (toreiz Samsona) ielas un Kokneses prospekta (toreiz Ketlera ielas) trasēm un zemesgabalu iedalījumam gar tām.

1900. gada aprīlī Rīgas pilsētas valde nolēma sākt pakāpeniski izbūvēt jaunās ielas un izvērst celtniecību. Šai nolūkā pēc bijušā pilsētas galvenā inženiera Ādolda Agtes iniciatīvas nodibināja "Rīgas namu būves akciju sabiedrību". 1903. gadā Mežaparka virzienā pa Pletenbergas (tagad Gaujas) ielu un tālāk pa Samsona un Vazas (tagad Ezermalas) ielu izbūvēja tramvaja sliežu ceļus. Tas bija Rīgā pēdējais "zirgu bānis", ko elektrificēja 1910. gadā.

Līdz 1908. gadam Mežaparkā uzcēla 18 savrupmājas. "Rīgas namu būves akciju sabiedrība" galvenokārt rūpējās par zemesgabalu izdošanu apbūvei, bet celtniecību lielākoties veica paši ēku nākamie iemītnieki. Tāpēc arī Mežaparka apbūve ir gleznaini daudzveidīga un ne tik "uniformēta" kā daudzos līdzīgos mājojumu rajonos Anglijā vai Vācijā.

prospektu un Inčukalna ielu. Kā kompozīcijas mugurkauls kalpo zona starp Mātera ielu un Siguldas prospektu. Iepretim Gatartas ielas galam tai piekļaujas "kabata", kurā bija iecerēta vieta baznīcai. Tā tur gan nekad nav tikusi uzcelta.

Būvaktivitātes pirms Pirmā pasaules kara tomēr galvenokārt noritēja Mežaparka vecākajā, dienvidu

Mežaparka II kārtas plānojuma projekts. 1911. H.Janzens.

1910. gadā pilsētas valde nolēma paplašināt Mežaparka apbūvi uz ziemeļiem no jau apgūtās teritorijas. Arī šai jaunajai daļai plānojumu bija izstrādājis G.Kūfalts. Maijā, apspriežot šo projektu, būvuzraudzības komisijas priekšsēdētājs Andrejs Krastkalns norādīja uz atsevišķām nepilnībām šajā projektā un ieteica to pārveidot, nozīmējot šim nolūkam īpašu komisiju. Tajā, pēc viņa domām, būtu jāiesaista kompetentus vietējos arhitektus, kam ir pieredze šādu dāru priekšpilsētu ierīkošanā. Droši vien viņš domāja G.Kūfaltu, bet nenosauca viņu vārdā.

A.Krastkalnam enerģiski iebilda pilsētas nekustamo īpašumu valdes priekšsēdētājs Vilhelms fon Bulmerinks, uzsverot, ka projekts jau ir izstrādāts īpaši uzmanīgi un rūpīgi, piedaloties G.Kūfaltam, kurš labi pārzina savu lietu. Tāpēc projekta korekcija nebūtu īpaša problēma, bet jaunas komisijas izveidošana tikai aizkavētu darbus. Turklāt viņš piebilda: "Nevar gaidīt kādus nebūt panākumus jauna parcelācijas projekta sastādīšanā, piedaloties lietpratīgām personām no vietējo arhitektu vidus, jo attiecībā uz savrupmāju rajonu iekārtošanu vietējie arhitekti ir vienīgi teorētiķi."

Šis strīds tika acīmredzot pārprasts, un pilsētas valde nolēma galīgā plāna izstrādāšanu uzticēt kādam no pazīstamākajiem Vācijas speciālistiem. Mežaparka otrās kārtas izbūves projektu pasūtīja vācu pilsētībūvniekam, Berlīnes Tempelhofas rajona plānojuma autoram un Berlīnes attīstības plāna projektu konkursa uzvarētājam Hermanim Janzenam. Vairākos variantos izstrādāto projektu pilsētas valde saņēma 1911. gada sākumā un 17. februārī vienu no tiem arī apstiprināja.

H.Janzena projekts diezgan precīzi tika realizēts. Tas aptver Mežaparka līdzenu ziemeļu daļu starp Meža prospektu, Ezermalas un Stokholmas ielu, Visbijas

daļā. Šajā laikā visvairāk – 42 ēkas uzcēla 1911. gadā, un lielāko daļu no tām – pēc arhitekta barona Gerharda fon Tizenhauzena projektiem. H.Janzena izplānotajā ziemeļu daļā plašāka būvniecība izvērās krietni vēlāk – divdesmito gadu nogalē. Tikai no 1928. līdz 1932. gadam tur uzcēla 167 ēkas, kas ir vairāk nekā 3/5 no visām 20. un 30. gadu celtnēm Mežaparkā. Līdz Otrajam pasaules karam Mežaparks faktiski bija gatavs. Vēl neapbūvēts bija tā austrumu gals Bernātu ielas un dienvidrietumu mala Vatsona

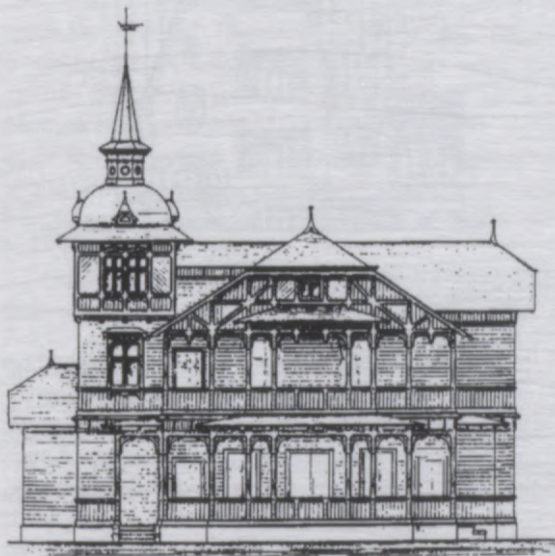

Mežaparks 1918. gadā.

ielas rajonā. Pēc kara tur parādījās daži desmiti nelielu mājiņu – lielākoties raksturīgās tālaika "tintes pudelītes".

Divu galveno Mežaparka celtniecības periodu – jūgendstila un funkcionālisma ēku stilistika ir principiāli atšķirīga, taču apbūve kopumā veido harmonisku ansambli. Vides viengabalainību veicināja arī precīzie un stingri ievērotie būvnoteikumi.

Mežaparkā drīkstēja celt tikai brīvstāvošas, ne vairāk kā divus stāvus un 12,6 m augstas ēkas. Tās varēja arī bloķēt pa divām, savstarpēji saskaņojot arhitektonisko izveidojumu un detaļas. Mūra ēkām bija atļauts vēl papildus mansarda stāvs. Bija reglamentēts apbūves blīvums, attālumi no zemesgabala robežām, žogu augstums un izveidojums utt.

R. Hoizermaņa villa A. Sakses ielā 24. 1903. Inž. F. Zeiberlihs.

Jūgendstils Mežaparka ēku izskatā diezgan jūtami atšķiras no tā stila tēla, kas ik uz soļa manāms Rīgas centra daudzstāvu īres namu arhitektūrā. Te nav ne vijīgi liekto līniju, ne augu vai ģeometrisko figūru ornamentu, kas patiesībā gan ir tikai piedeva arhitektoniskajai pamatformai. Tieši tā arī nosaka jūgendstila kā arhitektoniski strukturāla stila būtību. Šai ziņā jūgendstils Mežaparkā varbūt ir vēl raksturīgāks nekā Rīgas centrā. Ēkas te ir lietišķi racionālas, to veidolā "izspēlēts" celtnes iekšējais telpiskais plānojums, lietotie būvmateriāli un konstruktīvā uzbūve.

Mežaparka jūgendstila ēkām pārsvarā ir vizuāli "vieglas" fasādes, uzsvērti jumti ar tā apjomā iebūvētām telpām un dažādas interesantas jumta izbūves. Plaši lietots pildrežģa moīfivs. To visu lielā mērā diktēja arī apbūves noteikumi, saskaņā ar kuriem ēkas bija jāpieskaņo vasarnīcu raksturam. Šīs mājas zināmā mērā arī atgādina tolaik Vācijā populāro *Heimatstil*. Tas sakņojas senākās vācu kultūrtradīcijās, ierosmi smeļot turienes ciematos izplatītajā celtnu arhitektoniskajā tēlā. Tā nav nejaušība – gadsimta sākumā Mežaparkā valdīja stipri vācisks gars. Gan vairums būvētāju, gan ēku arhitektu bija vietējie vācbaltieši, kuri parasti pēc RPI absolvēšanas savas zināšanas

papildināja studijās Vācijā. Arī "Rīgas namu būves akciju sabiedrība" bija vāciski orientēta organizācija. Liela nozīme bija plaši pieejamajai vācu profesionālajai periodikai un citiem speciālajiem izdevumiem, bet vācu jūgendstila ietekme uz visu Latvijas gadsimta sākuma arhitektūru ir vispārjūtama.

Tuvojoties Mežaparkam no pilsētas centra puses pa Kokneses prospektu, vispirms skatienu saista divainā torņēku rinda M. Ķempes ielā. To mūsu gadsimta 80. gados sabūvēja krievu militāristi. Īstās Mežaparka vērtības ieslēpušās nedaudz dziļāk mežā, un tās šāda destruktīva iejaukšanās esošajā vidē tikpat kā nav skārusi.

Dārzu pilsētas dienvidu malā, Kokneses prospekta labajā pusē, jau pa gabalu pamanāma stalta divstāvu ēka ar efektīgu siluetu un filigrānām jumta izbūvēm. Tas ir O. Agtes nams Sudrabu Edžus ielā 1, kas celts 1902. gadā pēc arhitekta Frīdriha Šefela projekta, izmantojot Berlīnes arhitekta A. Gizekes skices. Šī ir viena no pašām pirmajām Mežaparka ēkām. Gleznaini plastiskā būvapjomu kompozīcija atbilst ērtam iekštelpu izkārtojumam, "vasarnīcas" raksturu atspoguļo pildrežģa konstrukcija zelmiņos, bet vispār raksturīgos jūgendstila formālās izteiksmes paņēmienus – asimetrija kopējā būvmasu kārtojumā, kā arī sīkrūšu dalījums logu augšdaļās.

Līdzīga stilistika raksturīga veselai virknei gadsimta sākuma pirmās desmitgades ēkām. Dabas vidi tās harmoniski bagātina ar izkoptu apjomu plastiku, rīzītiem, terasēm, verandām, zelmiņiem, tornīšiem, jumtiem un jumtiņiem, dažādu formu logailām, to dalījumu, kā arī ar dažādu būvmateriālu perfektu lietojumu, kas precīzi "izspēlēts" arhitektoniskās izteiksmes kāpinājumam. Pati lielākā un ievērojamākā šī laika celtnē Mežaparkā – pansionāts "Villa Vaza" Ezermalas ielā 34 (1904, arhitekts Vilhelms Neimanis) 30. gados

Villa Vaza. Ezermalas iela 34. 1904. Arh. V. Neimanis. Pārbūves projekta fasāde. 1938. Arh. N. Hercbergs.

pārbūvēta un paplašināta līdz nepazīšanai, bet gandrīz viss pārējais jūgendstila mantojums autentiskā veidā nonācis līdz mūsdienām. Tiesa, dažkārt stipri noplucis vai pat pavisam bēdīgā stāvoklī.

Viena no visraksturīgākajām un izteismīgākajām jūgendstila ēkām Mežaparkā ir fon Denfera villa Hamburgas ielā 25 (1910, arhitekts Oskars Bārs). Tās neparasti sarežģītais būvapjoms prasmīgi "uzsēdināts" uz kāpas un saista ar savu logailu formu, pildrežģa motīvu, rizalitū, erkeru, ārējo kāpņu un citu arhitektonisko elementu un detaļu, kā arī apdares materiālu daudzveidību, kas sakausēta saskanīgā viengabalainībā. Par spīti ilgai nolaistībai, ēkai saglabājušās skaistas jūgendstila ieejas durvis un raksturīgās jūgendstila formās veidotā verandas iestiklojuma pamatkonstrukcijas.

Sevišķi interesanta un savdabīga vieta jūgendstila Mežaparka apbūvē ir Stokholmas iela posmā starp Gdaņskas un Stendera ielu. Vairāk nekā 20 ēku te celtas 1911. gadā pēc G. fon Tīzenhauzena projektiem. No tām 16 ir dvīņuēkas – Latvijā ne pārāk izplatīts plānojuma tips.

Dvīņuēka Stokholmas ielā 41/43. 1911.
Arh. G. fon Tīzenhauzens.

Dvīņuēkas ļāva racionāli izmantot zemesgabalus, vairāk vietas atstājot dārzam, jo vienā būvapjomā apvienotas divas kaimiņu ēkas, kas ar vienu sienu atrodas tieši uz zemesgabala robežas.

Mežaparka dvīņumāju pirmajā stāvā katram dzīvoklim parasti ir virtuve, ēdamistaba, kopējā dzīvojamā istaba, tualete un veranda, bet otrajā, jumta apjomā izbūvētajā stāvā – 2-3 guļamistabas un vannas istaba. Vai nu pie virtuves, vai arī otrajā stāvā parasti ir arī mājkalpotājas jeb meitas istabiņa. Kaut arī lielākajai daļai no G. fon Tīzenhauzena projektētajām dvīņuēkām plānojums ir gandrīz pilnīgi vienāds, tomēr nevienas ēkas arhitektoniskais veidols tieši neatkārtotu.

Vairākām ēkām abu daļu otrā stāva logi ierīkoti kopīgā mezonīnā, dažām otrais stāvs iebūvēts mansarda tipa jumtā, bet citām pret ielu pavērsti divi augsti zelmiņi – katram dzīvoklim savs. Taču arī šīm ēkām zelmiņu apdare ir katrai atšķirīga, izmantojot gludu apmetumu, pildrežģi vai dēļu apšuvumu. Līdz ar to arī te, kā viscauri Mežaparkā, ik uz soļa fascinē mākslinieciskā daudzveidībā sasniegta harmonija.

K.Ulmaņa ēka Ščecinas ielā 4. 1909. Arh. K.Pēkšēns.

Jūgendstila attīstībā zināms pārmaiņu brīdis bija 1910. gads, kad parādījās un sāka izplatīties retrospektīvais neoklasicisms. Tas atspoguļoja pieaugušo tieksmi pēc monumentalitātes un reprezentabluma, mēģinot atdzīvināt it kā mūžīgās klasiskās arhitektūras valodas vērtības. Tā bija arī zināma reakcija uz neatrisinātajām jūgendstila iekšējām pretrunām, kā arī vienkārši nodeva sava laika modei. Rīgā neoklasicisms lielākoties palika vienīgi kā virspusēja rotaļa ar klasiskajām detaļām, tās ieaurot visumā racionālistiskā jūgendstila arhitektūrā. Šādu formu spēli var redzēt, piemēram, Stokholmas ielā 32 (1914, arh. K.Retze un E.Šteinbergs), A.Sakses ielā 7 (1913, arh. P.Lindenbergs), Visbijas prospektā 21 (1913, arh. E.Kupfers) un 23 (1914, arh. I.Blankenburgs) u.c. Varbūt spilgtākais neoklasicisma izpaudums Mežaparkā ir istam kungu namam līdzīgā ēka Visbijas prospektā 7, kas celta 1913. gadā pēc prominentā Rīgas arhitekta Vilhelma Bokslafa projekta.

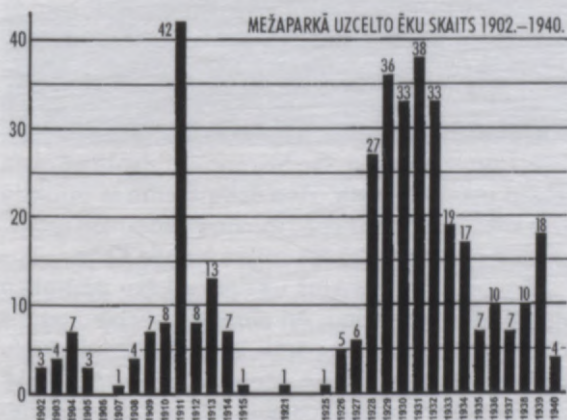
Kokneses prospekts 10. 1933. Arh. A.Kars un K.Betge.

20. gadu otrajā pusē, kad Mežaparkā atdzīvojās būvniecība, pasaulē bija aizsācies jauns stils – funkcionālisms. To sauca arī par jauno lietišķību (no vācu *neue Sachlichkeit*), konstruktīvismu, moderno stilu, internacionālo stilu, moderno kustību utt. Šī stila radošās metodes pamatprincips būtībā neatšķiras no jūgendstila, taču celtnu izskats ieguva gluži citu apveidu. Funkcionālismam raksturīgs plastiski izvērsts ģeometrisku apjomu kārtojums, lēzeni jūmti, horizontalitāte, lentveida logi, ar kuriem nereti kontrastē uzsvērti vertikāli arhitektoniskie elementi un pārsvarā gaišas, gludas virsmas.

Šajā laikā Latvijā tieši mazstāvu dzīvojamās ēkas kļuva par visizplatītāko jaunbūvju tipu. Tāpēc arī Mežaparka 20. un 30. gadu celtnes ir savdabīgs tālaika arhitektūras stilistikas vispārējais spogulis.

Viens no funkcionālisma pionieriem Latvijā bija arhitekts inženieris Teodors Hermanovskis. Pēc viņa projektiem celti vairāki daudzstāvu īres nami Rīgas centrā, pazīstamā savrupmāju virkne gar Māras dīķi Mazajā Nometņu ielā (1927–1930), vairāki desmiti ēku "Teikas" rajonā u.c. celtnes. Raksturīgākās viņa projektētās funkcionālisma celtnes Mežaparkā atrodas Bergenes ielā 6 (1932) un 8 (1928) un Glika ielā 9 (1931).

Izteikti funkcionālisma paraugi Mežaparkā ir ēkas Ezermalas ielā 59 (1932, arh. L.Lazersons) un 61 (1934, arh. M.Ozmidofs), Meža prospektā 2 (1932, arh. E.Gramts) un 26 (1935–1936, arh. V.Bergkinds un D.Zariņš), Poruka ielā 10 (1936, inž. K.Jansons), Stendera ielā 3 (1932, inž. P.Kalniņš), Vatsona ielā 2 (1934, arh. L.Hofmane-Grīnberga), Visbijas prospektā 26 (1934, arh. H.Rozenbergs) u.c.

Funkcionālisms noteica toni visā 20. un 30. gadu Latvijas arhitektūrā, taču vispārējā stilistikā aina bija samērā raiba. To veido gan senāko, tradicionālo paņēmieni reproducēšana (historisms), gan tendence radīt īpatnēji latvisku arhitektūru (lūkojot rast no gadsimta sākuma nacionālā romantisma atšķirīgu izteiksmi) gan mākslinieciski eksperimenti eksaltētā, šķautnaini ģeometriskā Art Deco formu garā, gan arī atkārtota pievēršanās klasiskajai arhitektūrai (neoeklektisms). Pēdējo nereti mēģināja saistīt arī ar ideju par latviešu nacionālo būvmākslu. Bieži vien šīs tendences un idejas savstarpēji savijās, mijiedarbojās un iemiesojās vienlaikus ar tīri funkcionālistisku ēkas pamatformu. To visu dažādās variācijās var redzēt arī Mežaparkā.

Vairākās ēkās sevišķi interesants ir klasiskajās tradīcijās sakņots, bet latviskā izpratnē traktēts balstu motīvs. Pazīstamākais šāda eksperimenta piemērs ir ēka ar īpatnēju, ļoti tievu un augstu koka kolonnu balstītu portiku Poruka ielā 14 (1931, arh. Haralds Kundziņš). Ar sevišķi izteiksmīgu un savdabīgu arhitektūru, kurā izmantots šādas kolonnas motīvs, izceļas ēkas Meža prospektā 58 (1933, arh. Jānis Rutmanis) un Siguldas prospektā 30 (1930, arh. Pauls Kundziņš), bet ēka Meža prospektā 36 (1931, arh. Pēteris Bērzkalns) piesaista uzmanību ar neparastu trīsstūra konfigurācijas kāpņu telpas erkeri, kam iestiklota izvirzītā šķautne. Jāpiebilst, ka P.Bērzkalns bija viens no visražīgākajiem Mežaparka projektētājiem. Tur pēc viņa projektiem uzceltas 14 ēkas. Ja neskaita pirms Pirmā pasaules kara laika "rekordistu" G. fon Tīzenhauzenu, tad vairāk par P.Bērzkalnu Mežaparkā uzcēlis vienīgi arhitekts Osvalds Tilmanis - 23 ēkas! Starp Mežaparka ēku autoriem ir arī citi pazīstamākie Latvijas arhitektūras meistari – A.Kalniņš, A.Klinklāvs, A.Kars un K.Betge, A.Braunfelds, A.Medlingers, P.Mandelštams, V.Šervinskis, K.Bikše, A.Krūmiņš.

Pēc Latvijas valstiskās atdzimšanas un īpašumu sakārtošanas ir sākusies arī Mežaparka atdzimšana. Tā pagaidām norit diezgan lēni. Atsevišķas pārmaiņas vieš cerību, bet parādījušās arī vairākas jaunbūves, kuru apjomi gan atspoguļo īpašnieku rocību, taču vides kontekstā ir tikpat neiederīgi kā viens otrs padomju laika bērnodārzs vai daudzdzīvokļu ēka. Lai nodrošinātu tiešām harmonisku Mežaparka tālāktīstību, jāievēro tās vēsturiskās likumsakarības un noteikumi, pēc kuriem radusies esošā vide. Tā ir piemiņklis, kura aizsardzība noteikta ar likumu.

KULTŪRAS DARBINIEKI VECAJĀ MEŽAPARKĀ

Mežaparka apdzīvotā daļa ir pirmā vieta Eiropā, kur praksē tika realizēta jauna, ilgi apcerēta arhitektu ideja – dārzu pilsēta.

19.gs. beigās, 20.gs. sākumā bija nobriedusi cilvēka iekšējai harmonijai un fiziskajai veselībai nepieciešama kustība – no dabas aizgājušais pilsētnieks meklēja zaudētos kontaktus ar dabu, mācījās dabu ne tikai pakļaut, bet arī kopt un saudzēt. Ne velti Rainis rakstīja: "Mīli dabu kā sevi pašu!", bet Alberts Šveicers izvirzīja līdzīgu bausli: "Godbijība pret dzīvību". Šobrīd abi postulāti ir pat svarīgāki, nekā tie bija 20. gs. sākumā. Tie jāpatur prātā, runājot arī par Mežaparku un tā iedzīvotājiem, citādi mēs pašam garām būtiskam modernā cilvēka audzināšanas un civilizācijas pastāvēšanas aspektam. Jo Mežaparks, lai cik tas arī negaidīti izklausītos pirmajā brīdī, tika iecerēts tieši kā pamats jaunas attieksmes veidošanai pret dabu, pret individualitāti un kultūru. 1908. gadā viens no Mežaparka arhitektiem – Eduards Kupfers rakstīja:

"Te tika iedzīvīnāta kāda augstāka, nopietnāka un cildenāka vajadzība, kam jāklūst par mūsu civilizācijas kopējo labumu. Paša zeme, paša nams – vesels un ietverts brīvā dabā, neierobežots darbs individualitātes labā un ar individualitātei raksturīgo. Dabas un mākslas kopšana kā ārpusē, tā iekšpusē, un turklāt audzināšana nesabojātā dabā, audzināšana mājasdzīves mākslai un augstām, cēlām baudām, ceļš uz labāku, tīrāku kultūru!"¹

Reizē ar pirmajām villām Mežaparkā tika likti pamati sporta biedrībai "Kaiserwald", kurā intensīvi darbojās arī estētikas un dabas kopšanas sekcija. Uz sadraudzību ar dabu tika orientēta Zooloģiskā dārza veidošana. Apcerot topošā Saules dārza iekārtojumu, Latviešu Izglītības biedrības protokolos tika uzsvērts: dārzs "var būt liels palīgs pie plašākas publikas daiļuma jūtu modināšanas, tad tas iekārtojams, cik vien iespējams, pēc visām daiļdārzniecības mākslas prasībām, nedodot priekšroku visaur praktiskumam un peļņai uz daiļuma rēķina".² Mežaparkā savu mājvietu atrada arī Jahtklubs. Jau pirms Pirmā pasaules kara te notika vērienīgi koncerti, sporta spēles, teātra izrādes.

Mežaparka pirmie villu īpašnieki ir tehniskās inteliģences elite. Bijušais Rīgas galvenais inženieris un Ķeizarmeža idejas aktīvākais stimulētājs, Rīgas būvbiedrības vadītājs Gustavs Ādolfs Agte gan ierīkojas blakus Mežaparkam esošajā Heilshofas muižīņā. Taču viņa brāļadēls, Tramvaju sabiedrības vadītājs Heinrihs Oskars Agte jau 1903. gadā uzceļ vienu no skaistākajām ēkām villu kolonijas sākumā. Divas nelielas, jaukas mājas iepretī būvē Tramvaju sabiedrības

Pauls Dāle ar ģimeni Mežaparkā 30. gados.
J.Krieviņa reprodukcija.

inženieris Kārlis Filroze. Mežaparkā ienāk arhitektu Kupferu, Tizenhauzenu, Bilenšteinu ģimenes. Arī Rīgas Politehniskā institūta pasniedzēji. Kārlis Blahers – ķīmiķis un metapsihisko problēmu aizrautīgs pētnieks, matemātiķis un inženierzinātņu profesors Pauls Denfers un lielo hidrobūvju speciālists Edgars Jakobi te uzceļ vienas no īpatnējākām un skaistākām villām.

Ap 1911. gadu Mežaparkā apmetas pirmie latviešu rakstnieki. Razevska mājā iepretī sanatorijai "Villa Vaza" apmetas mūžīga nemiera dzītais Reinis Kaudzīte. Hamburgas ielā, Gertiku namā, dzīvokli irē ārsta Feliksa Lūkina ģimene. Viņa dzīvesbiedre te uzraksta savā laikā visai skandalozo romānu "Iedzimtais grēks" un kļūst pazīstama kā rakstniece Ivande Kaija.³

Pirmais pasaules karš uz ilgāku laiku pārtrauca Mežaparka celtniecību. Arī pirmajos pēckara gados inteliģences rocība ir pārāk ierobežota, lai varētu izvērsties jaunu māju būve. Jāatzīmē gan, ka šajā laikā Mežaparkā kā īrnieki apmetas diezgan daudzi Krievijas emigranti. Piemēram, profesors Leo Vite – pazīstamā cara valdības ministra grāfa Vites krustdēls, kā arī cits cara valdības ministrs – filozofs un filologs Vladimirs Čumakovs.

Kad jaunā Latvijas Universitāte vāc kopā mācību spēkus, Mežaparkā apmetas vairāki docenti un profesori no ārzemēm. Vispirms no emigrācijas Krievijā atgriežas Kārlis Blahers. Viņa biogrāfijā kā ūnikums atzīmēts, ka jaunās Latvijas valdība profesoru iemaina no Padomju Krievijas pret vairākiem arestētiem komunistiem. Ilgus gadus Mežaparkā pavada šveicietis profesors Kārlis Nusbergers, kurš no Zentas Mauriņas atmiņām pazīstams kā bargs eksaminators filoloģisko zinātņu jomā. Šeit dzīvo arī darbīgais latviešu litera

tūras popularizētājs Polijā profesors Staņislavs Kolbuševskis ar dēlēniem Jaceku un Staņislavu jaunāko, kuri savukārt turpina latviešu literatūras tulkošanu darbu Polijā 70. un 80. gados.

Pie arhitekta Bernharda Bīlenšteina nama būtu pieliekamas divas piemiņas plāksnes. Viena pašam mājas cēlājam, izcilā latviešu valodas un etnogrāfijas pētnieka Augusta Bīlenšteina dēlam Bernhardam Bīlenšteinam, kurš devis būtisku ieguldījumu Rīgas jūgendstila attīstībā. Otra – Baltijas un Eiropas ģeoloģijas speciālistam profesoram Ernstam Krausam. Viņš ir viens no kontinentu mobilisma teorijas izstrādātājiem, un viņa vārds atrodams visās lielākajās Eiropas enciklopēdijās.

20. gadu beigās, 30. gadu sākumā Mežaparka iedzīvotāju skaits strauji papildinās ar daudzu latviešu – universitātes mācību spēku vārdiem. Liela daļa no viņiem dod ieguldījumu ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas zinātniskās domas attīstībā. Te mitinās inženierzinātņu speciālisti Vilis Skārds un Oto Mellis, Daugavas spēkstacijas kaskādes projektētāji Alfrēds Rāzums un Jānis Robs, juridisko zinātņu docents Aleksandrs Krugļevskis, izcili mediķi – profesori Pēteris un Reinholds Sņiķeri. Te mājā profesors Pauls Dāle, kura filozofiskās un ētiskās atziņas būtu svarīgi skatīt tieši

Andrejs Johansons ar vecmāmiņu, māti un tēvu pie mājas Krišezera ielā 1932. gada rudenī.

šodienas kontekstā. Nosaukt visus zinātniekus nav pat iespējams – to skaits sniedzas pāri trijiem desmitiem. Viņi pazīstami Latvijā ne tikai ar savas specialitātes perfektām zināšanām, bet arī ar būtisku apziņu, ka viņu darbs veltīts jaunā Latvijas pilsoņa audzināšanai, tautas garīgai sakopšanai. Pat agrārstatistikis un tautsaimnieks, kādu laiku arī finansu viceministrs Jānis Bokalders intensīvi pievērsās cilvēka ētiskās patības izkopšanai – īpaši laikā, kad Latvijā vēl jūtamas Pirmā pasaules kara morālās sekas:

“Tagadējais laiks prasa no mums daudz lielāku garīgu iekšējo stiprumu un nesalīdzināmi nopietnākas zināšanas un spējas. /../ Dažā ziņā mēs esam palikuši nabagāki, nekā bijām pirms kara. Iestājusies vienaldzība pret tīri kulturēli sabiedrisku darbu; dzīves pelēkums un sīkmanība ar savām gļotainām rokām sniežas pretim katram labākam pasākumam: nereti trūkst iekšēja siltuma, aizraujoša ideālisma un sajūsmiņoša augstākā ideāla pat šī kulturālā darba darītājiem. Un dažā vietā un gadījumā mums gribot negribot jārunā

par garīgas kultūras pagrimšanu kā pilsētās, tā uz laukiem. Pārāk bieži mēs vēl atsaucamies uz kara sekām, skatāmies atpakaļ uz šiem drūmajiem asiņu gadiem, bet negribam vai nevaram vērsties nākotnē; pārāk bieži mēdzam savas vainas uzvelt vēstures apstākļiem un atsvabināt sevi no nepieciešamības nelabvēlīgos apstākļus labot un veidot. /../ Mums jāspēj pārvarēt kara gadu garīgās dzīves un interešu pagrimšanas sekas. To prasa dzīve no mums; to prasa tautas labāka nākotne un vēsture. Un mums jābūt sava laika cienīgiem.”⁴

Ekonomiskajiem apstākļiem uzlabojoties, strauji sāk veidoties Mežaparka “latviešu gals”. Šeit apmetas arī vairāki desmiti mākslinieku, mūziķu, bet visvairāk rakstnieku. Arī tiem Mežaparks ir miera, saskaņas, radoša darba vietas meklējums. Pāvils Rozītis 1930. gada piezīmēs par jaunizvēlēto mājvietu raksta:

No Rīgas atnes vēstis
Rets auto, retāks zirgs...
Ir visur tikai priedes
Un priedēs klusums salds,
Zūd meža ceļa sliedes,
Un gājējs top kā malds...⁵

Par Mežaparka iedzīvotājiem kļūst Ādolfs Erss ar dzīvesbiedri, latgaliešu tautasdziesmu dziedātāju Helēnu Ersu-Kozlovsku, romānists un LTA direktors Rihards Valdess-Bērziņš, Nacionālā teātra direktors un kritiķis Arturs Bērziņš, dzejniece Rūta Skujiņa un viņas dzīvesbiedrs Jūlijs Lācis, rakstnieks un sabiedrisko darbinieks Skuju Frīdis (Milbergs), vēsturnieks un literāts Arvēds Švābe, arī Andrejs Johansons, Veronika Rudzītis, Kārlis Skalbe, Jānis Jaunsudrabiņš, Rihards Rudzītis, Jānis un Valdemārs Kārklīņi u.c.

Tieši Andrejam Johansonam jāpateicas par samērā plašo ieskatu Mežaparka rakstnieku un sabiedrisko darbinieku dzīves ainās, kas sniegtas divās grāmatās “Rīgas svārki mugurā” (1966) un “Visi Rīgas nami skan” (1970). Savukārt dzejniece Rūta Skujiņa grāmatā “Vējš svaids kaijas” (1964) dramatiski tēlo laiku, kad 1944. gadā no Mežaparka trimdas gaitas sāk vairākas kultūras darbinieku ģimenes.

Mākslinieku un rakstnieku kontakti un kopības izjūta ar Mežaparku kā istu mājvietu veicina arī sabiedrisko dzīvi. Tiek dibināta Mežaparka Labiekārtošanas biedrība, kuru vada profesors Pauls Dāle, rosināta ielu sakopšana, modernas peldētavas būve, izstrādātas rēģulas dzīves rituma normālam tecējumam; iedzīvotāji aktīvi piedalās arī ielu nosaukumu došanā. Ielu, kurā būvējas Dāles, Roziši un Bērziņi, sākumā sauc par Pozenes ielu, tad pārdēvē jau latviskākā vārdā par Burtņieku ielu. Taču Paulam Dālem, Jāņa Poruka daiļrades cienītājam un pētniekam, izdodas pārliecināt pārējos “burtņiekus”, ka vislabākais nosaukums būtu Jāņa Poruka iela, un tā nu tagad viena no skaistākajām un koptākajām Mežaparka ielām nes latviešu trauslākā romantika vārdu. Savukārt vīru dubultkvarteta “Latvija” vadītājs Jūlijs Pamiļjens panāk, ka ielu, uz kuras ceļas viņa mājoklis, nosauc Emīla Dārziņa vārdā. Latviešu rakstnieku vārdus iegūst Jura Mātera, Jēkaba Velmes, Viļa Olava ielas. Mežaparks ir arī tā vieta, kur ielu nosaukumi godina baltvācu literātus, kas devuši ieguldījumu latviešu

Kārlis Skalbe savā ģimenē. No kreisās: Lizete Skalbe, L.Skalbes māte, dēls Jānis, meita Ilze ar mazdēlu Andri, pats dzejnieks un znots Roberts Legzdīņš.

kultūras agrīnā perioda veidošanā – te ir Ernesta Glika, Vecā Stendera, Kārļa Vatsona, Gustava Bergmaņa ielas.

Maldīgi būtu domāt, ka kultūras darbinieki pie savām mājām tiek bez lielām materiālām grūtībām. Gan "vācu", gan "latviešu gala" būvētāji allaž ir parādos. Skaistas, modernas ēkas tiek pa daļai celtas pašu spēkiem un ar minimāliem līdzekļiem. Rakstnieks Pāvils Rozītis savai mājai baļķus atved pa dzelzceļu no Kārsavas – viņš ūtrupē ir nopircis vecu zemnieku dzīvojamo ēku. Lietpratīgi tiek izmantots katrs baļķis, katra sija un kārts.

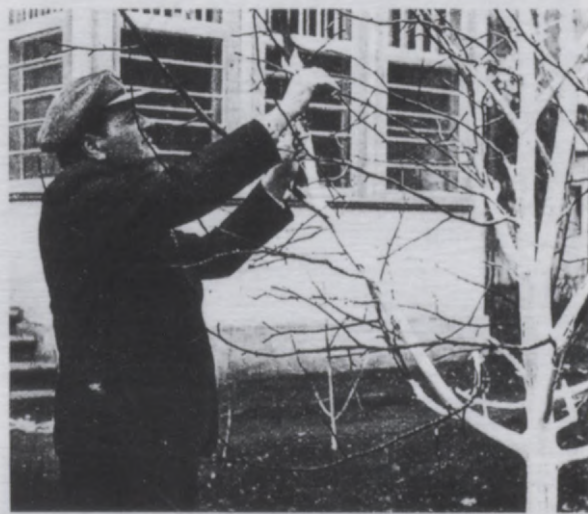
Šajā laikā, starp citu, vairāki Mežaparka rakstnieki svin savas jubilejas, kurās valdības pārstāvji pasniedz arī naudas balvas. Tā tas ir arī Pāvila Roziša godināšanas reizē, par kuras noslēguma daļu korespondents laikrakstā "Brīvā Zeme" raksta:

Rūta Skujiņa intervē Antu Klinti.

"Joki mijās ar nopietnību, sevišķi pastāstot par Roziša dzīves "divām sejām": dzejnieka sapņotāja seju un dzīves praktiķa seju, kas arī reālajā dzīvē kā Rīgas pilsētas iebūvietis Mežaparkā pratis noturēties vismaz līdz jubilejas dienai, kad pabalsti no dažādām pusēm tam droši vien palīdzēs tālākā cīņā gan ar vekseļu termiņiem, gan citām likstām."⁶

Ar gaumi un sajūsmu tiek iekopti dārzi – gan jāsa-ka, daļēji ignorējot Mežaparka sākotnējo uzbūves principu, kas respektēja kāpu pauguru saglabāšanu. Vienā otrā gadījumā stipri tiek retinātas priežu audzes. Ādolfs Erss stāda ābeles, plūmes, zemenes, kuras aizrautīgi kopj Helēna Ersa ar meitenēm. Pāvils Rozītis ieaudzē Jāņa Jaunsudrabiņa dāvinātos Pļaviņu ķiršus. Īpatnēju un vērtīgu košumkoku audzi ierīko Artura Bērziņa dzīvesbiedre, ģeogrāfijas skolotāja Marta. Viņa katru gadu brauc uz Vakareiropu un no turienes atved dažādus retus stādus un sēklas. Skaisto dārzu 1944. gada rudenī iznīcina vācieši, kad saimnieki to jau atstājuši. Pagalmā sabrauc kara mašīnas, kuru maskēšanai izcērt visus stādījumus.

Ā.Erss savā dārzā Mežaparkā.

Varētu, protams, daudz stāstīt par to, kā līdz Otrajam pasaules karam tika realizēts Kupfera princips par mājas kultūras veidošanu gan tās iekšpusē, gan ārpusē. Šeit jāuzsver viens: gan rakstnieki un mākslinieki, gan valstsvīri un sabiedriskie darbinieki, gan cittautu sūtniecību pārstāvji, žurnālisti un tirgotāji ievēroja un pakļāvās Mežaparka māju būvniecības līgumos noteiktajai kārtībai. Ja ārpusē – priežu miers, ziedošu krūmu un ziedkopu smaržas, tad iekšpusē katrs pēc savām spējām centās izveidot bagātas bibliotēkas, gleznu kolekcijas, iegādāties mūzikas instrumentus. Zīmīgi par to atmiņās 1995. gadā stāsta Jāņa Bokaldera dēls Visvaldis:

"Mātei radās laimīga doma iet uz Mākslas akadēmijas audzēkņu izstādēm. Tā līdz šim pie sienām esošo Bēklina un Rēriha darbu reprodukciju vietā uzradās palieli Purviša skolnieku Skrides un Melbārža darbi. Savā istabā es tomēr paliku pie Pikaso zīmējumu attēliem un baskāja Irbītes pasteliem, kurus kaut kur par lētu naudu biju uz ielas nopircis. Mājā bija daudz mūzikas. Manas mātes māsa Laima Krenklis strādāja operā. Bieži viesojās arī diriģents Teodors Reiters. Dabīgi, ka mūzikālas piedevas bija bieži, tiekoties plašākās viesībās."⁷

Vecie iedzīvotāji stāsta, ka "baskājis Irbītis" gandrīz katru vasaras svētdienu bijis redzams ezermalā, kur tad arī pārdevis pastelus, līdzī dodams pamācību, kā nostiprināmas krāsas un kā gleznas glabājamās.

No kreisās: M.Ķempe, J.Smūls, D.Vārandi, A.Sakse, Ž.Grīva, V.Svikule u.c. pie A.Sakses mājas 1960. gadā.

Jauno latviešu mākslinieku un sabiedrisko darbinieku mājokļi rada pateicīgu atmosfēru arī mākslas attīstībai, un vēl tagad tajos namos, kuros palikuši to pirmie iedzīvotāji, ir vērtīgas 20. un 30. gadu gleznu kolekcijas un unikālas bibliotēkas. Viena no tādām mājām vēl pirms nedaudz gadiem bija Rūtas Skujiņas draudzenes, ārstes Milijas Grāves mājoklis, kur allaž pulcējās tuvi draugi un līdz Rūtas Skujiņas mūža galam pienāca viņas vēstules – līdz ar pašu pēdējo –vēlējumu pēc nāves pelnu urnu ierakt Meža kapu smiltājā.

Lai cik sarežģīta vienam otram māksliniekam un zinātniekam bijusi personīgā dzīve, daudzi te pavadījuši sava mūža labākos gadus un radījuši labākos darbus. Te rodas Ā.Ersa romāni "Krusts ceļmalā", "Zemes balsis", "Zemes uzvarētāji", virkne stāstu krājumu un ceļojumu aprakstu. Te Pāvils Rozītis uzraksta romānus "Valmieras puikas" un "Zemes prieks", te Valdemārs Kārklīņš strādā pie biogrāfiskiem romāniem

"Karaliene Kristīne" un "Mopasana dzīve", bet, trimdā būdams, atceras Mežaparkā pavadīto laiku romānā "Jaunavu iela".

Pēckara gados Mežaparkā apmetas Anna Sakse. Savu māju kara laikā sagrautās Dancigera villas vietā uzbūvē Vilis Lācis. Literārās gaitas sākumpošu Mežaparkā pavadījuši Regīna Ezera, Andris Vējāns un Alberts Bels. Pēc atgriešanās no cietuma te savu māju cēlusi operdziedātāja Milda Brehmane Štengele, te strādājis Jēkabs Graubiņš un viņa meitas, te mūža gaitas noslēgušās Pēterim Grāvelim. Te bijusi gleznotāja Leo Svempa darbnīca un Ojāra Ābola mājas, te glezno Džemma Skulme un Ērika Romāne.

Un tomēr kultūras darbinieku mājvietas šobrīd Mežaparkā brīžiem atgādina vientuļas salas, ap kurām pludo sveša stihija. Sākot ar baltvācu aizbraukšanu uz Vāciju 1939. gadā, tad ar deportācijām, holokaustu un latviešu emigrāciju 1944. gada rudenī un visbeidzot ar pēckara gadu represijām būtiski samazinājies kādreizējo Mežaparka cēlāju un kopēju skaits. Daudziem jaunienācējiem ir pilnīgi nepazīstama doma par mākslas, cilvēka personības vienotību ar zemi un ar istām mājām, sveša harmonijas sajūta, ko dod skaistums, sakoptība, saskaņa ar apkārtējo vidi, dabas un cilvēku radīto. Diemžēl Mežaparka pamatfunkciju izpratne un mazās arhitektūras pieminekļu vērtības apjaušana ir tāla arī daļai ierēdņu, kuri atbildīgi par ēku saglabāšanu. Mežaparks prasa zinošus, pret vērtībām godbijīgus un harmoniskas kultūrvērtības radītspējīgus saimniekus.

¹ E.Kupfer. Die Villenkolonie Kaiserwald bei Riga. – *Jahrbuch für bildende Kunst in der Ostseeprovinzen*. Riga, 1908.

² Latviešu Izglītības biedrības sapulces protokols 11.02.1914. VA, F-2267-1-11.

³ Jāatzīmē, ka pirmos norādījumus par Lūķu dzīvesvietu deva Aspazijas un Raiņa vēstules rakstniecei, kur uz aploksnēm bija norādīta Hamburgas ielas adrese.

⁴ J.Bokalders. Kultūras darbības apvienošana. *Kultūras Vēstnesis*, 1925., Nr.2, 17.–18.lpp.

⁵ P.Rozīša piezīmju grāmatiņa. S.Vieses īpašums.

⁶ Brīvā Zeme, 1935., 14.martā.

⁷ V.Bokaldera atmiņas "Bergenē iela 2", S.Vieses īpašums.

PRET IEDZĪVOTĀJIEM VĒRSTĀS REPRESIJAS MEŽAPARKĀ

1940. gada 17. jūnijā Sarkanās armijas daļas pārgāja Latvijas robežu, aiz sevis atstājot pirmos zvēriņi nogalināto robežsargu liķus. Sākās mūsu tautas lielā traģēdija un ciešanu gadi. Cilvēkiem atņēma personisko brīvību un uzspieda svešo padomju iekārtu. Bet tajā rītā Mežaparka iedzīvotāji kā parasti posās savās dienas gaitās. Agrajās rīta stundās vēl nekas neliecina par notikumiem, kuriem bija lemts traģiski izmainīt viņu likteņus. Ilggadējā Mežaparka iedzīvotāja Tīrziņa kundze savās atmiņās stāsta: "17. jūnija rītā mēs verandā dzērām tēju, pl. 9.00 ienāca blakus mājā dzīvojošais Rīgas pilsētas galva Roberts Liepiņš un teica, ka krievu karaspēks pārgājis Latvijas robežu un pusdienas laikā būs Rīgā. Pulkvežleitnants Jēkabs Tīrziņis tūlīt devās uz savu darba vietu – galvenajām artilērijas noliktavām Kokneses prospektā. Un tiešām – pl. 14.00 krievu tanki bija jau pie noliktavām. Atbraukušais krievu ģenerālis Kuzņecovs paskatījies visapkārt un teicis: "U vas sģes oĉeņ horošo!"* Visiem noliktavu sargiem bija jānodod ieroči. Pulkvežleitnants Jēkabs Tīrziņis drīz atbrīvots no savu pienākumu veikšanas un ilgus gadus bija pakļauts vajāšanām un dažādām represijām, neskatoties uz to, ka ģimene izbraukusi no Rīgas un mainījusi dzīves vietas. Viņš miris 1969. gadā, apglabāts Cesvaines Ķinderu kapos."

Viens pēc otra pazuda Mežaparkā dzīvojošie Latvijas armijas virsnieki, to skaitā kapteinis Teodors Bebrīns no Stendera ielas 4. Bijušais Armijas štāba operatīvās daļas priekšnieks gāja bojā Krievijā.

16. oktobrī NKVD apcietināja Markusu Ozolu – Latvijas brīvības cīņu dalībnieku, Lāčplēša kara ordeņa kavalieri, sabiedrisko darbinieku un ilggadējo biedrības "Latvijas Vanagi" prezidentu. Viņu notiesāja uz 10 gadiem spaidu darbos un 1941. gadā deportēja uz Soļ-Ileckas cietumu Orenburgas apgabalā, kur viņš pēc gada mira bada nāvē.

1940. gadā apcietināja tieslietu ministru Hermani Apsīti, viņu tiesāja Astrahaņas apgabaltiesa, nošauts 1941. gadā. Iekšlietu ministrs Kornēlijs Veitmans gāja bojā Karagandā.

Latvijas Kriminālās policijas pārvaldes priekšnieks un Interpola priekšsēdētājs Jēkabs Silarājs, kurš dzīvoja Bergenes ielā 6, arestēts 1940. gada 9. augustā, nošauts 1941. gada 15. janvārī Babītē kopā ar citiem apcietinātajiem. Vācu laikā notikusi viņu pārapbedīšana Meža kapos pie Baltajiem krustiem, katram nelaimīgajam uzliekot uz kapa nelielu krustu. Pēckara gados šie kapi nolīdzināti ar buldozeru, palikusi tikai viena rinda, kurā saglabāties arī Jēkaba Silarāja kaps. Šo kapu tuvumā bieži grozījušies aizdomīgi vīrieši, kuri novērojuši kapu kopējus un pat mēģinājuši iztaujāt piederīgos par šeit apglabātajiem cilvēkiem.

Mariss Vētra savā atmiņu grāmatā "Sestā kolonna" un Rolands Ozols "Pēdējā mohikāņa stāstā" raksta, ka Mežaparkā dzīvojis Lāčplēša kara ordeņa kavalieris, vācu izcelsmes pulkvedis Oto Zeltiņš-Goldfelds, kurš labi pratis latviešu valodu, dienējis Pirmā pasaules kara laikā vācu Dzelzs divīzijā, bet vēlāk savu eskadronu pārvedis kalpakiešu pusē. Kad vācieši 1939. gadā repatriējās uz Vāciju, pulkvedis Zeltiņš palika Latvijā un arī pēc Sarkanās armijas iebrukuma nemainīja dzīves vietu. Sākoties arestiem, uz pulkveža māju aizsūtīta speciāla čekistu nodaļa, lai viņu apcietinātu, bet Zeltiņš pretojies līdz pēdējai lodei, beigās pats sevi nogalinādam. Nav zināms, cik čekistu kritis šajā kaujā, bet skaits varēja būt diezgan liels.

Jau 1940. gada rudenī čeka aizvien vairāk sāka izvērst savu darbību. Terora veidi pret civilpersonām bija dažādi, ļoti rūpīgi izveidoti un īstenoti ar izsmalcinātu cinismu. Bijušais Latvijas Mežu departamenta direktors Hugo Upītis savā atmiņu grāmatā "Par dienām senajām" stāsta, ka kādu nakti, rudens pusē, pēc pusnakts viņa mājā Mežaparkā ieradusies divi vīri, viens bijis uniformā ar šauteni. Civilais stādījis priekšā kā čekas darbinieks, un sākusies pratināšana, jo esot ienākušas ziņas, ka mājā bijusi kāda nelegāla sapulcēšanās, bet pēc kara stāvokļa likumiem tādas pulcēšanās bija bargi sodāmas. Izrādījās, ka šī bīstamā sapulce bija Upīša kundzes Katijas bēres, kad uz māju pieminēt aizgājēju atnāca apmēram 20 tuvākie radi un draugi. Čekisti piespieda uzrakstīt bērnu dalībnieku vārdus un adreses. Tā kā Upīša kungs nosauca tikai dažu tuvāko radnieku vārdus, čekists bija neapmierināts, jo tā neesot pat daļa no bērnu viesu saraksta. Bija jūtams, ka viņam ir sīka informācija par bērnu norisi. Pratināšana turpinājās līdz pieciem no rīta. Pēc divām nedēļām, atkal nakts vidū, ieradās pratinātāji, kuri aizgāja tikai rītausmā, liekot parakstīt vairākas lapas garo protokolu, solot paziņot galīgo lēmumu pēc mēneša un piebilstot, ka Upīša kungam liels sods nedraudot. Ar to pratināšana beidzās, soda nebija, bet notikušais ir vēl viens pierādījums, kā komunisti centās cilvēkos iznīcināt vissvētākās jūtas. Līdzīgas pratināšanas, uzdodot visneticamākos iemeslus, notika daudzās mājās.

Neraugoties uz to, ka 1940. gadā Latvijas armija vēl joprojām oficiāli pastāvēja līdz septembrim un to vadīja virsnieki, kas komandiera amatos bija iecelti neatkarības laikā, faktiski bija jau sākusies armijas pakāpeniska likvidēšana. Okupantu prasības kļuva arvien kategoriskākas, līdz beidzot pārvērtās pavēlēs. Bez liekām ierunām bija jāatdod lielas zemes platības, pilsētas daļas un labiekārtoti dzīvokļi. Baltijas Kara apgabala militāristi ieņēma arvien vairāk dzīvojamās

ēkas Mežaparkā. Kā dokumentāls pierādījums tam ir ieraksti mājas grāmatās, kuras glabājas Valsts vēstures arhīvā. Šajā neziņas pilnajā laikā par Latvijas armijas politisko vadītāju bija iecelts pazīstamais sabiedriskais darbinieks Bruno Kalniņš, ilggadējs Mežaparka iedzīvotājs. Jūnijā un jūlijā notika demonstrācijas, kuras organizēja Latvijas Komunistiskā partija, bet tajās piedalījās tikai atsevišķas armijas daļas. Virsnieki piedalījās reti. Turpinājās virsnieku aresti un atvaļināšana no armijas. Arī Bruno Kalniņu 18. augustā atbrīvoja no politiskā vadītāja posteņa. Viņa vietā nāca kāds krievs. Latvijas armijas liktenis bija izšķirts galīgi.

Radikāli mainot agrāko likumu par Saeimas vēlēšanām un pretēji Satversmes noteikumiem, 1940. gada 14. un 15. jūlijā notika jaunās Latvijas Tautas Saeimas vēlēšanas. Jaunā Saeima jau 21. jūlijā neļikumīgi pasludināja padomju varas atjaunošanu Latvijā. Jaunievelētā Latvijas tautas pilnvarotā delegācija 30. jūlijā aizbrauca uz Maskavu, lai piedalītos PSRS Augstākās padomes 7. sesijā un lūgtu pievienot Latviju "brāļu saimei". Šīs delegācijas sastāvā bija rakstnieks, toreizējais izglītības tautas komisārs Jūlijs Lācis un viņa sieva, dzejniece Rūta Skujiņa, kuri nesen kopā ar aktrisi Antu Klinti bija iegādājušies māju Mežaparkā. Jūlijs Lācis nenojauta, ka ar šo braucienu viņš daļēji izlemj savu likteni. Rūta Skujiņa, atgriežoties no Maskavas, uzrakstīja jūsmīgu dzejoli, bet pēc neilga laika negaidīti arestēja Jūliju Lāci, un dzejniece rakstīja izmisuma pilnu vēstuli Vilim Lācim ar lūgumu palīdzēt. Bet atbildes nebija un nevarēja būt. Lai gan uzskata, ka tieši Vilis Lācis ir vainīgs Jūlija Lāča pazudināšanā, tomēr liekas, ka Viļa Lāča spēkos nebija apstādināt drausmīgās nāves dzirnas, kuras jau gadiem ilgi bija darbinātas Padomju Krievijā. Bet Latvijā jau radās ļaudis, kuri ar gandarijumu piedalījās nežēlīgā un ciniskā cilvēku likteņa lemšanā. Daudz nedomādams, S.Šustins ar vienu spalvas vilcienu parakstīja nāves sodu Latvijas armijas virsniekiem. Viņa priekšnieks – lekslietu tautas komisārs, VDK ģenerālmajors Alfons Noviks vēlāk apgalvos, ka viņš ir cīnījies par taisnību un kārtību, ka nav parakstījis nevienu nāves spriedumu. Būdam Latvijas valsts drošības ministrs, A. Noviks pēc kara iekārtojās uz dzīvi Mežaparkā, Olava ielā 22, kur sagaidīja pensijas gadus. Tērpies vecā mētelī un siltos zābaciņos, tīkliņu rokā, viņš bieži čāpoja uz veikalu vai devās makšķerēt. Varēja nodomāt – kāds jauks večiņš! Bet Centrālcietumā nošautie un Balt ezera priedes liecina par neiedomājamu vardarbību un prātam neaptveramu nežēlību.

Notikumi virzījās strauji. Tuvojās 1941. gada 14. jūnijs. Gaisā virmoja saspindzinājums. Dažas dienas pirms paredzētajām deportācijām slepenībā notika izsūtāmo sarakstu pārbaudīšana, apcietināšanas orderu kārtošana, mobilizēja visu iestāžu smagos un vieglos satiksmes līdzekļus. Šoferi, Sarkanās armijas karavīri un milicijas skolu kursanti atradās trauksmes stāvoklī. Dzelzceļa stacijās stāvēja sagatavoti lopu vagoni cilvēku transportēšanai tālā ceļā. Pēc Šustina lūguma Latvijas valdība deva rīkojumu 500 automašīnām izsniegt 12 tonnas benzīna, lai varētu tūkstošiem cilvēku aizvest uz savākšanas punktiem.

Arī Mežaparkā parādījās melnā tērti čekas zaldāti

ar šautenēm. Staigāja pa ielām, dežūrēja uz ielu stūriem vai gozējās saulītē. Un tad pienāca baigākā nakts Mežaparka vēsturē. Bez izmeklēšanas un tiesas slēdzieniem 1941. gada 14. jūnija naktī no savām mājām aizveda Satiksmes ministrijas Mašīnu un materiālu direkcijas direktoru Kārli Apsīti ar ģimeni, Lāčplēša kara ordeņa kavalieri un rūpnieku, vienu no Latvijas aviācijas pamatlicējiem – Alfrēdu Valeiko ar ģimeni, Eduarda Vikmaņa ģimeni, kurā jaunākajam bērnam bija tikai 2 gadiņi, pulkvežleitnantu Jāni Krūmiņu ar kundzi Ēriku, rakstnieku un sabiedrisko darbinieku Skuju Frīdi ar ģimeni, arhitekta Heinriha Sirgeda ģimeni, zobārsti Lizeti Leiti-Dambekalni ar ģimeni, būvuzņēmēja Ludviga Borharta ģimeni, Hipotēku bankas direktoru Pēteri Šadurski ar ģimeni, pazīstamo deju skolotāju Sergeju Vahramejevu ar ģimeni, Veselības departamenta valsts darbinieku ārstniecības nodaļas vadītāju Dr. Rūdolfu Dribu ar ģimeni u.c. Izvesto vidū bija arī Mežaparkā dzīvojošo ebreju ģimenes, to vidū Lāzars Gerbers ar kundzi Brohu, Hiršs Veinbergs ar ģimeni, Jankels Bindmanis ar kundzi Esteri.

Stacijā vīriešus – ģimenes galvas – nošķīra no ģimenēm un nosūtīja atsevišķi, galvenokārt uz Molotovas apgabala Usoļlagu un Kirovas apgabala Vjatlagu, no kurienes pārnāca tikai nedaudzi. Mirušo vidū ir Jānis Jansons, Eduards Strazdiņš, Boriss Jākobsons, Hiršs Veinbergs, Eduards Miezijs, Jānis Šakars, Boriss Ķīsis, Lāzars Gerbers un daudzi citi.

Līdzīgs liktenis piemeklēja arī pārējos ģimenes locekļus, kuri brauca atsevišķos ešelonos. Badā nomocītie bērni, sievietes mira jau ceļā uz izsūtījuma vietām.

Atsevišķi gribu pieminēt represijās cietušo, ļoti iemīļoto Mežaparka draudzes mācītāju prof. Edgaru Rumbu, kurš noturēja pirmo dievkalpojumu latviešu valodā Mežaparka Gustava Ādolda baznīcā 1937. gada 7. februārī. Mācītājs bija studējis Upsalas Universitātē Zviedrijā, prata sešas valodas un bija ieguvis tiesības strādāt arī Zviedrijas draudzēs. 1933. gadā viņš sprediķoja Upsalas Domā, bija Rīgas zviedru draudzes mācītājs, sadarbojās ar Zviedrijas arhibīskapu. Kad 1940. gadā likvidēja Zviedru biedrību Latvijā, prof. E. Rumbu aicināja uz Zviedriju, jo viņam bija Zviedrijas pase, bet viņš aizkavējās Latvijā, mazās meitiņas un dzīvesbiedres sliktās veselības dēļ nespēja aizbraukt. Arī viņu kopā ar ģimeni izveda no Torņakalna stacijas. Prof. E. Rumba miris izsūtījumā Krasnojarskā, bet vēl aizvien ar lielu cieņu un mīlestību viņu piemin tie Mežaparka iedzīvotāji, kuri pirms tik daudziem gadiem klausījās viņa vadītos dievkalpojumus mazajā Mežaparka baznīciņā.

Izsūtīti bija arī vēlākie Mežaparka latviešu draudzes mācītāji prof. Roberts Feldmanis un Romāns Vanags, kuri vēlāk atgriezās.

1941. gadā Latvijas Kara apgabala dzīvokļu ekspluatācijas daļa paņēma sev dzīvokļus Stokholmas ielā 41, 42 un 44, E. Glikas ielā 6, Bērnu dārza ielā 6, Hamburgas ielā 12 un 23. Bieži vien namu pārvaldnieki nevarēja aprēķināt īres maksas, jo Sarkanās armijas komandieri neuzskatīja par vajadzīgu sniegt ziņas par aizņemtajām telpām. Arvien biežāk tukšos Mežaparka dzīvokļus ieņēma no Krievijas iebrukušie privātie iedzīvotāji. Daudzi no viņiem pierakstīti

Visbijas prospektā 22, Stokholmas ielā 27, Gdaņskas ielā 9 un citās mājās. Ieņemtajos dzīvokļos vēl atradās bijušo īpašnieku mēbeles un citas mantas, kuras vēlāk tika izvazātas vai piesavinātas.

Vēl nav zināms, cik Mežaparka iedzīvotāju tika represēti laikā no 1940. gada līdz 1941. gada jūnijā beigām, kad sākās karš, jo ir zināmi personu vārdi, kurus bija paredzēts arestēt 1941. gada jūnijā, bet arhīva materiālos trūkst ziņu par to, vai viņi tiešām ir tikuši represēti. Kara sākumā, krievu armijai atkāpjoties, Mežaparka iedzīvotāji saņēma stingru rīkojumu pašiem organizēt māju apsardzību naktīs, jo šaubīgi elementi izplatot baumas par vāciešu tuvošanos un laupot mājas. Naktssargu komandants, pēc tautības krievs, bija apmeties pie Hāna sanatorijas vārtiem kādā būdā. Visiem iedzīvotājiem bija jānodod radioaparāti. Atkal sāka trakot Šustins ar savu komandu: pa radio un skaļruņiem nolasīja par "valsts nodevību" nošauto sarakstus. Atkāpjoties krievi uzspridzināja munīcijas noliktavu Kokneses prospektā. Gandrīz puse Mežaparka māju zaudēja logu stiklus, bet pie noliktavu sētas gulējuši četru vīriešu liķi zilās formās.

Pirmie vācu karavīri Mežaparkā esot iebrukuši uz velosipēdiem pa Meža prospektu. Pēc izciestajām šausmām palikušie iedzīvotāji vācu karaspēka ienākšanu Latvijā uzņēma ar sajūsmu. Publiskai apskatei tika atvērti Stabu ielas moku pagrabi. Tika atrasti masu kapi pie Centrālcietuma, Baltezerā, Babītē un citās vietās.

Bet pamazām iedzīvotāju sajūsma noplaka. Drīz pēc vāciešu ienākšanas Latvijā tika izdots rīkojums reģistrēties visiem ebreju tautības iedzīvotājiem. Viņiem pie apgērba bija jānēsā dzeltena zvaigzne, un viņi drīkstēja iet tikai pa tā saukto "rensteli". Arī pārtikas devas uz kartiņām viņiem bija mazākas nekā pārējiem iedzīvotājiem. Sākās Rīgas geto ierīkošana un ebreju pārvietošana. Mežaparkā, Saules dārzā ierīkoja pārvietojamo starpnometni.

Avīzē "Tēvija" zem virsraksta "Uz "Geto" jau pārvietoti 3200 žīdu" raksta: "Rīgas centrā dzīvojošo žīdu pārvietošana uz "geto" rajonu Latgales priekšpilsētā noris sekmīgi. Pilsētas valdes dzīvokļu saimniecības nodaļa līdz 9. septembrim izdevusi jau 1084 orderus, pēc kuriem uz "geto" pārvietoti 3124 žīdi, visvairāk no Mežaparka un Rīgas prefektūras 1. un 2. iecirkņa..."

Rīgas geto nokļūst un iet bojā Zamuels Ginsbergs – mājas īpašnieks Visbijas prospektā 26, ievērojamais ebreju vēsturnieks Ivans Simons Dubnovs, kurš no 1933. gada līdz 1941. gadam dzīvoja Mežaparkā, Meža prospektā 68 un 76, kur vācieši viņu arestēja un nosūtīja uz geto. Viņš gāja bojā 1941. gada 8. decembrī. Viņa lielo, unikālo bibliotēku aizveduši vācieši. Ievērojamais prof. Vladimirs Mincis, apcietināts un ievietots Rīgas geto, turpināja ārsta darbu, pēc geto likvidēšanas nokļuva Mežaparka koncentrācijas nometnē, pēc tam Štuthofā un 1944. gadā Buhenvāldē, kur 1945. gada februārī gājis bojā.

Grūti noteikt, cik ebreju ģimenes no Mežaparka nokļuva geto un ir iznīcinātas, jo vecajās mājās grāmatās tikai pie dažiem ierakstiem ir atzīmes, ka cilvēki izrakstīti 1941. gadā. Parasti ailē "Izrakstīts" nav atzī-

mes. Mežaparkā bija latviešu ģimenes, kuras, riskējot ar savu dzīvību, deva patvērumu un slēpa ebrejus, to vidū ir Ozoliņu ģimene un Albertīna Birzule.

Starp Viestura prospektu un Sarkandaugavas dzelzceļa līniju pie Pareizticīgo baznīcas atradās koncentrācijas nometne "Kaiserwald". Šo nometni atvēra 1943. gada rudenī. Uz turieni pārcēla Rīgas, Daugavpils, Liepājas geto un Jumpravmuižas ebrejus. Nometne kalpoja kā tranzītnometne, kurai cauri gājuši dažādu gadagājumu cilvēki. Galvenokārt tā bija pēdējā instance pirms nošaušanas. Tūlīt pēc kara bijušās koncentrācijas nometnes barakās ievietoja vācu kara gūstekņus, kurus katru rītu veda uz darbu. Daļa no viņiem cēla augstsprieguma līniju, kura nāca no Čiekurkalna un gāja uz Sarkandaugavu.

Vācu laikā vajāja ne tikai ebrejus, bet arī bijušos Komunistiskās partijas biedrus un komjauniešus. Vajāto un nošauto vidū atrodami nevainīgi cilvēki, kuri bija tikai godīgi turpinājuši savu darbu. Viņu vidū – padomju laika izglītības darbinieks Jānis Lieknis, kurš dzīvoja Bergenes ielā 6. Beidzis Kuldīgas Skolotāju semināru un Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes Vēstures nodaļu, viņš visu mūžu darbojās kā skolotājs. 1940. gadā Lieknis kļuva par izglītības ministra biedru. Viņš uzskatīja, ka skolotājiem jābūt aktīviem savas valsts dzīves veidotājiem, bet tam jānotiek bez nevēlīgās laušanas un varmācības. Strādājot skolu valdē, viņš izdeva rīkojumu, kas aizliedz mazizglītotiem komjauniešiem kontrolēt skolotāju darbu, un par to tika atbrīvots no ieņemamā amata. Kad 1941. gadā Sarcanā armija atkāpās no Rīgas, Jānis Lieknis svārstījies: braukt līdz vai palikt, un prasījis padomu savam draugam žurnālistam un rakstniekam Jānim Kārklīnam, kurš dzīvoja kaimiņos. Rakstnieks domājis, ka nevajag evakuēties, jo Lieknis nebija neko sliktu izdarījis, bet pēc vāciešu ienākšanas Rīgā Jānis Lieknis tika arestēts un 1941. gadā nošauts. Jānis Kārklīns savās atmiņās raksta, ka visu mūžu viņu nepamet vainas apziņa par savu ieteikumu, jo, aizbraucot uz Padomju Krieviju, J. Lieknis varbūt būtu palicis dzīvs.

Līdzīgs liktenis piemeklēja arī Emmu Vitenbergu-Lieknī, bijušo Rīgas pilsētas 3. ģimnāzijas direktori. Arī viņa 1941. gadā apcietināja vācieši un ievietoja termiņcietumā pie Brasas stacijas, vēlāk nošāva. Šī inteligentā, gudrā un nosvērtā pusmūža sieviete daudz darījusi meiteņu izglītības paplašināšanā pirmskara Latvijā, veidojot praktiskās ģimnāzijas tipu un ieviešot skolās arī tādus mācību priekšmetus kā zīdaiņu kopšana, otrā medicīniskā palīdzība, rokdarbi, zīmēšana, mājturība, grāmatvedība un stenogrāfiju. Viņa dzīvoja Bergenes ielā 8.

Mežaparkā brīvos dzīvokļus un atsevišķas mājas sāka aizņemt vācu armijas virsnieki un dažādas no Vācijas iebrukušas amatpersonas. Mājās Stokholmas ielā 33 un 35/37 iekārtojās SS vienību virspavēlnieks Ostlandē un policijas vadītājs obergruppenfirers Fridrihs Jekelns un viņa adjutants. Šeit esot bijusi gestapo nodaļa un pratināti cilvēki.

1942. gada 16. februārī latviešu brīvprātīgo organizēšanas komiteja Mazās Ģildes zālē bija aicinājusi Lāčplēša kara ordeņa kavalierus, virsniekus, studējošās jaunatnes, strādnieku, mākslas, zinātnes, saimnie-

ciskās un sabiedriskās dzīves pārstāvjus pārrunu vakarā par latviešu brīvprātīgo iesaistīšanos cīņā pret boļševismu. Vakarā piedalījās daudzas ievērojamas vācu un latviešu militārpersonas ar Fridrihu Jekelnu priekšgalā. Daudzi pieteicās armijā brīvprātīgi, citi tika mobilizēti vēlāk, viņu vidū bija arī Mežaparka iedzīvotāji. Drīz vien no frontes sāka pienākt sēru vēstis par kritušajiem. Aleksandra Anspaha mājā Hamburgas ielā 27/29 ierīkoja kritušo piederīgo apgādes nodaļu, kura kādu laiku atradās arī Meža prospektā 60. Šeit bojā gājušo piederīgiem izmaksāja pabalstus.

Kamēr vācu armija virzījās uz priekšu, daudzi izsūtīti un arestēti piederīgie cerēja, ka viņu mīļie cilvēki ir dzīvi un atgriezīsies. Laikrakstā "Tēvija" katru dienu parādījās gari meklējamo saraksti, kuros atrodams arī Mežaparka adreses. Bet, laikam ejot, cerības pamazām gaisa. Arī prof. Pēteris Sņiķeris līdz savai nāves dienai dzīvoja ar cerību vēl satikt dēlu Alfu, nezināms, ka viņš jau sen miris nebrīvē. Tāpat ar cerībām aizsaulē aizgāja pēdējā brīvās Latvijas satiksmes ministra Kāposta kundze, kura, savu vīru gaidīdama, sākoties krievu uzlidojumiem, no Vaļņu ielas pārcēlās uz Mežaparku. Viņas vīru boļševiki deportēja uz tālajiem ziemeļiem, kur viņš neilgi pēc apcietināšanas 1941. gadā gāja bojā.

Un tomēr kādam izdevās arī atgriezties. No izsūtījuma vietas, pārvarot frontes līniju, ar pēdējiem spēkiem mājās atgriezās Rīgas 6. kājnieku pulka virsdienesta instruktors Hugo Kalniņš, arestēts 1940. gadā kādā armijas nometnē. Viņam atgriežoties, sagadījās tā, ka Kalniņa kundze, ejot pa Hamburgas ielu, redzējusi pretim nākot sirmu vīru lēniem soļiem, novājējušu un nespēcīgu. Viņa nav pazinusi savu vīru.

Neraugoties uz stingro vācu okupācijas režīmu, Mežaparkā dzīvojošā plaši pazīstamā Dr. Paula Kalniņa ģimene iesaistījās politiskās aktivitātēs pret pastāvošo režīmu. Tā Dr. Pauls Kalniņš, kuru 1925. gada 20. martā ievēlēja par Saeimas prezidentu un kurš šajā amatā nostrādāja 9 gadus, reizē ieņemdams arī dažādus amatus Latvijas Sociāldemokrātiskajā strādnieku partijā, 1943. gada vasarā kādās zemnieku mājās Zemgalē piedalījās pirmajā latviešu un lietuviešu sociāldemokrātu konferencē, pēc kuras sarunas vēlāk turpinājās Rīgā.

Pamazām veidojās organizēta pretestība, un 1943. gada augustā prof. Konstantīnu Čaksti ievēlēja par Latvijas Centrālās padomes priekšsēdi, bet par vicepriekšsēdi Bruno Kalniņu. Šo organizāciju dibināja neatkarīgās Latvijas politiskās partijas: Sociāldemokrāti, Zemnieku savienība, Latgales kristīgie zemnieki un demokrāti. Dibināšanas sapulcē piedalījās arī Dr. Pauls Kalniņš. 1944. gada 29. aprīlī apcietināja prof. Konstantīnu Čaksti, un drošības policija atrada arī pārējos Latvijas Centrālās padomes aktīvistus, viņu vidū Bruno Kalniņu, kuru vēlāk pēc galvojuma atbrīvoja. Bruno Kalniņš pēc izkļūšanas brīvībā turpināja iesākto politisko darbību un atkal iekrita, tikai laimīgs gadījums kara beigās viņu paglāba no nāves vācu koncentrācijas nometnē.

Personas, kuras ieņēma valsts amatus vai gribēja laulāties, stingri pārbaudīja, vai viņu dzimtās nav

ebreju izcelsmes radnieki. Latvijas Valsts vēstures arhīvā Mežaparkā dzīvojošo profesoru personīgajās lietās atradās speciālas lapas ar viņu parakstiem – apliecinājumu, ka viņu rados nav ebreju.

1944. gadā nāca jauns pārbaudījums: sākās jauniešu iesaukums gaisa karaspēka izpalīgos, kas skāra arī Mežaparkā dzīvojošos jauniešus. Daļa no viņiem aizgāja bojā, daļa pēc kara palika ārzemēs vai nokļuva krievu filtrācijas nometnēs. Tā Jānis Grava no E. Gлика ielas 11 iesaukts un nosūtīts caur Liepāju uz Vāciju, pēc kara nonācis krievu gūstā un aizsūtīts uz Vladivostoku, kur miris bada nāvē. Bet viņam bija tikai 18 gadi.

1944. gada rudenī, kad fronte tuvojās Rīgai un kļuva skaidrs, ka drīz atgriezīsies krievu armija, daudzi Mežaparka iedzīvotāji devās bēgļu gaitās uz Kurzemi un Vāciju. Prombraukšanai gatavojās arī vācu karaspēka daļas. Pirms evakuēšanās vācieši uzspridzināja māju Stokholmas ielā 33 un pretējo māju nodedzināja, tā iznīcinot Jekelna darbības liecības, galvenokārt dokumentus. Karavīri nodedzināja arī mājas Visbijas prospektā 18 un 25. Pavisam nodedzinātas 6 mājas.

1944. gada 13. oktobrī pirmās Padomju armijas daļas forsēja Ķīšezeru, no Jaunciema puses ierodoties Mežaparkā. Karavīri bija agresīvi. Aculiecinieki stāsta, ka, ienākot dzīvokļos, draudējuši nošaut tur sastaptos iedzīvotājus. Bēgļu gaitās aizbraukušie tika pasludināti par dzimtenes nodevējiem. Krievu zaldāti no pamestajiem dzīvokļiem aizveda visu iedzīvi kopā ar labām mēbelēm, barbariski salaužot durvis un logus, ar automašīnām bojājot sētas un vārtus, nesaudzējot apstādījumus un kokus. Mežaparka komandants bija viens no tiem, kuri iekāroja svešu mantu, no viņa neatpalika ģenerālis Romanovskis. Jāņa Liekņa mājā Bergenes ielā 6 mitinājās krievu pretizlūkošanas dienests, kurš, māju atstājot, paņēma līdzī visas mēbeles no kādreiz ideāli iekārtotā dzīvokļa.

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes lietu pārvaldnieka 1945. gada 17. maijā rīkotās sapulces protokols liecina par to, kā karaspēka daļas un atsevišķas militārpersonas Latvijas PSR ievēro likumu par dzīvokļiem. Tajā teikts, ka Mežaparka komandants patvarīgi ieņem dzīvokļus un mājas, izposta un dedzina māju iekštelpas, nostāda bruņotus sardzi, izlaupa un izved mēbeles. Bez pilsētas varas iestāžu piekrišanas izmitina karaspēka daļas, liekot iedzīvotājiem 15 minūšu laikā atbrīvot iepatikušos dzīvokļus. Mežaparkā aizņemti veseli rajoni, kur finansu orgāni netiek ielaisti: tikai 28% māju tur ir apdzīvotas, 42% aizņem karaspēka daļas un atsevišķas militārpersonas. 30% Mežaparka māju ir izpostītas un nav derīgas dzīvošanai. Baltijas kara apgabals ierīkojis tuberkulozes sanatoriju Ezermalas ielā 34, kur līdz 1941. gadam atradās Kurta Hāna privātklīnika.

Kāda karaspēka daļa apmetās Kultūras parka teritorijā pie Viestura prospekta un ierīkoja tur benzīna tvertnes, nodarot lielus postījumus dabai. Līdzīgu gadījumu Mežaparkā bija ļoti daudz.

Līdz ar padomju karaspēka atgriešanos atkal sākās jauns arestu vilnis, cilvēku pratināšana, kaimiņu iztaujāšana par blakus dzīvojošiem ļaudīm.

Lai apgādātu iedzīvotājus ar pārtiku, atkal tika ieviestas pārtikas kartītes. Tās pastāvēja līdz 1947. gadam, bet ne vienmēr cilvēkiem bija nauda, lai nopirktu iedalītās preces. Nebija elektrības, un diezgan ilgu laiku nekursēja tramvajs. Mežaparka iedzīvotājiem bija uz pilsētas centru jāiet kājām, jo brauciens ar tajā laikā vēl esošajiem ormaņiem maksāja dārgi, bet strādājošo algas bija ļoti zemas.

1945. gadā apcietināja rakstnieku Ādolfu Ersu un divas nedēļas pratināja čekas filiālē Gdaņskas ielā. Tad, izrādot īstu cinismu, čekas vīri rakstnieku aizveda uz mājām nomazgāties un pārgērbties, lai pēc tam aizvestu uz Rīgas Centrālcietumu, kur viņš drīz mira. Sakarā ar Ersu nāvi viņa lietu izbeidza, un reabilitācijas apliecībā teikts, ka nav bijis nozieguma sastāva. Pēc neilga laika apcietināja rakstnieka meitu Mirdzu Ersu par līdzdalību "Franču grupas" darbā. Viņai "īpašā sanāksme" Maskavā piesprieda 7 gadus stingrā režīma labošanas darbu nometnē un nosūtīja uz Vorkutu. Mirdzu Ersu atbrīvoja 1956. gadā.

1948. gadā arestēja dzejnieku un Rēriha biedrības vadītāju Rihardu Rudzīti. Sekoja Haralds Lūkina, aktrises Mildas Riekstiņas, advokāta Arvīda Kalna, rērihietes Kapitoļinas Penkules un Vladimira Prisiakova aresti. Čekas vīri nemitīgi vajāja bez vēsts pazudušā kapteiņa Pētera Martena ģimeni.

Mežaparkā sāka ieplūst kara laikā bez pajumtes palikušie Krievijas iedzīvotāji. Skaistais pilsētas rajons iepatīkās arī padomju armijas augstākai vadībai. 1949. gada pavasarī māju Hamburgas ielā 6a aizņēma ģenerālis Vaskevičs, Stokholmas ielā 34 iemītnājs ģenerālis Rogovs, bet Baltijas kara apgabala pavēlnieks, armijas ģenerālis Ivans Bagramjans aizņēma 154 kvadrātmetrus bijušā rūpnieka Petersena skaistajā mājā.

Rīgas pilsētas izpildkomiteja 1949. gada 27. aprīlī pieņēma lēmumu Nr. 592, ar kuru dzīvokļi tika piešķirti daudziem virsniekiem un atdoti Baltijas kara apgabala dzīvokļu ekspluatācijas daļai ("KEČ"), to skaitā dzīvokļi Meža prospektā 76, Stokholmas ielā 9. Radās komunālie dzīvokļi, un Mežaparkā ienāca cilvēki ar svešu mentalitāti un parašām, kuriem nerūpēja sava māja un tās apkārtnē. Stāvoklis vēl vairāk pasliktinājās, kad uz Rīgu sāka plūst atvaļinātie vai rezervē ieskaitītie virsnieki, kuri kategoriskā veidā pieprasīja dzīvokļus un saņēma tos ārpus rindas, ātrā laikā. Mežaparkā notika laupīšanas, tādēļ iedzīvotāji pēc grafika rīkoja nakts patruļas, pa klusajām ielām bariņos staigāja sievietes ar nūjām rokās.

Pamazām tika gatavots jauns deportējamo cilvēku saraksts. 1949. gada 23. martā Vilis Lācis parakstīja rīkojumu nr. 257-rss: "Latvijas PSR Iekšlietu ministra vietniekam biedram Košeļevam no Rīgas pilsētā esošām ministrijām, nodaļām, pārvaldēm, iestādēm un uzņēmumiem, neatkarīgi no pakļautības, piesaistīt 900 kravas automašīnas un 1949. gada 24. martā nodot tās Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas rīcībā speciāla uzdevuma izpildei."

Baumas par šo "speciālo uzdevumu" ātri sasniedza iedzīvotājus un dažas ģimenes jau gatavojās tālajam ceļam, kas pienāca 1949. gada 25. marta naktī, kad atkal pie dzīvokļu durvīm atskanēja klauvējieni. Tāpat kā 1941. gadā atkal izsūtīja sievietes un bērnus. Šoreiz izsūtīto vidū vīriešu bija mazāk, jo daudzi bija gājuši bojā vai izkļīduši pasaulē.

No Mežaparka deportēja mākslas zinātnieci Tatjanu Kačālovu ar četriem bērniem, Staņislavu Stafecki, Ludviga Kondrāta ģimēni, Annu un Kārli Brožes un viņu mazdēlus – 10 gadīgo Aivaru un 2 gadīgo Uldi, kuru vecāki bija arestēti jau agrāk. Izsūtīja Emmu Lapiņu ar dēlu Jāni, Elzu Moricu, Ādamu Treimani, Austru Baltgalvi ar dēlu Uldi, kā arī Austru, Rutu un Dzidru Ložes.

Otrreiz tālajā ceļā bija jādodas 1941. gadā izsūtītajai Vahramejevu ģimenei no E. Glika ielas 2, kura pēc kara bija atgriezusies. Traģisks liktenis piemeklēja Jura Liepiņa ģimēni: abi vecāki gāja bojā jau pirmajā izsūtījumā, bet viņu trīs dēlus izsūtīja otrreiz, jaunākajam bija tikai 9 gadi. Padomju varai pat bērni likās bīstami. No Mežaparka izsūtītie ļaudis nokļuva Tomskas un Amūras apgabalos. Pēc aptuveni datiem gandrīz visiem šoreiz izdevās atgriezties Latvijā.

Turpmākajos gados masveida izsūtīšanas vairs nenotika, bet turpinājās atsevišķu cilvēku aresti, netaupot pat skolas vecuma bērnus, cilvēku nemitīga uzmanišana un pratināšana.

1950. gadā arestēja no darba Konservatorijā atbrīvoto prof. Jēkabu Graubiņu. Pus gadu komponists pavadīja smagos apstākļos Centrālcietumā, vēlāk viņu pārveda uz Butirku cietumu Maskavā un tālāk uz Solikamskas nometni. Komponistam laimējās, un viņš 1955. gadā pārnāca mājās, bet par savu lielo ieguldījumu latviešu mūzikas dzīvē pensiju nesaņēma.

Kontrastaina bija dzīve Mežaparkā pēc kara. Šeit uz dzīvi apmetās valsts un sabiedriskais darbinieks prof. Augusts Kirhenšteins. Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas un Valsts drošības komitejas vadītājs Alfons Noviks ap savu māju uzcēla augstu dēļu sētu, uz pusi samazinot E. Dārziņa ielas platību. Uz E. Dancigeres mājas drupām, kur vācu laikā dzīvoja un darbojās Jekelna ļaudis, Vilis Lācis piecdesmito gadu otrajā pusē uzcēla lepnu māju, bet pārējās Mežaparka ēkas pamazām nolietojās, cilvēki kļuva vienaldzīgāki pret savu apkārtni. Kopumā 50 padomju okupācijas gados nodarīti milzīgi zaudējumi gan visai mūsu valstij, gan Mežaparka saimniecībai un kultūrvidei.

Atceroties šos traģiskos notikumus, Mežaparka centrā novietots tēlnieces Dzidras Jansones veidotais piemineklis, veltīts 1941. gada 14. jūnijā no Latvijas varmācīgi aizvestajiem bērniem, kas gāja bojā ceļā uz Sibīriju un drausmīgajos izsūtījuma gados.

Tāda īsumā ir Mežaparka vēsture un cilvēku likteņi pēc 1940. gada.

*Pie jums te ir ļoti labi! (krievu val.)

SKAISTĀ DIEVA PASAULE "KAIZERVALDE"

"Kaizerwaldes" biedrības nams 20.gs. sākumā. V.Ivanovska reprodukcija.

Sporta biedrība *Kaiserwald*.
Dibināta 1903. gadā.
Atjaunota 1924. gadā.
1939. gadā mainīts nosaukums:
"Rīgas vācu sporta biedrība"
(*Rigaer deutscher Sportverein*).
Likvidēta 1941. gadā.

Latvijas sporta vēsture cieši saauستا ar Baltijas telpu kopš 19. gadsimta. Latvijā bija pazīstami visi tie sporta veidi, kādus pazina Skandināvijas zemēs un Viduseiropā. Līdz 1914. gadam Baltijas guberņās darbojās ap 160 sporta organizāciju, Latvijā ap 100.

Vācbaltu kultūras labvēlīgā iespaidā Rīgā veidojās sporta biedrības. To vidū bija arī 1903. gadā dibinātā biedrība *Kaiserwald*. "Kaizervaldi" dibināja vācieši, bet tās biedru sastāvs bija izteikti internacionāls: tajā darbojās angļi, norvēģi, holandieši, dāņi, somi, ebreji, čehi, poļi, krievi un citas tautības. No pārējām sporta biedrībām to atšķīra ūdens un meža klātbūtne. Biedrību varētu dēvēt arī par ūdens un ledus biedrību, jo tajā kultivēja ātrslidošanu, mākslas jeb daiļslidošanu, ledus burāšanu, bendiju un buru slidošanu, laivu braukšanu un peldēšanu.

Atšķirībā no latviešiem, kas savas biedrības dēvēja par sporta dārziem (piem., Marsa sporta dārzs vai Valmieras sporta dārzs), vācieši "Kaizervaldei" deva

parka apzīmējumu. Neviena biedrība Rīgā nevarēja lepoties ar tik lielu un krāšņu sporta parku, kas veicināja tenisa, vieglatlētikas un futbola attīstību.

Tāpat vispirms tieši vide bija tā, kas "Kaizervaldi" atšķīra no citām biedrībām. Otrkārt, īpašie sportiskās darbības principi un filozofija. Ne velti 1903. gada reklāmas izdevumā biedrības veidošanas arguments tika definēts poētiski: "No pilsētas ciešajiem mūriem uz skaisto Dieva pasauli Kaizervaldi!" Izdevumā izklāstīti dibināšanas nolūki un iezīmēts jaunās biedrības modelis. Visa pamatā – sekošana dabai. Ziemā un vasarā brīva, nepiespiesta kustība tīrā un veselīgā gaisā, mežā un klajā laukā, tīros un dzidros ūdeņos starp gleznainiem krastiem. "Nāciet, lai sevi stiprinātu un iepriecētu!"

Tā bija antikās pasaules ideju atdzimšana un iedzīvināšana, bet nu jau ar jauno laiku metodēm un atklājumiem. Arī izpratnē par cilvēka ķermeņa fizisko būtību un pilnveidošanu. Idejas no Rietumeiropas ar vācbaltu kultūras starpniecību nonāca Latvijā. "Kaizervaldes" darbība būtiski atšķīrās no pārējām sporta biedrībām ar to, ka fiziskā darbošanās netika saistīta ar sportiskiem mērķiem – ar spēka kultu uzvaras vārdā. Kaizervaldiešu sporta ideologi uzsvēra, ka fiziskas nodarbības ir tikai līdzeklis rakstura veidošanai. Kustība sevī slēpj arī garīgu pārdzīvojumu. Braucot ar riteni, jāpot vai slidojot, galvenais ir jūtu izkopšana,

Ledus kalns ar kamaniņu ceļu "Kaizervaldes" sporta parkā.
V.Ivanovska reprodukcija.

pasaules estētiska apguve. Tika akcentēts fiziskās darbošanās kultūralais aspekts, aicinot izkopt jaunu dzīves veidu. Tieši tāpēc sākumā "Kaizervalde" vairāk uzstājās kā rīkotāja sacīkstēm, kurās pārsvarā uzvarēja citu biedrību pārstāvji.

Biedrību dibināja un tās idejisko gaisotni veidoja profesori, ārsti, arhitekti, inženieri, advokāti, rūpnieki, baņķieri, fabriku un aptieku īpašnieki, ērgelnieki, kormeistari u.c. Tā bija vācu sabiedrības progresīvā daļa, kas vēlējās radīt ideālu vidi cilvēka fiziskai un garīgai pasaulei. Bet, lai idejas piepildītu, bija jāveido ideāla biedrība. Katram sportot gribētājam tika apsoltīti brīnišķīgi apstākļi, pilnīgs komforts. Par paraugu izraudzījās sportu Vācijā.

Sporta biedrības "Kaiserwald" emblēma.

Biedrības dibināšana

Biedrība, šķiet, tika iecerēta 1903. gada sākumā, varbūt vēl agrāk, jo protokoli liecina, ka statūti apstiprināti tā paša gada 30. septembrī. Arī īpašums Annas muižā – 17920 kv. asu lielumā ar ledus pagrabu, ratnīcu, stalliem, vasaras mājiņu, vārtiem un dzīvojamo māju ar divām verandām 13655 cara rubļu vērtībā iegūts šajā gadā, noslēdzot nomas līgumu ar Rīgas Būvsabiedrību. Nama telpās iekārtoja bufeti jeb restorānu, lasītavu un šaha istabu. Turpat netālu iecerēja izveidot bumbotavu, laukumus laun-tenisam, spēlēm un riteņbraukšanai. Āra telpa tika pakārtota izjādēm un mašīnu izbraukumiem priežu parkā ierīkotajos ceļos. Pēdējā atjaunotajā nomas līgumā, kas slēgts 1937. gadā, īpašumā jau iekļauti trīs tenisa laukumi ar tenisa mājiņu, futbola laukums, brīvdabas

Ziemas sporta svētku dalībnieki 20.gs. sākumā.
V.Ivanovska reprodukcija.

estrāde ar ģērbtuvēm aktieriem, mājiņa liepu alejā, Vīnes kafejnīca, lapene – Limonādes paviljons, laivu osta ar ēku, peldētava ar lēkšanas torni. Biedrības īpašums robežojās ar Rīgas jahtklubu, Saules dārzu, Dr. Kurta Hāna sanatoriju un Kerkoviusa mantinieku daļu.

Sporta dzīve

Biedrības devīze bija "Gut Sport!". Tradicionālās krāsas – balto un melno (balts kreklis un baltas bikses ar melnām stīpām) papildināja zili-dzeltenā biedrības zīme – rombveida uzšuve. Dzeltenā un zilā krāsa simbolizēja sauli un ūdeni. Šajās krāsās bija "Kaizervaldes" karogs. Taču 1935. gadā no jaunā karoga skices pazūd zilā un dzeltenā, to vietā – sarkanā un baltā krāsas. Iespējams, ka tā bija politiska nodeva 1934. gadam. Jauno atribūtiķu pasūtīja Bernharda Rihtera karogu fabrikai Vācijā.

Pašā sākumā izveidoja deviņas sekcijas – astoņas fiziskām nodarbībām dažādos sporta veidos (jāšanas, riteņbraukšanas, airēšanas un zēģelēšanas, peldēšanas, laun-tenisa, spēļu sekcija brīvā dabā, slidskriešanas un ledusspēļu, slēpošanas un kamaniņu) un devītā – estētiskā – parka un apstādījumu sekcija, kuru vadīja ievērojamais Rīgas parku un dārzu arhitekts Georgs Kūfalts. Vēlāk no šiem sporta veidiem izkristalizējās jauni atzari, un sekciju skaits sasniedza 14.

"Kaizervaldes" pirmais priekšsēdis un vēlākais goda prezidents bija Dr. A. fon Bingners (A. Büngner), tad vadības priekšgalā atradās inženieris Ādolfs Agte (Aghte). Pēc viņa nāves 1907. gadā – Kārlis fon Reisers (K. von Reisner), no 1921. gada inženieris Raimunds Kovarčiks (Kowarzyk), direktors Heinrihs Agte un arhitekts Kristofs Agte, bet no 1931. gada – tirgotājs Nikolajs Šurgins.

Biedrības valdē darbojušies daudzi, jo saskaņā ar statūtiem valdes locekļi mainījās bieži. Tomēr viņu vidū bija cilvēki, kuru paveiktais nodrošinājis viņiem stabilu vietu mūsu sporta vēsturē. Tie ir Oto Kivuls – populārais vingrošanas un peldēšanas skolotājs, aktīvs fizisko nodarbību propagandētājs, Latvijas Olimpiskās komitejas līdzdibinātājs un pirmais Latvijas peldēšanas savienības vadītājs (1931), Aleksandrs Leitners – riteņbraukšanas sekcijas vadītājs un vēlākais velorūpnieks, divu dažādu gadu I Rīgas atlētu kluba vadītāji Džeimss Dalits un Karls Grauers u.c.

Vai biedrībai izdevās radīt ideālu vidi sportam? 1907. gadā tās biedru skaits bija 1396. Salīdzinājumam: Āgenskalna vingrošanas un sporta biedrībā

(dib. 1903.g.) bija 90 biedri, bet slavenajā Rīgas jahtklubā – tikai pāri par trijiem simtiem.

Darbības sākums bija neparasti vērienīgs un plašs. Iestāšanās maksa – 5 rubļi, gada maksa 1 rublis, bet par sporta parka izmantošanu 25 kapeikas. Par katru piedalīšanos sacīkstēs vai darbošanos sporta sekcijā – atsevišķa samaksa. Varēja iegādāties arī mēneškarti vai sezonas karti. Taču maksāt bija vērts, jo ziemā varēja braukt ar kamanām pa ledus kalna diviem ceļiem vai ledus ceļu slidu skrējējiem, mācīties izgriezt lokus daijslidošanas laukumā, izmēģināt slīdkrēslu vai leduskamanas ar burām, buru slidošanu; apgūt itāļu laptu, apla bumbu, trejsitienu, stafešu skriešanu ar slidām; piedalīties sniega kaujās, spēlēs ar bumbuņām, karodziņiem, vālitēm, hokeja nūjām; bet vasarā gaidīja bumbu spēles aplī, bumbu spēle ar dūrēm vai kājām, izbraukumi riteņbraucējiem vai ar laivām, izjādes ar zirgiem; tenisa spēle divos laukumos; peldēšana bērniem un pieaugušajiem ērtā un mājīgā peldvietā ar komfortablām pārgērbšanās kabīnēm. Lai to izbūvētu un uzturētu, Rīgas Komerbankā tika ņemti lieli aizdevumi.

Īpaša attieksme bija pret bērniem un skolu jaunatni. Skolām par parka apmeklējumu bija jāmaksā 10 kapeikas no personas, ar piezīmi, ka mazturīgām skolām apmeklējums ir par brīvu. Tā kā peldēšana ir ļoti piemērota bērna ķermeņa fiziskai izglītošanai, tad peldētprasmes apgūšanai tika radīta speciāla programma, uzsverot, ka tai jābūt brīvai no pārspīlējumiem. Par paraugu ņēma Vācijas peldēšanas savienības lozungu – "Peldēšanu visai tautai!". Bērns vai pusaudzis varēja vingrot, skriet, rāpties, lekt un spēlēt visdažādākās bumbu spēles. Vecāki bez bažām varēja atstāt savus lolojumus biedrībā. Visās sacīkstēs tika īpaši izdalīta bērnu un jauniešu grupa. Biedrība bija viena no pirmajām Rīgā, kas aizsāka attīstīt skolu sportu. Arī Latvijas laikā saglabāja šo tradīciju. 1927. gadā izveidoja Jaunatnes spēļu sekciju (vadītāja Līces kundze), kas bija domāta bērniem, lai nodarbotos ar bumbu spēlēm. 1933. gadā iecerēja izbūvēt īpašus bērnu tenisa laukumus. Vai ik gadu notika lieli bērnu svētki parkā, arī peldēšanas svētki. Tādus rīkoja arī citas organizācijas.

Sporta sacīkstes

"Kaizervalde" bija viena no pirmajām sporta biedrībām, kas pievērsās vēl gluži nepazīstamiem ziemas sportiem – daijslidošanai, slēpošanai, lēkšanai ar slēpēm, ledus hokeja un bendija spēlei, ātrslidošanai.

Piemēram, 1907. gada ziemā biedrība sarīkoja vairākas sacīkstes. Kādās no slēpošanas sacīkstēm veicamais ceļa garums bija 6,5 km. Startējošo kungu skaits – pieci, bet mērķi sasniedza trīs, jo divi apmaldījās.

Ātrslidošanas sacīkstes notika uz Ķīšezera ledus 430 m garā aplī bez norobežotiem celiņiem. Skrejceļa veidojums atbilda Vācu ledus savienības noteikumiem. Startēja juniori un seniori. Ledusstafetēs startēja dažādu pakāpju skolu audzēkņi. Katras vienības 6 cilvēkiem bija jāveic posms – 250 m, slidojot ne pa aplī, bet taisni. Notika ledus hokeja spēle skolniekiem un pieaugušajiem.

Stafetes skrējienis.

1907. gada 21. janvārī biedrība sarīkoja otrās sacīkstes daijslidošanā, kurās piedalījās četri slidotāji, kas izpildīja piecus figūrzīmējumus. Uzvarēja R. Rozenbergs, 2. vietā H. Frisks, bet 3. vietā Haralds Blaus. 1912. gadā Haralds Blaus izcīnīja Baltijas provinču meistara godu, bet tā paša gada vasarā V Olimpiskajās spēlēs Stokholmā saņēma bronzas medaļu šaušanā pa māla baložiem. H. Blaus ir pirmais olimpisko spēļu medaļas ieguvējs no Latvijas, viena no redzamākajām figūrām Latvijas sportā.

Arī vasarā biedrības sporta dzīve bija rosības pilna. Piemēram, 1907. gada maijā "Kaizervaldes" sarīkojumā notika grandiozi sporta svētki skolu jaunatnei (12 līdz 18 gadus veciem) un arī pieaugušajiem. Svētku programmā iekļāva ielu skrējienus, jāšanas sacīkstes ar šķēršļiem, vingrojumus ar izvēles elementiem, individuālās sacīkstes, stafetes skriešanu un komandas spēles. Ielu skrējienis sākās no Union'a velodroma Strēlnieku dārzā un turpinājās pa Elizabetes, Nikolaja, Miera un Ķīšezera ielu līdz biedrības Sporta parkam 7,8 km garumā.

Vieglatlētu sacīkstēs sporta gaitas sāka daudzi citu sporta biedrību nākamie izcilnieki – brāji Oskars un Pauls Līti (Lietz), Herberts Baumanis (1912. gada olimpisko spēļu dalībnieks 100 m skrējienā), Mihails Beitlers – izcils ātrslidotājs un Baltijas provinču labākais riteņbraucējs un daudzi citi.

Tenisu pirms Pirmā pasaules kara spēlēja tikai vācieši "Kaizervaldē" un 1. Rīgas riteņbraucēju biedrībā. Tenisa sekcija darbojās arī Latvijas laikā, un tā bija viena no darbīgākajām.

Laun-teniss.

Pirmā zēģelēšanas regate notika 1879. gadā Daugavā, vēlāk visbiežāk Ķīšezērā. Tā kā Mežaparks atradās līdzās lieram ūdens laukam – Ķīšezēram, "Kaizervalde" bija stipri vecāki turīgi kaimiņi – Rīgas Jahtklubs un Vidzemes jahtklubs. Tieši Vidzemes jahtklubs dibināja populāro regati Daugava – jūra – Ķīšezers.

"Kaizervaldes" zēģelēšanas sekcijai bija jāiztur liela konkurence ar kaimiņiem. Pēc Pirmā pasaules kara tās manta bija izputējusi un no aprīkojuma pāri palikušas tikai divas laivas – ķīllaiva un švertlaiva, kurām bija nepieciešams dārgs un ilgstošs remonts. Tāpēc 1921. gada vasarā valde vienojās par šī sporta veida likvidēšanu.

Latvijas laikā vispārējo sporta svētku programmās vienmēr bija iekļautas arī burāšanas sacīkstes Ķīšezērā. Labāko vidū dažādās klasēs bija E.Taube, H.Taube, K.Spāde, E.Indriksons, J.Drešmans, A.Landsmans, P.Līdke, E.Butte, R.Treimanis, J.Kanskis u.c.

Buru slidošana.

Ledusjahtu burāšanas sports Latvijā bija pazīstams jau pirms Pirmā pasaules kara ar galveno centru Ķīšezērā. Pirmās sacīkstes notika 1905. gadā, kad Ķīšezērā atradās pavisam astoņas laivas. Gadu vēlāk "Kaizervalde" sarīkoja Ķīšezera meistarsacīkstes. Pēc tam sacīkstes notika regulāri katru gadu. 1912. gadā rīdzinieki pārņēma no zviedriem jahtu iedalījumu klasēs. Sevišķa rosība sākās 1913. gadā, kad Rīgā ar šo sporta veidu nodarbojās trīs biedrības – Rīgas jahtklubs, "Kaizervalde" un Rīgas ledus jahtklubs.

Ķīšezers izrādījās par vienu no izdevīgākajām vietām šim sporta veidam visā Eiropā kā ģeogrāfiskā, tā klimatisko apstākļu ziņā. Neatkarīgās Latvijas laikā uz ezera gandrīz ik gadu notika starptautiskas sacīkstes vai Eiropas meistarsacīkstes (izņemot 1936. gadu, kad rīkotāja bija Vācija, bet 1938. gadā – Igaunija).

Kāju bumbas spēle – futbols kļuva par "Kaizervaldes" sporta veidu Nr. 1. Par pirmskara laika publikas interesi liecina tas, ka sacīkstes noskatījusi no 750 līdz pat 1500 skatītāju. Jau 1905. gadā "Kaizervalde" Spēļu sekcija brīvā dabā paredzēja iekļaut sporta svētkos arī futbolu.

1908. gada augustā biedrība dāvāja Rīgas futbolistiem ceļojošo balvu – Ādolfā Agtes kausu. 31. augustā sporta parkā notika spēle starp *Union* un *British Football Club* vienībām. Angļi uzvarēja (5 : 0) un kļuva par kausa pirmajiem ieguvējiem.

1909. gadā vācu vingrošanas skolotājs Kārlis Verkenfins izveidoja "Kaizervaldes" futbola komandu,

bet jau septembrī nodibināja sekciju. 1910. gada 25. februārī trīs vienību – *Britannia*, *Union* un *Kaiserwald* pārstāvji izveidoja Rīgas futbola līgu. Vēlāk līgas sacīkstēs piedalījās jau trīs "Kaizervaldes" vienības. Tika nodibināts G.F. Hatona-Holla kauss, kuru ieguva kaizervaldiešu jaunie futbolisti.

Arī 1910. gadā dibināto ceļojošo "Jubilejas kausu" 1912. un 1913. gadā izcīnīja kaizervaldieši. Kauss Pirmā pasaules kara gados bija pazudis, bet tad 1923. gadā balva atradās. 1924. gadā Rīgas pilsētas valde noteica jaunus izcīņas noteikumus, un balva ieguva nosaukumu "Rīgas pilsētas kauss". Pirms kara gūtās uzvaras anulēja. Pēc tam kausā jau ierakstīja citu biedrību uzvarētāju vārdus – RFK, LSB. Impozantā balva beidza ceļot 1930. gadā, kad to īpašumā ieguva Liepājas "Olimpija".

Pirmā valsts futbola vienība, kas viesojās Latvijā, bija Somija 1912. gadā. Pēc olimpiskajām spēlēm Stokholmā somi devās sacīkšu turnejā pa Krieviju. Atceļā iegriezās Rīgā un sacentās arī ar "Kaizervaldi". Viesi uzvarēja 9 : 1.

Pirmā pasaules kara priekšvakarā pienāca norādījums, ka sportot varēs tikai Krievijas pavalstnieki. 1915. gada 19. jūlijā ir vienīgā diena "Kaizervaldes" vēsturē, kurā protokols tika uzrakstīts krievu valodā, pat nepieminot biedrības nosaukumu. Valdes sēde notika bezvārda biedrības mājā "u Kiš ozeņa" un pieņēma vienu vienīgu lēmumu – "Izslēgt no mūsu biedru rindām visu to valstu pavalstniekus, kas karo ar Krieviju!". Tāpat ar nožēlu konstatēja, ka 1914. un 1915. gadā nav bijis iespējams sarīkot nevienas sporta sacīkstes, izņemot II Viskrievijas olimpiādi laun-tenisā.

Kaizervaldieši tomēr spēlēja futbolu arī kara gados. Pēc izcilā latviešu futbolista Alberta Šeibeļa atmiņām, "Esplanāde", kurā kā puišelis spēlēja arī Alberts, 1916. gadā stājusies pretī "Ķeizarmeža" otrajai komandai.

Pēc postošajiem kara gadiem "Kaizervalde" darbību uzsāka jau jaunā valstī – Latvijas Republikā. Tieši futbolisti bija pirmie, kas 1921. gada 27. aprīlī sanāca kopā, bet oficiāli "Kaizervalde" darbību atsāka maijā, atjaunojot trīs sekcijas – laun-tenisa, ūdenssporta un futbola.

Biedrības vācisko nosaukumu nemainīja, taču presē lietoja tā latviskojumu "Ķeizarmežs". Sporta dzīves organizētāji uzsāka sporta parka atjaunošanas darbus. Žogam ap biedrības teritoriju atvēlēja 8000 LR rbj., peldbaseina remontam – 15000 LR rbj., iegādāja kustamo īpašumu un sporta rīkus par 65000 LR rbj. Pirmā gada budžetu veidoja 50000 LR rubļi; atjaunoja biedru iestāšanās noteikumus, izstrādāja jaunus statūtus. Par balsstiesīgajiem varēja būt ikkatrs, kas sasniedzis 21 gada vecumu, izņemot dienējošos un studentus. Nolēma izveidot savu bendija komandu un izbūvēt kamanīņu trasi. Futbola sekcijā uzsāka trenēties 42 biedri, bet tenisa – aptuveni 30. Rudenī jau iestājās 164 biedri. Latvijas laikā aktīvo biedru skaits svārstījās no nepilna simta līdz pusotram simtam. 1922. gada 13. maijā notika oficiāli biedrības darbības atjaunošanas svētki.

Atdzima arī saviesīgā dzīve. Atjaunotajā biedrībā tūlīt pēc kara kopā ar Vācu palīdzības biedrību tika

sarīkoti Jāņi ar teātra izrādi, bufeti un izpriecām. 1921. gadā izveidoja teātra spēlēšanas sekciju 4 cilvēku sastāvā, kuru 1922. gadā vadīja C.Reinholds, vēlāk K.Agte. Vasarās izrādes notika katru svētdienu, pieaicinot arī viespēlētājus. Tomēr 1934.gadā teātra sekcija darbību izbeidza, jo nevarēja savākt aktieru trupu.

Katru mēnesi notika divi kluba vakari. Populāras bija tradicionālās masku balles. Vācu arodskolnieki šeit rīkoja deju vakarus, bet dienā ritēja deju stundas. Svētdienas rītos skolotāja E.Fabera vadībā kungi devās meža skrējienā vai vingroja telpās.

Latvijas meistari – "Kaizervaldes" futbolisti 1923.g. No kreisās: Buzarovs, V.Plade, K.Plade, T.Plade, Lorencs, A.Plade, Graupners, Johansons, Šarfs, Bergs, Maršics, Stančiks. V.Ivanovska reprodukcija.

Arī pēc kara futbols bija dominējošais sporta veids. 1921. gada spēļu bilance – 15 spēlēs 8 uzvaras, 2 zaudējumi, 5 neizšķirti – izvirzīja "Kaizervaldi" valsts labāko vienību "spicē". 1921. gada oktobrī Rīgā spēlēja Austrumprūsijas meistari – Karalauču sporta biedrības futbolisti, tomēr pārspējot "Kaizervaldi" 9 : 3. Tikai 1924. gadā Rīgas sastādītā vienība, kurā spēlēja arī kaizervaldieši Č.Stančiks, J.Šarfs un Kurts Plade, spēja revanšēties ar 3 : 2.

1922. gada pavasarī izveidoja "A" klasi ar 6 vienībām, lai pirmo reizi noskaidrotu oficiālo Latvijas meistarur. Izšķirīgajā spēlē uz šo titulu pretendēja "Kaizervalde" un YMCA. Spēle notika jau stiprā rudenī – oktobra sākumā, LSB laukumā, 3000 skatītāju klātbūtnē. Tiesāja somis Verners Eklēvs. Cīņa bija ļoti dramatiskā. Kad otrajā puslaikā pie rezultāta 3 : 2 YMCA guva izlīdzinošos vārtus, tika savainots "Keizarmeža" vārtsargs K.Graupners, kas bija jānones pat no laukuma. Visa notikušā rezultātā imkiešu vārtus neatzina. Un tā "Keizarmežs" ieguva pirmo Latvijas futbola meistarnosaukumu. Šo vēsturisko nosaukumu izcīnīja K.Graupners, H.Johansons, K.Plade, M.Lorencs, Č.Stančiks, Mendēls, K.Pletenburgs, R.Maršics, T.Plade, V.Plade un K.Vorms. Labākie valstī viņi bija arī 1923. gadā. Būdamā slavas un mākas zenītā, futbola sekcija pat gribēja iegādāties otru laukumu, kas atradās Nikolaja ielā. Taču radās arī nopietnas pretenzijas, jo, lūk, tās sastāvā spēlēja holandiešu Jakobs Šarfs, kuram LFS pieprasīja sniegt pierādījumus par Latvijā nodzīvoto laiku, kas viņam kā ārzemniekam dod tiesības piedalīties Latvijas meistarsacīkstēs. Latvijā bijā jānodzīvo trīs gadi bez pārtraukuma. Jautājumu nokārtoja pozitīvi. Tomēr pēc diviem gadiem situācija atkārtojās. "Keizarmežs" 1924. gadā vienību

no meistarsacīkšu turnīra atsaucā. Atkal to pašu ārzemnieku – angļu, vāciešu, holandiešu un Polijas pavalstnieku dēļ.

1922. gadā pirmajās Latvijas valsts vienības sacīkstēs ar Igauniju no "Kaizervaldes" sastāvā tika iedalīti Č.Stančiks un Teodors Plade. Spēle beidzās 1 : 1.

1924. gadā VIII olimpiskajās spēlēs Parīzē Latvijas nacionālajā vienībā spēlēja arī Č.Stančiks un V.Plade.

Jau sākot ar 1924. gada sākumu biedrība pārdzīvoja nopietnu krīzi. Īpašuma uzturēšana kopā ar lielo platību – sporta parku prasīja arvien lielāku naudu. Tāpēc kluba māju, brīvdabas skatuves teritoriju un tenisa laukumus nomāja angļi, vēlāk arī Union's, Rīgas vingrotāju biedrība un I.Rīgas riteņbraucēju biedrība. 1930. gadā biedrība slēdza līgumu ar Vācu vecāku savienību Latvijā, kas sedza pusi summas, ko prasīja nomas līgums ar Rīgas Būvsaabiedrību.

1925. gadā arvien biežāk tika uzsvērts sporta disciplīnas jautājums. Arī prese uzmanīgi sekoja kādreiz tik slavenās futbola vienības lejupslīdei. Žurnāls "Sports" (Nr.20, 1925, 4.,5.lpp.) ievietoja plašu rakstu "Keizarmeža" komandas krīzes iemesli un komandas izredzes tuvākā nākotnē". Vecā sporta ideoloģija jaunajos apstākļos bija zaudējusi dzīvotspēju. Spožās futbola zvaigznes un ārzemju spēlētāji sāka zaudēt agrāko labo formu, bet rezerves no pašu spēkiem nebija. Pirmās komandas prestižs strauji saruka. Sacīkstes ar "Kaizervaldi" vairs nespēja pievilkt publiku. Vācu jaunatne to drīz vien ievēroja un sāka pulcēties ap citām biedrībām.

1926. gada janvārī valdes sēdē izšķīrās par futbola sekcijas darbības pārtraukšanu. Iepriekšējā gada labākais futbolists Česlavs Stančiks no "Kaizervaldes" pārgāja uz "Rigaer Wanderer" vienību. Viņš valsts vienībā nospēlēja 20 reizes. Arī slavenie brāļi Plades jau bija aizgājuši uz RFK. Bet 1939. gada 4. novembrī brāļi Plades, kas spēlēja ļoti lielu lomu mūsu futbola vēsturē, bija to vācu tautības iedzīvotāju vidū, kas atstāja Rīgu, lai dotos uz Vāciju. Voldemārs Plade valsts vienībā nospēlēja 15 reizes, Teodors, Alfreds un Kurts pa vienai reizei.

Futbola sekcija atsāka darboties 1930. gada oktobrī. "Kaizervalde" parādījās Rīgas meistarsacīkšu izcīņā un arī Latvijas meistarsacīkšu II līgā un jaunatnes līgā, taču lielo uzvaru laiks piederēja pagātnei.

Cariskās Krievijas gados Mežaparks bija īstais slēpotāju centrs, uz kuriem devās visi rīdzinieki. Arī Latvijas laikā bija tāpat, tikai tam piepulcējās otrs konkurents – Šmerļa apkārtnē. Dzīvība ritēja ap Jāņa Buliņa slēpošanas staciju, kas atradās pie grieķu-katoļu baznīciņas. Šeit svētdienās bija milzīga kustība, jo to galvenokārt apmeklēja Rīgas aristokrātija, kura slēpošanas priekos devās privātās mašīnās. Tikai kādus 150 metrus tālāk atradās Artura Ķikuta slēpošanas punkts. Ķikuts bija populārs ar paša izgatavoto slēpju smēri – "Ķiki". Trešā slēpotāju pulcēšanās vieta atradās pie Zooloģiskā dārza. Mežaparks kļuva slavens arī ar savu kafejnīcu, kur nosalušie slēpotāji varēja pat jautri uzdejoj.

Dažādos gados "Kaizervaldi" pārstāvēja tā vai cita sporta sekcija, piemēram, futbola (1921), bendija (1922), vieglatlētikas, slidošanas, slēpošanas,

jaunatnes spēju (1928), galda tenisa (1929), ledus hokeja (1931), galda tenisa un smagatlētikas (1934) u.c., bet tām visām bija īss mūžs, jo trūka īstas konkurences spējas ar citām biedrībām. Tāpēc 1934. gadā nolēma visas likvidēt. Izdzīvoja tikai viena – peldēšanas.

Tieši peldēšanas sekcija bija pati populārākā un skaitliski lielākā pārējo sekciju vidū visos gados. Tomēr īpaši stipra tā bija Latvijas laikā. Piemēram, 1933. gadā biedrībā aktīvo sportistu skaits bija 27, bet sekcijas biedru skaits – 294.

Gan jāsaka, spēku lielā mērā noteica "pārbēdzēji" no citām sporta biedrībām, īpaši jēlgavniekiem.

1931. gada 23. jūlijā notika neparasts tālpeldējums ar vācu skolu skolēnu piedalīšanos – "Quer durch den Stintsee". Distances garums 1100 metri. Piedalījās 25 peldētāji. Ķīšezera kausu izcīnīja Georgs Remi – viņš attālumu veica 25 minūtēs.

Vasarā treniņi notika Ķīšezērā, ziemā (no 1933. gada) Krēgera dziedniecības iestādes pirts baseinā Baznīcas ielā – pirmajā slēgtajā baseinā Rīgā. Vasarā "Kaizervaldes" peldētava sekmīgi konkurēja ar Rīgas pilsētas peldētavu Balasta dambī.

1933. gadā Latvijas meistarsacīkstes notika "Keizarmeža" peldētavā. Rīgas pilsētas balvu saņēma labākā peldētāju komanda – kaizervaldieši. Šo kausu viņi izcīnīja 23 gadus. Līdz 1936. gadam 12 Latvijas rekordi piederēja kaizervaldiešiem.

Peldvietas labiekārtošanas darbi notika 1928. gadā. 1935. gadā izbūvēja pilnīgi jaunu peldvietu – 885 m² lielu, ar baseinu, celiņiem 25 m garumā un lēkšanas torni 10 m augstumā, uzceļot arī 14 peldkabīnes. Jaunais projekts izmaksāja ap Ls 2000.

1938. gadā atkal notika lieli peldētavas pārbūves un remonta darbi par turpat Ls 900000, izprojektējot skatītāju vietas ar 1000 sēdvietām. Šeit 1938. gada 25. jūlijā notika lieli peldēšanas svētki ar Somijas valsts vienības piedalīšanos. Pasaulslavenais peldētājs Arne Borgs arī apmeklēja "Kaizervaldes" lielisko peldētavu un pat vadīja peldēšanas treniņus vietējiem sportistiem.

Peldētavā notika daudzas Latvijas meistarsacīkstes, valsts sacīkstes un starptautiski sarīkojumi peldēšanā, daiļlēcšanā un ūdenspolo.

Vācisko stāju biedrība nezaudēja nekad. Tai bija vācu sabiedrību konsolidējoša loma ne tikai Latvijā, bet arī Baltijā. Tika uzturētas saites ar Vāczemes, Igaunijas un Lietuvas vācu sporta biedrībām. Tomēr prese visai asi vērsās pret biedrības nosaukumu kā laikam neatbilstošu: ar savu ķeizaru tas esot visai arhaisks un nākot no pagātnes. Vai nevajadzētu biedrību pārdēvēt latviskāk, dodot "Mežaparka" vārdu? Pār "Kaizervaldi" savilkās negaisa mākoņi. Finanšu atkarība no vācbaltu organizācijām un jaunās politiskās vēsmas iekšzemē un Eiropā – tas viss veicināja biedru masveida iztāšanos. Arī lieli peldēšanas meistari aizgāja no biedrības. Un tā 1939. gada 10. augustā biedrības sēdes protokolā parādījās jauns nosaukums "Rīgas vācu sporta biedrība".

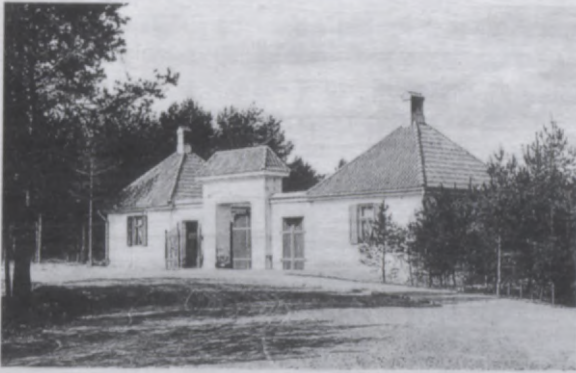
Kas notika ar biedrību pēc kara? Tās vietu ieņēma "Spartaks". Un "Kaizervaldes" sporta parks pārvērtās par "Spartaka" komplekso sporta bāzi. Bagātie kaimiņi – Rīgas un Vidzemes jahtklubi pārtapa par Republikas centrālo jahtklubu (RCJK). Pagātnē palika diža vācbaltu kultūras radīta sporta biedrība. Vārti uz skaisto Dieva pasauli "Kaizervaldi" aizvērās.

Izbraukums ar laivu Ķīšezērā 20.gs. sākumā. V.Ivanovska reprodukcija.

Daiga Leimane

RĪGAS ZOOĻĢSKAIS DĀRZS VAKAR, ŠODIEN, RĪT

Galvenā ieeja 1912. gadā.

Dzīvnieku kolekciju veidošana pasaulē sākusies jau izsenis. Zināms, ka tādas bijušas gan Ēģiptes faraoniem, gan acteku vadoņiem, gan varenās Ķīnas imperatoriem.

Par samērā mūsdienīgiem zoodārziem var runāt, sākot ar 18.gs. beigām, kad tika izveidoti zoodārzi Vīnē (1752), Parīzē (1793) un Londonā (1826), kam sekoja citi Eiropā, Ziemeļamerikā u.c.

Dārzu ierīkošanas iniciatores sākotnēji bija zooloģiskās biedrības. Zoodārzi kalpoja šo biedrību interesēm un publikai nebija pieejami. Drīz vien izrādījās, ka eksotiskie dzīvnieki (un ne tikai) interesē arī citus cilvēkus.

Savvaļas dzīvnieku tirgotājs Karls Hāgenbeks pagājušā gadsimta vidū radīja jauna tipa zoodārzu Štellingēnā (netālu no Hamburgas). Lai gan viņš bija praktiķis, kam pirmajā vietā – lietas finansiālā puse, dzīvnieku tirdzniecība bija viņa aizraušanās. Savulaik bijis lielākā savvaļas dzīvnieku importa un eksporta uzņēmuma organizētājs, Hāgenbeks labi pārzināja ne vien naudas lietas, bet arī dzīvnieku paradumus un prāta ar tiem apieties.

Drūmu, aizrestotu kameru un krātiņu vietā dzīvniekiem tika piedāvāta gaisma, plašums, mākslīgs reljefs kustību rosināšanai. No apmeklētājiem tos norobežoja dažādi grāvji. To konstrukcija tika veidota, balstoties uz pētījumiem par katras sugas spēju izkļūt no nebrīves. Tika noskaidrots dažādu sugu dzīvnieku lēciena augstums un tālums, nepieciešamais ieskrējiena garums pirms lēciena. Diķu, aizu un grāvju komplekss veidoja it kā vienotu ainavu, dažādu sugu dzīvniekus tomēr izolējot citu no cita.

Lai uzturētu dzīvniekā možu garu, galvenais ir ne jau mājoklis bez restēm, bet gan iespēja darboties, laba barība un sugasbrāļu sabiedrība – šī Hāgenbeka doma bija patiesi revolucionāra.

Pat zoodārzu speciālisti iesākumā pret jaunievedumiem bija skeptiski noskaņoti. Bet, redzot, ka

Galvenā ieeja šodien.

Hāgenbeka zoodārzā dzīvnieki jūtas labi, sekmīgi vairojas un nemetas pāri grāvjiem plosīt apmeklētājus, arī citi pasaules zoodārzi sāka šo pieredzi pārņemt.

Rīgā jau pagājušā gadsimta beigās regulāri uzstājās ceļojošās zvērnīcas, bet 20.gs. sākumā sarosījās ļaudis, kas vēlējās dibināt pastāvīgu zooloģisko dārzu. Šai sakarā 1907. gadā Rīgas pilsētas pārvalde saņēma lūgumu zemes gabala piešķiršanai Ķeizarmežā Ķīšežera krastā. Ņemot vērā iestādes vispārējo lietderību, pārvalde uzskatīja to par iespējamu. 1908.gadā tiek oficiāli reģistrēta biedrība "Rīgas Zooloģiskais dārzs", tās mērķis ir ierīkot un uzturēt Zooloģisko dārzu Rīgā. 1911. gada 11. aprīlī Rīgas pilsētas valde un biedrība "Rīgas Zooloģiskais dārzs" paraksta līgumu par zemes gabala iznomāšanu.

Tiek nolemts, ka "šis paugurainais meža iecirknis pēc grunts topogrāfiskajām īpašībām un izvietojuma ezera krastā atbilst visām prasībām, lai ierīkotu mūsdienīgu zooloģisko dārzu, t.i., parku, kurā dzīvniekiem būtu pēc iespējas lielāka brīvība un apkārtnē, kura zināmā mērā līdzinātos viņu dzīvei dabā" (no sēdes protokola).

1912. gada 14. oktobrī Pilsētas valde oficiāli atzīst Zooloģisko dārzu par atklātu. Tajā mīt 88 sugu 267 dzīvnieki, pārsvarā Latvijas un Krievijas faunas pārstāvji.

Direktora Pētera Olcena un saimnieciskā direktora zoologa Kārļa Grēves vadībā zoodārzs aktīvi darbojas, iekārto arvien jaunas dzīvnieku ekspozīcijas. Tiek uzbūvēti galvenie vārti, kafejnīca, galvenais ceļš. Praktiski visas tā laika būves mazpārveidotas saglabājušās līdz šodienai. Plašus būvdarbus bija iespējams veikt, pateicoties Pilsētas valdes, daudzu cienījamu firmu, privātpersonu, kā arī Vidzemes gubernatora pabalstiem. Tiek rasta iespēja skolēnu ekskursijas ielaist zoodārzā bez maksas.

Zooloģiskais dārzs uzreiz iegūst publikas ievēribu.

1913. gadā iznāk pirmais "Vadonis pa Rīgas Zooloģisko dārzu" latviešu, vācu un krievu valodās.

Restorāns, tagad Akvārijs. 1912. Arh. G.Zeiberlihs.

Dārzs saņem dāvinājumus – 1914. gadā vien 538 dzīvniekus, tai skaitā sumbru pāri no Krievijas cara Nikolaja II. Taču, sākoties I Pasaules karam, arī zoodārzam nākas pārciest arvien lielākas grūtības. Slēdzot tramvaja līniju, krasi samazinās apmeklētāju skaits. Pilsētas īpašumu pārvalde lūdz Pilsētas valdi piešķirt Zooloģiskajam dārzam ikmēneša pabalstu.

Praktiski visa tālaika zoodārza sarakste ar pilsētas valdi sastāv no lūgumiem pēc tādas vai citādas materiālas palīdzības. Valde to arī neliedz.

Tomēr 1917. gadā, kad Rīgu okupē vācu armija, atlikušos vērtīgos dzīvniekus aizved uz Vāciju, un Zooloģiskais dārzs Rīgā beidz pastāvēt.

1921. gada maijā zoodārza teritorija nonāk Sociālās apgādes nodaļas pārziņā un tiek pārveidota par vasaras koloniju maznodrošināto ģimeņu bērniem.

Par teritorijas atgūšanu vēlāk gan nākas pacikstēties ar Sociālās apgādes nodaļu. Tomēr 1932. gada 2. novembrī Meža departamentā notiek zoodārza atjaunošanā ieinteresēto personu sēde, kurā vienojas: "Zooloģiskā dārza dibināšanas nepieciešamību uz-

Krokodilu māja. 50. gadi. Arh. G.Zeiberlihs. Celta 1912.g.

skatīt par nobriedušu un steidzošu, kā arī principā izlemtu" (no sēdes protokola). Bet 29. decembrī oficiāli reģistrē biedrību Latvijas Zooloģiskais dārzs.

Jau 1933. gada 24. septembrī pirmajiem apmeklētājiem ir iespēja skatīt jaunatvērtā zoodārza kolekciju – 48 sugu 124 dzīvniekus.

Ar 1935. gadu Zooloģiskais dārzs pilnībā atgūst bijušos īpašumus, vasaras kolonija tiek slēgta. Seko sekmīgi darba gadi kopīgi ar Meža departamenta muzeju. Tiek iegādāti un iemainīti jauni dzīvnieki.

1938. gada 1. janvārī Rīgas Zooloģiskajā dārzā mīt 106 dzīvnieku sugu 301 pārstāvis.

1940. gads kā valstī, tā arī zoodārzā nāk ar pārmaiņām. Zemkopības komisārs un Mežu departamenta direktors raksta "Galvas pilsētas Rīgas Lielvecākam", ka "Zemkopības komisariātam nav iebildumu nodot Zooloģisko dārzu līdz ar tānī atrodošos muzeju Rīgas pašvaldībai."

Ar 1941. gada janvāri RZD par veterinārārstu sāk strādāt tā nākamais direktors Arvīds Vīksne. "Toreiz sapņojām par to, kāds būs mūsu zoodārzs. Noteikti ainavisks, kur acīs nedursies bezgaumīgi betona sprosti ar metāla režģiem, ar bērzu alejām, ar katru krūmu, katru puķu dobi savā vietā. Bet vēl pēc pusgada galvenais uzdevums bija panākt, lai dārzu nelikvidē – Tallinas zooparka vērtīgākos dzīvniekus taču aizveda uz Vāciju, un vēlāk tas bija jāveido gandrīz pilnīgi no jauna," atceras A.Vīksne 1986. gada intervijā avīzei "Cīņa".

Kara beigās pieauga evakuācijas draudi. A.Vīksne bija izlēmis – šoreiz dzīvnieki netiks aizvesti. Slepni tika uzkrātas barības rezerves, bet pats direktors, lai izvairītos no vācu varas iestādēm, esot slēpies zoodārza muzejā zem izbāžņu postamenta. Kad bēdzējiem vairs nav bijis laika domāt par Rīgas lauvām un tīģeriem, tikušas izraktas patvertnes un nostiprinātas dzīvnieku mītnes, lai uzlidojumu laikā iespējami mazāk ciestu gan dzīvnieki, gan Mežaparka iedzīvotāji.

Esot izdevies saglabāt gandrīz visus dzīvniekus, un, karam beidzoties, Rīgā bija gandrīz neskatīts zoodārzs. 1944. gada 9. novembrī pirmie apmeklētāji zoodārza atsauksmju grāmatā rakstīja: "...lielu prieku rada tas, ka visi eksponāti ir dzīvi!"

Pēc pāris gadiem dzīvnieku skaits sasniedz 800.

Četrdesmito gadu beigās, piecdesmito gadu sākumā tiek uzsākts izglītošanas darbs: štatu sarakstā pa-

Krokodilu māja šodien.

rādās ekskursiju vadītāja amats, tiek organizēts "Jauno naturālistu pulciņš", bet 1955. gadā kā administratīva vienība darbu sāk tagadējā Informācijas nodaļa.

Laika gaitā ekspozīcija aug, voljēri tiek sašaurināti, daudzām ēkām ir nepieciešams remonts. No 1980. līdz 1985. gadam notiek RZD rekonstrukcija un labiekārtošana. Uzceltas jaunas dzīvnieku mītnes lāčiem, flamingiem, jākaiem, ķenguriem, kažokzvēriem. Pilnībā pārveidots terārijs, nīlzirgu un kiangu mītnes. 1987. gadā zoodārzā mīt jau 401 sugas 2150 dzīvnieki.

Valsts neatkarības atgūšana ienes lielas pārmaiņas arī Zooloģiskajā dārzā. Apsīkst milzīgā apmeklē-

tāju straume no bijušās PSRS valstīm. 1993. gadā zoodārzu apmeklē piecas reizes mazāk cilvēku nekā bija ierasts 80. gados. Niecīgās ieejas maksas dēļ ienākumu praktiski nav.

Organizējot dažādus pasākumus, reklamējot notikumus savu iemītnieku dzīvē un jaunu ekspozīciju atklāšanu, šobrīd esam panākuši, ka apmeklētāju skaits kopš 1993. gada pieaudzis trīskārt, neraugoties uz ieejas maksas atkārtotu paaugstināšanu.

Labā materiālā bāze ir pamats zoodārza uzdevumu veikšanai. Viens no svarīgākajiem ikviena zoodārza pienākumiem ir reto dzīvnieku sugu saglabāšana.

Ir svarīgi, lai zoodāros būtu izveidotas reto dzīvnieku rezerves populācijas. Tām ir būtiska nozīme sugas genofonda saglabāšanā un iespējamā reintroduk-

redzi, praktizējoties Dž.Darela veidotajā zoodārzā Džersijā.

Līdzās dabas aizsardzībai viens no galvenajiem Zooloģiskā dārza uzdevumiem ir sabiedrības ieinteresēšana un izglītošana vides jautājumos. Tas ir ilgstošs, sistemātisks un materiālus labumus nenesošs darbs. Mēs varam tikai cerēt, ka no bērniem, kuri šobrīd nāk uz Zooloģisko dārzu, izaugs pieaugušie, kas spēs novērtēt dabisku, nesakropļotu vidi un dzīvās pasaules daudzveidības nepieciešamību. Viņi zinās, ka nav "labo" un "slikto" dzīvnieku un augu, katram ir sava vieta un loma dabā, neraugoties uz to, ka cilvēka iecerēm vai komfortam tas reizēm šķiet traucējoši.

Tomēr maldīgs ir uzskats, ka mācīšanās attiecas vienīgi uz bērniem. "Pasaules zoodārzu stratēģija

Kata lemurs.

Sudrabgārnis.

Huzārpētiķis.

cijā dabā. Mūsu zoodārzā ir viena no pasaulē nedaudzajām kiangu populācijām. Šī savvaļas zirgu Turkestānas kulanu pasuga dabā vairs nav sastopama.

Par lielāko RZD panākumu savvaļas dzīvnieku reintrodukcijā var uzskatīt Latvijas Sarkanās Grāmatas 1. kategorijas dzīvnieka – Eiropas kokvardes atgriešanos Latvijas faunā. Šobrīd izveidota dzīvotspējīga populācija Embūtes, Kalvenes un Priekules pagastu robežsaskares vietā. Tās aizsācēji bija vairāk nekā 4000 varduļēni, kas izaudzēti RZD Ekoloģijas laboratorijā 1988.–1992. gados un izlaisti dabā.

Kopš atvēries "dzelzs priekšskars", daudz plašāka kļuvusi pieredzes apmaiņa ar Eiropas zoodārziem. Esam Eiropas Akvāriju un zoodārzu asociācijas biedri, kas mums dod iespēju gan iegūt speciālo literatūru, gan padomus no kolēģiem citās valstīs, gan iespēju praktizēties.

Savā darbā balstāmies uz "Pasaules zoodārzu stratēģijas dabas saglabāšanā" idejām. Šī stratēģija nosaka arī mūsu pienākumus un iespējas dabas daudzveidības saglabāšanā uz zemes.

Mūsu ornitologs G.Grabics iesaistījies starptautiskā programmā, kas pēta pūču migrāciju, bet entomologs A.Napolovs – "Tropisko mežu aizsardzības programmas" ietvaros notiekošajā entomofaunas inventarizācijā Vjetnamā. E.Gulbe guvusi vērtīgu pie-

dabas saglabāšanā" uzsver, ka visdažādāko vecuma un interešu grupu cilvēki, kuri apmeklē zoodārzus, nāk šeit ar vēlmi izglītoties, un šo iespēju tiem nedrīkst liegt. Ir pietiekami daudz veidu, kā sniegt informāciju par dzīvniekiem un vidi, kurā tie mīt.

Joprojām sabiedrībā valda daudz aplamu uzskatu par zoodārziem. Lielākoties šiem uzskatiem maz sakara ar izpratni par dzīvnieku patiesajām vajadzībām. Viens no populārākajiem argumentiem pret zoodārzu ir tas, ka dzīvnieki esot ieslodzīti krātiņos un tiem atņemta brīvība. No dzīvnieka viedokļa "brīvība" ir stipri mazsvarīgāka par "teritoriju", kur ir viss dzīvei nepieciešamais, ieskaitot vietu, kur paslēpties no uzmācīgas sabiedrības. Krātiņu par "teritoriju" padara tādi skatītājiem maznozīmīgi sikumi kā zari, smilšu laukums vai ūdensbaseins. Ļoti nozīmīga ir cita dzīvnieka sabiedrība vai vismaz iespēja to novērot, kā arī barība, kas dzīvniekam garšo un ir tam piemērota.

"Cilvēki pat iedomāties nevar, cik nelielā apvidū daži dzīvnieki pavada savu mūžu. Daudzi dzīvnieki uzturas, pārojas un nomirst telpiski ļoti šauros ietvaros un dodas tālākās gaitās vienīgi tad, kad viņiem trūkst kāda dzīvei nepieciešama faktora." (Dž.Darels. "Noenkurotais šķirsts")

Visbīstamākā nebrīvē turētiem dzīvniekiem ir garlaicība. Piemēram, jebkurš pētiķis būs priecīgāks

par restotu krātiņu, kur iespējams kāpelēt, nekā par estētiski nevainojamu stikla kasti, kas varbūt labāk patiktu novērotājam.

Kliedēt aplamus uzskatus, likt apjaust cilvēkam viņa patieso vietu dabā – tas ir zoodārza tagadnes un arī nākotnes uzdevums.

Sadarbībā ar zoodārzu šobrīd top TV un Radio autorprogrammas, bieži viesi ir preses pārstāvji. Stāstām gan par jaunumiem pie mums, gan par dzīvnieku dzīvi un to paradumiem savajā, gan apstākļiem, kas rada problēmas kādas sugas izdzīvošanai.

Dodoties pastaigā kopā ar zoodārza speciālistu, var uzzināt interesantas detaļas gan par sugas īpatnībām, gan konkrētiem dzīvniekiem.

Pūču māja.

Ļoti populāras ir arī izbraukuma lekcijas, kad zoodārza darbinieki kopā ar pieradinātu dzīvnieku grupu dodas uz skolām un bērnudārziem. Īpaši to novērtē bērni, kam materiālu apstākļu dēļ nav iespējas atbraukt uz Zooloģisko dārzu. Pie publikas pieradušie dzīvnieki tiek aicināti piedalīties arī televīzijas raidījumos, teātra izrādēs un citos pasākumos.

Skolām ir pieejami zoodārzā tapušie videomateriāli, mācību klasē iespējams arī padziļināt izpratni par skolā iemācīto tēmu. Nodarbībās tie izmantoti dzīvnieku eksponāti vai neliela ekskursija pa zoodārzu, ekoloģiskās spēles, ilustrētas anketas zināšanu pārbaudei un videofilmas.

Ja interese par dzīvo dabu pārsniedz skolas programmas robežas, ir iespēja darboties zoodārza jauno draugu pulciņā.

Kiangi.

Tā kā mācīties nekad nav par vēlu, arī paši zoodārza darbinieki turpina izglīties savā bibliotēkā. Te apkopoti materiāli par dzīvnieku bioloģiskajām īpatnībām, uzvedību, slimībām, informācija no pasaules zoodārzēm, kā arī dokumenti par RZD vēsturi.

Dzīvnieks zoodārzā ir vissvarīgākais, tas ir pamats izglītībai zoodārzā. Dzīvnieku nāk aplūkot bērni un pieaugušie, viņam nepieciešama pareiza barība un mītne, kuru uzskatīt par savām mājām. Patīkami, ja šī mākslīgi veidotā dzīves vieta atbilst arī cilvēka estētiskajām prasībām.

Par zoodārzu arhitektūru un dzīvnieku mītņu iekārtošanu trāpīgi izteicies Dž.Darels grāmatā "Noenkurotais šķirsts":

"Varbūt kādam liksies dīvaini, ka to uzsveru, bet, ja projektē kaut ko dzīvnieku kolekcijai, tad jāievēro četri faktori šādā svarīguma secībā:

- dzīvnieka vajadzības,
- tā cilvēka vajadzības, kurš dzīvnieku aprūpēs,
- apmeklētāju vajadzības, kuri vēlēties dzīvnieku aplūkot,
- arhitektu un zooloģiskā dārza nākamā dārznieka mērķi."

Šādas modernas mītnes, kuru būvniecībā izmantoti dabiskie materiāli – akmens un koks, bet metāla sētas aizstātas ar bruņustiklu vai elektrisko ganu, 1996. gadā ieguvuši huzārpertiķi, Latvijas pūces, kamieļi, leopardi, papagaiļi, Japānas makaki un sarkanie ibisi.

Mūsu lepnums ir 1997. gada maijā atklātā Katas lemuru un Galapagu bruņurupuču ekspozīcija, kas būvēta ļoti pārdomāti. Tā ir ērta gan dzīvniekiem, gan kopējiem, kā arī vizuāli krāšņa. Arī vilki un kojoti pārcēlušies uz jaunām, plašām mītnēm.

Lai saglabātu laba zoodārza reputāciju nākotnē, būtu vairāk jāpievēršas iegūtās pieredzes aprakstīšanai un sistematizēšanai.

Jo: "Ideāls zooloģiskais dārzs būtu komplekss, kurā apvienots laboratorijas, zinātniskās pētniecības un dabas aizsardzības darbs. Mūsu zināšanas pat visparastāko dzīvnieku bioloģijā ir nožēlojami pavisam, un tieši tādēļ zooloģiskie dārzi var kļūt par ļoti vērtīgu avotu trūkstošās informācijas iegūšanai." (Dž.Darels. "Noenkurotais šķirsts")

Gribētos cerēt, ka esam ceļā uz šādu zooloģisko dārzu.

PIRMĀS DZIESMUSVĒTKU BŪVES LATVIJAS ARHITEKTŪRĀ

Plaša mēroga dziesmusvētki pie trim Baltijas tautām šodien pastāv kā ievērojamākais nacionālo izjūtu konsolidācijas notikums. Igauniem un latviešiem pirms vairāk nekā simts gadiem aizsākās šī tradīcija – pulcēties kopīgā kultūras pārdzīvojumā, lai dziesmās paustu nacionālā gara, savas kopības un spēka sajūtu. Ar liela skaita svētku dalībnieku pulcēšanos neizbēgami ir saistīta arī īpašu arhitektonisku veidojumu – dziesmusvētku klausītāju un dziedātāju koncertzāļu rašanās un attīstība.

Svētku motivācijai bija nacionālas atmodas un arī tiesību izcīņas, pašnoteikšanās un protesta raksturs. Kā vienīgās legāli atļautās sabiedriskās organizācijas bez politiskiem mērķiem XIX gadsimta vidū veidojās dziedāšanas, literārās un dažādas savstarpējās palīdzības biedrības. To vidū tieši dziedāšanas biedrības ar savu psihoemocionāli uzlādējošo, stimulējošo darbību spēja gūt vislielāko atsaucību. Arī struktūras ziņā tās pakļāvās Rīgas Latviešu biedrības Mūzikas komisijai un ieguva centralizēti vadītas sociālas kustības raksturu, kuras apziņā pavisam skaidri veidojās nacionālās domāšanas iedīgļi. Tādējādi ar šo kustību saistītām materiālās kultūras izpausmēm ir ne vien arhitektūras un mākslas, bet arī ideju vēstures nozīme, un katra no šīs kustības relikvijām var tikt uzlūkota par nācijas pašidentificēšanās simbolu.

Sekojojot internacionālām tradīcijām un kopš XIX gs. sākuma Vācijā, Anglijā, Šveicē un Austrijā rīkoti dziesmu un mūzikas svētkiem, arī sociāli nošķirto latviešu sabiedriskā pašorganizēšanās kustība izpaudās nacionāli iekrāsotā koru veidošanās un kopā dziedāšanas procesā. Baltvāciešiem pirmie dziesmusvētki arī notika Rīgā 1861. gadā, taču tie neguva tik plašu un vērienīgu attīstību kā latviešu dziesmusvētki. Baltvācu dziesmusvētku tradīcija gāja pa dažādu žanru, dažādu mūzikas formu profesionāla izpildījuma ceļu. Savukārt latviešu dziesmusvētkos dominējošā palika masveida dalība, emocionāla vienotība un profesionālo mūziķu vadītais amatieru koru un orķestru kopos priekšnesums. Pirmie igauņu vispārējie dziedāšanas svētki bija sarīkoti 1869. gadā Tērbatā. Bet Latvijas pilsētās un laukos pēc pirmo nošu krājumu iespiešanas latviešu valodā strauji auga koru un dziedāšanas biedrību skaits, kuru aktivitātes rezultējās jau pirmajās novadu dziesmu dienās 1864. gadā Dikļu muižas parkā, 1865. gadā fon Ziversu īpašumā – Bauņu muižas parkā Matīšu draudzē, 1866. gadā Rūjienā un turpmākajos gados vēl Jaunpilī (tag. Zaubē), Smiltienē, Cēsīs, Kroņviravā un citur. Tie bija lokālas nozīmes pasākumi, kuri sabal-sojās ar nacionālās atmodas laika centieniem pēc izglītības, mākslas un garīgo spēju izkopšanas¹. Šo

procesu jaunā pakāpē ievadīja pirmie Vispārējie jeb Vislatvijas dziesmu svētki, kuri 1873. gadā norisinājās galvaspilsētā Rīgā. Tie aizsāka tādu dziesmusvētku tradīciju, kas turpinās līdz šodienai un kalpo tautai par tās gara un kultūras spēka apziņas stiprinātāju.

Šī apcerējuma autora tematiskā izvēle saistīta ar Vispārējo jeb Vislatvijas dziesmu svētku arhitektūru XIX–XX gadsimtu mijā. Aptveramais laika periods – no 1873. līdz 1910. gadam – ļauj kā vienu noslēgtu ciklu vērtēt I – V latviešu Vispārējos dziesmu svētkus, kuri norisinājās, tautai atrodoties cariskās Krievijas politiskās atkarības, rusifikācijas un asimilācijas draudu situācijā. Tomēr par spīti šīm grūtībām svētki spēja dot nācijas konsolidācijai tik nepieciešamo morālo spēcīgumu. Nākamie – VI Vispārējie dziesmu svētki tika sarīkoti tikai 1926. gadā, kad Latvija bija kļuvusi neatkarīga un patstāvīga valsts, tāpēc tas ir cita pārsprieduma temats.

Periodiskie izdevumi, prese, pasts, telegrāfs un dzelzceļa komunikācijas iespējas XIX gadsimta trešajā ceturksnī atviegloja vispārēju dziesmu svētku organizēšanu Rīgā kā gubernas centrā. Uz šo pilsētu kā saimniecisko, izglītības un arī kultūras centru tiecās latviešu centieni pēc jaunāko sasniegumu apguves. Tādējādi arī Rīgas izvēle I Vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem bija gluži likumsakarīga. Savā veidā tā bija latviešu pretenzija uz savu vietu galvaspilsētas sociālajā un kultūras dzīvē, kur līdz pat XIX gadsimta vidum nedalāmi bija dominējis vāciskais gars. Sacensība no politiskās un sociālās jomas tika pārnesta uz kultūras sfēru un alegoriskā formā aizstāja politiskās cīņas metodes. "Tikai dziesmām" paredzētie svētki manifestēja latviešu kultūras identitātes pastāvēšanas tiesības un simbolizēja šo tiesību, tāpat kā nacionālās neatkarības izcīņu pašā apspiešanas citadelē – Rīgā. Gan saimnieciski, gan idejiski par visas Latvijas koru kustības organizatoru kļuva 1868. gadā nodibinātā Rīgas Latviešu biedrība un tās autoritatīvie vadītāji. Pasākuma pareizi ievirzītā saimnieciskā vadība ļāva īsā laikā panākt gan nošu iespiešanu un repertuāra izsūtīšanu visiem ieinteresētajiem korjiem Latvijas laukos, gan arī organizēt līdzekļu vākšanu svētku norisei, tostarp īpašu koncertēku celtniecībai.

Rīgas Latviešu biedrības Mūzikas komisija bija tas organizatoriskais centrs, kurš veica galvenos priekšdarbus svētku sarīkošanai. Tās dalībnieki izstrādāja pasākuma "ideoloģiju", gādāja par repertuāru un notīm, ievāca ziņas par gaidāmajiem dalībniekiem un periodiski organizēja reģionālo koordinātoru tikšanās. Mūzikas komisija kā RLB struktūra atrada kopīgu valodu ar Rīgas pilsētu un Vidzemes ģenerālgubernatora kanceleju vajadzīgo atļauju saņemšanai svētku

rikošanai. Komisijas dalībnieki kopā ar biedrības valdi lēma par svētku vietas izvēli un koncerthalles celtniecību. Rīgas Latviešu biedrības rokās atradās arī finansiālais mehānisms, kuram vajadzēja nodrošināt svētku norisi. Dziesmu svētku budžetu vispirms veidojaniecīgas dalībnieku iemaksas, kas tika savlaicīgi iekasētas. Amortizēt izdevumus palīdzēja RLB kase, ar kuras palīdzību tika iespiestas notis, kuras pārdodot atguva ieguldīto naudu.

Latviešu sabiedrībā jau bija radušies ekonomiski veiksmīgi uzņēmēji, kas, patriotisku nolūku mudināti, varēja arī ziedot kādas nelielas naudas summas vai uz laiku tās aizdot. Tomēr lielākie ieņēmumi tika gūti no pārdotajām biļetēm, kas pilnā apjomā sedza dziesmu svētku sarīkošanai izdotos līdzekļus un turklāt vēl deva peļņas pārpalikumu. Tas tad arī RLB vadībai turpmākajos gados līdz nākamajiem dziesmu svētkiem kalpoja dažādu kultūras nozaru veicināšanai.

I Vispārējie dziesmu svētki Rīgā notika 1873. gadā no 26. līdz 29. jūnijam. Tajos piedalījās 45 kori ar pavisam 1003 dziedātājiem, kuri svētku otrajā dienā piedalījās gājienā pa Rīgas ielām no Latviešu biedrības nama līdz Doma baznīcai, kur 3600 klausītājiem notika garīgais koncerts. Lai baznīcā ietilpinātu tik lielu gaidāmo apmeklētāju skaitu, virs baznīcēnu soliem tika uzbūvētas īpašas pagaidu konstrukcijas luktas ar papildus sēdvietām.

Dziesmu svētku trešajā dienā notika otrs laicīgais koncerts, kura noturēšanai organizācijas komiteja bija saņēmusi no ģenerālgubernatora kancelejas atļauju izmantot Ķeizardārza teritoriju. Krāsainā un svinīgā svētku gājienā pa Rīgas ielām kori sasniedza koncerta vietu un ieņēma vietas uz īpašas skatuves. Pēc arhitekta Jāņa Frīdriha Baumaņa (1834–1891) projekta parkā bija uzbūvēta īslaicīga koncerta skatuve pāri par 1000 dziedātājiem. Koncertu noklausījās ap 11000 viesu, un visi viņi varēja ērti novietoties iepretī estrādei uzbūvētos klausītāju solos. Visu Ķeizardārzu vakara tumsā apgaismoja gāzes laternas un izkārti lampioni. Pēc dziesmu svētkiem ar vieglu jumta konstrukciju segtā estrāde, kā arī klausītāju tribīnes tika nojauktas. Diemžēl I Vispārējo dziesmu svētku arhitektūra ir palikusi bez fiksācijas attēlos vai zīmējumos. Tāpat līdz mūsdienām nav saglabājušās nekādas citas ziņas par J.F.Baumaņa izstrādāto projektu, kā arī par estrādes ierīkošanas procesu un rezultātu. Var vienīgi secināt, ka pirmoreiz Rīgā un Latvijā tikusi celta tik ietilpīga un vērienīga pagaidu rakstura koncertarhitektūras būve. Pašsaprotami, ka tā bijusi no koka un kalpojusi koncerta publikas un dziedātāju izvietojumam.

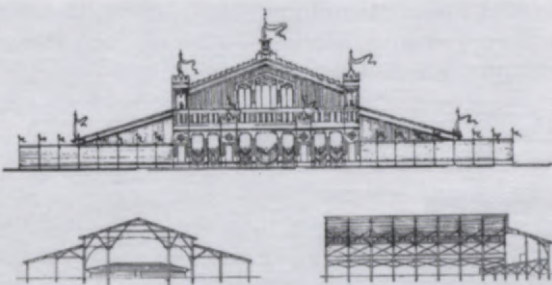
Dziesmusvētku rīkotāji Rīgas Latviešu biedrībā bija izstrādājuši nolikumu, pēc kura kārtējos dziesmu svētkus vajadzēja organizēt reizi piecos gados. Tātad, pēc 1873. gada nākamajiem svētkiem bija jānotiek 1878. gadā, bet pasākumu izjauca krievu-turku karš, kura laikā cariskās Krievijas administrācija iebilda pret lielu svētku rīkošanu. Rīcības komiteja meklēja kādu politisku precedentu svētku atkārtotas rīkošanas motivācijai, jo tautā šis sabiedriskās kustības rezonanse nebija noslēpējama. Nolikumā paredzētais piecu gadu starplaiks bija domāts pieredzes apkopošanai,

jauņu kompozīciju radīšanai, nošu izsūtīšanai, dziesmu apguvei un arī līdzekļu uzkrāšanai. Šāds intervāls tika atzīts par derīgu kā no organizatoriskā, tā arī no svētku koncerta satura un mūzikas izpildījumā sasniegtām kvalitātes viedokļa. Pirmo un otro Vispārējo dziesmu svētku starplaikā ceļu uz mūzikas augstskolām jau bija atraduši pirmie latviešu profesionālie mūziķi – Ernests Vīgners, Andrejs Jurjāns, Ludvigs Bētiņš. 70. gadu beigās Latvijā cēlās augsts folkloras vākšanas vilnis. Friča Brīvzemnieka aizsākto tautas dziesmu tekstu vākšanu kopš 1877. gada turpināja Krišjānis Barons. Kora mūzikā ienāca Ernesta Vīgnera dziesmu krājumi "Latvija" (1. un 2. daļa, 1873., 1874.g.), Kārļa Baumaņa sastādītie "Austra" un "Līgo" (1874.g.), Jāņa Cimzes "Dziesmu rota" (3.–6. daļa 1874.–76.g.). Īsi pirms II dziesmu svētkiem tika uzrakstīts pirmais latviešu simfoniskais opuss – Andreja Jurjāna "Dziesmu svētku maršs". Šie fakti liecina par latviešu mūzikas kultūras profesionalizēšanos un tās saikni ar tautā dzīvo kora kustību, dziedāšanas tradīcijām un, protams, kāpinātā intensitātē pieaugošo nacionālo apziņu².

XIX gs. inženieru projektētās funkcionālās halles piemērs – Dž.Pakstona "Kristāla pils" Londonā 1851. gadā.

Rīgas Latviešu biedrības runas vīriem kā dziesmu svētku organizatoriem saņemt svētku rīkošanas atļauju no ģenerālgubernatora 1880. gadā bija vieglāk, oficiāli veltot latviešu dziesmu karus, koncertus un izrīcības Krievijas cara Aleksandra II valdīšanas laika 25. gadskārtai. Tādējādi otrie Vispārējie dziesmu svētki pieskaņojās šim oficiālajam politiskajam faktam. Sākotnēji rīcības komiteja bija nodomājusi izmantot estrādi, kuru Ķeizardārzā cēla baltvācieši saviem tajā pašā gadā noturamiem Rīgas vācu dziesmu svētkiem, taču baltvācu sabiedrība šādu priekšlikumu spītīgi noraidīja³. Lai izklūtu no strupceļa, rīcības komiteja ievēlēja īpašu būvkomisiju, un tā no pilsētas valdes dabūja atļauju celt estrādi ap 60000 kvadrātpēdu lielajā laukumā starp Valdemāra (toreiz Nikolaja) un Jēkaba ielām. Būvradību un projekta izstrādi šādā kritiskā brīdī bez atlīdzības uzņēmās veikt arhitekts J.F.Baumanis. Šajos dziesmu svētkos bija jāreķinās ar vairāk klausītājiem un dalībniekiem nekā 1873. gadā, tāpēc arhitekts izšķīrās par segtu ēku, projektējot to 2000 dziedātājiem un 15000 klausītājiem ar 12 000 sēdvietām. Ar šo garenvirzienā orientēto celtni II Vispārējos dziesmu svētkos J.F.Baumanis kā arhitekts ievēda

J.F.Baumaņa projekts II Vispārējo dziesmu svētku halles celtni 1880. gadā.

lielo tautas svētku norisēs to koka celtnes tipu, kas ar nelielām variācijām pastāvēja līdz VI dziesmu svētkiem, kad to arhitekts Pauls Kundziņš atgriezās pie estrādes izbūves dziedātājiem un valējas tribīnes klausītājiem.

No kurienes J.F.Baumanis smēlās ierosmi savām idejām? Atbilde ir vienkārša – viņš veiksmīgi pielāgoja kokmateriālam un pagaidu rakstura būvju konstrukcijām tos paraugus, ko bagātīgi sniedza XIX gadsimta industriālā arhitektūra, tās tehnoloģiskie, konstruktīvie un mākslinieciskie principi. Pēterburgas mākslas akadēmiju absolvējušais arhitekts prata saskatīt čuguna un dzelzs konstrukcijās veidotajās dzelzceļa staciju ēkās, tirgus hallēs, rūpnīcu korpusos vajadzīgos paņēmienus lielu platību pārsegšanai ar jumtu un šo lielās kvadrātūras ēku aprikojumam. Arī starptautiskā pieredze Eiropas rūpniecības gadatirgos, mesēs un izstādēs kopš Džozefa Pakstona "Crystal palace" Londonā 1851. gadā bija rosinājusi inženieru un konstruktoru fantāziju lielām, ātri uzceļamām sabiedriskām būvēm⁴. J.F.Baumaņa nopelns bija šīs Rietumeiropas un Krievijas pieredzes sintēzē, zināmo prototipu pārcēlumā uz koku kā konstrukcijas, formas un apdares materiālu, kā arī iegūtā rezultāta piemērošanā nacionāla patosa piepildītas dziesmusvētku halles tipa celtnes radīšanai.

Būvkomisiju vadīja pats autors J.F.Baumanis, tajā piedalījās būvmeistari M.Balodis, E.Avics, P.Medne, kā arī latviešu rūpnieki un tirgotāji K.Bergs un A.Dombrovskis. Būvdarbus veikt uzņēmās P.Medne.

Garenā celtnē bija veidota kā pseidobazilika: četras koka pilāru rindas balstīja vidējo jomu, kurš izcēlās koncerta ēkas jumta vidū kā paaugstinājums. Preī šim vidusjomam ēkas vienā galā atradās apsīdas veida ieapaļa, uz āru izvirzīta izbūve dziedātāju skatuvei ar pakāpieniem. Skatītāju vietas bija izvietotas gan vidusjomā, gan tam abās pusēs izveidotos, ar zemāku jumtu pārsegtos sānu jomos. Nejaušs zīmējums un dziesmusvētku halles projekts ļauj salīdzināt arhitekta ieceres un idejas realizācijas estētisko pusi. Ēkas ieejas fasāde ir bijusi risināta kā iespaidīga piramidāla forma ar augšup kāpjošiem ritmiskiem rotājuma elementiem. Ar karodziņiem rotāts žogs ļāva izvērst plašumā ēkas jau tā apjomīgo gala fasādi. Četri torņveida balsti veidoja tādus kā propilejus, kuri ievadīja publiku hallē caur 7 durvīm. Ar dējiem apšūto gala fasādi papildināja uzraksts "Dziesmu gars lai līgo, kamēr tauta dzīvo". Zeltiņa daļā, kas pseidobazilikālajā celtnē jau ietiecās tās vidusjoma augšdaļā,

bija izvietoti plaši logi, kādi bija arī ēkas abos sānos. "Propileju" torņus un zeltiņa malu rotāja robota dzega, kas šīs celtnes formu estētiku saistīja ar muižu un sabiedrisko ēku arhitektūrā kopš XIX gadsimta vidus populāro neogotikas stilu.

Kāds savdabīgs moments vēl akcentē šīs svētku halles funkciju konkrētajā reizē. Vienā no svētku dienām halles vidusjomā bija sarīkots goda mielasts ar galdiem aptuveni 700 dalībniekiem. Galdu rinda stiepās līdz pat estrādes paaugstinājumam. Savukārt sānu jomos izvietotajās sēdvietās varēja atrasties tie ziņkārīgie, kuri paši goda maltītē nepiedalījās, tomēr vēlējās redzēt, kā tiek svinēta šī svētku daļa.

1881. gadā notika anarhistu atentāts pret caru Aleksandru II, un viņa vietā tronī kāpa Aleksandrs III. Jaunais valdnieks bija krietni reakcionārs par savu priekštecī. Tas izpaudās 80. gadu beigās izvērstajā rusifikācijas tendencē. Par galveno mācību valodu skolās un skolotāju semināros tika noteikta krievu valoda. Tas pats notika ar lietvedības valodu, bet vācu muižniecībai uzticētās policijas funkcijas ar 1888. gadu pārņēma krievu žandarmērija. Šo notikumu ēnā Baltijas vācieši sāka apzināties arī savu kā minoritātes apdraudēto stāvokli un uzsāka kopīgu interešu, sadarbības un saskaņas meklējumus ar augošo latviešu buržuāziju, inteliģenci un pilsoniskajām aprindām. Tas daļēji arī izdevās, jo latviešu uzņēmējiem bija vajadzīga vācu pieredze un partnerība, ko, sabiedrotos meklējot, baltvācieši pēkšņi sāka piedāvāt. No konkurētspējīgajiem latviešiem radās savi fabrikanti, tirgotāji. Izglītotie latvieši spēja ieņemt agronomu vai muižas pārvaldnieku vietas Baltijas laukos, bet tehnisko un komercizglītību ieguvušie latvieši nostājās līdzās vāciešiem arī pilsētās. Vācu mācītāji un muižnieki nereti palīdzēja talantīgākajiem latviešu jauniešiem iegūt izglītību, tādējādi paverot viņiem jaunas iespējas tuvināties sev kā inteliģences līmeņa, tā arī uzskatu ziņā.

J.F.Baumaņa projekts III Vispārējo dziesmu svētku celtni 1888. gadā.

Latviešu III Vispārējie dziesmu svētki Rīgā notika 1888. gadā no 18. līdz 21. jūnijam. Pirmoreiz Rīgas Latviešu biedrības izveidotās organizācijas komitejas uzmanības lokā nonāca jautājums par dziedātāju izskatu. Līdz šim katra novada koris vai mūziķi bija devušies uz Rīgu savās "labākajās drānās", bet šoreiz nacionālās atmodas noskaņās tika cilāts jautājums par etnogrāfisko tautas tērpu lietošanu gājienā un koncertos, kā arī Mikus Skruzīša izstrādāto un korim izsūtīto zīmējumu pieņemšanu par pamatu unificētiem un stilizētiem, mākslinieciski pārveidotiem etnisko tērpu modeļiem⁵.

III Vispārējie dziesmu svētki tika rīkoti 15 gadu atcerei kopš vēsturiskajiem pirmajiem svētkiem Rīgā.

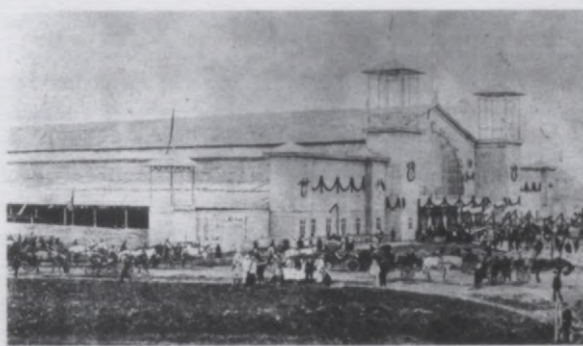
Taču šis motīvs palika tikai Rīgas Latviešu biedrības un rīkotāju ziņā. Cits ar valstiskām un politiskām norisēm saistāms oficiāls motīvs šoreiz netika meklēts, jo svētku rīkošana tika uzskatīta par nepolitisku un krāšņu tautas tradīciju Rīgas kultūras dzīves kuplināšanai. Tomēr pavalstnieku lojalitāti krievu ķeizaram tik un tā vajadzēja apliecināt ar programmā iekļautiem kompromisa skaņdarbiem, tādiem kā "Dievs sargi ķeizaru" un Mihaila Gļinkas operas "Ivans Susaņins" finālu "Dzīvību par caru".

Dziesmu svētku ēkas celtniecība šoreiz noritēja jau pēc izstrādāta scenārija. Arhitekts J.F.Baumanis nedaudz mainīja savu iepriekšējiem dziesmu svētkiem izstrādāto projektu, pielāgojot ēku jaunai novietnei Esplanādes laukumā pašā pilsētas centrā, pretī pareizticīgo katedrālei. Celtniecības vadību uzņēmās būvmeistars Jēkabs Kārklīšs, un tā izmaksāja 8241 Krievijas zelta rubli. 60 x 35 assis (1 Rīgas ass = ap 188 cm) lielā ēka (ap 100000 kvadrātpēdu = 7422,24 kvadrātmētru) atkal bija veidota kā pseidobazilikāla celtnie, kuras 7 jomu plašajā interjerā varēja iekļūt pa 7 durvīm. Ēkas jumts balstījās uz pilāriem, kuri bija izkārtoti garās rindās pa 17 pilāriem katrā. Gaisma ēkā iekļuva pa ieejas gala logiem, sānu logiem un vēl 12 lieliem logiem bazilikālā vidusjoma pacēluma malās. Celtnes fasāde bija risināta līdzīgi iepriekšējo dziesmu svētku ēkai. Bet tajā iekomponētie dzegulojošie tornīši līdzās rotājuma funkcijai kalpoja arī par biļešu kasēm.

Pakāpienveidā uzbūvētā estrāde varēja ietilpināt 3000 dziedātāju, bet pašā hallē vietas bija vienlaicīgi 7670 sēdētājiem un 9000 kājās stāvošiem klausītājiem⁶. Pēc citiem avotiem ēkā bijušas 15000 sēdvietas un 5000 stāvvietas⁷, taču šis skaitlis šķiet pārspīlēts, ja ņem vērā, ka svētkos piedalījās ap 2620 dziedātāju un galveno koncertu klausījās 15000 apmeklētāju⁸.

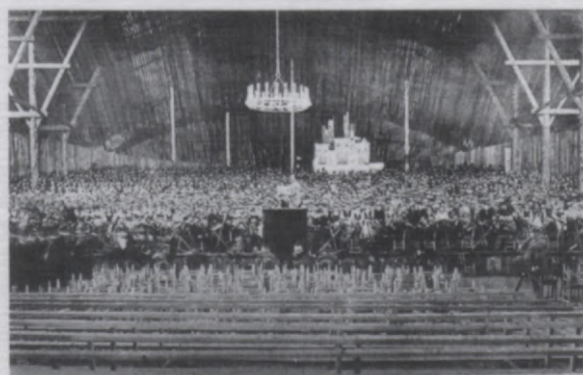
Uzmanība bijusi pievērsta arī dziesmusvētku halles iekšējai apdarei. Gan griesti, gan sienas bijušas krāsotas gaiši zilā krāsā. Orķestra novietnei estrādes priekšā bijis izveidots nožogots padziļinājums. Pāri orķestrim izbūvētais tiltiņš savienoja svētku runu teicējiem īpaši izveidoto pulti ar estrādi, bet tiltiņa otrā galā pacēlās diriģentu tribīne. Ēkas iekšpusi apgaismoja kopš 1882. gada Rīgā ienākusi – elektrība, kuras izmaksas prasīja turpat vai pusi no visa svētku budžeta. Plašo telpu izgaismoja piecas lielas lustras ar 40 spuldzēm katrā.

III un IV Vispārējo dziesmu svētku starplaikā iznāca pirmais muzikāli publicistiskais izdevums latviešu valodā – Jāņa Straumes "Baltijas mūzikas kalendārs" (1890–1892). Par latviešu mūzikas literatūru Andrejs Jurjāns uzrakstīja pirmo kritiski analītisko apceri, kuru viņš nolasīja Mūzikas komisijas sēdē 1891. gadā. Ar 1893. gadu datējams pirmais latviešu mēģinājums operas žanrā – Jēkaba Ozola opera "Spoku stunda". Šajā laikā nāca klajā divu fundamentālu latviešu folkloras pētījumu pirmās daļas: Krišjāņa Barona "Latvju dainu" I sējums (1894) un Andreja Jurjāna "Latvju tautas mūzikas materiālu" I burtnīca (1894). Latviešu komponistu Andreja Jurjāna un Jāzepa Vītola šī laika kompozīcijas aizsāka nacionālās profesionālās mūzikas klasisko periodu⁹.

K.Pēkšēna projektētā IV Vispārējo dziesmu svētku celtnie Jelgavā 1895. gadā.

Šajā laikā Latvijā radās vairākas spēcīgas reģionālās latviešu biedrības, un tās savā rosībā sāka sacensties ar savu vecāko māsu – Rīgas Latviešu biedrību. Aktīvi darbojās 1880. gadā dibinātā Jelgavas Latviešu biedrība, kuras vadība sāka apšaubīt Rīgas tiesības pārstāvēt visu Latviju vai visus novadus vienos vienotos dziesmu svētkos. Jelgavnieki ik gadu rīkoja plašus "Kurzemes brīvlaišanas svētkus" (dzimtbūšanas atcelšanas atcerei 1817.g.) un bija gatavi IV dziesmu svētkus 1895. gadā rīkot Jelgavā, pieskaņojot tos 100 gadu atcerei kopš Kurzemes patstāvības zaudēšanas un pievienošanas Krievijai 1795. gadā. Tomēr šajā šaubu un svārstīšanās posmā – rīkotājiem pašiem atbildot uz jautājumu – vai svētki vajadzīgi, vai nav, tiem būt Rīgā vai Jelgavā – kļuva skaidrs, ka svētki būs. Kori un to vadītāji no visas Latvijas, no visiem novadiem labprāt atsaucās jelgavnieku aicinājumam, un dziesmu svētku gatavošanas priekšdarbi varēja sākties. Tos veiksmīgi vadīja jaunais, enerģiskais Jānis Čakste, kurš kopš 1887. gada atradās Jelgavas Latviešu biedrības priekšgalā. Tas pats Jānis Čakste, kuram 1922. gadā tika uzticēts Latvijas neatkarīgās valsts prezidenta gods.

Estrāde IV Vispārējo dziesmu svētku ēkā.

Svētku norises vietai Jelgavas Latviešu biedrība no pilsētas domes bija dabūjusi lēti iznomātu plašu laukumu ārpus pilsētas, Šauļu ceļa malā. Projektu dziesmusvētku ēkai bija izstrādājis arhitekts Konstantīns Pēkšēns (1859–1928). Tā bija aprēķināta 5000 dziedātājiem un 25000 klausītājiem ar 15000 sēdvietām. Ēkas arhitektūra formas ziņā daudz neatšķīrās no J.F.Baumaņa veidotā dziesmusvētku halles tipa,

toties tā izcēlās ar saviem izmēriem. Tās platums sasniedza 240, bet garums 500 pēdas (1 pēda = 30,5 cm), tātad, platība bija 120000 kvadrātpēdas (= 11163 kvadrātmetri). Pēc neoficiāla vērtējuma šī dziesmusvētku celtnie tolaik bijusi lielākā slēgtas konstrukcijas koka halle pasaulē. Tomēr gigantomānija, kaut arī uz nacionālpatriotisma pamata, arī toreiz pierādīja savus trūkumus. Skatuves un koru redzamību traucēja kolonnu mežs, kuru skaitu (pārspilējot) aculiecinieki lēsa ap 1000. Tāpat trūcīgs bijis arī apgaismojums, ko nācās mākslīgi pastiprināt. Arī ar celtnes izmēriem aizrautīgais autors bija nedaudz pārrēķinājies, jo būves izmaksas materiālu un darbaspēka apmaksas ziņā sasniedza visam IV dziesmu svētku budžetam liktenīgus apmērus – 21000 Krievijas zelta rubļu¹⁰.

Šoreiz dziesmu svētku ēkas ārējo izskatu vislabāk var aprakstīt salīdzinājums ar lielu dzelzceļa stacijas halli, kura (līdzīgi tā sauktajai "Kopfstation") kalpo vairāku vilciena sastāvu uzņemšanai zem jumta. Garā fasāde bija veidota it kā trijās pakāpēs. Zemākā pakāpe ar torņveida būvēm galos noslēdza iežogoto dziesmu svētku laukumu. Otrā pakāpe jau attiecās uz pašas halles sānu jomiem, bet zem trešās pakāpes ar lēzenu divslīpņu jumtu slēpās skatuve un skatītāju centrālās rindas, kuras vidusjomā neaizsedza nekādas balstu konstrukcijas. Torņi jeb biješu kases savā virsotnē bija atstāti kā vaļēji paviljoni svētku fanfaru taurētājiem. Visu fasādi klāja ozollapu un ziedu vijas. Milzīgu izmēru pusloka formas logs gala fasādes zeminī laida gaismu vidusjomā. Šo logu papildināja Kurzemes pilsētu ģerboņi, karogi un vītnes.

Dziesmusvētku halles iekšienē abos sānos bija izvietotas arī saimnieciskās telpas vairāku tūkstošu dalībnieku ēdināšanai. Pašā hallē grīda bijusi viscaur no dēļiem ar cieši piestiprinātiem un rindās izkārtotiem soliem. Vidusjoma galā atradusies kādus 80 soļus plata un ap 50 soļus dziļa estrāde ar pakāpieniem. Tās priekšā, atgādinot "uz mutes apgāztas klavieres"¹¹, atradusies apmēram 1,5 asis augsta diriģenta katedra. Savukārt uz skatuves, aiz dziedātāju mugurām atradās Jēkabpils meistara Mārtiņa Krēslīņa īpaši svētku gadījumam uzbūvētas ērģeles. Aiz estrādes sienas bijušas ierīkotas tualetes. Visu ēku kopumā papildus vēl apgaismojušas 8 elektriskās lustras.

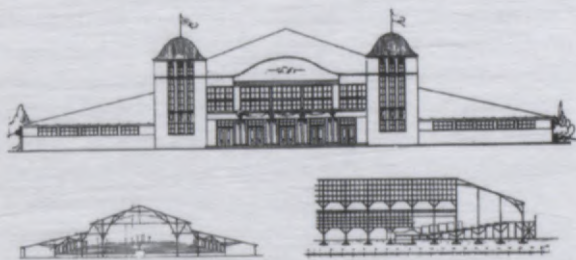
IV Vispārējo dziesmu svētku ēkas sakarā pieminams arī kāds raksturīgs kuriozs. Pasākuma laikā Jelgavā stipri lija. Lietus gāzes draudēja izjaukt visu labo svētku noskaņojumu. Lai ietaupītu naudu, celtnieki bija atstājuši dziesmusvētku halles ēkas jumtu bez seguma. Ūdens gāzās caur jumta dēļiem un apdraudēja ērģeles, orķestra instrumentus, draudot samērcēt pat dziedātāju un dejojāju labo humoru¹². Lai izglābtu svētkus un Jelgavas Latviešu biedrības prestižu, steigšus no Rīgas tika pasūtīti vairāki vagoni jumta papes, tika uzaicināti visi Jelgavas jumiki, kas, 12 stundas lietū strādājot, milzu ēkai uzklāja jumta segumu. Tādējādi paredzētajā laikā varēja sākties garīgās mūzikas koncerts.

V Vispārējo dziesmu svētku gatavošanu uzsāka pa trim lāgiem, taču gadsimtu mijas politisko sarežģītību dēļ izveidojās ilgs svētku starplaiks – 15 gadi. Gatavošanos pārtrauca krievu-japāņu karš 1904. gadā un

sociāldemokrātu, marksistu un anarhistu inspirētie 1905.–1907. gadu stihiskie zemnieku un strādnieku revolucionārie nemieri, kam sekoja reakcijas laiks. Pa šiem gadiem nomainījās kārtējā mūziķu, komponistu un diriģentu paaudze, un gatavošanās V dziesmu svētkiem sākās tikai 1908. gadā. Pagājušā laika notikumi bija atstājuši sekas uz pasākuma mērogu. Dziesmu svētku būvkomiteja halles celtniecībai izsludināja konkursu, paredzot godalgas trim labākajiem priekšlikumiem. Pirmo godalgu ieguva arhitekts Ernests Pole (1872–1914).

V Vispārējo dziesmu svētku halles kopskats.

E.Poles projekts V Vispārējo dziesmu svētku halles celtniecībai Rīgā 1910. gadā.

Ēkas celšanai un svētku rīkošanai "par godu 200 gadu atcerei, kopš Pēteris I pievienoja Vidzemi Krievijai" Rīgas pilsētas valde piešķīra izstādes laukumu netālu no preču stacijas, Stabu un Bruņinieku ielas galā.

E.Poles projektētā celtnie kopumā bija līdzīga agrāko dziesmu svētku hallēm, un tās jūgendstila fasādi pēc tradīcijas papildināja divi monumentāli torņi. Tomēr uzceltā ēka nedaudz atšķīrās no projekta. Arhitekta zīmējumā pilnībā triumfēja jūgendstila viegli liekto līniju grācija. Abu masīvo torņu jumtu kupolveidīgā forma un būvapjomu kontrastējošais salikums liecināja par gadsimtu mijas arhitektūrai raksturīgiem paņēmieniem. To vidū "fin de siecle" noskaņas puda plašo stikla laukumu klātbūtne fasādē un logu izvietojums horizontālās un vertikālās joslās. Praksē realizētajā ēkā torņiem pietrūka kupola formas jumtu. Logu ritms un izvietojums gan atbilda projektam, taču stikloto virsmu daba bija pieticīgāka nekā drosmīgajā projektā, un rezultātā zuda fasādes ekspresija. Ja projekta zīmējumā autors pilnībā demonstrēja pieķeršanos jūgendstila modernajam neoklasicisma virzienam, tad praksē halles fasāde bija piesātināta ar etnogrāfiskā ornamenta motīviem, apliecinot iekļaušanos nacionālā romantisma strāvā.

Nacionālais romantisms kā Austrumeiropas zemēs raksturīga kultūras ievirze plaši izpaudās XIX gadsimta otrajā pusē un iestiepās vēl arī jūgendstila estētikā. Balstoties uz nacionālās atmodas rosinātām garīgām idejām, nacionālās kultūras praktiski visos mākslas veidos bagātinājās ar sabiedriskajai domai un patriotiski noskaņotajai atmosfērai adekvātu formu, etnogrāfiskiem vai vēsturiskiem motīviem, romantizētiem folkloras vai mitoloģijas citātiem. XIX un XX gadsimtu mijas nacionālajam romantismam arhitektūrā ģenētiskās saknes ir kopīgas ar Somijas, daļēji arī ar Krievijas "nekrievisko" provinču tieksmi pēc kultūras autonomijas un vēlmi savu reģionālo mantojumu pārcelt laikmetīgā Eiropas formu valodā.

Būvdarbus mazāksolīšanā uzņēmās veikt namdaris Kārlis Eizenbergs. Viņa uzbūvētajā hallē bija vietas 10200 klausītājiem, jo tā pēc apjoma bija mazāka par iepriekšējos dziesmu svētkos celtajām būvēm. Par prieku svētku rīkotājiem pieprasījums pēc biļetēm un brīvām vietām bija lielāks nekā iespējas to apmierināt. Dziesmusvētku hallē uz estrādes ar 2500 dziedātāju vietām ērģelmeistara Emīla Martina firma bija uzstādījusi ērģeles, uz kurām pavadīja daudzas svinīga rakstura kora kompozīcijas. Pēdējā koncerta noslēgumā pēc klausītāju un dziedātāju pieprasījuma un, "bravo" saucieniem skanot, uz skatuves kā diriģents nostājās komponists Jāzeps Vītols, bet pie ērģelēm sēdās Alfrēds Kalniņš. Viss koris krāšņā, spēcīgā ērģeļu pavadījumā uzsāka K. Baumaņa komponēto lūgšanu "Dievs, svētī Latviju". Klausītāju tūkstoši piecēlās kājās un no visām mutēm, no visas mūžīgās telpas uz debessīm plūda karsta, svēta lūgšana pēc svētības Latvijai, tautai un tēvijai¹³. Šī, I Vispārējiem dziesmu svētkiem radusies kompozīcija 1918. gadā kļuva par oficiālo neatkarīgās Latvijas valsts himnu.

Pirmo piecu dziesmusvētku koncerthalles bija vērienīgs inženierkomunikāciju projektu izstrādes un būvniecības rezultāts. No 1873. līdz 1910. gadam Latvijas arhitektūrā pastāvēja milzīga apjoma īslaicīgu koncertarhitektūras būvju celtniecības prakse. Tajā ar savu izdomu piedalījās vadošie latviešu arhitekti. Ar izdomu, ar stilistisko un arhitektonisko meistarību savdabīgi veidotās dziesmusvētku halles XIX–XX gadsimtu mijā bija vērienīgākās koka konstrukciju celtnes Baltijā. Tās radās kā Eiropas rūpnieciskās un sabiedriskās arhitektūras formu un konstrukciju pārcelums reģionālā vidē un adaptācija pagaidu celtniecības materiālam – kokam. Ar šo fenomenu Latvijas dziesmusvētku halles pelnījušas tām pievērsto starptautisko uzmanību un iekļaušanu Eiropas modernās arhitektūras vēsturē.

Latvijas dziesmusvētku vēsturē šīs pirmās piecas būves aizsāka to stabilo un nacionāli iekrāsotas stilistikas koru estrādes ēku celtniecības tradīciju, kas turpinājās arī VI Vispārējos dziesmu svētkos un kuras mantinieki arī šodien ir katru kārtējo dziesmu svētku aculiecinieki un dalībnieki.

Savukārt ar pārējo sabiedrisko arhitektūru – teātru, skolu vai biedrību ēkām Rīga un Latvijas pilsētas pilnā mērā iekļaujas Ziemeļaustrumeiropas zemju kultūras tradīcijās. Var pat sacīt, ka XIX gs. neostilu un jūgendstila formas paņēmieni un stilistiskie prototipi izpaūžas Latvijas sabiedriskajās ēkās tāpat kā, piemēram, Vācijas un Zviedrijas arhitektūrā. Biedrību un ģilžu ēkas idealizēja renesanses vai neogotikas formu valodu, teātri apliecināja savu pieķeršanos grieķu tempļu stilizācijām vai jūgendstilam, bet staciju ēkas pakļāvās inženieru diktētajam funkcionālu konstrukciju primātam pār dekoratīvo formu. Adaptējot vispārzināmus un Eiropas inženierceltniecībā raksturīgus paraugus, arhitekti nevadījās ne pēc kādiem priekšrakstiem, programmām vai ideoloģiskiem dokumentiem. Vispārējo dziesmusvētku halles nav arī nekāda politiskā protesta arhitektūra vai tās simboli. "Nacionāls" šajās celtnēs bija tās piepildījušo dziedātāju sastāvs, koncertu raksturs un visus svētku dalībniekus vienojošā atmosfēra, kura ar mūzikas spēku konsolidēja jūtas, talantus un gribu cīnīties par savas tautas neatkarību un tālāku garīgu uzplaukumu.*

¹ Grauzdiņa Ilma, Poruks Arnis. Dziesmu svētku gara gaita. Rīga, 1990. 2.lpp.

² Turpat. – 7.lpp.

³ Bērzkalns Valentīns. Latviešu dziesmu svētku vēsture I.d. Grāmatu Draugs, 1965. New York, 79.lpp.

⁴ Zeidler Rudolf. Die Kunst des 19-ten Jh-s. Berlin, 1984. (Propyläen Kunstgeschichte, Bd. IX) Mignot Claude. Architektur des 19-ten Jh-s. 1994, Fribourgh.

⁵ Bērzkalns Valentīns. Latviešu dziesmu svētku vēsture...– 163.lpp.

⁶ Peņģerots Visvaldis. Latviešu dziesmusvētku celtnes. Latvijas Arhitektūra. 1938. Nr. 1. 4.lpp.

⁷ Bērzkalns Valentīns. Latviešu dziesmu svētku vēsture...– 112.lpp.

⁸ Skrūzītis Mikus. Vadonis pa Rīgu Latviešu III dziesmusvētkos. Rīga, 1888.

⁹ Grauzdiņa Ilma, Poruks Arnis. Dziesmu svētku gara gaita – 14.lpp.

¹⁰ Lūsis Jēkabs. Dziesmu svētku celtniecība. Izglīt. Ministr. Mēnešraksts. 1934. Nr. 2. 19.lpp.

¹¹ Peņģerots Visvaldis. Latviešu dziesmu svētku vēsture...– 6.lpp.

¹² Dejojājiem I Vispārējos dziesmu svētkos bija tikai intermēdiju aizpildījuma loma, jo nedz profesionāla horeogrāfiskā, nedz muzikālā apdare dejām netika veikta, un dejas neiekļāva koncertu programmās kā atsevišķus numurus. Sk. Jurjāns Pāvils. Latviešu IV dziesmusvētki Jelgavā. Austrums, 1895. Nr.7.

¹³ Bērzkalns Valentīns. Latviešu dziesmu svētku vēsture...– 232.lpp.

* Raksts sagatavots, ievērojot "Collegium Carolinum" organizatoru prasības, un nolasīts auditorijai 1997. gada 21. novembrī Minhenē.

RĪGAS PILSĒTAS GALVA HUGO CELMIŅŠ

Hugo Celmiņš 30. gadu sākumā. V.Ridzenieka foto.

1997. gada 30. oktobrī apritēja 120 gadi kopš Rīgas pilsētas galvas (1931–1935) Hugo Celmiņa dzimšanas.

H.Celmiņš bija fascinējoša personība. No saviem senčiem, Lubānas zemniekiem, viņš mantoja spēku un sīkstumu, viņam bija virsnieka cienīga drosme un stāja, spoža izglītība, diplomāta asais prāts un manieres, žurnālista talants un labas organizatora spējas.

Laikabiedri viņu raksturoja šādi – cilvēks ar augstu godaprātu un lielu taisnības izjūtu.

Reti kurš politiķis Latvijā varēja lepoties ar tautas uzticības mandātu visā Latvijas parlamenta pastāvēšanas laikā. Hugo Celmiņam šāds uzticības mandāts bija.

Celmiņi savas dzimtas vēsturi pārzina divu gadsimtu garumā. Dzimtas hroniku sācis rakstīt Hugo Celmiņa vecākais brālis mācītājs Mārtiņš Celmiņš, turpinājis Mārtiņa dēls mācītājs Haralds Celmiņš.

Hugo Celmiņa vectēvam Jānim izdevās izpirkt no muižkungu zemi un iegūt neatkarību. Viņš bija cilvēks ar zelta rokām un pats uzbūvēja "Nagliņu" mājas,

kuras mantoja viens no viņa 14 bērniem – dēls Pēteris. Arī Pēteri Celmiņu Lubānas pusē pazina kā godājamu saimnieku, kādu laiku viņš bija arī sava pagasta vecākais. Visos laikos Celmiņu lielākā bagātība bija darba tikums un bērni. 1877. gada 30. oktobrī Pētera un Annas Celmiņu ģimenē piedzima astotais bērns – dēls Hugo.

Celmiņi centās dot saviem bērniem labu izglītību. Vecākais dēls Mārtiņš Cēsis mācījās kopā ar Paulu Valdēnu, bet Rīgas ģimnāzijā viņš bija Jāņa Pliekšāna un Pētera Stučkas klases biedrs. Skolas brīvdienās "Nagliņos" bieži ciemojās bērnu klases un studiju biedri. Kādu vasaru arī Jānis Pliekšāns kopā ar Mārtiņu Celmiņu kājām mēroja ceļu no Rīgas līdz "Nagliņiem". Šeit mīlēja labu dziesmu, mūziku. Bet Mārtiņš Celmiņš kopš studiju gadiem Tērbatas universitātē nešķīrās no piezīmju grāmatiņas, kurā ierakstīja visas Lubānas pusē dzirdētās tautas dziesmas un pēc tam tās pārsūtīja Kr. Baronam. Kopā ap 20000.

Jaunākā brāļa Hugo skolas gaitas sākās Lubānas ministrijas skolā, pēc tam viņš turpināja izglītību Gorku zemkopības skolā. 1898. gadā H.Celmiņu iesauca karadienestā, bet 1899. gadā viņš iestājās Rīgas politehniskajā institūtā, kuru beidza 1903. gadā ar pirmās šķiras agronoma diplomu.

Studiju gados viņš bija "Pēterburgas Avižu" līdzstrādnieks, viens no korporācijas "Tālavija" dibinātājiem. H. Celmiņš ir arī "Tālavijas karoga dziesmas" autors.

Taufība – par visu svētā,
Tai lai pieder mūsu sirds –
Zelta krāsā izredzēta

Celvedēja zvaigzne mirdz.

Izglītība – mūsu māsa,

Zinātnei mūs pulcina;

Plašā tālē zaļā krāsa

Mūžam lai mūs vilina.

Atturība – cēla lieta,

Lai starp mums arvien tā mīt!

Baltā krāsa viņai vietā,

Neļausim to apraipt!

Tālavieši! Darbs ceļ vīru!

Lai par darbu gādājam,

Un ar vīra sirdi tīru

Roku rokā strādājam.

Pēc augstskolas beigšanas H.Celmiņš strādāja par Oloņecas guberņas agronoma palīgu Petrozavodskā. No turienes viņu otrreiz iesauca karadienestā. Pēc karadienesta viņš atgriezās Rīgā.

13.01.1906. ieraksts H.Celmiņa dienasgrāmatā: "Eldgasts atnesa negaidītu vēsti un priekšlikumu. Esot jāmēģina atbrīvot Laimons G., Fēlikss C. un Adolfs R.,

Celmiņu ģimene ap 1884. gadu. Hugo Celmiņš sēž otrais no labās puses.

kuri, bēgot no soda ekspedīcijas, apcietināti uz robežas Virbaļos un atrodas Vilkovišķu cietumā. Es biju ar mieru. Lietu varētu sekmēt mans virsnieka tērps ar akadēmisko zīmi. Un mēs ar Martu G. braucām uz Vilkovišķiem. Ar Martu. Tik savādi. Tik negaidot un vieni kupejā."

Ar skolotāja Toma Gailiša dēliem Marku un Laimoni Hugo Celmiņš bija labi pazīstams, dažas reizes bija ticis arī ar meitu Martu. Bet šī tikšanās bija liktenīga. Pēc Vilkovišķu brauciena H. Celmiņš ierakstījis savā epigrammu grāmatā:

Tev, manai Andromedai.
 Viss izjūsts, viss izbaudīts jau,
 Un šķīta, - nekur nekā nav...
 Bet, Tevi nu ieraudzījis, -
 Es redzu, - nekā vēl nav bijis.

No 21.01.1906. ieraksta dienasgrāmatā:

"Martas tēls vilina mani palikt Rīgā, bet es braucu uz tēva mājām, - Lubānā gaidīja soda ekspedīciju, bet māsiņa Tāle bija aktīvi piedalījusies revolūcijā."

No 09.02.1906. ieraksta dienasgrāmatā:

"Es biju šodien Lubānas pilī. Piebraucu lepni ar labu zirgu, zvaniņu un kučieri Juri uz bukas. Stādījos priekšā soda ekspedīcijas palkavniekam. Mani no tautas atdalīja virsnieka uzvalks, bet, ja tā nebūtu, - es nemaz netiktu pieņemts. Vēlāk Lubānā runāja, ka kāds barons varen pukojies: kāds velns gan mani šai brīdī Lubānā atpūtis. Bet lubānieši palika pārliecībā, ka tikai es viņus no soda ekspedīcijas paglābis."

No 15.02.1906. ieraksta dienasgrāmatā:

"Mātes mīlestība! Viņas dziļumu es pirmoreiz tik ļoti sajutu. Mamma, mīļā mamma raudāja par Tāliņu: vairs jau neredzēšoties un deva priekš viņas naudu.

*Augstus
 Mātes Mīlestība, Mātes
 Jēl tīk, ka strādāšu cēlo
 Tik' modernu stāvotli' šis!
 Kad diplomats būs jau vestrā,
 Tad vareni aplaīmot tos.*

*Svece gaidīto Rīgu pēc melas,
 To pārsi šūta jau sen!
 Ko vīķenu gaidīto šāls,
 Bet Malva na-
 ...
 Asi stūta-
 Ka Latvija šī vīķa plaukst!
 Ta cēlīgi muti tik' Jēle:
 Vēl cēlīgu patāgo smaukst...
 Vaj' operālas līgo-
 Vaj' Gulkona stētas ar' vīķu?
 Kam Lubāna teģa, kā' cēlās?
 Zēu kōjam tui cēlās mīķ!*

*Nac jaunība Jēvstom' gēdēt
 Šeem brāleem, kas palīgā ševē!
 Teem cēloci, nāvīgu gēdēt,
 Tos varmānas-
 1890. g. H. Celmiņš*

H. Celmiņa rokraksts un paraksts. G. Jemeljanova foto.

Priekš viņas visu māte atdotu, pat māju lai nodedzina un paņem visu, kas viņai un tētim ir, – lai tikai to paglābtu. To, kura visu laiku viņai tik daudz pāri darīja, piedaloties revolūcijā, kaut arī tikai labu gribēdama. Cik asaru, cik asaru viņas dēļ!”

1906. gada 26. martā, Pūpolu svētdienā, Rīgā H. Celmiņš raksta:

“Katru vakaru es gaidīju kā lielus svētkus. Tikai tur, pie Tevis es jūtos bezgala laimīgs. Būt tikai Tavā tuvumā! Bet šorīt Tu aizbrauci uz Dzērbeni. Pavādīju ar puķēm. Un mājās atradu puķes ... no Andromedas, no manas Andromedas! Tumši sarkanās rozes!”

Nākamajā dienā H. Celmiņš raksta dzejoli “Mūsu rozes”, bet 01.04.1906. top dzejolis “Tik viena roze zied”:

Tik viena roze vēl zied, –
Citas nobira jau,
Un dienas nāk un iet,
Bet Tevis nav.
Un velti rozi man liet, –
Viņš viņa un birs:
Melniem ziediem jau zied –
Viņa mirs.

Mirs? Tava Roze? Cik žēl!
Paliks tik kailais kāts.
Skūpstu to vēl un vēl:
Marti, tak nāc!

Tai pašā dienā H. Celmiņš raksta dzejoli “Ilgas”:

Dvēsele aiztura dvašu
Un klusē, - tā cieš,
Bezgala ilgas to spiež.
Noslāpēt? Šo sajūtu plašu,
Vienu vienīgu, lielu, pēc Tevis?
Nē! Ai, kaut spārnus kas devis, -
Būtu pie Tevis.

1906. gada 11. jūlijā Hugo Celmiņš lūdza Tomam Gailītim viņa meitas Martas roku un, saņēmis svētību, devās uz jauno darba vietu Samāras lauksaimniecības vidusskolā. Septembra beigās uz Samāru aizbrauca arī Marta, bet 5. oktobrī viņus salaulāja mācītājs barons Engelhards. Pēc diviem gadiem Celmiņi atgriezās Rīgā. H. Celmiņš strādāja par agronomu Rīgas lauksaimniecības centrālbiroja. No 1907. gada līdz 1913. gadam viņš bija žurnāla “Baltijas Lauksaimnieks” redaktors, no 1910. gada līdz 1914. gadam – Krievijas Zemkopības departamenta vecākais speciālists Baltijas guberņās. Šajā laikā viņam dota iespēja papildināt zināšanas Bernes universitātē Šveicē. Kopā ar Martu viņš bija komandējumā Dānijā, Vācijā, Zviedrijā un savāca interesantus materiālus savai doktora disertācijai. Darbu pie disertācijas pārtrauca karš. H. Celmiņu iesauca armijā. Rīgas stacijā mantu nesējs H. Celmiņa bagāžu nejauši bija ielicis citā vilcienā, mantās bija arī doktora disertācijas materiāli. Laimīgā kārtā H. Celmiņam tos izdevās atgūt Vitebskas stacijas priekšnieka kabinetā.

Kara ceļi viņu aizveda uz Mogiļevu, pēc tam uz Grodņu. Ar vīra atļauju Marta sāka mācīties žēlsirdīgo māsu kursos Rīgas kara hospitālī.

15.09.1914. H. Celmiņš no Grodņas raksta:

“Daudzi zaldātiņi lūdzas atļauju aizvest drošībā savas sievas. Man nav brīv viņus atlaist, bet es pa

vienam, Jūsu dēļ, palaižu, – lai brauc vien uz divām, trim dienukām.”

16.09.1914. Grodņā tika izsludināts rīkojums par to, ka visiem civiliedzīvotājiem jāatstāj pilsēta.

No 18.09.1914. vēstules sievai:

“Kā vējš šņāc un līst! Un viņi, tie pelēcīši (karavīri) – dubļos un aukstumā pa rudenaino nakti. Rokas sastingušas, – nevar ieroču saturēt. Nolādēts lai ir Viļums otrais.”

Hugo un Marta Celmiņi Grodņā 1915. gadā.

Martas Celmiņas piezīmēs saglabājusies kādas latviešu avīzes 02.10.1914. publikācija. Tajā tiek rakstīts, ka “žēlsirdīgo māsu kursus pie Rīgas kara hospitāļa beigušas un ieguvušas žēlsirdīgo māsu tiesības latvietes Karolīna Ašman, Ženija Blumberg, Fanija Dambe, Berta Dulbe, Anna Graud, Anna Janson, Elza Kalniņ, Sofija Kauliņ, Katrīna Krišus, Leontina Lasman, Annele Leonovič, Alma Melbart, Marija Sagosola, Luīze Sivert, Anna Vimba, Marta Celmiņ; žēlsirdīgo brāļu tiesības ieguvuši Nikolajs Tilibs un Jānis Uders”.

1914. gada 4. oktobrī Marta Celmiņa saņēma Grodņas cietokšņa štāba darba rotas komandiera H. Celmiņa atļauju strādāt par žēlsirdīgo māsu. Bez vīra atļaujas viņu darbā nepieņemt.

No H. Celmiņa vēstules sievai (19.11.1914.):

“Musacīti, mīļo, Tu esi rakstījusi, ka par mantām, ko latviešu mātes dāvājušas zaldātiem, vajadzētu atklāti pateikties. Es, Austainīti, nosūtīju speciālu pateicības rakstu mācītāja Beldau kundzei, kura tās

mantas savākusi, bez tam pateicos ar kādām piecām atklātnēm uz adresēm, kuras bija pieliktas pie mantām. Bet, saprotams, krievu avīzēs plaši un garī būtu jāraksta, kas viss no latviešiem tiek darīts.”

Saudzējot sievu, H.Celmiņš centās viņu pierunāt palikt Rīgā, bet viņa tomēr aizbrauca pie vīra uz Grodņu un strādāja par māsu kara hospitālī.

1915. gada jūnijā H.Celmiņam lika atgriezties savā pulkā, kas atradās Polijas frontē. Pēc kāda laika Marta ar hospitāli evakuējās uz Kostromu, no turienes viņa devās uz Pēterpili kopt savu smagi slimo māti. Tikai 1916. gada septembrī viņa atgriezās Rīgā.

14.07.1915. H.Celmiņš no frontes rakstīja: “No pusdeviņiem rītā – īsta kauja. Rotas komandieris noglabājās... Lūdzu savā rīcībā ložmetēju, bet nedevis jau. Tā kā paļaušs prieks, ka vienu laiku šrapnelis šņākdams nāca pāri galvai un sprāga tur, aizmugurē, kur viņi sēž un gaida ordeņus uz mūsu, mazo, rēķina, šie “īstie” tēviņas sargi.”

1915. gada 13. septembrī kaujā pie Porsas, vāciešiem pārejot pretuzbrukumā, H.Celmiņš, 303. pulka 6. rotas komandieris, krita vācu gūstā. Vācu virsnieks, sniedzot viņam roku, teica: “Es jūs gratulēju, priekš jums karš ir beidzies.”

H.Celmiņa frontē rakstītās piezīmes palikušas 303. pulka 2. bataljona virsnieku mantu vezumos.

Kādu laiku Martai par vīru vispār nebija nekādu ziņu, tad kāds zināja stāstīt, ka H.Celmiņš pazudis bez vēsts, kritis. Un, kād beidzot no viņa pienāca vēstule, Marta atbildes vēstulē 05.11.1915. rakstīja: “Draudziņ, ja man toreiz būtu teikuši, ka Tu kritis, ka Tevis nav, es tak neticētu nevienam, es meklētu Tevi pa visu pasauli un atrastu.”

H.Celmiņš savās piezīmēs gūstā 09.12. 1915. par Martu rakstīja: “Musja, kāda viņa bija savāda, kamēr par žēlsirdīgo māsu. Viņa tak visu mūžu rāvās uz kādu plašāku darbību, bet es, viņai labu gribēdams, stūkāju, kā viņa izteicās, atpakaļ istabā, – lai dzīvo mierīgi. Es nezināju, ka viņa var būt tāda. Viņa ar savu fizisko vārgumu bija māsas darbā tik dūšīga.”

10.12.1915. H.Celmiņš turpina: “Nekad es netikšu valā no Musjas mīļā tēla, Musjas pārgalvīgās dziesmiņas “Zoloto v lazuri”. Kā Musja mani mīlēja, cik bezgala par mani baiļojās, cik dvēseles moku izcieta, cik asaru izlēja, man no Grodņas aizbraucot.”

Gūstekņu nometnē Silēzijā H.Celmiņš atradās gandrīz trīs gadus. Visus šos gadus ar lielu mīlestību un pašaieliedzību par viņu rūpējās sieva. Gūsta laikā viņš no Martas saņēma 320 vēstules un 50 paciņas.

1918. gada 22. augustā H.Celmiņš tika atbrīvots un atgriezās dzimtenē.

Pēc atgriešanās no gūsta H.Celmiņš strādāja par skolotāju Priekuļu lauksaimniecības vidusskolā. Priekuļos viņi ar Martu sagaidīja Latvijas valsts proklamēšanu un pārdzīvoja smago lielnieku laiku. H.Celmiņu apcietināja, Marta palīdzēja viņam izkļūt no Cēsu cietuma. Bet H.Celmiņa vidējo brāli Kārli Rēzeknē nošāva par “kontrrevolucionāru” darbību. Smago likteņa triecienu neizturēja Celmiņu sirmā māmuļa.

Pēc Rīgas atbrīvošanas 1919. gada jūnijā H.Celmiņš brīvprātīgi iestājās pulkveža J.Baloža brigādē un tika nozīmēts par Markus Gailiša, Latvijas pagaidu

Latvijas pilsētu savienības valdes locekļi un darbinieki 1935. gada jūnijā Rīgā. Pirmajā rindā no kreisās:

Jānis Volonts, Daugavpils pilsētas galva (deportēts);
Ēvalds Rimbenieks, Liepājas pilsētas galva (deportēts);
Hugo Celmiņš, Rīgas pilsētas galva (deportēts);
Dr. Oskars Viksniņš, valdes priekšsēdētāja vietnieks;
Hugo Štolcs, Jelgavas pilsētas galva.

Otrajā rindā no kreisās:

Eduards Patvaldnieks, pilsētu sav. darbvedis;
Markuss Ozols, valdes loceklis (deportēts);
Arnolds Krēsliņš, Rūjienas pilsētas galva;
Herberts Sausvedis-Sausais, savienības instruktors.
K.Rakes foto.

valdības pilnvarotā Ziemeļlatvijā, palīgu un Civilpārvaldes agrārās un mežu nodaļas pārzini Cēsīs. 1919. gada rudenī H.Celmiņu ievēlēja par Tautas Padomes locekli. Ar to sākās viņa politiskā darbība.

Oktobra sākumā viņš brīvprātīgi uzvilka karavīra šineli un iestājās studentu bataljonā. No Rīgas Latviešu biedrības nama, kur tika izsniegti ieroči, ar studentu grupu H.Celmiņš devās uz Daugavas tiltiem. Par varoņību Rīgas tiltu aizstāvēšanā pret Bermontu viņu apbalvoja ar Lāčplēša kara ordeni. No visiem daudzajiem apbalvojumiem, ar kuriem pirms tam un vēlākajos gados H.Celmiņš bija apbalvots, šis ordenis viņam bija visdārgākais.

1920. gada 1. maijā sanāca Satversmes Sapulce. Arī H.Celmiņš bija tās loceklis. 1921. gada jūnijā Vitebskā apcietināja H.Celmiņa vecāko brāli mācītāju Mārtiņu Celmiņu. Viņš tika ieslodzīts kādā Maskavas cietumā. Mācītāja prombūtnes laikā bēdas un slimības izdzēsa viņa sievas un sešu bērnu dzīvības. Par Mārtiņa Celmiņa atbrīvošanu tāpat kā par citiem latviešiem Krievijas cietumos un koncentrācijas nometnēs cīnījās Latvijas valdība ar Zigfrīdu Meierovicu priekšgalā. 1922. gada Ziemassvētkos Mārtiņu Celmiņu atbrīvoja, un viņš ar sešiem dzīviem palikušajiem bērniem ieobra Rīgā, kur viņus sirsnīgi sagaidīja Hugo un Marta Celmiņi.

Latvijas valdībā H.Celmiņš ieņēma zemkopības ministra (1920–1921), zemkopības ministra biedra (1921–1923), izglītības ministra (1924–1925), Ministru prezidenta (1924–1925 un 1928–1931), ārlietu ministra (1925) amatus. Viņš bija Latvijas Universitātes organizācijas komitejas loceklis un sekretārs, pirmais Satversmes Sapulces agrārās komisijas un pirmais Centrālās zemes ierīcības komisijas priekšsēdētājs, Latvijas zemnieku savienības valdes loceklis, Triju Zvaigžņu ordeņa domes loceklis, Latvijas pilsētu savienības priekšsēdētājs.

H.Celmiņa vadītais Ministru Kabinets, kurš tika apstiprināts 1928. gada 1. decembrī, strādāja divus gadus un trīs mēnešus. Tik ilgi nebija noturējies neviena valdība. H.Celmiņa vadītā valdība būtu spējīga sekmīgi strādāt visu 3. Saeimas darbības laiku, ja pati Latvijas Zemnieku savienība nesekmētu tās demisiju. H.Celmiņa kabinets bija spiests nolikt pilnvaras dažu iespaidīgu šīs partijas biedru, kurus uztrauca H.Celmiņa pieaugošā popularitāte Latvijā, intrigu dēļ.

1931. gada martā H.Celmiņu ievēlēja par Rīgas pilsētas galvu. Viņa darbības laikā tika celts Brīvības piemineklis (H.Celmiņš bija arī pieminekļa celtniecības komitejas loceklis), veidoti Brāļu kapi, Raiņa kapi, uzceltas skolu ēkas Čiekurkalna 1. līnijā, Maskavas ielā, kā arī Rīgas pilsētas 1. slimnīcas nervu klinika, no Vācu strēlnieku biedrības tika atpirkts parks un sākta tā rekonstrukcija, tika likvidēts Daugavmalas tirgus un labiekārtota Daugavmala, sagatavota teritorija Ziedoņdārzam, uzcelta ūdenssūkņu stacija Zaķumuižā u.c. objekti.

H.Celmiņš augstu vērtēja atklātumu Rīgas domes un valdes darbā, to sekmēja žurnāla "Pašvaldību darbinieks" izdošana.

Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma H.Celmiņš nostājās K.Ulmaņa opozīcijas pusē. 25. maijā K.Ulmanis H.Celmiņu gan apstiprināja Rīgas galvas amatā, bet jau pēc gada teica: "Celmiņa kungs, starp jums un valdību ir pārāk liela distance." 12.09.1935. K.Ulmanis izdeva rīkojumu par H.Celmiņa iecelšanu par ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Vācijā, Austrijā un Holandē ar dienesta vietu Berlīnē. H.Celmiņam bija jāatstāj Rīgas galvas amats un Rīga. Viņš

brauca uz Berlīni ar smagu sirdi, jo saprata, ka tā ir izraidīšana goda trimdā.

Šajā laikā H.Celmiņam arī personīgajā dzīvē jāpārdzīvo divi smagi zaudējumi – 12.03.1936. aiziet mūžībā viņa vecākais brālis Mārtiņš, bet 10.01.1937. viņš zaudē arī sievu Martu. H.Celmiņš par savu sievu rakstījis šādas rindas: "Man bija Draugs – Musja. Viņam bija lielas, skaistas acis. Un vēl lielāka un skaistāka dvēsele. Man bija Draugs, tik liels kā nevienam. Viņu es domāju, kad savā laikā nācu pie aforisma: sievietē ir svēta." Hugo Celmiņa ideju un pasūtījumu pieminekļa izveidei Martas atdusas vietā 1. Meža kapos realizēja tēlnieks Teodors Zaļkalns. Piemineklis tika atklāts 1942. gadā. Tēlnieka veidotā žēlsirdīgā māsa izstieptajā rokā tur zāļu trauciņu. Akmenī kaltajos vārdos – "Lai viņiem būtu labi" – pausta Martas Celmiņas mūža misija. Viņa bija vecākā māsa Sarkanā Krusta slimnīcā Rīgā, viena no Sarkanā Krusta māsu savienības dibinātājiem un tās priekšsēdētāja, Latvijas Sarkanā Krusta galvenās valdes locekle, Latvijas bērnu palīdzības savienības vicepriekšsēdētāja.

1938. gada 1. septembrī Hugo Celmiņš aizgāja pensijā un skaitījās Ārlietu ministrijas rīcībā līdz pat 1940. gada 1. septembrim, kad okupācijas apstākļos ministrija tika likvidēta.

1940. gadā H.Celmiņa tuvākie draugi un tuvinieki mudināja viņu atstāt Latviju, bet viņš šos priekšlikumus kategoriski noraidīja.

1940. gada 5. jūlijā tika publicēts Tautas Saeimas vēlēšanu likums, bet jau līdz 1940. gada 10. jūlijam bija jāiesniedz kandidātu saraksti reģistrācijai. Bijušais Latvijas Republikas tieslietu un izglītības ministrs A.Ķeniņš sāka veidot Demokrātiskā bloka kandidātu

Svinīga sēde Melngalvju namā 1933. gadā. 2. rindā vidū Marta un Hugo Celmiņi.

sarakstu. Šajā sarakstā bija pārstāvētas visas nozīmīgākās demokrātiskās pilsoņu aprindas, atskaitot sociāldemokrātus, kuri bija informēti par to, ka nevienu citu sarakstu vēlēšanās nepielaidīšot. Sarakstā bija iekļauti tādi latviešu sabiedrībā pazīstami cilvēki kā A.Ķeniņš, V.Zāmuels, K.Skalbe, P.Berķis, H.Celmiņš, J.Balodis, K.Čakste, M.Čakste un citi. Viens no galvenajiem šī saraksta programmas punktiem bija: "Mēs gribam saglabāt brīvu un neatkarīgu Latviju, mēs negribam to zaudēt." Programmā bija ietverts arī aicinājums tautai: "Mūsu valsts un mūsu pašu likteņi prasa izšķiršanos. Neviens nevar un nedrīkst palikt malā!" Visām spiestuvēm bija aizliegts iespiest Demokrātiskā bloka kandidātu priekšvēlēšanu materiālus. A.Ķeniņa laudis to izdarīja B.Pīriņas spiestuvē Rīgā un Ēķa spiestuvē Jelgavā.

Kad dienu pirms saraksta iesniegšanas kļuva skaidrs, ka legāliem līdzekļiem A.Ķeniņa listi neizdosies diskvalificēt, miliči ielenca A.Ķeniņa vēlēšanu biroju, konfiscēja visus materiālus un noprotināja kandidātus. Bet Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs A.Buševics paziņoja, ka tikai Darba Tautas bloks izpildījis visas vēlēšanu instrukcijā paredzētās prasības, pārējie saraksti noraidīti formālu nepilnību dēļ.

Drīz pēc vēlēšanām Demokrātiskā bloka kandidātus vienu pēc otra arestēja. H.Celmiņu arestēja 1940. gada 10. oktobrī viņa lauku mājās – Tauresnes pagasta Dzērbenes "Gundegās".

A.Ķeniņa grupai bieži tiek dots atšķirīgs vērtējums, lai gan neviens no mums šodien nevar skaidri pateikt, kā bija jārikojas. Tomēr var droši teikt, ka bija vajadzīga liela virišķība un pašuzpurēšanās, lai censtos izrādīt kaut mazāko pretestību tik bezcerīgā situācijā, kāda bija toreiz.

H.Celmiņš no Dzērbenes tika atvests uz Rīgu, bet 1941. gada 1.maijā bija pieņemts lēmums par H.Celmiņa kā īpaši bīstama noziedznieka pārsūtīšanu uz Maskavu "dļa polnovo vskritija jego vražeskoj roboti".* Maskavā 1941. gada 6. jūnijā izmeklēšanas termiņš H.Celmiņa lietā tika pagarināts līdz 1941. gada 10. jūlijam. Sākās pratināšanas. Pirmā noprotināšana notika 14. jūnijā no plkst. 01.00 līdz plkst. 03.00. Uz jautājumu, vai viņš brīvprātīgi iestājies

* Lai pilnībā atsegtu viņa kaitniecisko darbību.

Latvijas armijā, H.Celmiņš atbildēja: "Valsts iekārta, kura bija izveidota Latvijā, bija atbilstoša manai politiskai pārliecībai un es, būdams patriots, izteicu pilnīgu gatavību to aizstāvēt." 6. jūlijā tika nolemts H.Celmiņa lietu izskatīt aizklātā tiesas sēdē bez apsūdzības, aizstāvības un liecinieku piedalīšanās. 7. jūlijā notika PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijas sēde un H.Celmiņam piesprieda augstāko soda mēru. Hugo Celmiņu nošāva 1941. gada 30. jūlijā Lefortovas cietumā.

Ir zināmas vairākas H.Celmiņa dzīvesvietas Rīgā: Troņmantinieka bulv. 5 dz. 9, Baznīcas ielā 36 dz. 20, Stabu ielā 19 dz. 29, Blaumaņa ielā 28 dz. 7, K.Valdemāra ielā 3, Aspazijas bulv. 2 dz. 6. Visiem rīdziniekiem pazīstamajā Grosvaldu namā Aspazijas bulvārī H.Celmiņš dzīvoja no 1931. līdz 1940. gadam. Šajā dzīvoklī viņš kā pilsētas galva pieņēma arī savus vēlētājus. Tagad pie šī nama atrodas rīdzinieku vēltījums Hugo Celmiņam – piemiņas plāksne, kuru 1995. gada 10. novembrī atklāja Rīgas domes priekšsēdētājs Māris Purgailis.

Paldies Hugo Celmiņa dēlam Hugo Guntaram Celmiņa kungam, Hugo Celmiņa brāļa Mārtiņa Celmiņa mazdēlam Jurim Celmiņa kungam, Latvijas Republikas ģenerālprokuratūras Totalitāro režīmu izmeklēšanas nodaļas virsprokuroram Uldim Paulam Strēļa kungam un Latvijas Valsts arhīva daļas vadītājam Aināram Bambala kungam par atsaucību un sniegto palīdzību raksta tapšanā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Hugo Celmiņa un Martas Celmiņas dienasgrāmatas, vēstules, fotoarhīvs, Celmiņu dzimtas hronika.

Latvijas Valsts arhīvs, LPSR VDK Krimināllietu par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem, 1986. fonds, lieta Nr. H-15126.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2570. fonds, 14. apr., 272. lieta.

Ā.Šilde. Latvijas vēsture 1914–1940. 1976. gada izd.

Ā.Šilde. Pirmā republika. Grāmatu Draugs. 1989.

Latviešu konversācijas vārdnīca. 2. sēj. Rīga, 1927–1928.

Latvijas okupācija un aneksija 1939–1940. Dokumenti un materiāli. Rīga, 1995.

Latvijas Valsts Vēstures muzeja fondu materiāli.

PĀREJOŠAIS UN PALIEKOŠAIS. VĒRMAŅI UN DĀRZI RĪGĀ

Jau 180 gadus rīdzinieki un iebrucēji priecājas par maigajām lapiņām pavasarī, ziedu krāšņumu vasarā un zeltaino rudeni pašā Rīgas sirdī, par rozēm un gulošajiem lauvām, kas intrigē ar nezināmo izcelsmi.

Kas bija Vērmaņi, kuru vārdā nosaukts dārzs, vēlāk parks? Kad un kā tas radās? Šo jautājumu 1925. gadā vajadzēja skaidrot Rīgas pilsētas valdei, jo tā bija saņēmusi iesniegumu no Valsts statistikas pārvaldes bibliotekāres Luīzes Krīgeres, vienīgās Vērmaņu dzimtas pārstāves Rīgā, ar lūgumu apkopt viņas senču atdusas vietas Lielajos kapos, ko viņa ar savu mazo algu nespēj. Iesnieguma autore norāda, ka dzimtas senmāte Anna Ģertrūde Vērmane (*Anna Gertrud Wöhrmann, geb. Ebel*) bijusi populārā parka stādīšanas ierosinātāja un dāvinātāja. Piekļājīgā latviešu valodā uzrakstīto lūgumu paraksta Luīze Krūger¹.

Pilsētas valde pieprasīja izziņas no Rīgas Valsts centrālā vēsturiskā arhīva un Rīgas pilsētas valdes Kultūras nodaļas arhīva. Atbildēs uzsvērti A.Ģ. Vērmanes nopelni, respektīvi, naudas ziedojumi, kurus viņa atvēlēja neapbūvējamās esplanādes daļas apstādīšanai un dārza ierīkošanai. Rīgas pilsētas valde galvas A. Andersona vadībā uzdeva dārzu nozarei kopt Vērmaņu dzimtas kapus bez atlīdzības².

Pamatojoties uz šiem dokumentiem, citiem arhīva materiāliem un pētījumiem, noskaidrosim, uz kādas zemes un kā tika dibināts Vērmanes parks, kas tautas mutē vienmēr bijis Vērmaņdārzs.

Kopš 18. gadsimta 70. gadiem pilsētas aizsardzības nodrošināšanai ap Rīgas nocietinājumiem tika radīta klaja josla 130 asu (400 m) platumā, saukta esplanāde jeb glasī, kurā jebkura nama celtniecība tika noliegta, tur esošās ēkas nojauktas un to īpašniekiem ierādīti citi apbūves gabali aiz tagad. Matīsa ielas un pretim Koku salai. 1784./85. gadā noraka Kubes kalnu (ap tag. Mākslas muzeju), ar tur iegūto zemi nolīdzinot pārējo esplanādes daļu³. Taču 18. gadsimta beigu kari Rīgu neskāra. Briesmas, kā tas plaši zināms, pietuvojās 1812. gadā Napoleona armijas iebrukuma laikā. Karapulki vēl atradās 20 verstis no Rīgas, kad ģenerālgubernators M.G. Esens deva rīkojumu nodezīnāt priekšpilsētas. Iedzīvotāji glābās no liesmām un dūmiem Šarlotes ielejā un pilsētas ganībās.

1813. gadā uzsāka priekšpilsētu atjaunošanu. Ļoti rosīgs bija jaunieceltais ģenerālgubernators marķīzs Pauluči. 1813. gada 18. martā viņš apstiprināja atjaunošanas komiteju. Tai bija jāņem vērā militāro iestāžu priekšpilsētu iedalījums piecās distancēs, no kurām divas pirmās bija aizliegts apbūvēt⁴. Otrajā distancē drīkstēja iekopt dārzus, iekārtot tirgus laukumus. Šo distanci no trešās atdalīja tagadējā

Turģeņeva ielā, sākot no Daugavas, tālāk pa tagadējo Elizabetes ielu un noslēdzās pie tagad. Viesturdārza. Marķīzs Pauluči rūpējās par šīs joslas apstādīšanu ar alejām. Otrā distancē no trešās tika atdalīta ar abās pusēs apstādītu ceļu, alejas tika veidotas gan paralēli nocietinājumiem, gan pretējā virzienā. Pilsētai šim nolūkam bija vajadzīgi līdzekļi. Ziedoja gan pats marķīzs, gan iedzīvotāji. Rīdzinieki, kas vēlējās aleju stādījumos savu koku, drīkstēja to iestādīt, ziedojot zināmu naudas summu. Šādā veidā tika iestādīts 241 koks un ievākti 966 rubļi 59 kapeikas. Šai pirmajā laika posmā bija saziēdoti un izlietoti vairāk nekā 38 tūkstoši rubļu banku asinācijās⁵.

Neapstādāmajā joslā no Smilšu vārtiem Kārļa vārtu virzienā komiteja paredzēja iedalīt vietu stādāmajam "angļu" tipa dārzam, ko raksturo brīvi augoši koki pretstatā apcīrptiem. Otrā pusē jaunizveidotajai tag. Brīvības ielai nolēma atstāt brīvu laukumu parādēm, vingrinājumiem u.c. Šis laukums vēl tagad tiek saukts par esplanādi. Pārējo teritoriju atvēlēja izdot nomā personām, kas vēlas nodarboties ar dārzenkopību.

Lai uzsāktu "angļu" dārza stādīšanu, Priekšpilsētu apstādījumu komiteja izsludināja ziedojumu vākšanu. Pirmā pieteicās līdz mūsu dienām pazīstamā bagātā tirgotāja, Lielās Ģildes vecākā atraitne Anna Ģertrūde Vērmane, piedāvājot 2000 rubļu⁶.

Iekams apskatām apzāļošanas nosacījumus un turpmāko gaitu, pievērsīsimies Vērmaņu dzimtai Rīgā. Tās ciltstēvs Kristiāns Heinrihs Vērmanis (*Christian Heinrich Wöhrmann*), dzimis 1737. gadā, ieradās Rīgā no Leipcigas, un 1771. gadā viņam tika piešķirtas namnieka tiesības. Vērmanis iestājās Lielajā Ģildē un sāka piedalīties tirdzniecībā starp austrumu un rietumu reģioniem, kas deva lielu peļņu, kuras daļi viņš šeit bija ieradies. 1772. gadā viņš apprecēja 22 gadus veco Annu Ģertrūdi Ēbeli (dz. 1750.g.)⁷.

Rīgas Ēbeļu ciltstēvs Ernsts Ēbelis šai pilsētā dzīvoja jau 17. gadsimtā (dzimis 1683.g. Flensburgā, miris 1755.g. Rīgā). Viņa dēls Samuēls Ēbels dzīvoja no 1718. līdz 1758. gadam Rīgā un darbojās tirdzniecībā. Samuēla pirmajā laulībā piektais un pēdējais bērns bija Anna Ģertrūde, kas divu gadu vecumā zaudēja māti un astoņu gadu vecumā arī tēvu. Tēva otrā laulībā ar Ģertrūdi Margrētu Depkinu, virsmācītāja meitu, piedzima trīs dēli, no kuriem pieauga tikai Joahims (1756–1823), Annai Ģertrūdei tuvs pusbrālis. Joahimu audzināja Rīgā pazīstamā un cienītā Depkinu ģimene, pusaudža gados viņš auga Vērmaņu namā⁸.

Kristiāna Heinriha un Annas Ģertrūdes ģimenē piedzima četri bērni. Heinrihs nomira bez pēcnācējiem jaunībā, Ursula Karolīna (1775–1845) apprecējās ar

tirgotāju J.M.Panderu, Kristiānam Henriham (1779–1824) pirmajā laulībā Londonā 1810.gadā piedzima dēls Harijs, otrā laulībā Rīgā ar Karolinu Ernestīni dz. Krīgeri (Krüger) piedzima trīs meitas un dēls Eduards Kristofs (1816–1850), kas pievērsās humanitārajām zinātnēm.

Tēva darba turpinātājs un paplašinātājs bija dēls Johans Kristofs (Johann Christoph), dzimis 1784. gadā un nodzīvojis 59 gadus⁹.

konsulu Rīgā iebraukušo Prūsijas pavalstnieku interešu aizstāvēšanai, ja tās tika apdraudētas. Viņš darbojās arī Rīgas biržas komitejā, kas apvienoja eksporttirgotājus. Savā namā J.K.Vērmanis uzņēma māksliniekus – mūziķus un aktierus¹². Acīmredzot, viņš bija pazīstams arī ar Rietumeiropas filozofiskajiem un literārajiem strāvojumiem – viņa kabinetu rotāja Voltēra un Ruso bistes¹³.

Annas Ģertrūdes Vērmanes un viņas dēla Johana

Vērmanes dārzs Rīgā. D.Jancena litogrāfija. Iespiedis K.F.Hausvalds 1835. gadā.

Kristiāns Henrihs seniors, darbotamies 40 gadus Rīgas tirdzniecībā, 1812. gadā atstāja mantojumā namu un noliktavu Mārstaļu ielā 19000 sudraba rubļu vērtībā, namu Peitavas ielā 5200 sudraba rubļu vērtībā un vēl divas noliktavas, kopā novērtētas uz 9100 sudraba rubļiem. Vēl bija nams Jaunielā, ko apdzīvoja Kristiāna Henriha juniora ģimene¹⁰.

Laiks, kad Johans Kristofs Vērmanis izvērta saimniecisko darbību, iezīmējās ar samērā strauju rūpniecības ieviešanos līdz tam galvenokārt tirdznieciskajā pilsētā. Zirgu, vēja un ūdens dzinēju vietā parādījās tvaika mašīnas. Johans Kristofs nekļūdīgi izprata tvaika dzinēju nozīmi nākotnē un 30. gadu sākumā nopirka Riharda Hanta (Hunt) ar tvaika dzinēju darbināmās kokzāģētavu un dzelzs lietuvu. Dzelzs apstrādes rūpnīcā Vērmanis uzsāka tieši tvaika mašīnu ražošanu vietējai rūpniecībai¹¹, gūstot ienākumus un veicinot rūpniecības progresu. Vērmanim piederēja arī aušanas fabrika "Sindi" (Pērnavas apkārtnē) ar apm. 1000 nodarbinātiem strādniekiem.

J.K.Vērmanis bija ievērojama un cienīta persona Rīgā. Prūsijas karalis viņu izvēlējās par savu ģenerāl-

Kristofa iniciatīva un dāvinājumi bija ļoti nozīmīgi "angļu" parka tapšanā.

Anna Ģ. Vērmane Priekšpilsētu apstādījumu komitejai izteica vēlēšanos apstādīt daļu no parkam paredzētās teritorijas viņas ģimenes piemiņai un piedāvāja šim nolūkam 2000 rubļus, solot arī nākotnē rūpēties par stādījumu kopšanu. Komiteja tam piekrita ar noteikumu, ka izvēlēto nogabalu apstādīs pēc tās dārznieka izstrādātā plāna, tam apkārt ierīkos žogu un tas būs pieejams publikai. Komiteja vēlējās noslēgt līgumu, ka Vērmaņu dzimtas piederīgie dārzu nekādi nevarēs izlietot savā labā. Vērmane ļoti apvainojās un ar rakstu 1816. gada 25. oktobrī paziņoja, ka nekad nav vēlējusies apstādījumu piesavināties savai ģimenei un neuzliek saviem pēcnācējiem pienākumu par ierīkoto dārzu rūpēties¹⁴.

Par A.Ģ.Vērmanes dāvinātiem līdzekļiem apstādīja vairāk nekā 0,8 ha. 1817. gada 8. jūnijā dārzu svinīgi atvēra publikai. Vērmane piešķīra dārza uzturēšanai vēl 2 vērtspapīrus par 2000 sudraba rubļiem. Izplatītais uzskats par Vērmaņu zemes dāvinājumiem ir tikai 100 gadu laikā radusies leģenda.

Dārzā par Vērmanes līdzekļiem uzcēla paviljonu atspirdzinājumiem un dārza namiņu dāvinātājas atpūtai. Desmit gadus viņa baudīja sauli un ēnu, iznākusī no Mārstaļu ielas nama.

Pēc Annas Ģertrūdes nāves 1827. gadā dēls Johans Kristofs uzlika mātes piemiņai dārzā obelisku¹⁵. Mātes darba turpināšanai viņš lūdza komitejai atļaut par saviem līdzekļiem un pēc saviem ieskatiem apstādīt nekopto laukumu¹⁶ paralēli Kaļķu ielai (tag. Tērbatas iela) līdz Elizabetes ielai¹⁷. Literatūrā minēts, ka tas bija 1 ha platībā. Tikai pēc abu stādījumu apvienošanas jauno dārzu sāka saukt par Vērmaņu dārzu (*Wöhrmannsche Garten*). Johans Kristofs 1830. gadā tika pieaicināts darboties Priekšpilsētu apstādījumu komitejā. Šos pienākumus viņš veica visu mūžu. 1835. gadā tika dibināta mākslīgā minerālūdens iestāde dārza teritorijā.

No 232 akcijām (katra 50 sudraba rubļu vērtībā) 135 nopirka Vērmanis un savā testamentā tās novēlēja priekšpilsētas apstādījumu paplašināšanai un uzturēšanai¹⁸. Līdz 40. gadu beigām dārza apstādīšana 5 ha platībā tika pabeigta.

Johana Kristofa dzīves laikā un vēl 20 gadus Vērmaņu bagātība bija ievērojama. Daļu no tās, tomēr jāsaka nelielu, Vērmaņi, tāpat kā daži citi Rīgas turīgie iedzīvotāji, veltīja sabiedriskām vajadzībām. Vērmanis testamentā novēlēja 2000 sudraba rubļus arī Pārdaugavā ceļamajai zēnu audzināšanas un pāraudzināšanas patversmei, domājams, Pleskodālē. Šai pašai iestādei visus savus ietaupījumus 200000 franku vērtībā 1852. gadā novēlēja Rīgā dzimušais Parmas hercogistes ierēdnis Johans Rumps. Nabadzībā nonākušu labāko aprindu meiteņu audzināšanai 1814. gadā 99000 dālderu atstāja neprecējies tirgotājs, melngalvju vecākais J. Holsts¹⁹.

Saviem trim dēliem Johans Kristofs Vērmanis atstāja 3 fabrikas, 3 namus un 3 noliktavas. Sešām meitām – pēc apprecēšanās izmaksājamu kapitālu. Lauku īpašumu viņš bija ieguvis Pārdaugavā pie "Jeruzālemes ceļa", t.i., tag. Ojāra Vācieša ielā, kur savulaik atradās krodziņš ar šādu nosaukumu²⁰.

Dēls Kristiāns Heinrihs (trešais, dz. 1814.g.) tāpat kā daudzi turīgie rīdzinieki ierīkoja košus dārzus savās vasaras muižās, tās bija domātas ģimenei un draugiem. Taču šie dārzi dažkārt nonāca rīdzinieku vispārējā lietošanā. Tagad iecienīto Arkādijas dārzu kādreiz 19. gadsimta 50. un 60. gados ir veidojis Kr.H. Vērmanis. Uz kokiem apauguša paugura tika cirstas stīgas Rīgas panorāmas apbrīnošanai, tika celtas siltumnīcas svešzemju augiem. Pēc Kristiāna Heinriha III nāves iekopto pauguru nopirka tirgotājs K.V. Kleins, kas tur uzcēla krodziņu ("Jeruzāleme" savu laiku bija pārdzīvojusi) un teātri. Slēgtais dārzs kļuva pieejams publikai. 1896. gadā dārzu nopirka pilsētas valde, un daiļdārznieka G. Kūfalta vadībā tas ieguva mūsdienīgus vaibstus. Kāds restorāna īpašnieks dārzam piešķīra Arkādijas vārdu²¹. Par bērnu rotaļāšanās laukumu ir kļuvis kādreizējais A.Ģ. Vērmanes pusbrāļa Joahima Ēbeļa sev un saviem draugiem krāšņi veidotais dārzs²², kur viņš ar radiem un draugiem baudīja dabas skaistumu 1799.–1820. gadā. Šai pēdējā gadā viņa tirdzniecības firma bankrotēja. J.Ēbelis zaudēja arī dārzu.

Līdz 19. gadsimta 80. gadiem Vērmaņu uzņēmumi ieņēma nozīmīgu vietu Rīgas rūpniecībā. Taču 80. gados beidza darboties Vērmaņu rūpnīcas – 1884. gadā vecākā tvaika kokzāģētava un 1889. gadā mašīnbūves rūpnīca. Rūpniecības vēstures pētniece B. Vilka šo laiku raksturo kā konkurences saasināšanās posmu nestabilas saimnieciskās konjunktūras apstākļos²³.

Vērmaņu dzimtas pēcnācēji meklēja citus iztikas avotus, kā parasti – brīvās profesijas. Vērmaņu vairums atstāja Rīgu. 1913. gadā Rīgā dzīvokļus īrēja vairs tikai divi Vērmaņi – barons *Wöhrmann Sidney John*, Vestienas muižas īpašnieks, un fabrikas ierēdnis Kārlis Mārtiņš Vērmanis²⁴.

Vērmaņi atnāca Rīgā un atkal aizgāja. Taču viņu vēlme redzēt uzplaukšam krāšņu dārzu pie iekšpilsētas cietokšņa sienām un savas dzimtas vārda iemūžināšana pieder rīdzinieku negaistošākām labdarības formām.

Rīgas dārzi dzīvo paši savu dzīvi. Skat. arhitektes Irēnas Dāvidsones monogrāfiju par Vērmanes dārzu, (diemžēl zem virsraksta Kirova parks) un autoru kolektīva pētījumu par Rīgas sabiedriskajiem apstādījumiem²⁵.

¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpm. LVVA), 2927.f. 4. apr., 438.l., 1.lpp.

² Turpat, 5. lpp.

³ Feodālā Rīga, R., 1978. Nodaļā R. Štrants, Rīgas priekšpilsētas. 434.–435. lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Blumenbach A. Zur Geschichte der öffentlichen Anlagen und Gärten der Stadt Riga. R., 1913. 15., 17., 21., 53.lpp.

⁶ Turpat, 53.lpp., LVVA, 2927.f., 4.apr., 438. l., 2.–4.lpp.

⁷ Buchholtz A. Materialien zur Personenkunde der Ostsee Provinzen. Rokraksts Misiņa bibliotēkā, 50. sēj., 143. lpp.

⁸ Buchholtz A. Materialien ..., 1. sēj., 549. lpp.; [J.G.Froeben] Rigasche Biographien, R., 1881., 99.–102. lpp.

⁹ Turpat, 50. sēj., 143., 146. lpp.

¹⁰ LVVA, 1380.f., 5. apr., 3419.l., 6.–9. lpp.

¹¹ Jenšs I. No Latvijas rūpniecības attīstības vēstures. 18. gs. beigas – 1860.g. // Vēstures problēmas, V, R., 1962., 239.lpp.

¹² Rigasche Stadtblätter Nr. 43, 1943.g. 27.okt.

¹³ LVVA, 1380.f., 5.apr., 4414.l., 15. lpp.

¹⁴ LVVA, 2927.f., 4.apr., 438. 2., 4.lpp.; 1152.l./, 119.–120. lpp. Blumenbach A. Zur Geschichte ... 53.–54.lpp.

¹⁵ Spārītis O. Rīga – 800; Gada grāmata 1996, R., 1997., 48. lpp.

¹⁶ J.K.Vērmanim veltītais nekrologs 1843.g.

¹⁷ Blumenbach A. Zur Geschichte ... 56.lpp.

¹⁸ J.K.Vērmanim veltītais nekrologs.

¹⁹ LVVA, 1380.f., 5.apr., 2608. l.

²⁰ LVVA, 1380.f., 5.apr., 4414.l., 15. lpp.

²¹ Rīgas sabiedriskie apstādījumi. R., 1988., 107.–109.lpp.

²² Attēls izdevumā J.Kr.Broce, Zīmējumi un apraksti, 2. sēj., R., 1996., Nr. 117, 247.–248. lpp. [J.G.Froeben], Rigasche Biographien, R., 1881., 99.–101. lpp.

²³ Rīga, 1860–1917; R., 1978., 43. lpp; Вилкс Б. Формирование промышленного пролетариата в Латвии во второй половине XIX века. Рига, 1957. 75. lpp.

²⁴ Richter A. Rigasches Adressbuch 1913.

²⁵ Dāvidsone I. Rīgas dārzi un parki. R., 1988. Par Vērmanes dārzu 78.–88. lpp; Rīgas sabiedriskie apstādījumi. R., 1988., 51.–57. lpp.

Andrejs Grāpis

DARBĪGA MŪŽA ATPLAIKSNAS

Vidū no kreisās Marta Rinka un Augusts Dombrovskis.

Šodien, ejot pa Martas Rinkas ielu Vecmīlgrāvī, tikai vecākai paaudzei nerodas jautājums – kāpēc šāds nosaukums. Dažiem no šiem ļaudīm Rinkjaunkundze saistās ar brīnišķīgu bērnudārzu kāpas galā – nedaudz augstāk par parastajām mājām iekoptu bērnības “saulaino stūrīti”. Citiem Marta Rinka ir tēls no Bezalkohola biedrības “Ziemeļblāzma” pagātnes – Bērnu svētku dvēsele, biedrības priekšniece, visbeidzot – vientuļa sieviete ar noliektu galvu pie Augusta Dombrovskā kapa. Dažkārt, ievērojot, ka M.Rinka pirmā sāka ieviest profesionālās pedagoģijas teorētiskās atziņas pirmsskolas iestādēs, viņa dēvēta arī par “Latvijas bērnudārzu māti”. M.Rinkas mūža lielākā daļa nesaraujami saistīta ar Augustu Dombrovski, viņa mūža darbu un piemiņas saglabāšanu. Līdzgaitniece, kurai daudzi piedēvēja krietni tuvākas attiecības ar sirmo mecenātu, īpaši tad, kad viņš “Ziemeļblāzmas” dārzā izveidoja viņas iniciāļus no koku stādījumiem. Šī kompozīcija saglabājusies arī šodien un ir pateicības zīme cilvēkam, kurš visu savu mūžu un personisko dzīvi veltījis bērniem. Marta Rinka prata izveidot sava

laika ideālu metodisku centru ne vien Rīgai, bet visai Latvijai. Tieši tādēļ, apzinoties šī veikuma nozīmību un atbilstmi personiskajiem uzskatiem, kā arī atceroties pats savu bērnību, Augusts Dombrovskis šādi iemūžināja M.Rinkas darbu. Citādi godinājumu saulītei viņa allaž palika ēnā un līdz pat A.Dombrovskā nāvei fotogrāfijās reti redzama priekšplānā. Arī biogrāfisku ziņu palicis maz. Tās ir dažas rindiņas biogrāfiskā vārdnīcā “Es viņu pazīstu” (1939), kuras ir pamatā rakstam Rīgas Skolotāju institūtam veltītajā krājumā “Atmiņu gaismā” (1991). Tādēļ šodien mūsu rīcībā ir tikai atsevišķas atplaiksnas Martas Rinkas (1880–1953) darbīgā mūža ritumā.

Dzimtas vēsturē senākās ziņas par Rinkiem rodas XVII gs. pirmajā pusē, kad vietējos zemniekus pazina pēc māju un kristāmvārda. Tālas vēstures atskaņas jaušamas arī XIX gs. dzīvojošo pēcteču gaitās. 1829. gadā Mācītājmuižas Kranču māju saimnieks Juris (1804–1890) Daugavgrīvas draudzes reģistros ierakstīts ar uzvārdu Riņķis. To gūst arī viņa tēvs Miķelis (1782–1848) un māte Ede (1778–1847). Jura sieva

Katrīna (1809–1878) dzimusi Vecskanstes Stāmeros, vietā, kur XIII gs. pirmajos gados celts pirmais klosteris Latvijā, kas simts gadus vēlāk pārbūvēts par cietoksni. XVII gs. Vecskanstē celta šejieniešiem pirmā luterāņu draudzes baznīca. Jura dēls Georgs (1835–1910) XIX gs. 70. gados kļūst Mangaļu pagasta vecākais, viņa paraksts rodams zem lēmuma dibināt Mangaļu jūrskolu. Otrs Jura dēls Miķelis (1827–1913) – M.Rinkas vectēvs, uz ceļi Aplokciemā, Ķīšezera krastā Vaķiltu mājas, kuras manto M.Rinkas tēvs, koktirgotājs Pēteris (1852–1914). M.Rinkas māte Katrīna Innusa (1858–1929) dzimusi senā un kupli zarotā šejienes jūrnieku dzimtā, kurā netrūkst ne kapteiņu, ne loču vai enkurnieku. Pētera un Katrīnas ģimenē ir septiņi bērni. Vecākais dēls Teodors (1879–1910) apprec Daugavgrīvas Baltās baznīcas pirmā latviešu tautības mācītāja Mārtiņa Bankina (1864–1939) un Mīlgrāvja ārsta Hermaņa Bankina (1871–1921) māsu Paulu, nodibinādams ģimeniskas saites ar vienu no nozīmīgākajām mīlgrāviešu dzimtām XX gs. Teodors Rinks ir arī viens no Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" dibinātājiem 1903. gadā. Marta Margarita Rinka ir vecākā meita ģimenē. Jaunākā – Johanna Rinka (1893–1982) Latvijas kultūras vēsturē zināma kā pirmā latviešu tautas deju apzinātāja un sakopotāja. Ilgus gadus viņa, tāpat kā māsa Nanija (1886–1939) un Klāra (1891–1940), veltījusi pedagoģiskam darbam Vecmīlgrāvja un Rīgas skolās. Nanijas meita Asja Sāpe šādi atstāsta Johannas Rinkas atmiņas par tēva mājām: "Bija plašs augļu un košuma dārzs, aiz kura pļavas un priežu meži. Ģimene turējās pie stingrām tradīcijām. Ik svētdienas tēvs noturēja svētbrīžus ģimenei un saimei. Ziemassvētkos un citos gados visa ģimene, viesi un saime pulcējās lielajā zālē (goda istabā). Saime dzīvoja vienā mājas galā. Atmiņā palikušas neparasti balti noberztas grīdas plašajā virtuvē un saimes galā, tāpat īpatnējā svaigas maizes smarža, kad to ar lizi vilka ārā no milzīgās maizes krāsns sestdienās. Māti saime godāja par "lielmāti". Šādā atmosfērā pagāja arī Martas Rinkas bērnība.

1900. gadā Martas Rinkas mūžā stabili ienāk bērnudārzs. Ar šo brīdi viņas un Augusta Dombrovskas gaitas Vecmīlgrāvja sabiedriskajā dzīvē ir praktiski nešķiramas. A.Dombrovskis bērnudārzu ceļ vietā, no kuras labi pārrēdzama visa apkārtnē. 1900. gada oktobrī M.Rinkas un mecenāta meitas Katrīnas Dombrovskas (vēlāk Jaunkalniņa, arī Lintere) vadībā šeit uzsāk mācības 70 bērni. No 1901. līdz 1904. gadam M.Rinka strādā viena. 1904.–1906. gadā darbojas vēl viena audzinātāja, jo bērnu skaits jau ir 125. Šajā posmā dienas iedalījums ir šāds: rīta pusē lielākie bērni mācās lasīt, rēķināt, mazākie – izšūt, pīt, zīmēt. Pusdienās bērni iet mājās, tad no 13.30 līdz 15.00 turpinās nodarbes. 1904. gadā ēdienu par 2 kap. izsniedza uz vietas, mazturīgiem – par brīvu. No šī gada iedibinājās tradīcija katram bērnam kopt bērnudārza dārzā savu dobīti. Paraleli aizsākas M.Rinkas līdzdalība Bezalkohola biedrībā "Ziemeļblāzma". Viņa ir "Ziemeļblāzmas" pirmās dāmu komitejas priekšiece, kuras vadībā 1903. gadā tiek svinēti biedrības pirmās ēkas spēru svētki. Marta Rinka kļūst arī par A.Dombrovskas Izglītības fonda komitejas locekli kopš

tās dibināšanas 1905. gada 16. oktobrī. Dažus mēnešus vēlāk kā fonda sastāvdaļa viņas vadībā sāk darbu sieviešu izglītības kursi. "Ziemeļblāzmai" traģiskajā 1906. gadā tiek pārtraukts arī bērnudārza darbs. Tā kā M.Rinkas Meiteņu skolas beigšanas apliecība tiek pielīdzināta ģimnāzijas diplomam, viņa var turpināt izglītību. Ar A.Dombrovskas atbalstu viņa to dara Berlīnes Pestalocija–Frēbeļa institūtā. 1908. gadā M.Rinka atgriežas Vecmīlgrāvī kā viena no pirmajām latviešu sievietēm, kurām ir augstākā izglītība. Atjau-

Marta Rinka savā 60 gadu jubilejā 1940. gadā.

notajā bērnudārzā ir četras audzinātājas, kas strādā M.Rinkas vadībā. Jānis Kreicbergs brošūrā "Augusts Dombrovskis" (1910) šādi apraksta jaunizveidojumus: "Bērni iedalīti 4 grupās; katrai grupai sava klase ir savā īpašā krāsā (pat istabas piederumi tanī pašā krāsā). Mazie, t.i., bērni 3,5–5 gadu veci, ieņem rozā istabu, kurā nedrīkst būt vairāk par 20 bērniem. Istabā pie sienas piekārtas vienkāršas, bērnu saprašānai piemērotas gleznas, tad rotaļu lietišķas, leļļu istaba u.c. Klasi pušķo puķes gan uz loga, gan uz galda. Bērniem 6–7 gadu veciem pieder zilā istaba. Šinī, tāpat kā rozā istabā, ronamas rotaļu lietišķas, gleznas, puķes. Dzeltēnā istaba pieder bērniem no 7 līdz 8 gadu veciem. Te jau ieraugām bez rotaļu lietām arī bilžu grāmatas. Ceturtā klase – zaļā klase ir pirmmācības klase. Bērni mēdz ierasties bērnudārzā diezgan agri, jau priekš plkst. 7 no rīta, it īpaši tie, kuru mātes darbā aizgājušas. Pulksten 9 atskan pirmais zvans, kas aicina bērnus skolas lielajā zālē uz kopīgu dievlūgšanu. Pēc dziesmiņas nodziedāšanas bērni pa grupām, kā nākuši, tā aiziet savās klasēs. Divās augstākajās

klasēs – zajā un dzeltenajā, drīz atkan skaļa lasīšana; zilajā klasē mācās skaņas izrunāt un vispēdējā – rozā klasē šuj, zīmē, būvē. Pulksten 10 bērni dabū brokastī (krūzi auzu putras un krīngeli). Pēc tam lielākie bērni rēķina, zīmē, vingro, mācās dievvārdu. Pulksten 11 visiem bērniem jānāk zālē maršierēt pēc mūzikas vai iet rotaļās. 5 minūtes priekš plkst. 12 sāk izdalīt bērniem pusdienu. Katrs bērns dabū zupi un maizi, cik grib. Lielākie bērni dabū stingrākus ēdienus, mazie vairāk piena ēdienus. Pēc maltītes un galda lūgšanas bērni nāk zālē un pavada laiku, kā paši vēlas, līdz plkst. 1. Mazie noliekas gulēt uz salmu maisiņiem īpašā istabā. Kad trauki no bērniem nomazgāti, klase izslaucīta un izvēdināta, iesākas plkst. 1 atkal darbi. Lielākie pin, šuj, loca; krāso, izzāgē utt., mazie dara to pašu, vismazākie ver krelles, mācās dziesmiņas, iet rotaļās līdz pulksten pusrim. Tad pēc kopējas lūgšanas visi dodas mājās.”

Apraksts demonstrē, ka M.Rinkas darbības pamatā ir Johana Heinriha Pestalocija (1746–1827) sociālpedagoģijas atziņas, kas paredz elementāru zināšanu apguvi dabiskā secībā. Šīs sistēmas tālākveidotājs bija Frīdrihs Frēbels (1782–1852), kas 1840. gadā izveidoja pirmo bērnudārzu Eiropā. Četrus viņa pamatprincipus – darbs, zināšanas, māksla, reliģija, kā arī rotaļu nozīmi zināšanu apgūvē jaušam M.Rinkas iedzīvinātājā. Tolaik bija izveidojušās arī citas sistēmas pedagoģijā (piem. Marijas Montesori), kuras pret Pestalocija–Frēbeļa sistēmu izturējās visai kritiski, gan nenoliedzot arī pozitīvo. Var, protams, pārnest, ka Marta Rinka nestrādāja ar sava laika jaunākajām metodēm. Taču neaizmirsīsim, ka Latvijā tikai ap gadsimtu miju bērnu patversmes sāka pārveidoties par bērnudārziem. Pirms M.Rinkas pirmsskolas iestādēs vispār netika lietota kaut cik zinātniski pamatota un izstrādāta pedagoģiska sistēma. Šai jomā viņa ir nešaubīgi pirmā. A.Dombrovska fabrikas bērnudārzā bērni jau no mazotnes tika radināti apkopt sevi paši, lielākie mācījās gādāt par mazākajiem. Ap 1910. gadu bērnudārzam bija jau divi dārzi – viens mazākiem bērniem, kurā katram jākopj sava dobīte, otrs lielākiem, kurā katram piederēja viens augļu koks, divi ogu krūmi un neliels gabaliņš zemes, kuru varēja apstrādāt pēc patikas. Ievērosim, sēklas bērni saņēma par brīvu. Tā radās iespēja audzēt kaut ko arī priekam un skaistumam. Šādi aizsākās vairākās vecmīlgrāviešu paaudzēs sastopamā rūpīgā attieksme pret vidi, saudzīgums, kas tik reti sastopams šodienas Vecmīlgrāvī. Nav nejausība, ka šādas ievirzes bērnudārzs XX gs. pirmajā desmitgadē kļuva par paraugu arī tiem, kuri bija dibināti agrāk un darbojās ilgāk.

1902. gadā krustojies Martas Rinkas un Andreja Upīša ceļš, kā liecinājums tam ir “Ziemeļblāzmas” teātra sākotne. Viņus šķīra izglītības līmenis un stāvoklis sabiedrībā, vienoja – pedagoga darbs un pirmās teātra izrādes Mangaļmuižas parkā un A.Dombrovska fabrikas bērnudārza ēkā. Lai gan priekšstats par šīm izrādēm ir visai aptuvenus, palikusi personiskas simpātijas liecība – A.Upīša pagarais dzejojums “Pavasara dziesmas” 1902. gada “Pēterburgas Avižu Literārajā Pielikumā”. Te nepārprotams veltījums – “M.Rink jaunkundzei dāvinātas”. Radītais Ērkšķrozītes

tēls un atveidotā jūtu atmoda acīmredzot ir bijusi viena no M.Rinkas skatuviskajām veiksmēm. Viņas dzimto māju un Mangaļu pagastskolas atrašanās Ķīšezera krastā ļauj atšifrēt vienu no skatuviskajiem pseidonīmiem – Marta Vaķilt. Taču šo iespēju piedāvā tikai saglabājušās 1911. gada afišas. Tās liecina par vēl kādu tikšanos ar A.Upīti – M.Rinka atveido Rasmus tēlu viņa lugā “Balss un atbalss”. Martas Rinkas ievērojamākais partneris šajā gadā ir Arveds Mihelsons. Kopā spēlēt A.Brigaderes “Pie latviešu miljonāra” – A.Mihelsons – Ziltars, M.Rinka – Zigrīda; J.Jaunsudrabiņa “Tragēdija” – Jānis un leviņa; K.Genera “Pelnrušķīte” – Princis un M.Rinka titullomā. Maz ticams, ka šāds repertuārs M.Rinkai būtu iespējams bez iepriekšējas skatuviskas pieredzes, taču citus viņas skatuviskos pseidonīmus līdz šim nav izdevies atšifrēt. Nākamajā – 1912. gadā M.Rinka tiek ievēlēta biedrības teātra komisijā. Te līdzās Aleksandram Freimanim (iepriekšminēto izrāžu režisors) darbojas arī Jānis Jaunsudrabiņš un Leons Paegle. Laikaposms līdz 1914. gadam ir “Ziemeļblāzmas” teātra uzzieda laiks. Nekad vēlāk šāda izrāžu intensitāte vairs netiek sasniegta. 1927. gadā M.Rinka panāk “Ziemeļblāzmas” teātra uzņemšanu pastāvīgu provinces teātru sarakstā, kas ļauj saņemt gadskārtējus Kultūras fonda pabalstus.

1908. gadā “Ziemeļblāzma” dibina īpašu rīcības komiteju – Bērnu svētku organizēšanai. Tad un visos turpmākajos gados šo darbu vada M.Rinka, kļūdamā nerimtīga veidotāja vienai no spožākajām Vecmīlgrāvja tradīcijām. Daudzu apziņā šie svētki ir skaista un mērķtiecīga biedrības centienu izpausme. Tādēļ nav nejausība, ka Marta Rinka ir biedrības delegāte 1. Viskrievijas Pretalkohola kongresā. Šādi atklājas vēl viena iezīme M.Rinkas ieskatos – bezalkohola dzīvesveida popularizēšana. Sākotne tai rodama jau 1907. gadā, kad “Ziemeļblāzma” izdod Somijas atturības kustības darbinieces Alijas Trig-Helēnijas četru viencēliena lugu krājumu “Bērnu teātris” Roberta Skargas (Kārļa Jēkabsona) tulkojumā.

1918. gada rudenī, atgriežoties no bēgļu gaitām Pēterburgā, M.Rinkas tiešā aprūpē nonāk divi kultūras darbinieki – A.Dombrovskis un Krišjānis Barons, kuru viņa personiski pazīst jau sen, jo kopš 1909. gada Barontēvs dzīvo Burtnieku namā Vecmīlgrāvī. Par šo posmu 1935. gadā M.Rinka uzraksta atmiņas. Ieskatam dažas epizodes.

“Bieži man bija jālasa abiem klausītājiem – Kr.Baronam un Augustam Dombrovskim – gan avīzes, gan citi raksti. Jālasa bija ļoti uzmanīgi un skaidri. Par politiskiem notikumiem viņi abi sprieda ar lielu optimismu un ticību, ka karš beigšoties ar mūsu uzvaru.

Valsts proklamēšanas dienā Barona tēvs bija aizgājis pastaigāties. Atnāca viņu aicināt uz proklamēšanas svētkiem. Izmeklējāmie pa mežu, bet neatradām, jo bija aizgājis ļoti tālu. Aicinātāji paņēma otru lielo darbinieku līdz.

Kad Barona tēvs pārnāca, viņš ļoti nožēloja, ka nevarēja vairs aizbraukt, jo satiksme ar pilsētu toreiz bija ļoti neērta un svinībās viņš nebūtu ticis laikā. (..)

Lielinieku un okupācijas laikā mums klājās diezgan grūti pārtikas ziņā. Bet Barona tēva prasības bija tik mazas! Viņš ļoti labprāt ēda skābo putru un pienu.

Sagaidot K.Ulmani pirms piemiņas birzs stādīšanas
1936. gada 22. aprīlī Sūnu salā Milgrāvī.

Es nepratu pagatavot īstas kurzemnieku skābās putras. Viņš virtuvē bija mans skolotājs, lai būtu pareizais svars un mērs, lai nevārtu par daudz vai arī par maz.”

1919. gads Martas Rinkas dzīvē ir īstēni pārbaudījumu un nekārtas enerģijas izpausmju laiks. 4. janvārī tiek pārtraukts bērnodārza darbs – finanses un sagādāto pārtiku pārņem komunistu valdība. Spītējot tam, M.Rinka tomēr rod iespēju turpināt darbu līdz pat P.Stučkas valdības krišanai. Jūlijā bērnodārza darbs normalizējas, pateicoties Amerikāņu palīdzības komitejas atbalstam. Šai pašā mēnesī Vecmilgrāvī sāk veidoties jaunās Latvijas armijas Latgales divīzija ģenerāļa Krišjāņa Berķa vadībā. 9. oktobrī, sākoties Bermonta uzbrukumam frontē, M.Rinkas iniciatīva izpaužas Sieviešu palīdzības korpusa Milgrāvja nodaļas dibināšanā. Tās darbības konkrētā izpausme – ievainoto pārsiešanas un kopšanas lazaretēs nodaļas izveide Latgales divīzijā. 1920. gada sākumā – sarīkojumi karā kritušo kareivju atraitņu un bāreņu pabalstam. Šī Martas Rinkas darbība vēlāk tika novērtēta ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Šo gadu emocionāli nozīmīgākais fakts vecmilgrāviešiem – Latvijas Valsts karogs pirmoreiz pār Milgrāvī plīvo pie “Zaļās skolas”, Martas Rinkas izlikts. Būvētā arī “Ziemeļblāzmas” darbs Pasaules kara un Brīvības cīņu laikā rit M.Rinkas vadībā. Tādēļ nav nejaušība, ka 1923. gada 13. maijā biedrības pilnsapulce ievēl M.Rinku par “Ziemeļblāzmas” goda biedri. 1925. gadā viņa kļūst arī par Teātra komisijas goda priekšnieci. Nākamajā – 1926. gadā M.Rinka uzņemas biedrības vadību un ir šajā amatā līdz pat tās slēgšanai 1940. gadā.

Tikai viena epizode ļauj skatīt M.Rinkas darbību ārpus Vecmilgrāvja. 1920. gadā viņa kļūst Valsts 1. paraugskolas bērnodārza pārzine. Tas iekļaujas Luda Bērziņa vadītajā Rīgas Pedagoģiskajā institūtā. M.Rinka te māca bērnodarziņību. Taču galvenā rūpe ir bērni. Viņas kolēģe Elfrīda Rapa atceras: “Mierīgi atpūtās viņa tikai, mājās braucot, uz kuģa. Tad tikai galva strādāja, pārdomājot padarīto un iecerot nākošos darbus.” Šeit turpinājās jau Burtnieku nama gados aizsāktie kontakti ar rakstniekiem. Viņas bērnu vecāku vidū ir Leons Paegle, Kārlis Dzīļleja, Pāvils Rozītis,

Ernests Birznieks-Upītis un citi. Marta Rinka rosina viņus rakstīt bērniem domātus darbus. Taču 1926. gadā, nostājoties “Ziemeļblāzmas” vadībā, šis darbs jāpārtrauc. Tad viņa atkal pieder Vecmilgrāvim, atgriežas “Zaļajā skolā”, kas pārtapusi par Rīgas pilsētas Aizgādības pārvaldes bērnodārzu. Taču bija arī citi pienākumi.

1940. gada 17. martā Marta Rinka atskatījās uz 40 darba un 60 mūža gadiem. Triju Zvaigžņu ordenim un Brīvības cīņu piemiņas medalai piepulcējās Atzinības krusts, kuru jubilejas sarīkojumā pasniedza Sabiedrisko lietu ministrs Alfrēds Bērziņš. M.Rinka ir Sieviešu Nacionālās līgas un Latviešu sieviešu atturības biedrības “Baltā lenta” goda biedre, viņa darbojas Rīgas pilsētas sabiedriskās palīdzības komitejā un Latvijas Sarkanā Krusta Vecmilgrāvja punkta dāmu komitejā. Tā par saviem līdzekļiem uztur milgrāviešu bērniem kalnu saules un zobārstniecības kabinetus. Martas Rinkas lekcijas par bērnodārzu darbu pazīst ne vien Rīgā, bet arī Madonā, Daugavpilī un citās Latvijas pilsētās. Jubilejas reizē laikrakstā “Rīts” rodama šāda M.Rinkas atskata atziņa: “Mūsu bagātība bija baltās smilšu kāpas un kāpās bērni un atkal bērni. Bērņus mēs centāmies atturēt ārpus dzīvokļiem tad, kad mājās sākās strīdi. Strīdi bija jo skaļāki algas dienās, kad strādnieki pārrādās no fabrikas traktieriem, kur parasti vienā vakarā tika atstāta nedēļas peļņa.” Tā viņa vēlējās izcelt svarīgāko savā mūžā. Tādēļ pamatots ir Bertas Pīpiņas atzinums: “Savas rūpes un sirds mīlestību M.Rinka atdeva vietējiem bērniem. Tiem viņa kļuva otrā māte Milgrāvī.” Taču jubiliāri visvairāk iepriecināja Valsts un Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa ziedojums “Ziemeļblāzmas” nama remontam.

1943. gada augustā Marta Rinka pūlas atjaunot “Ziemeļblāzmas” darbu. Padomju režīms ēkā iekārto Viskrievijas filmu fabrikas Latvijas nozari, vācu iestādes – “Ostlandfilm Gesellschaft”. Pirmie biedrībai neatvēl telpas vispār, savukārt vācieši pēc statūtu pārstiprināšanas 1943. gadā ļauj atjaunot biedrības darbu. A.Dombrovka testaments paredzēja kuratorijas izveidi visa kompleksa – “Ziemeļblāzmas” nama, Burtnieku nama, progimnāzijas un “Zaļās skolas” pārraudzībai. 30. gados tā sekmīgi darbojās. Tagad kuratorijas atjaunošana ir pamats īpašuma attiecību sakārtošanai. Marta Rinka kā kuratorijas priekšsēde pūlas to nokārtot. Taču vācu iestādēm atvēlētais laiks strauji tuvojas noslēgumam, un 1944. gada rudenī kopā ar māsu Johannu viņa nokļūst Vācijā. Diemžēl pagaidām nav izdevies iegūt ziņas par aktivitātēm trimdā. Ir zināms, ka 1950. gadā māsas pārceļas uz Ameriku, kur 1953. gada 30. janvārī Nūdžersijā noslēdzas Martas Rinkas mūžs.

Grūti pateikt, cik mātes, vērojot M.Rinkas enerģisko darbīgumu, savas meitas nosauca par Martām. Jā, viņai nebija savas ģimenes. To aizstāja Vecmilgrāvja kultūras un mākslas dzīve. Turklāt, diez vai bērnodārza audzinātāja var vēlēties lielāku atzinību, ja pat aizlieguma gados, vairāk kā pusgadsimtu pēc šķiršanās nu jau sirmi vīri un sievas ar lepnumu saka: “Mēs esam Rinkjaunkundzes audzēkņi.” Vecmilgrāvja, kuru viņa atstāja, sen vairs nav. Taču Martas Rinkas vārds dzīvo, kaut vai kā vaicājums tiem, kuru atmiņa aizsākas šodien.

FRAGMENTI NO VĒSTULĒM

Aicinājumam atbalstīt Mežaparka vēstures apzināšanu sirsnīgi atsaukušies vācbalti, kurus 1939. gadā liktenis aizvedis projām no Latvijas, starp viņiem pats vecākais no toreizējā Ķeizarvaldē dzimušajiem iedzīvotājiem ir Rīgas ielu dzelzceļa diplomētā inženiera Kārļa Filrozē dēls Oto. Viņa atmiņas attiecas uz agrīnāko Mežaparka laiku.

Esmu dzimis Ķeizarvaldē 1908. gadā savu vecāku mājā Kokneses prospektā (Ketlera ielā) 5. Tur es pavadīju arī visu bērnību un jaunību. Mūsu māja tika būvēta pēc mana tēva plāniem un viņa uzraudzībā, un 1903. gadā arī pabeigta kā villu kolonijas trešā ēka. Pirmais gatavais bija Agtes nams Hamburgas ielā 1.

Lielākā daļa villu tika būvētas kā viengimeņu mājas, parasti pēc nākamo iemītnieku plānojuma. Villās apdzīvoja paši īpašnieki ar bērniem bagātām ģimenēm. Būvniecība kā savu īpašumu uzcēla virkni "dvīņu māju" priekš divām ģimenēm (t.s. imobilās mājas), kuras pēc pabeigšanas vai nu izīrēja vai pārdeva. Tās atradās Stokholmas ielā, kāds pāris arī Visbijas prospektā.

1902. gadā tika iepļānots arī plašs zemes gabals Sporta biedrības vajadzībām. Kalnainajā meža daļā veidoja parku, tur uzcēla arī ērtu biedrības māju. Blakus sporta un saviesīgās dzīves telpām šeit ierīkoja arī kafejnīcu. Pļavā iekārtoja divus tenisa laukumus un vienu futbola laukumu. Divi līči tika izbūvēti Vidzemes un Rīgas jahtklubu vajadzībām. Tika domāts arī par vērienīgu mākslīgu kalna kamanīņu ceļu. Starp diviem, vienotram pretī stāvošiem koka torņiem tika ierīkoti viens pret otru virzīti kamanīņu ceļi. Tā varēja pa vienu laisties lejā, bet pie otra pa kāpnēm uzkāpt augšā un atkal vizināties pretējā virzienā.

Blakus Rīgas jahtklubam atradās liela sabiedriska peldētava ar daudzām koka kabīnēm, ko ziemās parasti nojauca. No tām veda laipas un divas kāpnis – vienas seklākos, otras dziļākos ūdeņos. Tur bija arī lecamais dēlis.

Kad tika ierīkots zirgu tramvajs no Kara hospitāļa (pie Brasas dzelzceļa stacijas) līdz Sporta biedrībai, es neatceros. Elektrificēšana varēja notikt ap 1909.–1910. gadu. Pirmajos kolonijas pastāvēšanas gados tās iedzīvotājiem vēl vajadzēja lietot petrolejas lampas. Kad Ķeizarvaldes tramvajceļš tika elektrificēts, tramvaja zirgiem paredzētajās telpās pie Sporta biedrības un vēlākā Saulesdārza tika novietots ar dīzeli darbināms ģenerators, kas apgādāja kolonijas mājas ar elektrību. Elektrības tīkla pieslēgšana pilsētai notika tikai 20. gadu sākumā. Kad ģenerators vietu atbrīvoja, ēka tika pārveidota par baznīcu. Baznīcas celtniecības finansiālā puse tika atrisināta ar Gustava Ādolfa biedrības un evaņģēliskās baznīcas palīdzību, vācot dāvinājumus un ziedojumus. Divdesmito gadu vidū notika svinīga Gustava Ādolfa baznīcas iesvētīšana.

Pirmajos gados katrai mājai bija sava aka vai ūdenspumpis. Pieslēgšanās pilsētas ūdensvadam notika pēc lielā ūdenstorņa uzbūves ap 1909. vai 1910. gadu toreizējā Pletenbergas ielā.

Sporta biedrība attīstīja rosīgu darbību. Līdzās dažādu sporta veidu nodarbībām: futbolam, tenisam, ūdenssportam tika kopta arī dziedāšana. Svētdienās sporta namā uz kopīgu tautas dziesmu dziedāšanu salasījās kolonijas bērni ar dziesmas mīlošām mātēm vai tēviem. Parka kalnainajā daļā tika uzcelta brīvdabas skatuve. Saviesīgā dzīve notika gan biedrības mājā, gan parkā. Katru gadu maijā te tika svinēti sevišķi lieli tautas svētki.

ATMIŅAS

Pazīstamā Baltijas vācu valodnieka un etnogrāfa Augusta Bilenšteina dēls pēc profesijas bija arhitekts. Savu māju Mežaparka nomalē viņš uzcēla 1913. gadā un nodzīvoja tur līdz pat 1939. gadam. Savās "Atmiņās", kas ar ģimenes locekļu gādību 1968. gadā publicētas gadagrāmatas "Baltische Hefte" Nr. 13, B. Bilenšteins plaši stāsta par sava mājokļa būvi un dzīvi tajā.

Mūsu dzīvesveids ieguva arvien plašāku vērīenu. Mūsu bērnu pulciņā bija jau četri bērni – Heimo, Olafs, Barbara un Arnulfs, un nevarēja paredzēt, kas notiks tālāk. Ar saprātīgu saimniekošanu bija pieauguši arī ienākumi, un mani jau ilgi nodarbināja doma būvēt ģimenes māju. Jau sen es biju atsacījies no jaunības sapņa kļūt par lauksaimnieku, bet mīlestība uz dārzu tomēr bija palikusi. Ķeizarvalde ar savu izdevīgo tramvaja satiksmi bija visai vilinoša, bet zemes gabali mežā, sterilā, dzeltenā smilts dārzā viesa mani šaubas. Tāpēc es izvēlējos tīrumu meža malā, gan bez kokiem, bet ar skaistu skatu uz Ķīšezeru un zaļajām pļavām. Par mūsu īpašumu kļuva četri morgani* zemes, un darbi varēja sākties. Mani draugi domāja – es esot kļuvis traks, sameklēdams šo smilšaino krūmāju un tā vietā, lai uzceltu pilsētā īres namu, šeit būvēdams māju ar četrpadsmit istabām. Viņi bija pilsētnieki, bet es biju dzimis un audzis laukos, un maniem bērniem vajadzēja, kur iesakņoties. Īres nams turpretim bija tirdzniecības objekts un daudz bezpersoniskāks nekā paša mājoklis. Šeit bija radīšanas un stādīšanas prieks, prieks par augšanu un ziedēšanu, miers un atelpa pēc darba, nemiera un lielpilsētas kņadas. Turklāt es negribēju apkrauties ar lieliem parādiem, bez kuriem neiztikt, ceļot īres namu, kamēr savrupmāju varēja apmaksāt ar tekošajiem, toreiz spožajiem ienākumiem.

Māja atradās uz viegla zemes paaugstinājuma, kas uz dienvidpusi nolaidās pie maza ūdensgrāvja. Saule tika klāt no visām pusēm, arī tāpēc mums tas viss patika. Lai dzīvojamai istabai piešķirtu ērtu un patīkamu formu, es nācu uz domām telpu pusaplī izvirzīt uz āru, kas iekšpusē radīja izcili skaistu telpas iedarbību. Izvirzījuma vidū karājās lampa, zem tās liels, apaļš galds uz apaļa, vienkrāsaini brūna paklāja. Rīta saule skatījās no kreisās puses pa pirmo logu, bet caur trešo to redzējām vakarā noejam. Bērniem bija bezgala daudz telpu rotaļām.

Izvietojums brīvā klajumā namam drīz sagādāja palamu "Saulesdūriena villa", kas ziemā nomainījās ar iesauku "Saules kniebiens". Mani šie vārdi vai palamas tikai smīdināja, jo man bija saule un ziemā

Bilenšteinu savrupmāja. J. Krieviņa foto.

ar centrālpakuri sasildīts nams; tur runāja tikai "nemanīgās šķiras skaudība".

Kad būve bija pabeigta, pienāca kārta dārzam. Mani mīļie brāļi un māsas sūtīja man visdažādākos kokus un krūmus no saviem Kurzemes pastorātu dārziem, un tur bija daudz kas no tā, kas pa dažādiem apkārtceļiem nāca no Dobeles.

Kas tas bija par skaistu dārzu, kad ziedēja ieva, pliederis un plūmes! /.../ Diemžēl manus pirmos augļu kokus nākamajos kara gados apēda zaķi, un tos vajadzēja pārstādīt. Tuvākajā apkārtņē pirmajā laikā nebija kaimiņu, tā ka mēs dzīvojām it kā pilnīgi uz laukiem. Irbes tekalēja ap māju un pa mauriņu, kāds pāritis perēja pat dārzā. Kad koki paaugās, ierīkojām ligzdu vietas zilītiem. Panākumi bija pārsteidzoši. Agrāk es nekad nevarēju izsargāt augļu kokus no kaitēkļiem, no kuriem tie sākumā daudz cieta. Zilītes gan vasaru, gan ziemu skraidīja pa zariem un turēja tos tīrus. Mana putnu barotava ielaspusē pie meža, tieši pretī logiem, man sagādāja īpašu prieku, jo par spīti mājas tuvumam un ielai, šeit ieradās reti viesi – siļi un dzeņi. Tiem nekad nebija gaļas diezgan, tāpēc tiem speciāli pirka gaļas atgriezumus. Kaķi, lai arī cik daudz viņu apkārtņē bija, tika nesaudzīgi izšauti, un mani puikas vasarā izšāva līdz astoņiem gabaliem. Arī tas deva pārsteidzošu rezultātu. Mājas galā, starp sienu un ielu, bērniem bija pliederiem apstādīts smilšu un rotaļu laukums. Tur vienlaicīgi reizēm dziedāja trīs lakstīgalas, nelikdamās traucēties no bērnu rotaļām...

*morgans līdzinās apm. 0,255 ha.

Renāte Adolfi

BĒRNĪBA ĶEIZARMEŽĀ (ATMIŅU AINIŅAS)

Vācu valodas skolotāju Adolfi (Adolphi) ģimene apmetās Mežaparkā, Stokholmas ielā, kad mazajai Renātei (dz. 1923.g.) bija apmēram 4 gadi. Šeit viņa apmeklēja Gerdas Bornhauptes bērnu dārzu, un jau agri ieguva spilgtas atmiņas gan par t.s. "vācu gala" iedzīvotājiem un ģimenes draugiem, gan par ievērojamākiem notikumiem apkārtnē. 1930. gadā ģimene pārcēlās uz Āgenskalnu, bet 1939. gadā devās uz Vāciju. Pašlaik Renāte Adolfi ir vācbaltu Kārļa Širrena biedrības sekretāre Lineburgā un ir daudz palīdzējusi Mežaparka vēstures skaidrošanā un tā kādreizējo iedzīvotāju apzināšanā.

1926. gada vēlā rudenī mani vecāki ar diviem maziem bērniem pārcēlās no dzīvokļa Bingnermūižā, kas bija kļuvis par šauru, uz Ķeizarmežu. Man bija trīsarpus gadu, brālim – divi. Tā bija laba zīme, ieraugot 11. novembrī puķukastēs uz palodzes zem sniega ziedam atraitnītes.

Mēs dzīvojām otrajā stāvā trīsistabu dzīvoklī ar virtuvi un meitas istabiņu. Manam tēvam bija darbitaba jumta stāvā, tur atradās arī vannas istaba.

Abi vecāki bija skolotāji pilsētas 1.vācu pamatskolā. Mans tēvs ceļu uz skolu mēroja ar divriteni, bet māte vismaz kādu ceļu gabalu pāri Sarkandaugavai gāja kājām. Mēs nelabprāt viņu "atdevām" svešajiem bērniem tālajā skolā.

Mūsu mājas saimnieks bija Radziņa kungs. Viņam bija apaļīga, sirsnīga sieva, septiņpadsmitgadīga meita Edīte, suns vārdā Dons un dārza šļūtene. Māju īpašnieku pienākums vasarās bija laistīt oliem klātās ielas, un bērniem savukārt bija liels prieks drāzītes cauri dzirkstošajām ūdens strūklām.

Priekšpusdienā mēs tikām atstāti bērnumeitas uzraudzībā un gājām tantes Grietiņas Bornhauptes bērnu dārzā, rotaļājāmies ar kaimiņu bērniem. Reizēm ar desmit santīmiem sauja tikām sūtīti pie Roņa pēc avīzēm. Šajā ceļā devāmies nelabprāt, jo runāja, ka divi mazi angļu puikas uzglūnot uz nākamā ielas stūra un iekautot bērnus.

Kaimiņos cēla jaunu māju. Tās saimnieks bija Larmāna kungs. Māju nokrāsoja rozā un rotāja ar uzrakstu "Dievs ir mīlestība". Taču mājā nebūt nedzīvoja tikai mīlestība un satiecība, pa atvērtajiem logiem lauzās ārā ķildas un klaigas.

Ielas otrajā pusē atradās Gulbja aptiekas īpašnieka Kisericka ģimenes plašais nams. Mums par lieliem brīnumiem reiz uz jumta kores balansēja skursteņslauķis, ļaudams savai slotai slidēt augšup lejup. Didī Kiserickis nolēma atdarināt skursteņslauķa pastaigu pa jumta kori, un viņa māmiņa stāvēja dārzā, rokas lauzīdama.

Mūsu tēvs, iespējams, bija pirmais Rīgā, kas pieskrūvēja pie sava divriteņa rāmja bērnu sēdekli, lai mūs, bērnus, vieglāk varētu ņemt līdzī tālākos ceļos. Pat mūsu tēvocim dakterim Blūmenbaham 20. gados vēl nebija auto. Viņa mājā pēcpusdienās pieņēma pacientus zobārste Hodes kundze, tolaik vēl darbinādama kājminamu urbīmašīnu. Mēs ļoti labprāt viesojāmies pie tēvoča. Viņu mēs gandrīz nekad neredzējām, toties viņa bērniem bija brīnišķīgas rotaļlietas: milzīga kaste uz riteniem ar būvklūčiem, saliekams dzelzceļš ar tik garām sliedēm, ka vilcieni varēja braukt cauri vairākām istabām, un iespaidīga lieluma šūpuļzirgs.

Ragaviņu kalna pakājē auga priedes, un es vēl biju tik neveikla, ka nepratu tās apbraukt. Mana māte, ļūdzdama nelaimes tuvumu, steidzās mani glābt un metās starp ragavām un priedes celmu. Tas viņai maksāja potītes lūzumu. Uz manām nelaimīgajām ragaviņām viņu pārveda mājās, un es saņēmu no krustmātes bargus pārmetumus. Drīz pēc tam ragaviņu kalns tika apbūvēts.

Mums bija jāturas pie mājas redzamības attālumā, tālāk mēs nedrīkstējām iet. Tāpēc arī meža malu otrpus pļavām mēs saucām par "tālo, tālo pasauli". Sasniegt šo "tālo, tālo pasauli" bija pūļu vērts, jo tur gulēja Meža kapi kā atvērta vēstures grāmata: sērojošās Latvijas pieminekļi pie Zigfrīda Meierovica kapa, aleja, kurā varēja redzēt notriekto kara lidotāju kapu pieminekļus, rotātus ar lidmašīnu propelleriem, koka sastatnes virs pirmā Valsts prezidenta Čakstes kapa un kritušo Baltijas landesvēra kareivju piemiņas vieta.

Zviedrijas karaļa Gustava V Ādolda viesošanās laikā mēs bijām skatītāju pūlī. Lai arī tēvs mūs abus ar brāli pacēla uz pleciem, es karali starp cilindrotājiem kungiem saskatīt nevarēju.

1929. gadā Rīgā gaidīja gaisa kuģi "Grāfs Cepelīns". Mēs bijām bērnu dārzā, kad kāds uz ielas iesaucās: "Cepelīns nāk! Cepelīns nāk!" Nedomājot ne mirkli, mēs, piec- un sešgadīgie, metāmies lejā pa kāpnēm, pāri Stokholmas un Vatsona ielām, līdz pavērās brīvs skats uz pļavu. Un tad nāca sudrabains, mirdzošs gaisa kuģis mums pāri, tik zemu, ka varēja izšķirt cilvēku stāvus vadītāja gondolā. Mēs mājām un mājām ar rokām un ar labpatiku uz klausījām pārmetumus par mūsu aizbēgšanu.

Nedēļām ilgi mūs mocīja garais klepus. Reiz tika noīrēta airu laiva, un mēs – tēvs, māte un bērni – vizinājāmies pāri Ķīšezeram, jo svaigojam gaisam uz ūdens vajadzēja mums darīt labu.

11. tramvajs brauca līdz Ķeizarmežam, tad pa Hamburgas ielu, un galapunktā tramvaja vadītājs mainīja vietu, stanga tika pārlikta uz otru pusi, un

konduktors uz tāfeles pierakstīja biješu numurus. Dodot ziņu par tramvaja atiešanu, viņš paraustīja ādas auklu.

Dancigas ielas pieturā bija neliels benzīntanks, kur dažkārt apkalpoja motociklistus, jeb, kā toreiz teica – motorciklistus. Ja auto gribēja no jauna iedarbināt, šoferim vajadzēja ar kloķi to iekurbulēt.

Veikalnieka Roņa bodīte atradās uz pakalna līdzās pieturai. Skatlogā bija izlikta biskvīta rulete (mēs to iesaucām par “čūskas kūku”). Vēlāk viņš atvēra veikalu Dancigas ielā un pēc tam uzcēla māju Visbijas prospektā.

Mazajā meža kapellā, kas bija ierīkota kā Jēkaba baznīcas draudzes filiāle, sprediķoja mācītājs Hermanis Pelhauss. Ceļš uz bērnu dievkalpojumu bija vistālākais, kuru mēs drīkstējām iet vieni paši. Mācītājs Hermanis Pelhauss bija ļoti iemīļots un godāts mācītājs.

Vislieliskākais notikums, kas nozīmības ziņā ievietojams tūdaļ aiz Ziemassvētkiem un savas dzimšanas dienas, bija “tautas svētki”, kas notika vasaras sākumā sacīkšu laukumā pie Ķīšežera. Tās bija lielas, pacilājošas izpriecas lieliem un maziem. Svētki ietvēra sevī gan vācu skolēnu vingrojumu priekšnesumus, gan pašdarbības teātri, gan aukstumizturīgos peldētājus, kas metās Ķīšezerā. Divi karuseļi dūca un griezās, vilināja slidkalniņš un šūpoju laiviņas. Kafijas teltis iestiprinājas pieaugušie, bet loterijā kā galveno balvu

varēja laimēt ceļojumu ar kuģi “Regīna” uz Štetīnu (Ščecīnu). Bērnu rotaļlaukumā varēja ložņāt pa labirintu, ar aizsietām acīm “dauzīt podus”, ar četriem klučiem būvēt tiltu vai trenēties, metot mērķi tenisbumbiņas. Agtes ģimenes ēzelītis pacietīgi nesa šurpu un turpu, turpu un šurpu mazos jātniekus, tādā veidā pelnīdams daudziem trūcīgiem bērniem vasaras atpūtas iespējas. Manu viskarstāko ilgu vērts tomēr bija ar gāzi pildīts gaisa balons, kura iegūšanai es izdevu pēdējos ietaupījumus. Lepni nesu lēkājošo balonu uz mājām, bet, ak vai, to vilšanos, kad neveiklas kustības dēļ balons izslīdēja no rokas un ātri vien pacēlās augstumos, pazūdot aiz māju jumtiem un prieku galotnēm.

1930. gada 15. decembrī mēs pārcēlāmies no dzīvokļa, kas jau atkal bija kļuvis par mazu, uz Āgenskalnu, uz vecvecāku mājām. Es gāju pēdējoreiz atvadīties no skoliņas, pēdējo reizi aizvēru dārza vārtiņus, sniga. Ielas galā ieraudzīju tēvu mēbelēm pilnā kravas mašīnā. Ar skumju pilnu sirdi griezos uz pretējo pusi, jo bija norunāts, ka uz jauno, tālo dzīvokli mani aizvedīs krustmāte. Mājas durvis stāvēja bēnumeita un raidīja mani atpakaļ. Es jau pagriezos, lai tomēr brauktu līdz ar mēbeļu kravu, taču tad negaidīti parādījās krustmāte un iesauca mani iekšā mājā.

Āgenskalnā sākās īstenā skolas dzīve, un te 1939. gadā mūs skāra daudz dziļāks dzīves pavērsiens – aizceļošana.

Adolfs ģimene Mežaparkā 1929. gadā. No kreisās: Renātes brālis Heinrihs, tēvs Manfrēds, Renāte un māte Ģertrūde Adolfs.

Visvaldis Bokalders

BERGENES IELA 2

Raksta autors, Zviedrijā dzīvojošais latviešu arhitekts Visvaldis Bokalders ir agrārstatistiķa un tautsaimnieka Jāņa Bokaldera (1885–1982) dēls. Ģimenei piederēja viena no skaistākajām savrupmājām Mežaparkā, ko projektējis arhitekts Indriķis Blankenburgs. Jānis Bokalders devis būtisku ieguldījumu pirmās Latvijas Republikas saimniecības un kultūras attīstībā. Ilgāku laiku viņš ir bijis Latvijas valsts statistikas pārvaldes vicedirektors, tad Latvijas finansu ministra biedrs, LU un Lauksaimniecības akadēmijas profesors, žurnāla "Ekonomists" redaktors, viens no enerģiskākajiem Latvijas saimniecības organizētājiem un Latvijas starptautisko līgumu izstrādāšanas vadītājiem. Pēc viņa ierosinājuma Liepājā iekārtoja brīvostu, Rīgā un Ventspilī – brīvteritorijas, uzcēla Eksportostas saldētavu. Zinātnisko un latviešu sabiedrības organizatorisko darbu Jānis Bokalders turpināja arī trimdā Zviedrijā. Viņš publicējis vairāk nekā 300 rakstu un grāmatu par Latvijas ekonomikas un ģeogrāfijas jautājumiem.

Piederu tai laimīgai latviešu paaudzei, kurai bija lemts izaugt laikā, kad veidojās jaunā Latvijas valsts. Valsts uzplaukums ritēja strauji, un nepilnu desmit gadu laikā bija jau radusies diezgan turīga šķira, kas centās izkārtot savu dzīvi. Strauji attīstījās būvniecība Rīgā, un Mežaparks kļuva par iemīļotu vietu savrupmāju celšanai.

Tēvs tai laikā vadīja kādas saldētavas būvi Eksportostā un bija sadraudzējies ar būves tehnisko vadītāju inženieri Līci. Tas mudināja tēvu būvēt māju un ēkas projektēšanai piesaistīja arhitektu Blankenburgu. Zemes gabala iegūšana un ēkas plānošana sākās ap 1928. gadu. Tai laikā gāju vēl pamatskolā un par būvēšanas lietām nekādas lielākas intereses man nebija. Tikai jutu, ka kaut kas gatavojas. Mājās bieži parādījās līdz šim neredzēti cilvēki ar dažādiem papīriem. Tēvs biežāk sāka braukt uz savām lauku mājām Priekuljos, pie Cēsīm. Vēlāk uzzināju, ka tur, pašu mežā, jau laikus gatavoja kokmateriālus ceļamai ēkai. Vietu jaunajai mājai atrada līdzienā smilšu laukumā ar retu priežu mežu pretim senāk būvētai Dr.Hāna sanatorijas direktora villai, kuras zemes gabals ar pāraugušu dārzu bija liels un aizņēma gandrīz veselu kvartālu. Šī māja palika kā ūnikums daudzo jauno celtņu vidū, kuras veidoja jauno dārzu pilsētas rajonu starp Meža un Visbijas prospektiem.

Zemes gabals bija liels, domāts diviem īpašumiem. Ēku cēla tuvāk ielai ar nelielu priekšplānu skaistuma kokiem un puķēm. Aizmugurē palika plaša, ar grantētiem kājceļiņiem aptverta teritorija, kur bija domāts ierīkot tenisa laukumu, bet līdz turpmākam to kādu laiku izmantoja avenāju, jāņogu, upeņu un dārzāju

Bokalderu ģimenes māja 30. gados.

audzēšanai. No ielas līdz virtuves ieejai atradās grantēts braucamais ceļš ogļu un malkas pievešanai. Garāža vēl nebija plānota.

Tā kaut kad 1928. gada rudenī pienāca diena, kad stāvēju Elizabetes un Brīvības ielu stūrī, gaidot 11. numura tramvaju, lai pirmo reizi pēc skolas brauktu uz jauno dzīves vietu Mežaparkā. Līdz tam bija dzīvots citā, tagad slavenā pilsētas rajonā, kas aptvēra Elizabetes, Vīlandes, Strēlnieku, Antonijas un Alberta ielas un kura vidū atradās mūsu skola. Te dzīvoja daudzi mani skolas biedri, un tas bija pilns jūgendstilā celtām mājām, kuru vērtību toreiz vēl neizpratu, bet kurās biju pavadījis agrīno bērnību. Bieži ciemojos mājās, kurās patika ornamentiem un cilņiem bagātās kāpņu telpas, bet par lauvām ar paceltām astēm – uz jumta novietotām skulptūrām – toreiz zobojāties. Tā no šīs skaistās vides bija jāpārceļas uz citu, toreiz ne mazāk skaistu rajonu, kurā nācās palikt kādus 15 gadus.

Māja Bergenes ielā bija ļoti solīdi būvēta. Uz betonēta pagraba stāva atradās mūra ēka ar balti pelēku apmetumu. Tēvam bija diezgan konservatīva gaume, tādēļ plānojumu un arhitektonisko veidojumu noteica praktiskas dabas un atturīgas estētikas motīvi. Divstāvu ēka bija plānota vienas ģimenes dzīvei. Apakšstāvs bija veidots, ņemot vērā dzīves veidu, kāds tajos laikos bija parasts personām, kas strādāja valsts darbā un kurām bija ļoti plašs paņiņu lauks. Viss apakšējais stāvs bija savienojams vienā kopējā telpā, ko varēja arī sadalīt. Uz dienvidiem visas mājas platumā atradās ar dārzu un mazu terasi savienots ziemas dārzs, pilns ar puķēm un stādiem. To varēja izmantot arī kā atpūtas telpu. Stiklotas durvis veda ēdamistabā ar impozantu trauku bufeti pie vienas sienas un tiešu izeju uz virtuvi. No izejas uz virtuvi varēja sasniegt arī t.s. meitas istabu, kur dzīvoja pastāvīga kalpone. Bez kalpones

tolaik, kad katru nedēļu bija vismaz vienas viesības, nemaz nebija iespējams iztikt. Ēdamistabu, kam visas istabas platumā bija ierīkotas bīdāmas stikla durvis, vajadzības gadījumā varēja savienot ar viesistabu, kuras stūrī aiz vaļējas velves atradās neliela bibliotēka. Viesistabas logi bija veidoti kā nelielas, uz āru ejošas izbūves. Galvenā ieeja atradās zem augšstāva ievilkta platformā. Aiz vējtvera bija telpa garderobei, tualete viesiem un skaistas, uz augšstāvu vedošas ozolkoka trepes, kam pie pakāpieniem ar misiņa stangām bija piestiprināts paklājs. Trepes gāja leņķī gar ārsienu. Vidū pie atpūtas platformas bija iegarens logs un vieta puķēm.

Virtuve bija plaša, tās vidū – no trim pusēm pieejama plīts, kur bez parastajiem riņķiem atradās arī lielāki – veļas katliem. Pie loga bija darba galds, un viss kopā izveidoja ērtu telpu, kurā vienlaikus varēja netraucēti strādāt vairākas personas. Kurināja ar malku. Tai laikā tā nebija problēma, jo malku regulāri pieveda no pašu mājām laukos.

Augšstāvs bija sadalīts trim guļamistabām ar kopēju vannas istabu un tualeti. Vēl tur virs apakšstāva viesistabas atradās liela, patumša tēva darba istaba un bibliotēka tumšās brūnganās krāsās. Lielākajai guļamistabai bija tieša izeja uz skaistu terasi dienvidu pusē ar keramikas grīdu un balkona margām, ar betonā lietišķiem dokiem kā balstu. Vannas istabā silto ūdeni dabūja, sakurinot stūrī stāvošo krāsni ar ūdens tvertni. Tekošu silto ūdeni dabūja, kurinot krāsni pagrabā, bet tā apkalpoja tikai centrālo apsildīšanu un virtuvi.

Pagrabā bija apkures telpa ar lielu krāsni, ko kurināja ar oglēm un malku. Blakus atradās pagrabs ar atveramu lūku uz braucamo ceļu. Bija arī pieliekamās telpas saknēm, ievārījumiem un dzērieniem. Pagrabs aizņēma visu apakšējo stāvu, tas bija betonā liets, un vēlāk, kara darbībai tuvojoties, to izmantojām arī kā patvertni. Apkurināšanu kārtojām paši.

Māja nebija iekārtota vienveidīgā stilā. Arhitekts bija lietojis stingrus, solidus elementus – tādus kā parketa grīdas lielajās istabās, gaiši krāsotas sienas un griestus. Mani vecāki bija izglītojušies Maskavā un, tur dzīvojot, ieguvuši daždažādus – gan krievu, gan Vakareiropas kultūras iespaidus. Latvijā nonākot, plaukstošā latviešu kultūra atstāja savu iespaidu. Radās dažādu stilu sajaukums. Viesistabai vajadzēja būt lepnākajai. Tāpēc iegādājās Bīdermeiera stila mēbeles, austrumu paklāju, uz postamentiem novietoja Meisenes porcelāna skulptūru un palielas bronzas skulptūras ar grieķu mitoloģisku tēmu sižetiem. Netrūka arī obligāto augsto palmu puķu podos. Augšstāvā darba istabas, bibliotēkas un man ierādītās istabas mēbeļu pagatavošanai piesaistīja kādu vietējo galdnieku, kas pēc izmeklētiem zīmējumiem to arī izpildīja. Mēbeles bija pasmagās formās, tumšas, tolaik modē nākušā funkcionālisma taisnās līnijās. Savai istabai, cik atceros, kā papildinājumu izvēlējās neparastas tapetes ar platām horizontālām strīpām. Lai aizpildītu tukšās sienas, radās vajadzība arī pēc gleznām un spoguļiem. Par to ieinteresējās mana māte, un viņai radās laimīga doma iet uz Mākslas akadēmijas audzēkņu izstādēm. Tā līdzšinējo Bēklina un Rēriha gleznu kopiju vietā pie sienām uzradās palieli Purviša

skolnieku Skrides un Melnbārža darbi. Savā istabā es tomēr paliku pie Pikaso zīmējumu attēliem un baskāja lrbes pasteliem, kurus par lētu naudu kaut kur uz ielas biju nopircis. Ēdamistabas bufetē pamazām saradās vērtīgas porcelāna trauku servīzes, sudraba naži un dakšas, kristāla bļodas. Turklāt mātei bija sevišķa vājiņa krāt mazas, praktiski nelietojamas antīkas moka tasītes, kuras saradās lielā daudzumā.

Tā šai mājā sākās gadus desmit ilgs periods ar intensīvu sabiedrisku sadzīvi harmoniskā vidē. Pastāvīgi mājā dzīvojām pieci cilvēki – mani vecāki, manas mātes māsa, es un apakšstāvā kalpone. Reizi nedēļā kāda palīdzē nāca mazgāt veļu.

Mājā bija daudz mūzikas. Manas mātes māsa Laima Krenklis strādāja operā. Darbs tur bija ļoti intensīvs, katru dienu stundām ilgi viņa pie flīģeļa vingrināja balsi un iestudēja lomas. Biju spiests to klausīties, un pamazām gandrīz pats mācēju Margarētas lomu "Faustā" vai Mikaēlas "Karmenā". Mājās pastāvīgi apgrozījās mātes māsas operas draudzenes, dažreiz paliekot arī pa nakti. Bieži viesojās diriģents Teodors Reiters. Mana tante bija viņa dēla Leona krustmāte, un ar Leona māti viņas bija draudzenes jau no skolas laikiem. Dabīgi, ka plašākām viesībām bieži bija muzikālās piedevas. Tādās reizēs pēc vakariņām mana māte ar kolēģi Efferti dziedāja duetu no "Priķa dāmas", pulkvedis Fogelmanis Ļenska āriju, bet viņa brālis čellists kopā ar pianisti prof. Spekkes kundzi spēlēja kādu Rahmaninova gabalu. Krievu mūzika viņiem bija tuva, jo izpildītāji bija mācījušies Maskavas konservatorijā. Kādreiz atskanēja arī kāda romantiska Emīla Dārziņa vai Jāņa Mediņa dziesma. Šādi vakari garās pārrunās, papildinātās ar kāršu spēli un mūziku, pagāja sirsnīgā "čehoviskā" atmosfērā, kuru netraucēja ne radio, ne televīzija. Lielais vairums viesību tomēr bija oficiāla rakstura, jo tēvam bija paziņas paziņu galā gan darbā, gan politikā, ar kuriem vajadzēja uzturēt ciešākas attiecības. Mazāku viesību variants bija regulārie kāršu vakari, kas ieilga līdz vēlai naktij. Toreiz visvairāk spēlēja tā saucamo preferansu, kas ritēja ļoti lēnām. Visu šo izrikošanu kopā saņemot, var saprast, ka kalponei nebija viegli laiki.

Ar kaimiņiem mums nekādu tuvāku attiecību nebija. Pazināmies, garām ejot. Blakus dzīvoja toreizējās dzimtsarakstu nodaļas vadītājs Šmēmanis, mājā pie Meža prospekta – skolas direktors Lieknis, bet pirmajā numurā – tēva labs paziņa, žurnālists un ceļotājs Doreds, kas Latvijā gan bija reti. Ceturtā numurā tolaik ļoti modernu stiklotu vienstāvu ēku uzcēla inženieris Lūsis. Viņa dārzā bija atklāts peldbaseins – Mežaparkā reti sastopams.

Trīsdesmitajos gados Mežaparks ziemās bija tāds kā slēpošanas centrs. Mežs otrpus Meža prospektam bija vēl neskarts līdz pat Milgrāvim, un tā mazie pakalniņi un garās stigas bija ideāli īsākiem izbraukumiem. Māja Bergenes ielā izveidojās par izejas punktu šādiem slēpojumiem, un katru nedēļu, īpaši nedēļas nogalēs, ieradās paziņas ar slēpēm. Sevišķi uzcītīgi slēpotāji bija divi garīdznieki – mācītāji Mitulis un Piebalgs. Viņi glabāja savas slēpes un slēpošanas piederumus pie mums un nāca regulāri slēpot vairākus gadus. Bieži devāmies garākos izbraucienos pāri

Ķīšezeram uz tās puses nelielajām muižīņām. Atgriežoties mājās, vakars pagāja ilgās pārrunās pie pusdienu galdā.

Mežaparkā jaunie rajoni pamazām tika apdzīvoti. Iemītnieki sapazinās arvien vairāk. Sevišķi jaunā paaudzē. Tolaiku studējošo un skolnieku starpā izveidojās draudzīgas grupas, kas regulāri satikās, un visi kopā skaitījās tāda kā mežparcnieku vienība. Bieži ciemojāmies cits pie cita, gan garāmejojot, gan ilgāk. Mana skolas biedra Jaunkalvja–Martinsona dārzā J.Velmes ielā bija basketbola grozi, kurus centāmies piepildīt stundām ilgi. Pēterupes un Libekas ielu stūrī Lābānu ģimenes dārzā bija volejbola laukums, kurā bumbojām daudzus garus vakarus. Satikāmies arī daudzajās dzimšanas un vārda dienās, kopīgi gaidījām Jauno gadu un pie inženiera Leimaņa Olava ielā notika karnevāli. Tā pagāja daudzas jaunas nakts.

Protams, mācības, darbs, teātri un daudz kas cits notika pilsētā. No rītiem, 11. tramvajā uz pilsētu braucot, vienmēr bija kāds, ar ko parunāties. Problemātiskāka bija mājās tikšana, jo tā notika vēl vakarā vai nakī. Nakts autobuss negāja visu nakī. Šad tad iznāca tos 7 kilometrus līdz Mežaparkam nosojot. Ja bija gaišākas nakts, sevišķi pavasarī, tad devāmies pa taisnāko ceļu cauri Meža kapiem. Citādi bija jāiet gar Čiekurkalnu un toreizējām nocietinātām munīcijas noliktavām.

Toreiz Mežaparkam bija vēl viena īpatnība. Tur jau no agrākiem laikiem dzīvoja baltvācu kolonija, galvenokārt ap Hāna sanatoriju un jahtklubu. Tā bija izolēta, diezgan noslēgusies sabiedrība ar savām skolām un biedrībām. Protams, ar vienu otru sava vecuma vācjaunieši sapazināmies un kādreiz tikāmies sporta biedrības "Kaiserwald" sarīkojumos jahtkluba dārzā pie ezera. Bet sirsnīgākas attiecības neradās, un, kad vācu puikas sāka parādīties "Hitlerjugend" baltās zeķēs, sākām uz šo sabiedrību šķībi skatīties.

Pirmā pazīme pārmaiņām šai ikdienišķajā dzīvē bija Mežaparka vācu kolonijas sairums, vācu tautības iedzīvotāju repatriācija. Toreiz vēl negribējās ticēt šīs rīcības īstajiem motīviem. 1939. gada 2. septembrī, kad strādāju Latvijas telegāfa aģentūras "Leta" ārzemju redakcijā un atrados nakts maiņā, piecos no rīta pienāca ziņa par vācu armijas iebrukumu Polijā, kas steidzami bija jānogādā Ārlietu ministrijā. Šo brīdi var uzskatīt par mūsu harmoniskās Mežaparka dzīves noslēgumu un smago pārmaiņu sākumu.

Kādu laiku dzīve turpinājās samērā mierīgi, bet bija zudusi gaišā noskaņa. Nākamajā gadā biju iesaukts obligātajā kara dienestā. Kādā tumšā nakī uz rudens pusi atrados sardzes dienesta postenī Mangalsalā, pie jūras. Negaidot pie manis pienāca pulka komandieris, kas nakts tumsā viens pats pastaigājās, un pavisam nemilitārā sarunā man satriekts paziņoja, ka esam ieskaitīti Baltijas jūras sarkankarogotajā flotē.

Sākās drūmais pirmās krievu okupācijas periods. Mežaparka iemītnieku dzīvē radās rūpes gan par tagadni, gan par nākotni. Izbeidzās ienesīgie darbi, daudziem iesāktās studijas. Lai pārdzīvotu šos laikus, bija arī jāsāk slēpt savu līdzšinējo dzīvi. Sāku strādāt kādā finieru fabrikā Ganību dambī. 11. tramvaja vietā bija jādodas citā virzienā, braucot ar velosipēdu cauri

strādnieku rajonam Sarkandaugavai. Nonācu pavisam citā vidē. Lielais vairums darba biedru bija vienkārši, sirsnīgi cilvēki. Arī komunistu partijas ieceltais direktors, kurš savā darbā gan bija ļoti nedrošs, jo nemācēja ne īsti lasīt, ne rakstīt. Tieši viņam jāpateicas, ka 14. jūnija priekšvakarā viņš mums klusi pateica, lai tuvākās dienās izvairoties būt mājās. Daudziem mežparcniekiem nebija lemts šo dienu pārdzīvot Mežaparkā.

Brīdī, kad vācu karaspēks ienāca Rīgā, atrados pie kāda drauga Pārdaugavā. Savādā kārtā telefona sakari ar Mežaparku nebija pārtraukti, un no turienes saņēmām ziņu par krievu vienību steidzīgu atkāpšanos Mīlgrāvja virzienā. Tai pat laikā mēs no Pārdaugavas vērojām Pēterbaznīcas torņa degšanu. Tikko stāvoklis drusku nomierinājās, sameklēju kādu vecu velosipēdu un devos ceļā uz Mežaparku. Ceļa malās vēl bija kūpošas drupas, sašautas kara mašīnas, beigti zirgi, pusapdeguši kritušie. Improvizētā pārceltuvē tiku pāri Daugavai un pa tukšām ielām nonācu Mežaparkā, kas likās savādi kluss ar daudzām it kā pamestām mājām. Bergenes ielas māja bija neskartā un iedzīvotāji pārdzīvojuši.

Dzīve pamazām nokārtojās. Diezgan daudz veco paziņu bija saglabājušies un, cits citam izpalīdzot, kaut kā iekārtojāmies un sameklējām jaunus darbus. Tomēr kara apstākļi bija pilnīgi pārveidojuši agrāko dzīves veidu. Nebija vairs kalpones, nemiņīgās viesības vairs nenotika. Viens otrs no vecajiem paziņām bija deportēts. Agrāko mājas koncertu dalībnieku pulkvedi Fogelmani atrada nomocītu Centrālcietumā. Arvien vairāk bija manāma sveša vara. Biju šad un tad paradis skriet pa Mežaparka meža stigām. Tagad gadījās, ka mani apturēja vācu patruļa, prasot dokumentus. Pārpalikušie mežparcnieki joprojām regulāri satikāmies, spēlējām volejbolu un svinējām dzimšanas dienas. Šad un tad bija jāaizbrauc uz laukiem sagādāt papildus pārtiku.

Šai drūmajā laikā tomēr bija arī daži gaiši brīži. Tādas bija manas laulības Mežaparka mazajā baznīcīnā. Ilggadīgais Mežaparka slēpotājs mācītājs Mitulis vadīja laulību ceremoniju, un, cik nu tas tā laika apstākļos bija iespējams, improvizējām kāzu svinības. Salasījās diezgan daudz draugu, un kāzu mielasts Bergenes ielā 2 bija pēdējais plašais sarīkojums šai mājā. Vēl gan mācītājs Mitulis tur nokristīja manu dēlu, bet tā bija neliela ceremonija tuvinieku vidū. Provizorisks mazs altāriņis bija ierīkots pret gaišo ziemas dārzu.

Dzīve arvien vairāk sarežģījās. Radās latviešu leģions, kas paņēma dažu labu mežparcnieku. Bija arī pirmie kritušie. Cilvēki kļuva tramīgi un sāka domāt par Latvijas atstāšanu. Mūsu mājā ieradās īrnieks – vecs paziņa, inženieris Landorfs, kas pārcēlās no Bergenes ielas 1–3 ar visām mēbelēm, klavierēm un dažādiem radioaparātiem, kas bija neatvietojami kara ziņu uztveršanai, sevišķi no Vakareuropas raidītājiem. Landorfu nomitināja viesistabā, bīdāmās stikla durvis aizsedzot segām.

Viens pēc otra paziņas devās prom no Latvijas – lielākā daļa uz Vāciju, nedaudzki uz Zviedriju. Māja Bergenes ielā sāka izskatīties pēc noliktavas, jo daži aizbraucēji iedomājās, ka te drošāk atstāt vērtīgākās

mantas, vēlīgās cerībās tās kādreiz atgūt. Ieguvām vēl vienas klavieres un pat automašīnu, vācu DKW. Bija jāiet uz ostu to paņemt pie aizceļotāju kuģa. Iznāca satraucošs brauciens uz Mežaparku, jo visu laiku prefī brauca no austrumiem Rīgā ienākošās vācu karaspēka daļas, kurām bija jādod ceļš. Pamazām sākās krievu gaisa uzbrukumi. Dārzā sākām rakt tranšejas patvertnei. Smilšu zemē tas veicās viegli. Izveidojām arī tādu kā garāžu automobilim. Arī apkārtējos dārzos un šķūnīšos risinājās nervozi rakšanas

gaidīja kuģis uz Vāciju. Satiksme no Mežaparka uz pilsētu vairs nedarbojās. Ķīšezera malā bija lauku saimniecība, kuras īpašniekus pazinām. Šad tad vakaros gājām uz turieni pēc tikko slaukta govs piena. Izmantojām šo cilvēku laipnību un salīgām zirga pajūgu ar braucēju līdzņemamo mantu aizvešanai uz staciju. Mājas pagrabā vēl sameklēju labāko bērza malku, izkurināju vannas krāsni un siltā ūdenī kārtīgi nomazgājos. Atnāca mūsu paziņa – Radziņa kundze, kurai atstājām mājas atslēgu un uzticējām tās pārval-

Sēž pirmais no kreisās J.Bokalders, J.Krenklis (dz. Veckalniņa), L.Krenklis, Neiburga kundze, Maikapara kundze un Dr. Maikapars. Stāv būvuzņēmējs L.Neiburgs, T.Bokaldere, operdziedātāja A.Grīnberga, V.Bokalders, Ludiņa kundze.

darbi, cilvēki slēpa sudrabus, kristālus un daudz ko citu. Mežaparks tukšojās. Arī mūsu mājās bijām palikuši tikai divi vien – mana māte un es. Toreiz strādāju Dzelzeļu virsvaldē. Šo iestādi vācieši taisījās evakuēt uz Vāciju. Gaidījām izbraukšanas dienu.

Tā arī pienāca pēdējā diena Bergenes ielā 2. Bija jātiek stacijā, lai ar vilcienu dotos uz Liepāju, kur mūs

dīšanu līdz turpmākam. Sakrāvām koferus un kastes pajūgā un sākām braukt. Māte sēdēja blakus vedējam un raudāja. Pats gāju kājām aiz pajūga un jociģā kārtā šis bēdīgais atvadišanās brīdis man šķita vairāk kā sākums kādai interesantai avantūrai. Par to, kāds bija turpmākais liktenis mājai Bergenes ielā 2, man maz kas zināms.

MANA JAUNĪBA MEŽAPARKĀ

30.gados Mežaparkā dzīvot apmetās pulkvedis un sabiedriskais darbinieks Vilis Janums. Te viņš Meža prospektā Nr. 8 uzcēla sev māju, kas tagad nonākusi atpakaļ ģimenes īpašumā. Pulkveža meita Velta Januma ilgus gadus pavadījusi trimdā, galvenokārt Vācijā, un šīs atmiņas atsūtījusi no Minsteres.

Rakstot šīs jaunības atmiņas, es domās staigāju pa Mežaparku un atceros, kāds tas kādreiz bija skaists un kopts. Vecākā daļā dzīvoja daudz baltvāciešu, bet jaunākā mājas cēla latvieši. Mājas bija krāsotas un ļoti koptas, dārzos ziedēja daudz košuma krūmu un puķes. Sevišķi skaisti bija ceriņu laikā, kad gandrīz katrā dārzā tie ziedēja un smaržoja. Šiem dārziem tika pieliktas lielas pūles, jo Mežaparkā bija balta smiltis, kur auga tikai priedes. Bija jāpērk melnzeme un kūdra, lai kaut kas izaugtu.

Vecāki nopirka gruntsgabalu Meža prosp. 8, par ko mēs, bērni, bijām ļoti priecīgi, jo nu mēs dažās minūtēs sasniedzām Ķīšezeru, kur vasarās var peldēties un ziemu slidot.

Tūlīt pat sāka būvēt namu. To projektēja arhitekts Bērkalns, un 1932. gadā mēs pārcēlāmies uz savu māju. Viss vēl smaržoja pēc krāsām un koka, dārzs vēl nebija sakārtots. Dzīvokli vēl nebija parketa, to ielika vēlāk, bet mēs bijām savā mājā. Māja bija ar diviem dzīvokļiem, un mūsu pirmie īrnieki bija baltvācu ģimene Demmes ar divām meitenēm mūsu gadus. Demmēm piederēja skaista ūdens jahta, kas bija novietota jahtklubā Ķīšezerā. Mani bieži ņēma līdzī vizināties pa ezeru. Draugu mums šeit netrūka...

Pa Meža prospektu toreiz gāja tikai autobuss, bet sāka plānot pagarināt tramvaju līdz Zooloģiskā dārza ieejai, kas toreiz bija Ezermalas un Meža prospekta galā pie ezera. Mūsu mājas priekšā bija liels smilšu kalns, kur mēs, bērni, skrējām augšā un lejā. Vienu dienu šie prieki mums izbeidzās. Tika savesti trulīši (vagonetes), uzstādītas sliedes, un bezdarbnieki sāka mūsu kalnu norakt. Smiltis veda un bēra mūsu kaimiņu dārzā, kur bija liela ieleja vēlākā inženiera Roba gruntsgabalā. Kad atklāja tramvaja satiksmi, pirmo dienu varējām braukt par velti, ko mēs arī izmantojām.

Pirmās dienās mūs traucēja tā mūžīgā zvanīšana un vēl citi trokšņi, bet jau pēc nedēļas bijām tā pie visa pieraduši, ka nekā vairs nedzirdējām un bijām priecīgi, ka pietura bija pie mūsu mājas, vajadzēja tikai pārskriet ielai.

No otrā stāva logiem varējām skatīties tieši tīģeru būdā, jo Zooloģiskais dārzs atradās tieši pāri ielai, un ziemas vakaros dzirdējām vilkus gaudojam. Reiz viens āpsis bija nezin kā izmucis no sprosta un atradās

mūsu dārzā. Tēvs piezvanīja un vīri atnāca ar tiklu, nabadziņu atkal saķēra un aizveda uz dārzu.

Mežaparkā pirmo reizi ieraudzīju rakstnieku Jāni Jaunsudrabiņu, kas brauca ar laivu ezerā makšķerēt. Viņam toreiz bija iesirma, gara bārda, un man viņš izskatījās ļoti vecs. Vēlāk viņu iepazīnu Vācijā bez bārdas, kad viņš dzīvoja un makšķerēja Mēnesezerā. Viņš toreiz dzīvoja un pavadīja vasaru Mežaparkā, Druka mājā Kokneses un Meža prospekta stūrī. Druka mājā bija pārtikas veikals un – galvenais – maza konditoreja ar ļoti garšīgām kūkām un smalkmaizītēm. Pretim mežā bija atkal viens kiosks, kur pārdeva avīzes, saldumus, papirosus un ziemu īrēja slēpes. Pretējā pusē Kokneses prospektā – Bredermaņa pārtikas veikals. Tur arī svētdienās varēja, ieejot pa sētas pusi, nopirkt, kas bija piemirsies.

Tālāk bija skārnis un drogereja. Viss nepieciešamais mums bija tuvumā. Zemnieks no rītiem mums pieveda pienu, bija tikai vakaros jāizliek aiz durvīm kanniņa un nauda zem tās. Pirms Ziemassvētkiem pieveda eglītes un Vasaras svētkos meijas, tā mums nekur nebija jābrauc tās meklēt. Ja gribēja svaigas zivis jeb žāvētus zušus, bija jāaiziet pie zvejnieka, kas dzīvoja aiz Saules dārza. Pēdējos Latvijas patstāvības gados tur notika bērnu svētki ar visādām spēlēm un nodarbībām. Atceros, ka tur mūs reiz apsveica Kārlis Ulmanis, kas te arī bija ieradies. Pirms Saules dārza bija mūsu baznīca, Gustava Ādolfa kapella.

Kokneses un Poruka ielas stūrī dzīvoja un strādāja mūsu kurpnieks. Viņš bija vīrs pustumā gados ar garu melnu bārdu. Mēs, bērni, pie viņa gājām parasti, lai ieurbtu zābaku papēžos caurumus slīdu piestiprināšanai. To viņš darīja tūlīt, jo saprata, ka mums tas ir ļoti steidzīgi vajadzīgs, it sevišķi, kad ezers bija aizsalis un gluds kā spogulis. Tur tad varēja apsēsties, un viņš ar mums aprunājās kā ar lieliem cilvēkiem. Viņš bija viens no pirmajiem iedzīvotājiem Kokneses prospektā, savas mājas durvju stenderes bija izgriezis ar visādiem augļiem, gan vīnogām, bumbieriem u.c. Man kā bērnam tie toreiz ļoti patika. Vasarā ezermalas kāpās reiz tika rīkota brīvdabas izrāde. Mēs, bērni, tad no agra rīta līdz vakaram skatījāmies mēģinājumus, un kad pienāca izrādes diena, mums vairs nebija ko skatīties, jo visu zinājām no galvas.

Vēlākos gados Ķīšezerā krastā uzbūvēja skaistu peldētavu ar kabinēm un kafējnicu vidū. Krastmalu nobēra ar baltām smiltīm, uzbūvēja steķi ezerā. Sestdienās un svētdienās ezermala bija pilna cilvēkiem. Čigāni staigāja apkārt, izliekot kārtis un pareģojot nākotni pēc rokas līnijām. Baranku krievs pārdeva garšīgus barankus. Viņš bija baltā ķitelī, un uz pleciem dažādi baranki, gan lieli ar magonēm, gan mazi.

MEŽAPARKA SKOLA PIRMAJOS PĒCKARA GADOS

Rīgas pilsētas 47. pamatskolas audzēkņu grupa 1948. gadā. Otrā rindā sēž skolotāji (no kreisās): A.Priede, A.Straume, militārās mācības pasniedzējs, A.Egle, skolas direktors A.Ceplis, Zvaigzne un B.Kalniņa.

Saulcerīte Neilande ir pensionāre un ļoti aktīva Mežaparka vēstures pētniece. Gandrīz visu mūžu viņa pavadījusi vecāku mājā Mežaparkā un labi pazīst daudzus tagadējos iedzīvotājus un viņu likteņstāstus.

1946. gada rudenī sāku mācīties Rīgas pilsētas 47. septiņgadīgās skolas 5. klasē, kura atradās Visbijas prospektā 5. Pirms kara šī māja piederēja miljonāriem Šmuljāniem un vēl tagad izceļas ar savdabīgo arhitektūru un jauko dārza plānojumu.

Bijušais kokrūpnieks Boriss Šmuljāns pēc Otrā pasaules kara dzīvo ASV, bet viņa vecāki kara laikā gājuši bojā Rīgas geto. Atstāto māju Izglītības ministrija izvēlējās skolas vajadzībām. Ēkas iekšienē viss bija atstāts tā, kā saimnieka laikos, tikai mēbeles nomainīja skolas soli, pārējais inventārs. Gandrīz visā mājā, ieskaitot kāpnes, bija parkets, kurš tika barbariski ejlots, lai grīda neputētu, vienīgi zālē tas bija sakoptāks. Bijusi virtuve arī skolas laikā tika izmantota pusdienu gatavošanai, blakus telpā bija ēdamzāle.

Mans pirmais klases audzinātājs bija dzejnieks Arvīds Skalbe, kurš pasniedza latviešu valodu un literatūru. Viņš bija jauns un ļoti kautrīgs cilvēks. Tā kā

mūsu klasē bija daudz zēnu, kuri mīlēja blēņoties, tad skolotājam neklājās viegli. Reiz zēni bija uzzinājuši, ka Pētera Barisona kompozīcijas "Dziesmai šodien liela diena" vārdu autors ir mūsu audzinātājs, un no tās dienas, viņam parādoties zēnu tuvumā, vienmēr atskanēja kāda replika šinī sakarā. Skolotājs parasti jutās neērti. Viņš nekad nestāstīja par savu radošo darbu, tikai Jaungada sarīkojumā pie eglītes pirmo reizi pats lasīja savus dzejoļus.

Pēckara gados visiem trūka apģērbu un apavu, arī klases audzinātājs bija vienkārši ģērbies. Kādu rītu drūmā un lietainā rudens dienā pamanījām, ka viņam, ienākot klasē, kurpei vajā purngals. Tolaik apavus nelīmēja, bet špeilēja ar mazām koka tapiņām, un purngals izskatījās kā atvērta mute ar zobiem. Tas izraisīja nevaldāmus smieklus, bet, kad skolotājs nojauta mūsu jautrības iemeslu, viņš piegāja pie galda, apsēdās un palika tur visu stundas laiku.

Arī pret jauno angļu valodas skolotāju mums nebija respekta. Arvīds Skalbe mūsu klasi vadīja tikai līdz Jaungadam. Pirms aiziešanas no darba viņš mums vēl izdalīja liecības un apbalvoja labākos skolēnus. Mani un manu sola biedreni Ernu Karuli skolotājs

uzaicināja uz operu, uz "Sevilas bārdziņa" izrādi. Mums bija vietas zāles pirmajās rindās. Man tas bija sevišķi nozīmīgs vakars, jo operā biju pirmo reizi. Pēc jaunā gada brīvdienām mums bija klases audzinātāja Betija Kalniņa. Pret viņu mēs izjutām lielu bijību – skolotāja bija stingra, bet prata ar mums atrast kopīgu valodu. Trokšņainas bija arī zīmēšanas stundas, ko vadīja jauna skolotāja Ārija Liepiņa, iesaukta par "nonni" viņas vecmodīgā apģērba dēļ. Vēsturi mums mācīja skolotāja Jakubovska, liela padomju varas piekritēja, kuras vīrs vācu laikā apcietināts un nomocīts. Dabaszinības pasniedza skolotāja Straume, vienmēr ironiska un ļoti vīrišķīga gan ģērbšanās stilā, gan uzvedībā. Grūti mums gāja krievu valodas stundās, jo skolotāja Erdmane neprata latviski. Mēs neko nesapratām no uzdotā teksta un visu mācījāmies no galvas.

Lai gan bijām lieli palaidņi, bijām draudzīgi un izpalīdzīgi. Reiz no mūsu klases gribēja izslēgt Andri Kalniņu, kurš skolas dārza uzkopšanas laikā neklausīja skolotāju, leca pāri ugunskuram, iekrita tajā un apsvilināja melno vadmalas uzvalku (pēckara gados daudzi bērni valkāja pašaukus apģērbus). Mums sods likās pārāk bargs, jo Andris bija tikai mazliet slinks, ne ļauns. Tāpēc pēc kāda starpbrīža nolēmām neatgriezties klasē, kamēr Andrim nebūs piedots, un dārza mājas skurstenī noslēpām savas uzdevumu burtnīcas, lai mums neierakstītu piezīmes. Kad skolotāja un skolas direktors ļoti sadusmoti prasīja, kāpēc mēs neejam mācīties, saņēmām drosmi un atbildējām, ka mācības neturpināsim, kamēr atgriezīsies Andris. Arī uzdevumu burtnīcas piezīmju ierakstīšanai nedejām, un skolotāji neatrada, kur tās esam noslēpuši. Tracis bija liels, jo šāds gadījums bija pirmais un vienīgais tajos gados, taču Andris tomēr varēja turpināt mācības. Bija arī kāds daudz nepatīkamāks notikums, kad skolotāji, neskatoties uz iespējamām nepatīkšanām, glāba kādu palaidni, kas mūsu klasē ar tinti bija izķēmojis Staļina portretu. Šāds nedarbs varēja bēdīgi beigties gan pašam zīmētājam, gan skolas pedagogiem.

Mūsu skoliņā nebija daudz skolēnu, tāpēc mēs visi ļoti draudzējāmies, arī ar pirmo klašu skolēniem. Mums bija labas attiecības ar tā sauktajām "skolas tantīnām", kuras uzkopa telpas, dežūrēja garderobē, glabāja skolas atslēgas. Viņas parasti bija kādu mūsu skolas skolēnu māmiņas. Reizi gadā katra klase rīkoja vakaru ar pašu izdomātu programmu. Zīmējām programmas, kuras vakara viesiem devām pret ziedojumiem, lai varētu kaut ko nopirkt klases labiekārtošanai – gleznu, aizkarus vai ko citu. Parasti visvairāk ziedoja rakstniece Anna Sakse un profesors Augusts Kirhenšteins. Viņi regulāri apmeklēja mūsu sarīkojumus, jo skolā mācījās rakstnieces jaunākā meita Taiga un profesora mazbērni. Pirms vakariem nesām viņiem ielūgumus. Profesors mūs cienāja ar vitamīniem, bet rakstnieces mājā vārtus mums reiz atvēra Raiņa māsa Dora Stučka, kas dzīvoja turpat.

Mūsu klases vakarus centāmies veidot tautiskā stilā, lai gan priekšnesumi bija īsts "kokteilis", veidots no dažādu tautu rakstnieku darbiem. Viesus cienājām ar zirņiem un skābputru. Pēc priekšnesumiem zālē notika rotaļas un dejas, īpaši patika lekt polku. Reiz divi zēni tā bija aizrāvušies ar lekšanu, ka uzgrūdās profesoram Kirhenšteinam, kurš dancināja kādu meiteni, un profesors pakrita. Bijām ļoti nobijušies, bet profesors tikai pasmaidīja un turpināja priecāties kopā ar mums. Jāpiezīmē, ka tajā laikā profesors pildīja augstus valsts amatus, tomēr skolā ieradās bez apsardzes.

Pēkšņi mūsu zēni sāka aizrauties ar indiāņu dzīves veidu: taisīja no spalvām galvas rotas, šuva apģērbus no vecām drēbēm, izveidoja nometni Jaunciema pusē un brauca pāri Ķīšezeram ar savu vecāku laivām. Pat stundas laikā tika lasītas grāmatas par indiāņiem. Pēc kāda nelaimes gadījuma un pārgalvībām vecāki kopā ar skolotājiem likvidēja nometni un indiānisko dzīves veidu. Kādu laiku visi zēni bija aizrāvušies arī ar pastmarku kolekcionēšanu. Mežaparka grāmatu veikaliņā pastmarku pārdevējs pārdeva atsevišķas pastmarkas no kāda veca albūma. Starpbrīžos notika mainīšanās, pirkšana un pārdošana. Arī man un manai sola biedrenei Ernai iepatikās šī nodarbošanās. Aizrašanās bija tik liela, ka mēs vairs nemaksājām par pusdienām un šo naudu izlietojām pastmarku iegādei. Tā tas gāja līdz brīdim, kad skolotāji sāka interesēties, kāpēc bērni neēd pusdienas. Tad skolotāji un vecāki sāka stingri kontrolēt, vai pusdienu nauda ir samaksāta, un mūsu finansiālais stāvoklis krasī pasliktinājās.

Paralēli mācībām skolā četri mūsu skolēni apmeklēja baleta skolu. Skolu beidza tikai Inese Jurgena un Boļeslavs Adamuks, kurš brīnišķīgi dejoja galveno lomu baletā "Pie skaistās zilās Donavas" un "Bolero". Trešo dejotāju Jēkabu Vahramejevu 1949. gadā izsūtīja uz Sibīriju. Uz Sibīriju no mūsu skolas tajās dienās tika deportētas arī Velta un Biruta Kondrātes, Aivars Āboltiņš un dziedāšanas skolotāja Zenta Ozoliņa. Šīs dienas bija baigu nojautu pilnas. Arī mūsu ģimene bija jau sasaiņojusi līdzņemamās mantas.

Skolas laikā daudz lasījām, gājām uz kino un teātriem, kaut parasti naudas trūkuma dēļ sēdējām vislētākajās vietās. Mūsu skolotāji prata mūs ievadīt grāmatu un mākslas pasaulē, garīgās vērtības stādot augstāk par politmācībām. Mūsu mazajā skoliņā mācījās nākamā Klasiskās filoloģijas katedras lektore Ināra Ķemere, matemātikas zinātņu doktore Erna Gailīte, pazīstamais burātājs Māris Dāle, populārais narkologs Viktors Jaksons un daudzi citi skolotāji, mediķi un citu profesiju pārstāvji.

Kaut arī šajā laikā darījām daudz blēņu, tomēr no skoliņas visi esam saņēmuši līdzīgu darba mīlestību, zināšanu pamatus un draudzības jūtas. Tieši mazās skoliņas veido savdabīgu, ļoti jauku gaisotni, kas tik vajadzīga bērnības gados, kad veidojas katra cilvēka raksturs un iekšējā pasaule.

*Materiālu sagatavoja un
vācu tekstus tulkoja Saulcerīte Viese.*

RĪGAS VĒSTURE UN KULTŪRAS MANTOJUMS

1997. GADA PUBLIKĀCIJAS BIBLIOGRĀFIJA

I. GRĀMATAS ■

- Acta medico-historica Rigensia / Ed. K.E.Arons, J.Salaks: Vol.III (XXII).- Rīga: Pauli Stradini Museum historiae medicinae, 1997.- 478 p.
- Saturā: Stradiņš J. Wilhelm Ostwalds Rīgaer Jahre und die Entstehung der klassischen physikalischen Chemie.- S.55-70. Sočņeva Z., Liepiņš J. No Aleksandra Augstumu iestādes [Rīgas psihoneiroloģiskās slimnīcas] vēstures. - 99.-106. lpp. - Kopsav. angļu val.
- Aizpurs K. Ko dzied Rīgas gaiļi?: Dramatiska spēle 2 cēl. 11 ainās / Red. un ievada aut. V.Eihvalds. - Rīga, 1996. -68 lpp.:il.
- Veltījums Rīgas pilsētas 800. gadskārtai pēc Indriķa hronikas ierakstiem.
- Breģe I. Teātris senajā Rīgā: Vēstures fakti, vācu kultūra – skats pāri diviem gadsimtiem: Rīgas Pilsētas teātris (1782-1863).-Rīga: Zinātne, 1997.-227 lpp.:il.
- Cakuls J. Latvijas [arī Rīgas] Romas katoļu priesteri, 1918-1995: Uzziņas.- Rīga: Rīgas metropolijas kūrīja, 1996.- 431 lpp.
- Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas Rīgas pilsētā.- [Rīga]: Rīgas domes Vides aizsardzības pārvalde, [1997].-14 lpp.:il.
- Karla Kristofa Grosa, Džeimsa Armitsteda, Ludviga Vilhelma Kerkoviusa gleznu kolekciju katalogs: [Gleznu kolekciju dāvinājumi Rīgas pilsētai] / Latvijas mākslas muzeju apv-ba. Arzemju mākslas muzejs; sast. I.Raudsepa; teksta aut. I.Raudsepa, V.Zariņa.- Rīga: Latvijas mākslas muzeju apv-ba, 1997.-39 lpp.:il.- Kopsav. angļu val.
- Krastiņš J. Mežaparks/ Latvijas dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība.- Rīga: Zinātne, 1997.- 231 lpp.:il.- (Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļi).-Kopsav. angļu, vācu val.
- Rec.: Buka O. Dārzu pilsēta Mežaparks // Diena. - 1997. -15.jūl. -Nr.162.
- Holcmanis A. // Latvijas Arhitektūra. -1997. - Nr.12.-[101.] lpp.
- Lasmanis U. Berga bazāra un laikmeta labirintos.- Rīga: Aut. izd., 1997.-254 lpp.:il.
- Liepiņš E. Rīgas auto: Nezināmās automobiļu vēstures lappuses.- Rīga: Baltika, 1997.-138 lpp.:il.- Teksts paral. latv., angļu val.
- Rec.: Zirnis E. Rīgas auto pagātne // Diena. Piel. Izklaide.- 1997.-28.febr.-Nr.50.
- Lindenberga V., Torgāns J., Fūrmane L. Gadsimtu skaņu lokā: [Rakstu krāj.] - Rīga: Zinātne, 1997.- 179 lpp.:il.
- Saturā: Lindenberga V. Rīgas pilsētas teātris teātra programmu krājuma gaismā (1782-1814). Torgāns J. Rīgas mūzikas dzīve 19. gs. sākumā. Torgāns J. Johans Kristofs Kafka (1754-1815) un Rīgas kultūras dzīve viņa laikā. Torgāns J. Daži Rīgas mūzikas vēstures bibliogrāfiskie un arhīvu avoti. Lindenberga V. Mūzikas kritika Rīgā 19. gadsimta pirmajā pusē. Lindenberga V. Riharda Vāgnera Rīgas gadi. Lindenberga V. Heinrihs Dorns Rīgā.
- Panteniusa L. Jaunības atmiņas par Veco Rīgu / No vācu val. tulk. S.Brīce.- Aizpute: Harro von Hirschheydt, 1997.-62 lpp.
- Rec.: Zirnis E. Jaunā Vecā Rīga // Diena. Piel. Izklaide.- 1997.- 26.sept.- Nr.225.
- Plīnijs B. Slavas dziesma Rīgai: 1595 = Der Ruhmgesang auf Riga = Одическая песнь Риге = The Encomium to Riga / J.Stradiņa ievadvārds; atdzej. L.Briedis latv. val., M.Knolls vācu val., L.Azarova krievu val., P.Cedriņš angļu val.; L.Azarovas, I.Ķemeris, G.Straubes pēcv.- Rīga: Latvijas Kultūras fonds: Jumava, 1997.-429 lpp.- (Bibliotheca Rigensis).-Teksts paral. latīņu, latv., vācu, krievu, angļu val.
- Priede G. Arhitekts Vilhelms Bokslafs un Rīga = Der Architekt Wilhelm Bockslaff und Riga / Tulk. S.Pijola, M.Luksa.- Rīga: Jāņa sēta, 1997.-69 lpp.:il., ģīm.- Teksts paral. latv., vācu val.
- Rīga a city to discover: History, Architecture, Museums, 300 colour photos; City maps / Text by A.Brūders; ed. in-chief S.Naumova; photo by L.Balodis; transl. by I.Jansone, M.Parņickis.- Rīga: Madris, 1997.-202 p.:il., maps.
- Rec.: Aboliņa D. Rīgas atklāšanas grāmata // Diena. 1997.- 6.nov.- Nr. 260.
- Rīga-800: Gadagrāmata, 1996 /LKF; sast. un red. J.Treile.- Rīga: Jumava, 1997.-98 lpp.:il.- Kopsav. angļu val.- Bibliogr.: 90.-97.lpp.
- Saturā: Ievads. Programmas Rīgas astoņsimtgade 1996. gada hronika. Buša A. Rīgas dome ceļā uz jubileju. Skujiņa A. Lielā Kristapa laukums: Rīdzenes iezīmēšana. Izziņas / Sagat. J.Treile: Izdotas pirmās pastmarku sērijas "Rīgai - 800". Rīgas pirmie gadsimti monētās. Telnieki pilsētai. Latvijas radio un TV Rīgas astoņsimtgadei: Krone B., Admīdiņš R. "Saule Rīgas zelta gaiļos". Lepeško I. Latvijas TV projekts "Rīgai-800". Celmiņš A. Zemē apslēptā pilsēta; Vecrīgas arheoloģiskā izpēte, 1991.-1996. gads. Grosa S. Jūgendstils Baltijā: Laiks un telpa. Caune A. Rīgas vēsturiskie. Spāriņis O. Valstiskās un nacionālās pašapziņas izpausmes Rīgas pieminekļos 19.gs. un 20.gs. sākumā. Rīgas pilsētas galvas: Rīgas pašvaldības vadītāji 20. gadsimtā. Zariņa V. Armitstedi Rīgā. Mecenāti Rīgā: Karulis K. Mecenātisms latviešu sabiedrībā. Grāpis A. Dāvinātāja priekš. Veco rīdzinieku atmiņas: Caune A. Nāras iela. Pamše K. Vilandes iela. Priede G. Rātslaukums: Pagātnes atbalsis. LKF stipendiāti Rīgā: Breģe I. Rīgas grāmatu izdevniecības 17. un 18.gadsimtā kā nošu izdevējas: (Pēc Rīgas bibliotēku nošu materiāliem). Tetters D. Māja Rīgā: (Rīdzinieks mājā un māja rīdziniekā). Rīgas

vēsture un kultūras mantojums: 1996.gada publikācijas: Bibliogrāfija / Sast. C.Caune. Summary.

Rīga [fotogrāfijās] / Red. A.Bērziņš, Ģ.Kiršteins, A.Saulgriezis u.c.; L.Baloža, U.Brieža, V.Brauna u.c. foto.- Rīga: SIA "LKC", 1997.-58 lpp.: fotogr.

Rīgas celtniecības un tēlniecības pieminekļi no gotikas līdz jūgendstilam: (13.gs.-1914.g.): Bibliogr. rād. / Sast. C.Caune. -Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1997.-502 lpp.-Paligrād.: 413.-[502.] lpp.

Rec.: Mugurēvičs Ē. // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.- 1997.- Nr.2.- 153.-155.lpp.

Turlaja A. Sen to Rīgu daudzinaja // Literatūra. Māksla. Mēs. - 1997.-3./10.apr.-Nr.14.

Абызов Ю. Когда и памятник - враг // СМ.- 1997.- 16 апр. н.86.

Rīgas Doma vitrāžas = The Riga Dom Cathedral stained glass / Sast. M.Stefane; teksta aut. O.Spāritis; tulk. R.Mozere; red. M.Siliņa; māksl. A.Mitris; fotogr. I.Stūrmanis; Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. -Rīga, 1997.-103 lpp.:il.-Paral. latv., angļu val.

Rec.: Muižniece R. Rīgas vēsture stiklu mirdzumā // Diena.- 1997.- 13.aug.- Nr.187.

Stefane M. Jauns piensums latviešu grāmatniecībā // Brīvā Latvija (Londona).-1997.-24./30. maijs.- Nr.20

Rokpelnis J. Rīgas iedzīmtie: Pastaigas.- Rīga: Nordik, 1997.-199 lpp.:ģīm.

Rec.: Berelis G. Jānis Rokpelnis grauž Rīgas kaulus // Diena.- 1997.- 2.maijs.- Nr.101.

Jansone I. Krāšņo leksikas džungļu iedzīmtie // Karogs.- 1997.- Nr.6.- 163.-170.lpp.

Zirnis E. Špacieri ar iedzīmtajiem // Diena. Piel. Izklaide.- 1997.- 7.marts.- Nr.56.

Šterns I. Latvijas vēsture, 1290-1500.-[Stokholma]: Daugava, 1997.-741 lpp.

Saturā: Rīgas arhibīskapija.- 21.-65. lpp.; Rīgas pilsēta.- 153.-330. lpp.

Tava labākā grāmata par Latviju [arī Rīgu]: 109 jautājumi un atbildes / Aut. M.Janaus, M.Ozoliņa, D.Pilāte u.c.; sast. M.Ozoliņa, V.Veilands.- Rīga: Aplis, 1997.-207 lpp.:il.- (Enciklopēdija katrai ģimenei, 1).

Žigure A. Latvijas policijas vēsture: 1.grām.: Rīgas policijas vēsture, 1201-1918.- Rīga: Fakts, 1997.-315 lpp.:il.

Žigure A. Viss nostājas savās vietās: [Par grām." Rīgas policijas vēsture": Saruna ar A.Žiguri / Pierakst. M.Grīnups] // Likuma Vārdā. - 1997.- 18.sept.- Nr.19.

Флейшман Л., Абызов Ю., Равдин Б. Русская печать в Риге: Из истории газеты *Сегодня* 1930-х годов: Кн. 1-2. - Stanford, 1997.- (Stanford slavic studies, vol. 13-14).

Кн. 1: На грани эпох.- 406 с.

Кн 2: Сквозь кризис.- 464 с.

Recenzijas par 1996. g. izdotajām grāmatām

Broce J.K. Zīmējumi un apraksti: 2.sēj.: Rīgas priekšpilsētas un tuvākā apkārtnē / Red. T.Zeids.- Rīga: Zinātne, 1996.-590 lpp.:il.

Rec.: Danosa A. Mēs būtu kā akli kaķēni // Brīvā Latvija (Londona).-1997.-17./23. marts.- Nr.11.

Pāvilāne V. // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.- 1997.- Nr.4.- 167.- 168.lpp.

Strods H. Johana Broces otrš piemineklis XVIII gadsimta Rīgai un Latvijai // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 10.apr.- Nr.93.

Strods H. Johana Broces pieminekļu otrais sējums // Latvijas Vēsture.- 1997.- Nr. 3.-101.-103. lpp.

Strods H. Johana Broces otrš piemineklis Rīgai un Latvijai // Diena.- 1997.- 30.jūn.- Nr.149.

Krastiņš J. Rīga – jūgendstila metropole. Rīga: Baltika, 1996.-351 lpp.:il.- Vācu, angļu val.

Rec.: Lejnieks J. Jāņa Krastiņa grāmata "Rīga – jūgendstila metropole" notikums Latvijas kultūras aprītē // Latvija un Eiropas Savienība.- 1997.- Nr.4.- 50.-52. lpp.

Redberga Z. Rīga - jūgendstila metropole // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.10.-[79.] lpp.

II. RAKSTI NO PERIODIKAS UN GRĀMATĀM *

1. RĪGA – EIROPAS KULTŪRAS GALVAPILSĒTAS KANDIDĀTE 2001. GADAM

Lūsina I. Rīga – viena no iespējamām Eiropas kultūras galvaspilsētām // Diena.- 1997.- 5.nov.- Nr.259.

Rīgai ir izredzes kļūt par Eiropas kultūras galvaspilsētu 2001. gadā // Izglītība un Kultūra.- 1997.- 20.nov.- Nr.44.

Rozeniece A. Vai Rīga būs Eiropas kultūras galvaspilsēta // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 14.febr.- Nr.48.

Ruka-Birzule E. Caur pagātnes Rīgu uz nākotnes Rīgu: Par Eiropas kultūras mantojuma dienu sākumvietu 2001. gadā paredzēta Latvijas galvaspilsēta // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 12.nov. - Nr.295.

Ruka-Birzule E. Informācijas centrs Rīgas kultūras mantojuma sakārtošanai // Diena.- 1997.- 25.jūn.- Nr.145.

Ruka-Birzule E. Rīga būs Eiropas kultūras mantojuma dienu oficiālas atklāšanas vieta 2001. gadā // Diena. -1997.- 7.nov.- Nr.261.

Umblija R. Rīga - Eiropas kultūras galvaspilsētas kandidāte 2001. gadam // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 12.nov.- Nr.295.

Umblija R. Rīga - Eiropas kultūras galvaspilsētas kandidāte 2001. gadam // Diena.- 1997.- 10.nov.- Nr.263.- T.p. kr. laikr. Диена 13.nov. - Nr. 266.

Zvaigzne I. Piesakot Rīgu Eiropas kultūras galvaspilsētas godam // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 12.nov. - Nr. 295.

Лусиня И. Рига – одна из потенциальных столиц европейской культуры // Диена.- 1997.- 11 нояб. - н.264.

2. PAR RĪGAS VĒSTURISKĀ CENTRA IEKĻĀŠANU UNESCO PASAULES KULTŪRAS MANTOJUMA SARAKSTĀ

Rīgu iekļauj [UNESCO pasaules] kultūras mantojuma sarakstā // Diena.- 1997.- 5.dec.- Nr.284.- T.p. kr. laikr. Диена .

Ruka-Birzule E. Kā Latvijai iekļūt UNESCO Pasaules Mantojuma sarakstā // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 15.maijs. - Nr.120.

Ruka-Birzule E. Rīga UNESCO pasaules mantojuma

sarakstā – tituls, kas uzliek atbildību // Izglītība un Kultūra.- 1997.- 24.dec.- Nr. 49.

Ruka-Birzule E. UNESCO eksperti piedāvā Rīgas vēsturiskā centra un krastmalas atjaunošanas projektu // Diena.- 1997.- 16.janv.- Nr.13.

Zāļīte R. Vai sērdienīte Rīga kļūs par mantinieci? / Rīgas Balss.- 1997.- 17.janv.- Nr.12.

3. GATAVOŠANĀS RĪGAS 800 GADU JUBILEJAI

Rīgai 800: Jubilejas avīze.- 1997.- Nr.0 (aug.)- 4 (dec.).

Saturā:

Nr.0 (aug.): Stradiņš J. Rīga gadsimtu griežos. Latvieši Rīgas vēsturē: [Rīgas iedzīvotāju nac. sastāva dinamika].

Nr.1 (sept.): Ādamsons E. Zviedru vārtu romānce [dzeja]. Svarāne M. Latviešu elites elite 18. gadsimtā. Čivle D. Armitsteds un Rīga. Henriņš A. Ielu krustišana un pārkrustišana. Tauriņš V. Ar ko lepojas rīdzinieki: [Par Rīgas 800 gadu jubilejas projektu]. Caune A. Kas mīt zem senās Rīgas namiem un sliekšņiem?: [Intervija ar A.Cauni/ Pierakst. I.Eglīte].

Nr.2 (okt./nov.): Baumanis M. "Siemens" velte Rīgai dižajā jubilejā: [Apgaismojuma ierīces Doma baznīcas izgaismošanai]. Svarāne D. Zemzemes koka senlietas. Svarāne D. Ar noslēpumainību apvīts atradums. Hūne D. Rīgas 3. bibliotēka laikmetu griežos. Henriņš A. Ielu krustišana un pārkrustišana (turpinājums). Neilands A.F. Fon Zengbušu ciltskoks. Čaks A. Ilģuciemam: [Dzeja]. Zvirgzds A. Daba – visaugstākā vērtība. Želošana – liekulība.

Nr.3 (nov./dec.): Umblija R. Eiropai atdzimstoša metropole. Ruka-Birzule E. Būtisks pagodinājums. Pantele A. Ko stāsta vecais Rīgas Doms. Mārtuža E. Unikālās Doma ērģeles. Rīgas jubileja jeb "piecas minūtes uz pasaules skatuves". Spāriņis O. Pagātnes vērtības un nākotnes vizijas: [Saruna ar O.Spāriņi / Pierakst. I.Alksnītis]. Jubilejas un piemiņas monētas.

Nr.4 (dec.): Āboliņa I. Rīga – UNESCO sarakstā. Āboliņa I. Rīgas jubilejai – katrs ar savu artavu. Nitiša S. Kā senie rīdzinieki svētkus svinējuši. Svarāne M. Mastu šķirotaji – vīrs, prāts, spēks: [Par Šteinhaueru dzimtu].

Āboliņa D. Aicina izdomāt scenāriju Rīgas astoņsimtgades jubilejas svinībām // Diena.- 1997.- 10.febr.- Nr.34.

Āboliņa D. Biroja Rīgai – 800 vadītāju izvēlēties otrajā kārtā // Diena.- 1997.- 5.nov.- Nr.259.

Āboliņa D. Biroja Rīgai – 800 vadīs Ingūna Ribena // Diena.- 1997.- 21.nov.- Nr.272.

Āboliņa D. Vienotu vadību Rīgas svinībām // Diena.- 1997.- 25.jūn.- Nr.145.

Buša A. Kā Rīga savus svētkus svinēs: [Saruna ar A.Bušu / Pierakst. A.Rozeniece] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 17.janv.- Nr.23.

Buša A. Par Rīgas jubileju domājot // Brīvā Latvija (Londona).- 1997.- 28.jūn./4.jūl., 5./11.jūl.- Nr.25, 26.

Gabre A. Kas atbildēs par Rīgas jubileju // Rīgas Balss.- 1997.- 19.dec.- Nr.245.

Kaufmanis A. Kur sapnis par Rīgu: Divas izst., kas velt. Rīgas 800 g. jub. // Diena.- 1997.- 18.okt.- Nr.244.

Kaufmanis A. Rīga un mākslinieki: [Par konkursu

"Rīga mūsdienu mākslā" velt. Rīgas 800. gada-dienai] // Diena.- 1997.- 22. sept.- Nr.221.- T.p.kr.laikr. Диена 23. sept.- н. 222.

Latvijas Bankas jaunās monētas: Veltījums XVI gadsimta Rīgai // Averss un Reverss.- 1997.- Nr.4.

Lipša I. Rīgas jubileja viena, rīkotāju daudz // Rīgas Balss.- 1997.- 18.marts.- Nr.54.- T.p.kr.laikr. Ригас Балсс.

Plūme N. Rīgas 800 gadu jubilejai: [Laistas klajā senajai Rīgai veltītas pastmarkas] // Rīgas Balss.- 1997.- 27.nov.- Nr.229.- T.p.kr.laikr. Ригас Балсс.

Priekšlikumi Rīgas 800 gadu jubilejas programmai / LKF Melngalvju nama atjaunošanas kopa. – Diena.- 1997.-12. dec.- Nr.290.

Strautiņš B. Rīga saulē un bronzā: [Saruna ar tēln. B.Strautiņu sakarā ar iegūto pirmo vietu Rīgas 800. gadad. velt. tēln. konkursā / Pierakst. V.Kaināzis] // Rīgas Balss.- 1997.-22. okt.- Nr.205.- T.p.kr.laikr. Ригас Балсс.

Vanzovičs S. Rīgas astoņsimtgades pīrāga saldme // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 16.okt.- Nr. 241.

Veltījums XV gs. Rīgai: [Par Rīgas 800 g. jubilejai veltīto sudraba monētu] // Averss un Reverss.- 1997.- Nr.1.

Zāģere I. Rīga mūsdienu mākslā: [Par Rīgas 800. gadad. veltītu t.p. nosauk. tēlotājas un lietīšķās mākslas konkursa izstādi Rīgas galerijās] // Neatkarīgā Rīta Avīze. Piel. Tālrāde. Tāldzirde.- 1997.- 31.okt.- Nr. 254.

4. RAKSTI PAR RĪGAS PAGĀTNI

Podberezina J. Kolekcionāra mūža mīlestība: [Par I.Dimenšteina Rīgai un Jūrmalai veltīto atklātņu kolekciju] // Rīgas Balss.- 1997.- 5.dec.- Nr. 235.- T.p.kr.laikr. Ригас Балсс.

Rupenheite I. No akmens tilta līdz jūrai: Ar kuterīti pa Daugavu // Diena. Piel. Izklaide.- 1997.- 4.jūl.-Nr. 153.

Žigūre A. Rīgas policijas vēsture // Fakts.-1997.- 7., 14., 21., 28.janv.; 4., 11., 18., 25. febr.; 4., 11., 18., 25.marts; 1., 8., 15., 22., 29.apr.; 6., 13., 20., 27.maijs; 3., 10.jūn.; 1., 8., 15., 22., 29.jūl.; 5., 12., 19., 26. aug.; 2., 9., 16.sept. – Nr.1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71: il.

a) Arheoloģiskie atradumi Rīgā

Caune A. Ansiedlung, Hausbau und Alltagsachen der einheimischen und deutschen Siedler in Riga im 12. und 13. Jahrhundert // Stadtarchäologie in Braunschweig: Ein fachübergreifender Arbeitsbericht zu den Grabungen 1976-1992 / Hrsrg. von H. Rötting.-Hamel, 1997.-S. 344-349.

Caune A. Archäologische Zeugnisse von den heidnischen Volksglauben in Riga während des 12.-13. Jh. // Swiatowit / Red. J.Gąssowski. - Warszawa, 1996.- XL.- S. 226 -242.

Caune A. Bērnu koka rotaļlietas viduslaiku Rīgā // Arheoloģija un etnogrāfija.- Rīga, 1997.- 19.laid.- 130.-134.lpp.:il.-Kopsav. vācu val.

Caune A. Einige Merkmale der Kulturbeziehungen

zwischen den Einwohnern des Dünamündungs- und des südwestlichen Ostseeküstengebiets im frühen Mittelalter // *Archaeologia Baltica*, 2 / Ed. V.Kazakevičius, V.Žulkus.- Vilnius, 1997. - S. 59-68.

Caune A. Die Hauptergebnisse der Stadtkernforschungen in Riga in den Jahren 1938 bis 1995 und Möglichkeiten der künftigen Forschungen // Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum I : Stand, Aufgaben und Perspektiven / Hrsg. von M. Gläser.- Lübeck, 1997.-S.319-327.

Caune A. Hausmarken des 13. und 14. Jahrhunderts in der Hansestadt Riga // Zwischen Lübeck und Novgorod: Wirtschaft, Politik und Kultur im Ostseeraum vom frühen Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert : Norbert Angermann zum 60. Geburtstag / Hrsg. von O. Pelc und G. Pickhahn.- Lüneburg, 1996.-S.109-119.

Caune A. Kaianlagen des Rigaer Hafens im 12.-13. Jahrhundert // *Slowianszczyzna w Europie sredniowiecznej* / Ed. Zofia Kurnatowska.- Wrocław, 1996.- Vol. 2.-P. 97-102.

Caune A. Über ethnische Zugehörigkeit der sogenannten kurischen Grabstätten in Riga (12.-14.Jh.) // *Vakarō baltai: etnogeneze ir etnive istorija.* - Vilnius, 1997. - P.241-251.

Celmiņš A. Arheologi - aiz bijušo gadsimtu vērtiem: [Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja arheoloģiskie pētījumi Dannenšterna namā un Rīgas Doma pagalmā] // *Latvijas Vēstnesis.*- 1997.- 23.jūl.- Nr.187.

Celmiņš A. Rīgas Doma pagalma viduslaiku rakstāmirbuļi // *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls.*- 1997.- Nr.2.- [5.]-17. lpp.:il.- Kopsav. vācu val.

Par pētījumiem Ietonikā: Divpadsmitā sēde: Jaunāko pētījumu rezultāti Rīgas senvēsturē // *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.*- 1997.- 51.sēj.- Nr.3/4.- 158.-161.lpp.

b) Rīga 13.-17. gs.

Caune A. Hanza un Rīga: Pirms 715 g. Rīga pievienojās Vācijas pilsētu sav-bai Hanzai // *Lauku Avīze.*- 1997.- 16.sept.- Nr.73.

Jēkabsons E. Rīgas pilsēta un Daugavgrīvas ciotoksnis poļu-zviedru kara laikā (1600-1621) // *Latvijas Arhīvi.*- 1997.- Nr.1.- 19.-25.lpp.- Kopsav. vācu val.

Klaviņš K. Latviešu amatnieki senajā Rīgā: [No žurn. "Amatnieks" 1937, Nr.4] // *Amatnieks.*- 1996.- Nr.3.- 2.-3.lpp.

Šterns I. Krustakarā par vācu Rīgu // *Latvijas Vēsture.*- 1997.- Nr.4.- 16.-19.lpp.

Šterns I. Par Rīgas un Daugavas vārdu // *Arheoloģija un etnogrāfija.*- Rīga, 1997.- 19.laid.- 172.-175. lpp.- Kopsav. angļu val.

Šterns I. Vācu Rīgas dibināšana // *Latvijas Vēsture.*- 1997.- Nr.3.- 9.-16. lpp.

Zanders O. Senās Rīgas un Livonijas siluets // *Grāmatu Apskats.*- 1997.- Nr.1.- 16.-17. lpp.

Пухляк О. Русское купечество в Риге в XV веке // *Диена.*- 1997.- 19 июля.- н.166.

Федосеев А. Рижское побоище: [Из истории Риги в XIII столетии] // *Час.*- 1997.-25 авг.- н.11.

Щербаков А. Кто замуровал Генриха? : [О

жертвоприношении в средневековой Риге] // *Бизнес & Балтия.*- 1997.- 22 авг.- н.162.

c) Rīga 18.-20. gs. sāk.

Arnold G. Riga, Livland und Russland im Schaffen Herders // *Johann Gottfried Herder und die deutschsprachige Literatur seiner Zeit in der Baltischen Region.* - Riga, 1997.-S.20-36.

Biedriņš A. Rīgas - Tukuma dzelzceļam - 120 // *Latvijas Dzelzceļnieks.*- 1997.- 17./23. okt.- Nr. 41.- T.p. kr. laikr. Железнодорожник Латвии.

Dimenšteins I. Rīgas dambji - gadsimtiem vecie un brūkošie // *Rīgas Balss.*- 1997.- 31.janv.- Nr.22.- T.p.kr.laikr. Ригас Балсс.

Irbe V. Atmiņas par Rīgas spirta fabriku: Autora Osvalda Akmentiņa izdevums // *Brīvā Latvija (Londona).*- 1997.- 19./25.jūl.-Nr.28.

Jakovleva M. Jauni materiāli no Prūsijas Valsts arhīva par 1788. gada Rīgas amatnieku zeļļu nemieriem // *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.*- 1997.- Nr.1.- 149. lpp.

Jakovleva M. Rīgas amatnieku zeļļu 1788. gada nemieri un to rezonanse // *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.*- 1997.- Nr.2.- [18.]-35. lpp.- Kopsav. vācu val.

Knoll R. J.G. Lindners Fortgang aus Riga (1764) und Herders Ankunft // *Johann Gottfried Herder und die deutschsprachige Literatur seiner Zeit.*- Riga, 1997.-S.49-79.

Krastiņš J. Latvijas [arī Rīgas] jūgendstils Eiropas kontekstā // *Latvijas Vēstnesis.*- 1997.- 14.febr.- Nr.48.

Krastiņš J. Rīgas jūgendstils Helsinkos: [Par izstādi] // *Diēna.*- 1997.- 3.marts.- Nr.52.- T.p.kr.laikr. Диēна 4.martā.- Nr.53.

Latvju zvērests: [Zvēresta teksts, ko deviņi pilsētas aizstāvēšanai mobilizētie latvieši, kad 1709.g. krievi apsēda Rīgu] // *Atpūta.*- 1997.- Nov./dec.-7.lpp.

Liepnieks L. Rīgas melnais balzams un viņa ķeizariskā krustmāte: [Par amatn. Kunces radīto Rīgas melno balzāmu 1750.g.] // *Liesma.*- 1996.-30.nov.-Nr.227/228.

Par Rīgas jūgendstilu Helsinkos un pasaulē: [Par izstādi "Rīgas jūgendstils" Helsinkos] // *Latvijas Vēstnesis.*- 1997.- 14.febr.- Nr.48.

Rīgas vaļņu nojaukšana: [No 1857.g. "Mājas Viesa" un "Latviešu Avīzēm"] // *Atpūta.*- 1997.- Nov./dec.- 7.lpp.

Štamgute I. Dzelzceļš Latgales priekšpilsētā: [No Rīgas-Dinaburgas dzelzceļa līnijas vēst. 19.gs. b. - 20.gs. sāk.] // *Latvijas Dzelzceļnieks.*- 1997.-1./7.aug.- Nr.30.- T.p. kr. laikr. Железнодорожник Латвии.

Львов И. ... А посередине моста была купальня: [О б. понтон. мосте через Даугаву в Риге] // *СМ.*- 1997.- 26 февр.- н. 46.

Львов И. Царские камни: [О Рижских дамбах] // *СМ.*- 1997.- 24 янв.- н.19.

Нейбургс У. 11 ноября: история и современность // *Диēна.*- 1997.- 11 нояб.- н. 264.

Окунев И. Рижский вагон для царя: [Из истории Рижского вагоностроит. завода] // *Час.*- 1997.- 5 нояб.- н.73.

Окунев И. Эти симпатичные "коробки для держания огня": [Из истории городского освещения Риги] //

Час.-1997.- 28 окт. - н.66.

Пухляк О. Александр I в Риге // Диена- 1997.- 17 февр. - н. 40.

Спаритис О. Отражение национального самосознания и политических амбиций в архитектуре общественных зданий и памятниках г. Риги: (XIX в. - начало XX в.) // Даугава.- 1997.- н. 2.- С. 108-130].

Федотов А. Вдоль Рижских палисадов: [О Риге XVIII в.] // Панорама Латвии.- 1997.- 7 марта - н. 47.

d) Rīga 20. gs. 20.-40. gadu sāk.

Danoss J. Par 18. novembri Rīgā – pirms 55 gadiem, 1942. gadā // Latvijas Vēstnesis.-1997.-11.nov.- Nr. 293/294.

Irbe V. Jaunība Rīgā: [Par D.Rudzīša atmiņu grām. "Ar jauniešu skatu" (Istlensinga, 1997)] // Treji Vārti (Istlensinga).- 1997.- Nr. 177.- 43.-44.lpp.

Malēnietis. Manas Rīgas atmiņas // Treji Vārti (Istlensinga).- 1997.- Nr.178.-48.-56.lpp.

Smiltāne G. Rīdzinieku atpūtas vietas 30.gadu otrajā pusē: [Par restorāniem un kafejnīcām] // Fokuss.- 1997.- 4./10.aug.- Nr.12.

Анохин Д. Память старого рижанина: [Беседа с архитектором и авт. кн. "Как мы жили в довоенной Риге" Д.Анохиным / Записал С.Журавлев // Диена.- 1997.- 17 апр. - н. 89.

Апситис В. Звуки шлагеров: [О дворовых музыкантах и шарманках] // Ригас Балсс.-1997.-10 нояб. - н. 218.

Апситис В. "Кому нужен билетик?": [Трамвай на рижских улицах] // Ригас Балсс.-1997.-26 нояб. - н. 228.

Апситис В. Лесопилка в городе // Ригас Балсс.-1997.- 26 нояб. - н.228.

Апситис В. Сторож! Сторож!: [О сторожах] // Ригас Балсс.-1997.-10 нояб. - н. 218.

Курпнек Г. Пути питейные: [О питейных заведениях Риги 40-60ых гг.] // СМ.-1997.- 20, 26 марта; 3 апр. - н. 65, 70, 75.

Лыба С. Рига кабацкая: Ресторанная жизнь 30-ых годов // Суббота.- 1997.- 25 окт. - н. 43.

e) Rīgas muzeji, biedrības, iestādes

Akurātere L. Rīgas pilsētas teātris un tā darbība 19. gadsimta 60. – 80. gados // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.- 1997.- 51.sēj.- Nr.3/4.- 102.-111.lpp.-Kopsav. vācu val.

Ancītis V. Ko nozīmē burti RLB: [Rīgas Latviešu bibliotēka – 130] // Ancītis V. Senču kalendārs 1998. gadam.- Saldus, 1997.- 186.-189. lpp.

Balode U. Rīgas Latviešu biedrības etnogrāfiskās kolekcijas tapšanas vēsture un šodiena // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.- 1996.- 50.sēj.- Nr.6.- 48.-55.lpp.- Kopsav. angļu val.

Beika A. Ieskats Rīgas tautas bibliotēku vēsturē // Latvijas Arhīvi.- 1997.- Nr.1.- 41.-46.lpp.- Kopsav. vācu val.

Beika A. Ieskats Rīgas tautas bibliotēku vēsturē // Es daru tā.- 1997.- Nr.6.- 38.-46.lpp.

Celmiņš A. Unikāli Hanzas laika priekšmeti Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja ekspozīcijā // Dabas un vēstures kalendārs 1997. gadam.-

Rīga, 1996.- 179.-185. lpp.

Ducmane K. Par Rīgas igaunņu biedrību un igaunņu skolu: [Par vēst.] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 21.febr.- Nr.54/55.

Hūne D. Rīgas 3. bibliotēka laikmetu griežos // Grāmatu Apskats.-1997.- Nr.11.- 20.-21.lpp.

Lavrinoviča I. [Rīgas] Zoodārzs no 1912. gada līdz šodienai // Fokuss.- 1997.- 20./26. okt.- Nr. 23.

Leimane M. Latvijas Vēstures muzeja pirmsākums (Rīgas Latviešu biedrības muzejs): [Par izveides vēst. no 1869.g.] // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.- 1996.- 50.sēj.- Nr.6.- 56.-72.lpp.- Kopsav. angļu val.

Muižniece R. Vai viss par Rīgu septiņos gadsimtos?: Izstāde "Rīga no gotikas līdz jūgendstilam" LNB // Diēna.- 1997.- 5.apr.- Nr.79.

Namvīra A. Čiekurkalna bibliotēkai – 70 // Grāmatu Apskats.- 1997.- Nr.11.- 50.-51. lpp.

Purviņa A. Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja miniatūru kolekcija: Katalogs // Latvijas Arhīvi.- 1997.- Nr.3.- 29.-36.lpp.- Kopsav. vācu val.

Riekstiņa M. Izstāde Rīgas jubilejai ["Rīga no gotikas līdz jūgendstilam" Latvijas Nacionālajā bibliotēkā] // Literatūra. Māksla. Mēs.- 1997.- 3/10.apr.- Nr.14.

Stradiņš J. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas pētnieciskās ieceres (19.gs. beigās – 20.gs. sākums) // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.- 1996.- 50.sēj.- Nr.6.- 20.-24.lpp.- Kopsav. angļu val.

Viksnā M. Rīgas skolotāju institūta devums latviešu folkloras vākšanā [līdz 1946.g.] // Skolotājs.- 1997.- Nr.1.- 31.-33.lpp.

Viksne R., Stradiņš J. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija Latvijas un Rīgas kultūrvēsturē // Latvijas Vēstures Institūta Zurnāls.-1997.-Nr.3.- 103.-127.lpp. - Kopsav. angļu val.

Vilškersta I. Jāzepa Mediņa Rīgas mūzikas kolekcijai – 70! // Pasaules Atbals.- 1997.-7./14.febr.

Zemberga K. Rīgas Zooloģiskais dārzs svin 85 gadu jubileju // Vakara Ziņas.- 1997.- 15.okt.- Nr.241.

Zirnis E. Pat putniem un zvēriem ir mājas: [Par Rīgas Zoodārzu] // Diēna. Piel. SestDiēna.- 1997.- 4.okt.- Nr.232.- T.p. kr.laikr. Diēna. Piel. TB Docyr.- 17.okt.- Nr. 243.

Беляев А. День рождения Рижского Zoo: [Из истории] // Час.- 1997.-11 окт. - н. 52.

Берга Т.М. Клады монет XI века в музее истории города Риги и мореходства // Четвертая Всероссийская нумизматическая конференция в г. Дмитрове 22-26 апреля 1996 г.: Тезисы докладов. - Москва, 1996.-С.58-59.

Иванов Г. Звери и люди: Рижскому зоопарку 85 лет // Русская газета.-1997.-11 окт. - н. 41.

5. RĪGAS ATSEVIŠKAS VIETAS UN CELTNES

Antoneviča S. Arhitektūras pieminekļi – garāmgājēju bieds: [Par arhitektūras pieminekļu saglabāšanu Rīgā] // Vakara Ziņas.- 1997.- 12.jūl.- Nr. 160.

Baumanis G. Privātpašnieks Rīgas vēsturiskajā centrā: [Par kultūras pieminekļu aizsardzību] // Latvijas Vēstnesis. Piel. Privātpašums.- 1997.- 12. dec.- Nr.324/328.

- Dambis J. Kad senajiem kultūras pieminekļiem jauni saimnieki: [Par kultūras pieminekļu saglabāšanu] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 27. marts.- Nr.83/84.
- Neuzbūvētā Rīga: [Par nerealizētajiem celtn. projektiem Rīgā] / Mater. sagat. I.Z. // Rīgas Laiks.- 1997.- Nr.9.- 18.-21.lpp.
- Rosenberg W. Die altrigaschen Höfchen // Rosenberg W. Baltisch-deutsche Kulturbeziehungen.- Wedemark, 1996.-S. 63-70.
- Ruka-Bīrzule E. Koka pilsētu gars Rīgā, Tronheimā un apziņā: [Par koka apbūves saglabāšanu: Sakarā ar projektu "Ziemeļvalstu koka pilsētas"] // Diena. - 1997.- 26.febr.- Nr. 48.- T.p. kr. laikr. Diena 13.martā.- Nr.61.

a) Vecrīga

- Alohins A., Gaivoronskis K. Kungu ielas grausti // Business & Baltija.- 1997.- 4.marts.- Nr.9.
- Audere I. Mencendorfa nams – filozofiskuma un romantisma meklētājiem: [Par Mencendorfa namu – muzeju] // Izglītība un Kultūra. -1997.- 9.janv.- Nr.2.
- Dimenšteins I. Vecrīga: audzēji uz šedevru fona: [Ēku restaurācijas problēmas] // Rīgas Balss.- 1997.- 3.nov.- Nr.213.
- Ducmanis M. Latvijas galvenā zāle [Saeimas nama Saeimas sēžu zāle] – darbā un pārvērtību gaidās: [Par rekonstrukciju un modernizāciju] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 10.apr.- Nr. 93.
- Eglāja B. Arhitektūras piemineklis – problēma īpašniekam un valstij: [Par ēku Audēju ielā 10] // Nekustamais Īpašums Latvijā.- 1997.- Nr.1.- 2.-4.lpp.
- Kaufmanis A. Rīdzenes upes renesanse: [Par Vecrīgas sakārtošanas projektiem] // Diena. - 1997.- 12.sept.- Nr.213.- T.p. kr. laikr. Diena 13.sept.- Nr.214.
- Latvijas Bankas mājieta: [Par Latvijas Bankas ēku] // Averss un Reverss.- 1997.- Nr.5.
- Luksa M. Jēkaba kazarmu atjaunošana un citi investīciju projekti // Zemes Reformas Vēstnesis.- 1997.- Nr.1.- 48.-50., 121.lpp.- Kopsav. angļu val.
- Nitiša S. Jēkaba iela: [No vēst.] // Rīgas Balss.- 1997.- 14.maijs.- Nr.92.- T.p. kr. laikr. Rīgas Balss.
- Nitiša S. Kaļķu iela // Rīgas Balss.- 1997.- 21.okt.- Nr.205.
- Nitiša S. Skārņu iela: [No vēst.] // Rīgas Balss.- 1997.- 14.febr.- Nr.32.- T.p. kr. laikr. Rīgas Balss.
- Nitiša S. Šķūņu iela: [No vēst.] // Rīgas Balss.- 1997.- 14.marts.-Nr.52.-T.p. kr. laikr. Rīgas Balss.
- Pujāte I. Varas simboli Saeimas ēkā // Lauku Avīze.- 1997.- 2.maijs.- Nr.35.
- Skujina A. Kuģi zem bruģa: [Rīdzenes projekts] // Mākla Plus.- 1997.- Nr.1.- [64.-67.] lpp.
- Ulmane-Strupule V. Baroks zem armetuma: [Unikāli 17.gs. beigu – 18.gs. vidus monumentālās glezniecības paraugi Rīgā, Audēju ielā 10, Pēterbaznīcas ielā 17 un Liepājā] // Studija.- 1997.- Ziema.- 62.-65.lpp.
- Ulmane-Strupule V. Noslēpums aiz nama fasādes: [18.gs. sienas gleznojumi ēkā Kaļķu ielā 11] // Diena. - 1997.- 19.nov.- Nr.270.- T.p. kr. laikr. Diena 20.nov.- Nr.271.

- Алехин А. Два лика "старушки": [О Старой Риге] // Земь пятниц- 1997.- 21 февр. - н.7.
- Видякин А. "Зимний сад" для банкиров: [Окончилась реконструкция здания Унибанка на Домской площади] // СМ.- 1997.- 22 мая - н. 115.
- Дименштейн И. Вецрига: опухоли на фоне шедевров: [О состоянии застройки] // Ригас Балсс.- 1997.- 26 авг. - н. 164.
- Журавлев С. "Рижский лев" и его собратья: [О бронзовых пушках в Старой Риге] // СМ.- 1997.- 1 авг. - н. 172.
- Максимова Н. Реанимировали сердце Риги: [После реконструкции открылись первые два этажа универмага "Centrs"] // Бизнес & Балтия.- 1997.- 5 дек. - н. 236.
- Никитина С. Улица Калькю: Взгляд в историю // Ригас Балсс.- 1997.- 8 авг. - н. 152.

Dannēšterna nams

- Ābolīna D. Sava laika debesskrāpis // Diena. Piel. SestDiena.-1997.-5.apr.-Nr. 79.
- Zāģere I. Vai Dannēšterna nams kādreiz atdzims? // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 15.dec.- Nr.291.
- Николаев С. Не "сгорит" ли Дом Данненштерна в огне конкуренции?: [О реставрации] // Бизнес & Балтия.- 1997.- 14 мая - н. 92.

Jēkaba kazarmas

- Ābolīna D. Kazarmās dzīvos pat vēstnieki // Diena. - 1997.- 3.apr.- Nr.77.- T.p. kr. laikr. Diena 4.apr.- Nr.78.
- Deģtere D., Rībele M. Atjaunotās Jēkaba kazarmas iesvēta garīgie tēvi // Vakara Ziņas. - 1997.- 7.apr.- Nr.80.
- Grīnvalde I. Lai tad lielā svētku diena paliek piemiņā un cieņā! // Rīgas Balss.- 1997.- 7.apr.- Nr.66.- T.p. kr. laikr. Rīgas Balss.
- Jēkaba kazarmu atdzimšana: [Raksti] / Mater. sagat. I.Koņivca // Latvijas Zeme.- 1997.- 8./14. apr.- Nr.14.- T.p. kr. laikr. Земля Балтии.
- Jēkaba kazarmu restaurācija. Īsa Jēkaba kazarmu vēsture. Bukingolts S. Ir atjaunota pati garākā un pati lielākā ēka Vecrīgā... // Nekustamais Īpašums Latvijā.- 1997.- Nr.3/4.- 11.-12. lpp.- Teksts paral. angļu val.
- Kazarmas rotās Rīgas ģerbonis // Diena. - 1997.- 5.apr.- Nr.79.
- Luksa M. Jēkaba kazarmu atjaunošana un citi investīciju projekti // Zemes reforma Latvijas pilsētās.- Rīga, 1997.- 50.-52. lpp.- Kopsav. angļu val. 123. lpp.; Zemes Reformas Vēstnesis.- 1997.- Nr.1.- 48.-50., 121.lpp.
- Pētersons A. Sols Bukingolts: "Esmu gatavs uzvilkt jūsu kurpes" // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 3.apr.- Nr.77.
- Rubīns A. Rīgas papēdis ir apauts // Lauku Avīze.- 1997.- 8.apr.- Nr.28.
- Sila D. Atjaunots vēl viens Vecrīgas arhitektūras piemineklis // Celtne.- 1997.- Nr.9 (maijs).
- Ржищева А. Как на "Екаба" и Сола именины испекли мы каравай! // Панорама Латвии. - 1997.- 8 апр. - н. 68.

Konventa sēta

Aļohins A., Gaivoronskis K. Uz zobenbrāļu pils drupām // *Bizness & Baltija*.- 1997.- 4.marts.- Nr.9.

Gelzis A. Par viesnīcu "Konventa sēta" // *Latvijas Arhitektūra*.- 1997.- Nr.13.- 8.-10.lpp.

Redberga Z. Studentu projekti Konventa sētai // *Latvijas Arhitektūra*.- 1997.- Nr.13.- 12.-13. lpp.:il.

Melngalvju nams

Caune V. Melngalvju namam veltīts darbs: Par konsultatīvās padomes lomu Melngalvju nama kompleksa atjaunošanā 1992.-1997. // *Celtne*.- 1997.- Nr.17 (sept.).

Caune V. Veidosim kopā! // *Celtne*.- 1997.- Nr.2 (janv.).

Ceīps U. Pie Melngalvju nama atrakts unikāls pagrabs // *Diena*.- 1997.- 19.sept.- Nr.219.

Freimanis J. Vai Rīgas astoņsimtajai gadskārtai vajadzīgs Melngalvju nams? // *Diena*.- 1997.- 20.febr.- Nr.43.- T.p. kr. laikr. *Diena* 21.febr.- Nr.44.

Izstāde "Tā top Melngalvju nams": [Informācija] // *Celtne*.- 1997.- Nr.13 (jūl.).

Jansons G. Arhitekti - par Melngalvju namu // *Latvijas Vēstnesis*.- 1997.- 23.jūl.- Nr.187.

Kārkliņa G. Melngalvju sudrabs nesūbē: [No Rīgas Melngalvju brālības un Melngalvju nama vēst.] // *Rīgas Balss*.- 1997.- 19.sept.- Nr.182.- T.p. kr. laikr. *Ригас Балсс* 23.sept.-Nr.184.

Lācis A. Kaislības Melngalvju nama pagalmā: [Stāsta A.Lācis / Pierakst. L.Kāla] // *Rīgas Balss*.- 1997.- 25.jūn.- Nr.120.

Melngalvju nams jāatjauno kompleksi / J.Piešiņš, G.Jansons, G.Zirnis, E.Pučīņš, V.Caune, G.Melbergs, J.Graudonis // *Rīgas Balss*.- 1997.- 1.apr.- Nr.62.

Nedriksť pārdot zemi ap Melngalvju namu / J.Piešiņš, G.Jansons, G.Zirnis, E.Pučīņš, V.Caune, G.Melbergs, J.Graudonis // *Neatkarīgā Rīta Avīze*.- 1997.- 24.marts.- Nr.70.

Pučīņš E. Kādam jābūt Melngalvju namam? // *Celtne*.- 1997.- Nr.12 (jūn.).

Pučīņš E. Nezaudēt mērķi // *Celtne*.- 1997.- Nr.22 (nov.).

Rīgas Jaunais nams: [Sakarā ar Melngalvju nama atjaunošanu: Saruna / G.Jansons, U.Bratuškins, E.Zīle, A.Holcmanis, M.Batrags, A.Stašāns, G.Armans, P.Blūms; pierakst. I.Zandere] // *Rīgas Laiks*.- 1997.- Nr.3.- [57.]-63. lpp.

Staģe L. Latvijas sirdī, Rīgas vidū - Melngalvju nams // *Lauku Avīze*.- 1997.- 2.apr.-Nr.26.

Гайлит Г. Строится Дом Черноголовых // *Бизнес & Балтия*.- 1997.- 2 дек. - н. 233.

Pētera I nams

Pētera Pirmā palasts // *Nekustamais Īpašums Latvijā*.- 1997.- Nr.6.-14.lpp.

Plato D. Iebilst pret Pētera I nama pārdošanu // *Diena*.- 1997.- 12.dec.- Nr.290.- T.p. kr. laikr. *Дiena*.

Puce I. Pētera I nams Vecrīgā pārdots izsolē // *Diena*.- 1997.- 22.dec.- Nr.298.

Астахов Г. Дворец Петра: кому в нем жить? : [Беседа с Г.Астаховым / Записала Н.Кисис] // *Дiena*.- 1997.- 30 июня - н. 149.

Макромёнок В. Дворцовые интриги // *Бизнес & Балтия*.- 1997.- 11 дек. - н. 240.

Rātslaukums. Rātsnams

Ābolina D. Izvērtēti Rātslaukuma apbūves priekšlikumi // *Diena*.- 1997.- 18.dec.- Nr.295.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 19. dec.-Nr. 296.

Ābolina D. Rātslaukuma apbūves projektus izvērtēs mēneša laikā // *Diena*.- 1997.- 20.nov.- Nr.271.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 21. nov.-Nr. 272.

Asaris J. Rīgas Rātslaukums kā arheoloģiskais mantojums // *Diena*.- 1997.- 29. maijs.- Nr.124.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 30. maijā.- Nr.125.

Audere I., Holcmanis A. Rātslaukumu atjaunošana Eiropā: [Arī Rīgā] // *Diena*.- 1997.- 25.nov.- Nr.275.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 26.nov.- Nr.276.

Caune A. Arheologa viedoklis par Rīgas Rātslaukumu // *Diena*.- 1997.- 15.maijs.- Nr.112.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 20.maijā.- Nr.116.

Caune A. Rīgas Rātslaukuma kultūrlāņa raksturs un veidošanās apstākļi // *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*.- 1997.-Nr.3.- 87.-102. lpp.:il.- Kopsav. vācu val.

Caune A. Vēlreiz par kultūrlāni Rīgas Rātslaukumā // *Diena*.- 1997.- 13.jūn.- Nr.137.

Domājot par Rīgas Rātslaukumu / J.Piešiņš, E.Pučīņš, V.Caune, G.Melbergs // *Diena*.- 1997.- 27.jūn.- Nr.147.

Freimanis J. Celsim arī Rātsnamu! // *Literatūra. Māksla. Mēs*.- 1997.- 22./29.maijs.- Nr.21.

Freimanis J. Vēlreiz par Rātslaukuma konkursu // *Diena*.- 1997.- 23.dec.- Nr.299.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 24. dec.- Nr.300.

Gabre A. Rātslaukuma atjaunošanā galavārda nav // *Rīgas Balss*.- 1997.- 17.dec.- Nr. 243.- T.p. kr. laikr. *Ригас Балсс*.

Grava S. Ko darīsim ar bijušā Strēlnieku muzeja ēku? // *Diena*.- 1997.- 14.febr.- Nr.38.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 15.febr.- Nr.39.

Grava S. Ko darīsim ar Rīgas centra pašu centru? // *Diena*.- 1997.- 11.apr.- Nr.84.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 14.apr.- Nr.86.

Holcmanis A. Vai Rātslaukums ir jāatjauno tā kādreizējā izskatā? // *Diena*.- 1997.- 29.apr.- Nr.99.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 2.maijā.- Nr.101.

Kanča M. Rātslaukuma apbūves projekti: [Izstāde Sv.Pētera baznīcā] // *Neatkarīgā Rīta Avīze*.- 1997.- 10.nov.- Nr.262.

Kārkliņa G. Beidzies Rātslaukuma konkurss // *Neatkarīgā Rīta Avīze*.- 1997.- 17.dec.- Nr.293.

Krastiņš J. Soļi uz Rātslaukuma atdzimšanu // *Diena*.- 1997.- 19.dec.- Nr.296.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 20.dec.- Nr.297.

Krastiņš J. Vēlreiz par Rātslaukumu // *Diena*.- 1997.- 24.apr.- Nr.95.- T.p. kr. laikr. *Дiena* 28.apr.- Nr.98.

LBC vērtējums Rātslaukuma apbūves konkursa projektiem // *Celtne*.- 1997.- Nr.23/24 (dec.).

Ose I. Rātslaukums atklāj savus noslēpumus: [Par arheoloģiskajiem pētījumiem] // *Rīgas Balss*.- 1997.- 11.nov.- Nr.219.- T.p. kr. laikr. *Ригас Балсс* 3.nov.- Nr.213.

Paegle J. Strīdus ābols - Rātsnama atjaunošana //

Diena. – 1997.- 25.apr.- Nr.96.- Т.р. kr. laikr. Диена 29.apr.- Nr.99.
Par konkursu "Par Vecrīgas vēsturiskā centra – Rātslaukuma – apkārtnes apbūvi" // Diena. – 1997.- 6.maijs.- Nr.104.
Par kultūras slāni Rātslaukumā / V.Caune, G.Melbergs, J.Piešīņš, E.Pučīņš, D.Sila, G.Zirnis // Diena.- 1997.- 9.jūn.- Nr.133.
Par Rātslaukuma kultūrskāni / V.Caune, E.Pučīņš, G.Melbergs, J.Piešīņš, D.Sila, G.Zirnis // Ceļne.- 1997.- Nr.11 (jūn.).
Rātslaukuma sarunas: [Sakarā ar konkursu "Par Vecrīgas vēsturiskā centra – Rātslaukuma – apkārtnes apbūvi": Saruna ar arhīt.] / A.Skujīņa, G.Melbergs, A.Holcmanis, J.Lejnieks, J.Krastiņš, J.Poga, V.Neilands, A.Ģelzis, G.Birkerts; mater. sagat. I.Rupenheite // Diena. – 1997.- 6.maijs.- Nr.104.
Vīdušs I. Rātslaukumam jābūt // Diena. – 1997.- 22.apr.- Nr.93.- Т.р. kr. laikr. Диена 23.apr.- Nr.94.

Rīgas pils

Caune M. Rīgas pils Baltā zālē // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.- 1997.- Nr.1.- 57.-69.lpp.- Kopsav. vācu val.
Ducmanis M. Rīgas zvaigžņotais tornis atkal savā vietā: Par torni - arhitekta iecerē un pilsētas debesīs // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 13. nov.- Nr. 296/297.
Medenis D. Rīgas pils un tās saimnieks // Vakara Ziņas Svētdienai.- 1997.- 1.marts.- Nr.51.
Ozola E. Rīgas pils neatklātie noslēpumi // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 2.dec.- Nr.280.
Restaurēs Rīgas pils Triju Zvaigžņu torni // Diena.- 1997.- 19.marts.- Nr.66.
Triju zvaigžņu torņa vainagojums restaurēts // Diena. – 1997.- 8.nov.- Nr.262.- Т.р. kr. laikr. Диена.
Vanzovičs S. Prezidenta zvaigznes // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 13.nov.- Nr.265.

b) Rīgas centrālā daļa

Ābolina D. Iesniegti pieci Pilsētas kanāla rekonstrukcijas priekšlikumi // Diena. –1997.-2.dec.- Nr.281.
Antoneviča S. Izraugās kanāla apsaimniekotāju: [Konkurss par Rīgas pilsētas kanāla rekonstrukciju] // Rīgas Balss.- 1997.- 9.dec.- Nr.237.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс .
Antoneviča S. Vēl var pieteikties kanāla apsaimniekošanai: [Turpinās konkurss par Rīgas pilsētas kanāla rekonstrukciju] // Rīgas Balss.- 1997.- 17.dec.- Nr.243.
Banga V. Īres nama interpretācija: [Par nama Elizabetes ielā 11 rekonstrukciju] // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.12.-72.-76.lpp.:zīm.
Bela B. Māja Rīgā – laikā un telpā nosacīts dzīves modelis: [Par namu Šarlotes ielā] // Latvijas Vēstnesis.-1997.- 17.apr.- Nr.98.
Grīnvalde I. Parole: «Tev jādzīvo Krišjāņa Barona ielā!»: [Par Krišjāņa Barona ielu] // Rīgas Balss.- 1997.- 30.janv.- Nr.21.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс.

Kundziņš P. Tiesu pils // Meikališa Ā. Tiesu vara Latvijā.- Rīga, 1997.- 84.-108.lpp.
Rupenheite I. Zirgu pasts un bohēma: [No ēkas Dzirnau ielā 46 vēst.] // Diena. Piel. SestDiena.- 1997.- 25.okt.-Nr.250.
Гайлит Г Как Кристап Калниньш строил Базар Берга / / Бизнес & Балтия.- 1997.- 24 дек. - н.249.
Дименштейн И. А до Земитаны были Александровские ворота: [О железнодорожной станции в Риге] // СМ.- 1997.-28 июня - н. 144.

Nacionālā opera

Avots M. Lūdž kredītu Operas [nama celtniecības] pabeigšanai // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 11.nov.-Nr.263.
Avots M. Operas nams lēnām grūst: [Par Nac. Operas ēku kompleksa tehn. stāvokli] // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 23.sept.-Nr.221.
Pētersone O. Opera: nelikumīgā būve uz nelikumīgas zemes // Rīgas Balss.- 1997.- 28.febr.- Nr.42.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс .
Riekstina M. Operas [otrās un trešās kārtas] rekonstrukcijas projekts nodots sabiedrības vērtēšanai // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.-12.marts.- Nr.60.
Rozeniece A. Latvijas Nacionālās operas nams: no šodienas uz rītdienu // Latvijas Vēstnesis.-1997.- 15.marts.-Nr.73/74.
Zaļakmene Z., Orlovs E. Latvijas Nacionālā opera briesmās!: Draud sabrukt piebūve, kura kalpo kā ārsiena // Vakara Ziņas.- 1997.- 7.okt.- Nr.234.

c) Rīgas priekšpilsētas

Blūke D. Kas kals Vārnu sētā?: Kurioza tiesāšanās par valsts nozīmes kult. pieminekli [Jaunciema gatvē 23] // Rīgas Balss.- 1997.- 10.janv.- Nr.7.- Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс .
Kainaizis V. Skaistais simtgadnieks: [Muzeja ēka «Dauderi»] // Rīgas Balss.- 1997.- 2.jūn.- Nr.105.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс .
Ruka-Birzule E. Notikumi Vārnu mājās – likumība vai patvaļa // Izglītība un Kultūra.- 1997.- 6.nov.- Nr.42.
Starptautiskais tirdzniecības centrs Centrārtgū: [G.Birkerta projekts] // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.8/9.- 54.-55.lpp.
Zirnis E. Apdraudēta Vārnu māju kalēja sēta // Diena.- 1997.- 1.dec.- Nr.280.
Žeivate I. Romantisma «sala» Sarkandaugavā: [Muzeja ēka «Dauderi»] // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.12.- [66.] -71.lpp.-Kopsav. angļu val.
Дименштейн И. Проспект Вецакю: [Об улице в Риге и курорте] // СМ.- 1997.-28 апр. - н.96.
Максимова Н. Памятник архитектуры или оптовая база: [О проектах реконструкции Рижского централ. рынка] // Бизнес & Балтия.- 1997.- 17 янв. - н. 11.
Федосеев Л. Руины рукотворные: [Из истории особняка Даудеры и завода "Алдарис"] // Час.- 1997.- 18 авг. - н. 5.

Mežaparks

- Lāce A. Meklējot Mežaparku: [Par Mežaparka nākotni] // Literatūra. Māksla. Mēs.- 1997.- 5./12.jūn.-Nr.23.
- Liepina D. Par Mežaparku domājot: [Sāk darbu Mežaparka attīstības biedrība] // Rīgas Balss.- 1997.- 11.dec.- Nr.239.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс
- Viese S. Mans Spīdolas gads Mežaparkā: [Sakarā ar pētīj. par Mežaparka vēst.un apbūves īpatnībām] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 3.janv.-Nr.1/2.
- Viese S. Mežaparkam sākot jaunu attīstības loku: [Sāk darbu Mežaparka attīstības biedrība] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 7.nov.- Nr.291/292.
- Viese S. Vēstījums par Saules dārzu // Literatūra. Māksla. Mēs.- 1997.- 13./20.marts.-Nr.11.

Konference un izstāde «Mežaparks – pirmā dārzu pilsēta Eiropā»

- Kaufmanis A. Dārzu pilsētas šodienā: [Sakarā ar konferenci] // Diena.- 1997.- 22.maijs.- Nr.118.
- Kaufmanis A. Tīra telpa: [Par izstādi Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā] // Diena. Piel. Izklaide.- 1997.-16.maijs.-Nr.113.
- Lāce A. Kliņģera likums Mežaparkam. Sveiks! [Par konferenci] // Neatkarīgā Rīta Avīze.-1997.- 15.maijs.-Nr.112.
- Libeka M. Vai Mežaparks ir tikai dārzu atmiņu vieta?: [Par konferenci] // Brīvā Latvija (Londona).-1997.-24./30.maijs.-Nr.20.

Pārdaugava

- Ar skatu uz Dzegužkalnu: [Par vēst.] // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Maijs.
- Bolderāja: Vienas dienas ceļojums // Latvju Mājai un Ģimenei.-1997.- Nr.2.- 71.-73.lpp.
- Jakušonoka S. Akcija «Māja Bolderājā» // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Aprīlis.
- Landorfa S. Muižiņa ar spoku: [Hartmaņa muižiņa] // Rīgas Balss.- 1997.- 12.sept.- Nr.177.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс .
- Liepiņš A. Daugavgrīvas kompleksā dabas lieguma problēmas // Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam.- Rīga, 1997.- 189.-190.lpp.
- Neizzinātā un vilinošā: [No Bolderājas un Daugavgrīvas vēst.] // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Jūnijs.
- Pētersons T. Ne Imanta, bet Anniņmuiža: [No vēst.] // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Augusts.
- Plikša I. Dabas liegumi [Rīgas pilsētas] Kurzemes rajonā // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Februāris.
- Plikša I. Krēmeru dabas liegums [Rīgā] // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Aprīlis.
- Ruka-Birzule E. Bolderājas vizijas: [Akcija «Māja Bolderājā», velt. koka apbūves arzināšanai un saglabāšanai] // Māksla Plus.-1997.-Nr.1.-72.-75.lpp.
- Rupenheite I. Māja Tempļa ielā [5] // Diena. Piel. SestDiena.-1997.-1.marts.-Nr.51.
- Тыщенко С. Последний отдельный город Риги: Болдерайские хроники. Взгляд из сегодня // Час.-1997.-25. окт. - н. 64.

Чехлов А. Латвийская Бастилия: Тайны крепости Динамюнд // Панорама Латвии.- 1997.-23 авг. - н. 172.

d) Daugavas salas

- Avots M. Kundziņsalas iemītnieki dzīvo neziņā // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 6.dec.-Nr.284.
- Rupenheite I. Esmu par Kundziņsalu // Diena. Piel. Izklaide.-1997.-13.jūn.-Nr.137.
- Vecā, labā Ķīpsala! // Pārdaugavas Ziņas.-1997.-Novembris.
- Сметанникова Д., Сметанников В. Остров невезения: [О Кипсале] // СМ.- 1997.-7, 8 февр. - н. 31, 32.
- Сметанникова Д., Сметанников В. Рыбацкое княжество: Полуостров Мангалю: Прошлое и настоящее // СМ.- 1997.-26, 27 мая - н.118, 119.
- Сметанникова Д., Сметанников В. Судьба маленькой Венеции: Подписан приговор древнему острову [Кундзиньсала] // СМ.- 1997.-23 апр. - н. 92.
- Сметанников В. Остров Закюсала // СМ.- 1997.-7 марта - н. 53.

e) Baznīcas

- Alksnītis I. Svētī senā baznīcā: [Sv. Jāņa baznīca pēc remonta] // Rīgas Balss.- 1997.- 28.nov.-Nr.230.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс .
- Dekante H. Trīs pieskārieni tēmai «Dievnams»: [Par Jēzus baznīcas un Vestienas baznīcas ēkām] // Latvijas arhitektūra.- 1997.-Nr.14.-56.-58.lpp.:il.
- Dimenšteins I. Katedrāles zvani – zudušie un atrastie: [Par Kristus Piedzimšanas pareizticīgo katedrāli] // Rīgas Balss.- 1997.- 17.janv.- Nr.12.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс 3.febr.- Nr.23.
- Ķlavina G. Rīga Dom Cathedral // Latvia – Baltic State.- 1997.- Nr.3.- P. [18]-22.
- Kočāne S. Jāņa baznīca pošas svētkiem: [Sakarā ar baznīcas atjaunošanu] // Diena.- 1997.- 28.nov.-Nr.278.
- Kotikova N. «Laika zīmes» Rīgā: [Par Kristus Piedzimšanas pareizticīgo katedrāli] // Latvijas Zeme.- 1997.- 7./13.janv.- Nr.1.- Т.р. kr. laikr. Земля Балтии.
- Līce A. Nav labāka pieminekļa: [Lielo kapu jaunās kapelas atjaunošana] // Diena.-1997.-14.jūn.-Nr.138:il.
- Muižniece R. Rīgas Doma vitrāžu atdzimšana ir sākusies: [Sakarā ar logu vitrāžu atjaunošanu] // Diena.- 1997.- 5.maijs.- Nr.103.
- Palīdzēs Rīgas Doma restaurācijā // Diena.- 1997.- 18.jūn.- Nr.141.
- Ruka-Birzule E. Jēzus baznīca – daļa Ziemeļeiropas koka apbūves // Diena.-1997.-15.marts.-Nr.63.
- Гайлит Г. Семь церквей святой Гертруды // Бизнес & Балтия.- 1997.- 22 дек. - н. 247.
- Казаков А. Главные колокола Риги: [О колоколах Кафедр. Христорожд. собора в Риге] // 7емь пятниц.-1997.-25 апр. - н. 16.
- Федотов А. Взлеты и падения башни [церкви Петра] // Панорама Латвии.-1997.-29 апр. - н. 83.

f) Parki. Apstādījumi

- Grīnvalde I. Vai Arkādija atdzims? // Rīgas Balss.- 1997.- 29.apr.- Nr.82.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс.
- Pūka T. Lielākie koki kādreizējo Rīgas ārpilsētas muižiņu apstādījumos // Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam.- Rīga, 1997.- 203.- 206. lpp.
- Дименштейн И. Сад Его Величества в предместной крепости [О парке Виестура, б. Царском саде] // СМ.- 1997.-9 мая - н. 104.
- Михайлова И. Парк моих воспоминаний: [О Стрелковом саде] // Земля Балтии.-1997.-28 янв./ 3 февр. - н.4.

Vērmanes dārzs

- Gabre A. Kādam būt Vērmanēdārzam // Rīgas Balss.-1997.-24.dec.-Nr.248.
- Gabre A. Vērmanes dārzs: paradīzes stūrītis Rīgas centrā? // Rīgas Balss.-1997.-16.dec.-Nr.242.- Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс.
- Gabre A. Vērmanēdārzā atkal ziedēs rozes: [Par Vērmanēdārza atjaunošanu] // Rīgas Balss.- 1997.-20.nov.-Nr.224.- Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс 21.nov.- Nr.225.
- Kalniņš T. Vērmanē parka rekonstrukcijas projekts // Celtne.- 1997.- Nr.23/24 (dec.).
- Kārklīna G. «Daiļš dārzs pavisam tuvu...»: [Sakarā ar Vērmanes dārza atklāšanas 180. gadad.] // Rīgas Balss.- 1997.- 18.apr.- Nr.75.-Т.р. kr. laikr. Ригас Балсс.
- Rupenheite I. Vērmanēdārzu par Mantesdārzu vai Lidoparku? Rīgas domē nolemts līdz 2001. gadam sakopt Vērmanēdārzu. Pēc savas iniciatīvas dažāda rakstura projektus piedāvā divas liel-firmas // Diena. Piel. Sestdiena.- 1997.-13.dec.- Nr.191 [291].
- Tapis Vērmanes dārza rekonstrukcijas projekts // Diena.- 1997.- 14.nov.- Nr.267.
- Vanzovičs S. Rīdīnieki var skatīt Vērmanēdārza [rekonstrukcijas] projektu // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 25.nov.-Nr.274.
- Аболиня Д. Верманский сад нужно привести в порядок до 2001 года // Диена.-1997.-27 нояб. - н. 277.
- Аболиня Д. Лидо предлагает проект реконструкции Верманского парка // Диена.-1997.-29 нояб. - н. 279.
- Видакин А. Клад в Верманском парке: [Из истории парка] // СМ.- 1997.-9 авг. - н. 179.

6. PIEMINEKĻI

- Ābolīna D. Rīgā atjaunos skulptūras // Diena. - 1997.- 21.nov.- Nr.272.
- Celmiņš A. Atgriežas "milzis vārtu priekšpusē": [Lielais Kristaps] // Lauku Avīze.- 1997.- 1.aug.- Nr.60.
- Kā Rīgas Milzis [Lielais Kristaps] kļuva par rīdīnieku lepnumu // Nekustamais Ipašums Latvijā.- 1997.- Nr.7.- 4.-5.lpp.- Teksts paral. angļu val.
- Lielais Kristaps atkal Rīgā: [Sakarā ar statujas atjaunošanai velt. akciju] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 25.jūl.- Nr.189/190.
- Rīga: [Brīvības cīņu pieminekļi Rīgā] // Korsaks P, Kušķis G. Ceļā uz neatkarību: Brīvības cīņu pieminekļi. -Rīga, 1997.- 98.-104. lpp.:il.

- Upmanis E. Kā rūpējamies par Brīvības pieminekli un Brāļu kapiem: [Saruna ar E.Upmani / Pierakst. L.Staģe] // Lauku Avīze.- 1997.- 4.jūl.- Nr.52.
- Журавлев С. Каменный Роланд // СМ.-1997.- 7 авг. - н.177.
- Сорокин В. Русские не сдаются!: [О памятнике русским солдатам павшим при переправе через Двину в 1701 г. на Луцавсале] // СМ.-1997.-26 июля - н.168.
- Степанов Г. Возвращение "сабинянок": [Беседа с авт. копий скульптур Рихарда Маурса "Похищение сабинянок" скульптором Г.Степановым / Записал И.Львов] // СМ.-1997.- 22 янв. - н. 17.
- Федотов А. По улицам Кристаса носили: [В связи с изготовлением копии скульптуры Большого Кристаса] // Панорама Латвии-1997.- 26 июля - н.148.

Diskusijas par vēsturisko pieminekļu atjaunošanu

- Ābolīna D. Vai Rīgai vajadzīgi carisma simboli? // Diena. - 1997.- 23.janv.- Nr.19.- Т.р. kr. laikr. Диена 25.janv.- Nr.21.
- Dimants A. Pieminekli Čakstem, nevis Pēterim II // Diena. - 1997.- 25.janv.- Nr.21.- Т.р. kr. laikr. Диена 27.janv.- Nr.22.
- Dreiblats A. Vai tie ir kultūras vai ideoloģijas pieminekļi? // Diena.- 1997.-24. febr.-Nr.46.
- Impērijas laiku nepārvarami cietās atmiņas // Atpūta.- 1997.- Nov./dec.- 13.lpp.
- Izbeigt barbarismu vai turpināt? / R.Piks, R.Umblija, R.Čaupova, J.Stradiņš, V.Virtmane, J.Dambis, O.Batarevskis, P.Laķis, G.Cēbere, D.Īvāns // Literatūra. Māksla. Mēs.- 1997.-13./20.febr.-Nr. 7.
- Kraučiņš V. Uzspiestās vēstures simboli // Diena. - 1997.- 8.febr.- Nr.33.- Т.р. kr. laikr. Диена 10.febr.- Nr.34.
- Lagzdina I. Ar labiem nodomiem bruģēts ceļš // Brīvā Latvija (Londona).- 1997.-10./16.febr.- Nr.6.
- Pieminekļi nav vienīgi pagātnes liecinieki / J.Stradiņš, R.Labanovskis, R.Ezera, V.Belševice, K.Sebriš, I.Vītola, M.Kosteņecka, M.Birze, V.Tolpežņikovs, B.Pelse, R.Baltakmens // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 24.febr.- Nr.46.
- Ruka-Birzule E. Pieminekļu karš - 3 pret 8325 // Diena. - 1997.- 5.febr.- Nr.30.- Т.р. kr. laikr. Диена 6.febr.- Nr.31.
- Spārītis O. T&B, LNNK un politiska smirdoņa ap Pēteri I // Brīvā Latvija (Londona). - 1997.- 27.janv./2.febr.- Nr.4.
- Spārītis O. Vēlreiz par traci ap pieminekļiem // Diena. - 1997.- 28.janv.- Nr.23.
- Strods H. Rīgai 700, 750 un 800... Pirmā jubileja, ko svētām paši // Diena. - 1997.- 15.apr.- Nr.87.- Т.р. kr. laikr. Диена 16.apr.- Nr.88.
- Svīre M. Ja Rīga būtu Amsterdama... // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 24.febr.- Nr.46.
- Terzena D. Kas Pēterim bruģē atpakaļceļu uz Rīgu? // Lauku Avīze.- 1997.- 4.febr.- Nr.10.
- Treijs R. Ko Pēteris I atnesa latviešu tautai? // Lauku Avīze.- 1997.- 18.febr.- Nr.14.
- Zariņš V. Citiem iztapdami, paši sev sariesim // Diena. - 1997.- 17.febr.- Nr.40.- Т.р. kr. laikr. Диена 18.febr.- Nr.41.

- Zariņš V., Leja A. Ko iesākt ar pieminekļiem // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 24.febr.- Nr.46.
- Вежниец Н. Не будем гадать, "что было, если бы..." // Панорама Латвии.-1997.- 20 февр. - н. 36.
- Дименштейн И. Барклай-де-Толли исчез в... НКВД // СМ.- 1997.-18 июля - н.161.
- Дименштейн И. Самая знаменитая колонна города: [О колонне победы] // СМ.- 1997.-26 июля - н. 168.
- Инфантьев Б. Экзамен на морально-культурную добропорядочность // Диена.-1997.- 14 февр. - н. 38.
- Памятники милитаристы: В Риге не хотят ни Петра I, ни Баркляя де Толли // Культура (Москва).-1997.- 25 янв. - н. 3.
- Пухляк О. Страница имперского величия России или величина духа рижан // Диена.-1997.- 6 февр. - н.31.
- Фаст Т. Подайте Барклаю ... на голову // Литературная газета (Москва).-1997.-19 февр. - н. 7.
- Федосеев Л. Петр - легенда и Петр - история // СМ.- 1997.-10 февр. - н.33.

7. PERSONĀLIJAS

- Redklifa M. Baltijas stāsti: *Armitstedu* dzimta laikmetu griežos = A Baltic Story by M.Radcliffe / Tulk. A.Aizpuriete.- Rīga: Rīgas Dome. Rīgas 800 gadu jubilejas pasākumu nod., 1997.- 152 lpp.:il.-Paral. latv., angļu val.
- Egļite D. The Prominent Master of Riga [George Armitstead] // The Baltic Times. - 1997.- 6./12.nov.-Nr.84.
- Izcilākais Rīgas pilsētas galva [Džordžs Armitsteds] // Nekustamais Ipašums Latvijā.- 1997.- Nr.9.-4.-5.lpp.- Teksts paral. angļu val.
- Ошкая И. Сэр Георгий Иванович [О мэре г. Риги Дж. Армистеде] // СМ Сегодня.- 1997.- 28 окт./3 нояб. - н. 43.
- Фальков В. Армистед - это голова: [К 150-летию со дня рождения Дж. Армистеда] // СМ.- 1997.-25 окт. - н. 245.
- Samoviča G. [Rīgas] Dārzu arhitekts Kārlis Barons // Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam.- Rīga, 1997.- 217.-223.lpp.
- Samoviča G. [Rīgas] Dārzu arhitekts Kārlis Barons // Dārzs un Drava.- 1997.-Nr.5.- 31.-32.lpp.; Nr.6.- 50.-51.lpp.
- Lasmanis U. Arveds Bergs : Sabiedriski politiska biogrāfija: 1. daļa.-Rīga: Autora izd., 1997.- 319 lpp.
- Lasmanis U. Berga bazāra un laimeta labirintos: [Par Kristapu Bergu].-Rīga: Autora izd., 1997.- 254 lpp.:il.
- Mugurēvičs Ē. Senās Rīgas pētnieks: Arheologam Andrim Caunem - 60 // Latvijas Vēstures Institūta žurnāls.- 1997.- Nr.3.- 202.-204. lpp.: ģim.; Zinātnes Vēstnesis.- 1997.- 20.jūn.- Nr.12.
- Šterns I. Rīgas arheologs Andris Caune - jubilārs // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.- 1997.- 51.sēj.- Nr.3/4.- 172.-173. lpp.

- Šterns I. Rīgas jubileja un Rīgas arhαιologs [Andris Caune] // Laiks (Ņujorka).-1997.-26.jūl.- Nr.30.
- Marti H. Herder in Riga - ein Schulphilosoph ? // Johann Gottfried Herder und die deutschsprachige Literatur seiner Zeit in der baltischen Region.- Riga, 1997.- S.94-111.
- Sander O. Ausbruch aus geistiger Provinzialität. Herders Briefwechsel der Rigaer Zeit // Johann Gottfried Herder und die deutschsprachige Literatur seiner Zeit in der baltischen Region.- Riga, 1997.- S.37-48.
- Hermanis V. Džordžs Frosts Kenans Rīgā // Rīgas Laiks.- 1997.- Nr.3.- 14.-17.lpp.:il.
- Knopke A. Rīgas reformators Andreass Knopke: A.Knopkes 1522.g. 12.jūn. disputa tēzes / Ar I.Klekeres isām ziņām par aut.: [No J.Strauberga grām. «Rīgas vēsture»] // Latvijas Luterānis.- 1997.- 17.okt.- Nr.20.
- Zvirgzds A. Rīgas apstādījumu sistēmas pamatlicējs Georgs Kūfalts // Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam.- Rīga, 1997.- 212.-216.lpp.
- Zanders O. Filips Melanhtons un Rīga // Grāmatu Apskats.- 1997.- Nr.2.- 20.-21.lpp.

8. RĪGAS ATTĪSTĪBA

- Ābolīna D. Iesaka jaunu vietu Ziemeļu tiltam // Diēna.- 1997.- 13.dec.- Nr. 191! [291].
- Ābolīna D. Rīgai ar trim Daugavas tiltiem nepietiek // Diēna.- 1997.- 1.nov.- Nr. 296- T. p. kr. laikr. Diēna 3.nov.- Nr.257.
- Asaris G. Par Rīgas izaugsmi - pamatotu un pārdomātu: [Saruna ar G.Asari / Pierakst. M.Luksa] // Latvijas Vēstnesis.- 1997.- 29.maijs.- Nr.131.
- Asaris G. Rīgas attīstības aktualitātes // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.13.- 68.-70.lpp.- Kopsav. angļu val.
- Grava S. Jautājumi par Rīgas nākotni // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.8/9.- 76.-80.lpp.- Kopsav. angļu val.
- Grava S. Ko darīsim ar Rīgas centra pašu centru? // Diēna. - 1997.- 11.apr.- Nr.84.- T.p. kr. laikr. Diēna 14.apr.- Nr.86.
- Paegle J. Vizija - Rīga un Rīgas reģions 2010. gadā // Latvijas Arhitektūra.- 1997.- Nr.14.- 40., 42.lpp.:il.- Kopsav. angļu val.
- Slaidiņš G. No malas uz Rīgu skatoties: Kā līdzsvarot Rīgas pagātnes saglabāšanu un nākotnes plānošanu / Ar J.Lejnieka iev. "Rātslaukums un Daugavmala" // Diēna. - 1997.- 23.okt.- Nr.248.- T.p. kr. laikr. Diēna 24.okt.- Nr.249.
- Vanzovičs S. Rīgai nepieciešams Ziemeļu tilts // Neatkarīgā Rīta Avīze.- 1997.- 30.dec.- Nr.302.
- Zvirgzds A. Kas bija pirms Rīgas? [Dabas pamatne pilsētas attīstības plānā] // Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam.- Rīga, 1997.- 206.- 210.lpp.

Sastādījusi Cilda Caune

SUMMARY

The year – book "Riga – 800" is being published since 1994 recording preparatory enterprises for this significant anniversary. This is already the fourth issue.

The edition opens with a Chronicle (p. 5) depicting all the most important events of 1997, closely connected with the 800th anniversary of Riga.

The first book in a series "Bibliotheca Rigensis" – "The Encomium to Riga" (p. 8) by humanist Basilius Plinius, who lived in Riga in the 16th century, was published in 1997. It is an edition de lux in five languages where the Latin original is followed by Latvian, Russian, German and English translations.

A column "News in Short" introduces the novelties from the coin series "Riga – 800" issued by the Bank of Latvia (p. 10) and postage stamp series "Riga – 800" (p. 12), as well as gives an information about the exhibition – action "The Days of All Dolls" dedicated to the formation of the Children's Centre of Art and Culture in Vecrīga (p. 13) and to the results of sculpture work contest (p. 14).

The year – book traditionally includes a survey of TV and radio programmes (p. 16) dedicated to the jubilee all through the year.

A candidature of Riga was presented for nomination as a European cultural capital of 2001 during the conference of the Ministers of Culture of the European Union states in Luxemburg, November 1997. The reports by the Minister of Culture of Latvia Ramona Umblija (p. 17) and Mayor of Riga Andris Bērziņš (p. 19) are published in the year – book.

An article by I.Kalniņa (p. 22) gives a view into a conference dedicated to the famous novel "Riga" written by Augusts Deglavs (1862 – 1922) and to the cultural life of Riga in the corresponding years. Also one of the reports delivered in the conference – "Song tradition of literary origin in Latvian folklore in the second part of the XIXth century" by Z.Sneibe, has been included in this book (p. 25).

A lot of materials deal with the conference "Mežaparks – the first gardencity in Europe", organized by the Latvian Culture Foundation in May 1997. S.Viese overviews a course of the conference (p. 30),

I.Štamgute – the exhibition about Mežaparks in the Museum of History of Riga and Navigation (p. 32). Several articles, prepared on the basis of the results of the Conference, are published in the annual: I.Miklāva takes up a question of plans and maps on Mežaparks (p. 34), the architecture historian J.Krastiņš describes Mežaparks as an architectural complex (p. 37). S.Viese gives a survey of outstanding cultural personalities who lived in Mežaparks in different periods of time (p. 42). A study by S.Neilande tells about repressions which inhabitants of Mežaparks have been through during Soviet and German occupations (p. 46). R.Apine, an associate of the Museum of Sport, analyses history of Baltic – German sport society "Kaiserwald" (p. 51). D.Leimane overviews past, present and future of Riga Zoological gardens (p. 57). The art historian O.Spāriņis takes up a theme "The first architectural buildings for the Song Festivals of Latvia" (p. 61).

The year - book continues publishing several series begun in previous editions: a column "Mayors of Riga" introduces to Hugo Celmiņš who ran Riga municipality from 1931 to 1935 (p. 67). In a section "Patrons of Riga" a historian M.Svarāne looks over a contribution of a Baltic – German family Wöhrmann into formation of Riga gardens (p. 73), but a teacher and historian of culture A.Grāpis tells about life of Marta Rinka, a fellow worker of the outstanding patron A.Dombrovskis (p. 76).

A column "Reminiscences of old inhabitants of Riga" presents childhood and youth reminiscences of the former inhabitants of Mežaparks: O.Filrose (p. 80), B.Bielenstein (p. 81) and R.Adolfi (p. 82), Baltic Germans who repatriated to Germany in 1939; V.Bokalders (p. 84) and V.Januma (p. 88) represent that part of the Latvian intelligentsia, emigrating to the West at the end of the World War II, in order to escape repressions of the Soviet occupation.

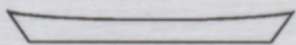
The year – book is concluded by a Bibliography of 1997 showing a list of publications dedicated to history and cultural heritage of Riga.

ŠAJĀ SĒRIJĀ
IZNĀKUŠAS

RĪGA – 800
GADAGRĀMATA 1993
(R., 1994)

RĪGA – 800
GADAGRĀMATA 1994/95
(R., 1996)

RĪGA – 800
GADAGRĀMATA 1996
(R., 1997)

LATVIJAS KULTŪRAS FONDS
Basteja bulvāris 12, LV – 1050, Rīga

JUMAVA
APGĀDS
Aspazijas bulvāris 24, LV – 1050, Rīga

21

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

LATVIJAS NĀCIONĀLA BIBLIOTEKA

0301009572

98-6
L 231